

Kemény Zsigmond

Özveggy és leánya

Első rész

1

- I. Rákóczi György¹ 1636-ban - s később is - sokkal szigorúabb rendet tartott, mintsem Borosjenő, Lugos és Soborsin környékén kívül, melyek a török martalócok dúlásainak ki vannak téve, máshelyt harámbasák², szabad pandúrok és közbéke-háborítók tanyázhatnának. De árva Tarnócziné nagyasszonyom az elővigyázatot minden késő bánatnál többre becsülván, a szentléleki várkastélyt napszálltakor már bezáratja. Sípolhatnak, kürtölhetnek, trombitálhatnak künn, a cseléd meg sem mozdul, s a várnagy jóízűn neveti a balgákat, kik hiszik, hogy a fejedelmen és kálvinista püspökön kívül valaki a szentléleki várkastélyban hálhasson, ha alkony előtt nem érkezett oda.

Bezzeg régen más házirend volt. A vendéget nyílt karokkal, tölt serleggel fogadták, s Tarnócziné a téli hideg éjeken Szentlélekre betekintő uraknak saját kezével készített fűszeres meleg bort.

Ez még akkor történt, midőn Tarnóczi Sebestyén úr botrányos magaviseletével naponként egy-egy éles szeget vert neje koporsójába. Hasztalan rimánkodott Rebekka, hasztalan kérte összekulcsolt kézzel, hogy ne verjen már több szeget! Sebestyén kőszívű maradt, s a szegek naponként szaporodtak azon a képzelmi koporsón, mely a bú és iszony miatt szüntelenül halálra való Rebekka szeme előtt hevert - valahol a levegőben.

De minthogy olvasóimat a szentléleki várkastély jámbor és kegyes úrnőjének jellemével hamar szeretném megismertetni, el kell mondanom a néhai férj azon botrányos tetteit, melyekkel hitvese életének rövidítésére mintegy szándékosan látszott törekedni.

Sebestyén úr a szent házasságban sem szokott le a világi hivatkozásokról. S ha a fejedelem vagy fejedelemasszony elébe, kik gyakran jártak Fogaras vidékén, a székelyek részéről is tisztelgő küldöttség ment, rendszerint Sebestyén vezénylő azt, s Rebekát könnyen meglephették azon kedvetlen hírrel, hogy férjének csinos állású öltözete, deli alakja s hódító modora a palotahölgyeket elbájolta.

Ha fegyvergyakorlat és közgyűlés tartatott - mi minden három hónapban legalább egyszer történt -, Rebekka bizonyos volt, hogy férje a tanácskozás s katonai szemlék alatt sem vallott szégyent; de a kocka- és kártyajátékban is kitüntetésem magát, s mindenestre ő üritett legvígabban serleget, ő köszönté föl legcifrább szavakban a lakomázó társaságot.

Ha a vadászat ideje beállott, lehetett bármily ünnep, prédikálhatott bárhogy a tiszteletes, Sebestyén - kivált midőn éjjel friss hó hullott - még hajnalszürkület előtt az erdőbe ment, s késő délig leste a rókát, s üldözté a nyulakat.

¹ Rákóczi György, I. Erdély fejedelme 1630-tól 1648-ig. Rákóczi Zsigmond fejedelem fia, Lorántffy Zsuzsanna férje. Politikailag és gazdaságilag is megszilárdította Erdély helyzetét, a rendi jogok és a vallásszabadság védelmében hadat viselt III. Ferdinánd császár ellen.

² Török gyalogcsapat alparancsnoka, rablóvezér

Ha a szentléleki várkastély vendég nélkül volt, s Rebekka, hogy férjét mulattassa, a hosszú decemberi estéken még hosszabb egyházi vitatkozásokat olvasott föl: Sebestyén szép csendesen vállára ölté prémes bundáját, elosont az udvarból, a kert hátulsó ajtaján kiserült³, és egész elragadtatással hallgatá a szomszéd erdőben sétáló farkasok ordítását. Midőn pedig a rokka-pörgetés közben Rebekka valamelyik barátnőjének, vagy ha ilyesmi nem volt kéznél, vén dajkájának, az örökben tartott kis apródnak, a bibarcfalvi egyház papnéjává nevelt belsőleánynak⁴ és a fonásra beparancsolt jobbágynőknek egész lelkesedéssel fejtegeté azon hit-eszmét, hogy aki üdvösségre választatott, bármennyit vétkezzék, erővel is üdvözülhet; de aki kárhozatra választatott, ha szintén olyan volna, mint szent Dávid, Szent Péter és Szent Pál, okvetlenül el fog kárhozni: ilyenkor Sebestyén többé nem tartá szükségesnek a kert felé kullogni, hanem a tornácra lépven előkiáltá lovászát, nyergeltetett, s vagy testvéréhez, a víg Naprádinéhez ügete, vagy ha az Gyulafehérváron vala, a szentléleki plébánoshoz, kinél unaloműzés végett néha filkózni⁵ szokott.

S éppen ez volt a legélesebb szeg, melyet Sebestyén felesége koporsójába vert.

Rebekka telenként legfőlebb csak tavaszig, nyáron csak őszig remélt még élni. Csodálkozott, hogy haja nem őszül meg idő előtt, hogy szemei nem esnek be, hogy orcái még mindig pirosak, hogy termete nem fogy, hogy köntösei nem bűvölnek, hogy keze gömbölyű, hogy telt karjáról nem hull le a hús, hogy lábai bírják, és étvágya nem tünedez. Az évek egymást válták föl, s íme, a sok fohász tudójét még épebbé, a sok panasz hangját még csengőbbé tévé. Szerencsétlensége közt még csak egy szerencsehajra⁶ sem tehetett szert, s már éppen negyvenkilencedik születésnapja közelge, midőn meglepetve tapasztalá, miként férje a koporsószegekből és az életből hirtelen kifogyott.

S Rebekka, ki férjét könnyelműnek, világi gondolkodásúnak tartotta volt, mint özvegy egészen más véleményt nyert felőle.

„Az én Istenben boldogult, kedves, drága férjem” - ez lőn szavajárásává, melyet a gyász viselése alatt sűrű könnyek és fuldoklások, a félgyász⁷ felöltésétől kezdve pedig égre vetett szemek s mély sóhajok csatoltak azon tárgyhöz, melyről a beszélgetés folyt.

Ő most már mindent Sebestyén emlékéért tett.

Ha régi cselédei közül valamelyiket a háztól elűzte, azért történt, mert még Sebestyén sem állhatá ki; pedig annak ugyancsak elvetemült teremtésnek kell lennie, kire Sebestyén neheztelni tudott.

Ha halálra készülései mellett is, tányérát levelensültséggel⁸ és herkentyűvel⁹ telerakta, s a töltött káposztából másodszor is vett, egyedül azért tévé, mert Istenben boldogult férje ily étkeket szeretett leginkább.

³ Kisurrant.

⁴ A háziasszony bizalmas szolgálóleánya.

⁵ Kártyázni.

⁶ Ősz hajszála.

⁷ A gyászolás második szakasza, amelyben az asszonyok gyászruhája már nem egészen fekete.

⁸ Vékony tésztával készített étel.

⁹ Zsírban kisütött leveles sütemény.

Ha Rebekka a pápistákat keresztyéneknek sem hitte, s az öreg Pécsit és a szombatosak¹⁰ szektáját megégettetni kívánta, s ezért a fejedelemhez kérvényt is nyújtott be; ha házában ritkán fogadott vendégeket, és egyetlen leányát, Sárát a tánctól - melyet ez Bethlen Istvánné¹¹ udvarában tanult - eltiltotta; ha a határkijárásoktól kezdve a barázdafoglalásokig minden szomszédjával örökös villongásban élt, s végtére még saját ügyvédénél is jobban tudta a törvényeket idézni: mindezt egyedül azért cselekvé, mert drága, kedves néhai férjének nézeteit követni, óhajításait teljesíteni, szokásait tiszteletben tartani és terveit létesíteni akarja.

Szóval Sebestyén a kesergő nő emlékében egészen átváltozott, s azon tulajdonokat vette föl, melyekkel az életben nem bírt.

Ő lőn Rebekka ereje, vigasztalása a terhes megpróbáltatásoknál. Mert a szegény árva Tarnócziné, ki saját állítása szerint a legboldogabb feleség volt, mint anya hasonló szerencsével nem dicsekedhetik. Leányában, Sárában, számos fogyatkozás van. A világ ugyan semmi rosszat nem tudott benne fölfedezni, sőt kedves, szerény, igénytelen modorát majdnem úgy bámulta, mint ritka szépségét, de az éles szemű anya igen sok mosolyt talált ajkain, igen sok életörömet szemeiben és igen kevés alázatosságot szívében. Sára szeretett volna táncolni, a vitézi játékokon jelen lenni és Mózes öt könyvéből, Ruth asszonyból s Habakuk prófétából¹² valamivel kevesebbet olvasni. A zsoltárokat gyönyörűen énekelte; de, fájdalom, világi nótákat is danolt. A betegeket gondosan ápolta, de az egészségesekkel örömet nevetett. S bár sötét színű ruhát kellett viselnie, komor csak akkor volt, midőn okot talált rá. Ő engedelmes leány vala, s az is kívánt maradni, de Haller Pétert¹³ ötvenévesnek képzelte, bár anyja fiatal házasulónak mondá, s naponként legalább tízszer.

Szóval Tarnócziné, ki ritkán mozdult a szentléleki várkastélyból ki, a szomszéd asszonyok leányait az övéénél mind jobbaknak vélte.

Sára sehogy sem tudá megnyerni anyja kedvét, s ez még akkor is, ha a kapros lepény¹⁴ megégett, vagy az idő fellebbe borult, vagy a malacok bránkát¹⁵ kaptak, s a héja a bóbitás tyúkot elvitte, fejnógatva sóhajta: - Leányom, leányom! Te naponként egy-egy szeget versz koporsómba, mert semmiben sem hasonlítasz atyádhoz. Mennybeli Jézusom! Miért ütött ő el atyjától? Szent Isten! Mivel érdemeltem, hogy meglátogass? Ó, Sára, Sára, te engemet sírba taszítasz! Kezed ősz fürteimnél fogva vonszol a halál elébe. Én kedves Krisztusom, keresztfán szenvedő Jézusom! Önts giliádi balzsamot¹⁶ szívembe, mert Sára hegyes törrel szurdalja, s igen

¹⁰ Szombatosok: az erdélyi reformációnak a zsidó vallás felé hajló irányzata; egyik alapítója Péchi Simon (1570-1642) erdélyi főúr, író, Bethlen Gábor egykori kancellárja.

¹¹ Ifj. Bethlen István (1606-1632) id. Bethlen Istvánnak, Bethlen Gábor öccsének fia, váradi főkapitány. Jelentős szerepe volt I. Rákóczi György trónra segítésében. Felesége Széchy Mária (1610-1679), Széchy György főnemes leánya. Széchy Máriaáról szól Gyöngyösi István elbeszélő költeménye, a *Márssal társalkodó murányi Venus* (1664).

¹² Ruth asszony az Ótestamentum egyik könyvének - elbeszélésének alakja; Habakuk próféta a róla szóló ótestamentumi könyv feltételezett szerzője és szereplője.

¹³ Haller Péter (?-1640) I. Rákóczi György bizalmas embere.

¹⁴ Kaporral ízesített túrós sütemény.

¹⁵ A szeszfőzés után maradt hitvány moslékot.

¹⁶ Gyógyszerként használt balzsam, az Amiris Gileadensis nevű cserje ágából főzték ki.

vérezik. Pedig emlőmön tápláltam őt... Ó, bárcsak egy picit hasonlítana apjához! Sohasem születik több oly tökéletes férj, és oly jámbor keresztyén, mint az én Sebestyénem volt. Isten nyugtassa porait!... Sára! Tudd meg, miért rőfögnek a sertések az ólban! Az a cafra Jutka bizonyosan nem öntötte a válúba az abarlót!¹⁷ Semmire sincs gondjok! Csupa vesződés az özvegyek élete! Sára! Olvasd föl az *Énekek éneké*-ből a második részt, mely így kezdődik: „Én Sárónak rózsája vagyok és gyöngyvirág. Mint az almafa az erdőnek fái között, olyan az én szerelmem az ifjak között. Az ő árnyékában felette kívánok ülni, mert az ő gyümölcse gyönyörűséges az én ínyemnek.”¹⁸ Ez a szép hölgy, ki így szól, Sára, az igaz reformált hit. S mi köze Mikes Kelemennek a házunkhoz? Mindig Szentlélek körül ólalkodik. Meg ne halljam, hogy csak egyszer is ránéztél. Ó, Sára, Sára! Te szemfödelemet szövöd, s koporsószegekkel van teli mind a két markod. Mit mondana apád, ha látna?... De ő látja és megtagad. Szegény jó Sebestyén!... Na! A sertések ismét rőfögnek! Sára! Te mégsem néztél utánok. Hüh! Nagy keresztet hordozok vállamon, nehéz keresztet! Mellem eltikkadt a keresztvitel miatt. Emeld le rólam, Jézusom!

Így önté szívét ki, ha érzésekkel teli tölt, árva Tarnócziné, s leánya, Sára, tudta ugyan, hogy e korholásoknak nincs szigorú értelmök, de lehetetlen volt néha el nem keserednie, s habár a világ ajkait mosolygóknak, kedélyét derültnek találta is, a figyelmesebb vizsgáló a sötétkek szemekben olykor andalgást és bánatot látott ködleni, a jó barátnő pedig az eltitkolt könny-cseppekből egy visszamaradt harmatkát törölt le.

2

Tarnócziné nagyasszonyom természetéről és szokásairól aligha nem volt értesítve az a lovag, ki a szentléleki plébános laka előtt néhány percre megállott, és miután az öreg lelkész kezét ajkaival tiszteletteljesen illette, megmozdítá selyemostorát, és e jelre hőkent méne ügetve és büszkén vitte a faluból ki, s a hegytérre föl, hol az út a várkastély mellett kezdett ismét egy völgyre lejteti, melynek oldalait tölgy- és bükkerdő szegte be, míg sima, zöld rétjén gazdag fű és illatos virágok közt ezüstsín csermely tévedezett, oly szeszélyesen, oly kószán, mintha mindenütt jelen és távol lenni akart volna.

Midőn a lovag a régi épület címeres kapuja előtt volt, kíváncsi tekintetet vetett az udvarba.

Néhány tilosból behajtott marha, mely a száraz kútvalúhoz gyülekezett s a zálogok miatt vitatkozó gazdatiszt adták az utas szeme előtt megnyílt panoráma mozgalmasb részét.

A többi, amit látott, merev, érdektelen, holt kép volt.

A várkastély maga egy bástyázott, zömök, idomtalan mű. Négyszögű ablakai aránylag kicsinyek, magasak és mélyek, mert a század, melyben épültek, inkább arra ügyelt, hogy senki kívülről a lakba be ne tekinthessen, mint arra, hogy a bennlevők messze kiláthassanak. Akkor a ház menhely s nem kéjtanya volt, és a család inkább óhajtott a világ ellen védetni, mint a világgal érintkezni.

A lovag hamar elfordítá arcát Tarnócziné udvarházától.

¹⁷ A kifőzött húsok, szalonna levét.

¹⁸ Idézet az ótestamentumi *Énekek éneké*-ből, amelyet Salamon király művének tartanak. Könyvünk bibliai idézetei Károlyi Gáspár 1590-ben megjelent fordításából, az ún. Vizsolyi Bibliából valók.

De az udvaron levők figyelmét már fölgerjeszté.

Mert a kastély leghitszegőbb komondora, Vidra, rögtön oldva érzé magát a válú mellé szorított barmok őrzésétől, s a kapun kirohant, hogy a lovag kíséretében levő agárt úzóbe vehesse. Példája csábítón hatott a többi ebekre, s azok csakhamar élénken mozgó és mindig keskenyülő kört alkottak a lovagtól elszakított s magát majdnem gombolyékba összevont agár körül, melynek tagjai már reszketének a félelem miatt, míg lángos szeméből még mindig ingerültség és düh szikrázott.

A lovag a nagy ugatásra visszatekint, s megfordítván ménét, a zaklatott állat segítségére akar indulni.

- Szegény Zelmira! Hé, hollá! Szólítsátok az ebeket - kiáltá a kapuhoz sietőknek.

Szólítás nem történt ugyan, de rá szükség sem volt, mert Zelmira a füttyöt és nevét hallván kiegyenesedett, s hátrakondorítá farkát, előrehegyezte fülét, s oly büszke, fenyegető mozdulatokat tőn, hogy a kör, melyet ellenségei vontak, szemlátomást tágult.

- Zelmira! - hangzott ismét, és az agár merész rohammal áttörve az élő sorompót, mely útját állá, a ló lába előtt volt, s csak akkor vőn szabadságot, hogy megint egy kevésbé féljen, egy kevésbé összehúzódjék, és üldözői ellen idegen védelemre számoljon. De azok már többé nem folytatták támadásaikat, hanem a komondor a kapuhíd szélén egy buckára ült, s föltartva nyakát, csak időközönként ugatott a dobogás és por felé; apróbb társai az utárokából mérgesen lökték ugyan föl magokat, anélkül azonban, hogy a levegőnél egyéb után harapjanak; a könnyelmű kopók pedig - melyek a csaholásban legtüzesebbek voltak - hamar visszafordulván, a mellettök elmenő tyúkok után kezdettek kapkodni, vagy a kapuban ácsorgó gyerekekre ugráltak azon kétes hangulattal, mely haragból és hízélgéssből volt vegyítve, s mely csak annyit jelentett, hogy a történetek miatt még mindig ideges állapotban vannak.

Míg e jelenet bevégeződött, a várkastély udvarában élénk párbeszédek folytak.

- Hej komé!¹⁹ Ki lehet ez az úr? - kérdé társától egy góbé²⁰, ki tináját jött kiváltani.

- Mintha ismerném, pedig tudom, hogy az apám lelke sem látta.

- Most felénk fordul.

- Vigyen el a mircse²¹, ha sajdítom miféle; ámbár úgy üt valakire, mintha szeme gubójából vágta ki!...

- Né te né! - monda egy másik csoportozatból a konyhaszolgáló. - Ez ismét Mikes Kelemen.

- Az ám! Csakhogy feketére pingálta az orcáját - válaszolá a béres.

- Az imént karmazsin²² dolmányban volt.

- S most világoskék hacukája van.

- Hogy változhatott át oly hamar?

¹⁹ Koma.

²⁰ Székely parasztember.

²¹ Értsd: a fene.

²² Kékes árnyalatú élénkpiros színű.

- Talán a hetedik fiú, és teliholdnál született.²³
- De mégsem lesz ő - folytatá a leány tenyerét szeme fölébe tartva, hogy jobban nézhessen.
- Nem-e?
- Szálasabb növésű.
- S osztán az egész Mikes falamiának sincs ily dali lova - közbeszólott a béres.
- Tán tátos²⁴ is? - kérdé kíváncsian a szolgáló. - Fejér csillag van homlokán.

Az ispán, midőn a kutyahecc megindult, nevetve tekintte az utcára, de idővártatva komorodni kezdett arca, hegyesre pödré bajuszát - mi nála haragra mutat -, s hetykén közelített a lovaghoz; azonban amint a hely színére ért, s az idegen a kiszabadult Zelmira kíséretében mellette ügetett el, alázatosan kapta le süvegét, s mély bókra görbedt.

A nép e jelenetet is észrevette, és indokát kezdé hüvelyezni.

- Nagy úr lehet - suttogák.
- Biz Isten, csauz!²⁵
- Megszaporodik az adó.
- Vagy beglerbég!²⁶
- Háború üt ki.
- Vagy a fejedelem hopmestere!
- Hajtóvadászat lesz.
- Vagy annak a hírneves királynak a követje, ki a hideg tengeren lakik, a német császárral folytat háborút, és az igaz hitet vallja.
- Már úgy kiteszik ám a parókiából a szentléleki plébános szűrét.
- De mégis, hátha a nagyságos tatár kán.
- Nosza, az erdőbe kell rejteni a vászoncselégeket.
- Vagy maga a fejedelem.
- Hüh! Instanciát²⁷ íratunk Tarnócziné nagyasszonyom ellen. Adja tüstént be a helység színe a mi kegyelmes urunknak, mégpedig térden állva.
- Mit mondotok? - kérdé az ispán, ki a végszavakból valamit sejtett.

²³ A népi hitvilágban a teliholdnál (holdtöltekor) született hetedik fiúk különleges, természetfeletti erővel és képességekkel rendelkeznek, például különféle alakokat tudnak felvenni.

²⁴ Táltos; itt csodálatos erejű ló.

²⁵ Csauz, a török szultán és a vezírek hírnöke.

²⁶ Tartománykormányzó a török hódoltság korában.

²⁷ Folyamodványt. (Latin. A könyvünkben található idegen szavak túlnyomó többsége latin eredetű, nagy részük azonban magyar képzéssel és írásmóddal honosodott meg nyelvünkben, s mint regényünk is mutatja, a korabeli magyar nyelv tartozékává lett. Jegyzeteinkben e szavak mai köznyelvi jelentését adjuk meg, latin eredetükre külön nem utalunk.)

- Hát csak azt, jó uram, hogy sok is lesz két dénár²⁸ egy ökörért.
- Ha holnap reggelre a pénzt be nem hozzátok, többbe ki nem adom a zálogot.
- Úgy is áldja meg az Isten, jó uramat!

Az ispán haragosan pödrötte bajuszát, de a vitát tovább nem akará fűzni a vegyes néppel, melynek egy része szabad székeléből állott.

- Cudar zshiványok! - dörmögé hátat fordítva - ... De ki lehet a büszke fiatalúr, mérges fekete szemével. Oly parancsolón nézett reám, mintha szolgája volnék, s mintha minden zsebében egy uradalmat hordana. Hallom, hogy a fejedelem a mi vidékünkön vadászik. Ennek az ő kíséretéhez kell tartozni. Lett volna csak Mikes Kelemen, majd értésére adtam volna, hogy az asszony-ság távollétében nem illik egész nap az udvar és a kert körül csavarogni, csupán azért, hogy Sára kisasszony kötényt vagy kalapját láthassuk. Mit mondana Tarnócziné nagyasszonyom, ha meghallaná?... Be szeretném tudni, kicsoda, micsoda volt az a büszke úr? Alig billenté fejét, pedig egész becsülettel köszöntem. Kövesse meg magát, ha legalább nem királybíró²⁹ vagy főispán!...

A lovag, ki a szentléleki várnagy kíváncsiságát és neheztelését észre sem vevé, amint a völgybe lejtett, áthatottá, majdnem búskomollyá lőn. Talán emlékekkel akart találkozni, s nem lelt rájuk. Talán a magány, a nesztelen út, a mély erdőcsend s a sűrű köd, mely az ormokról leszállni kezdett, puha, nedves palástját a nap tüzetől szikrázó dombokra ejtő, és ólmosfehér foszlányokban hullott alá a smaragdzöld rétekig, talán a fényéből és színéből vetkező reggel, mely esős delet ígért, vagy tán egy kesergő pásztorsíp, mely a szótlanná vált madarak helyett bátorkodott a rideg csendet megtörni, tán egy ismeretlen ok, tán egy titkos benyomás, tán valami álom, tán valami remény, valami sejtés tölték be kedélyét, és boríták el.

Zelmira is kezdé röstellni, hogy a szél nem kap föl katángot vagy száraz ágat, melyet ő üzőbe vehetne.

Csak a ló, Armidor, tartá még meg eleven, friss hangulatát. Vidám volt, mintha a hegyek közé zárt kövecses és vadvizes út helyett Sirhán³⁰ végtelen rónájának meleg fővenyét tapodnák lábai; büszke volt, mintha a legdelibb emírt hordaná hátán, ki hatalmas törzsököknek, zsák-mánnyal rakott sátraknak és szerelemben olvadó rabnőknek parancsol.

- Mint megváltozott minden! - sóhajtá a lovag. - Régi ismerősömet, a somfát, nem találom. Tán ez az üszkös törzsök az. A villám égethette el... mert igen magasan állott. S ím, az öreg fenyőerdőt csalit és fiatal sudarak pótolják! Tán a szélvész egyszerre verte le vén barátaimat, hisz mit keresett volna közöttök a fejsze? Sehol nem látok fűrészmalmot. S hol van bátyám juhnyája? Gazdagabb legelőre ment-e, vagy gyapja és húsa a kéményen repült ki? Mert bátyám mindig szerette a víg életet, s az sok pénzbe kerül... De lehetséges-e? A falu is eltűnt. Csak egy templomromot látok. Hová tették át? Vagy én tévesztettem volna utat?... Mint megváltozott minden! S az út itt kétfelé szakad. Most már merre térjek?

E gondolat foglalkoztatta Armidort is, s miután ura határozatlan volt, őt illeté a választás. Egész biztossággal tehát jobbra fordult.

²⁸ Ezüstpénz, értékét súlya határozta meg.

²⁹ A királyi vármegye bírója, aki a tolvajok és rablók felett ítélkezett.

³⁰ Sirván, a Kaszpi-tenger délnyugati partvidékén elterülő síkság.

Irtások között haladtak.

Zelmira unalmában egy kövér, tisztos hollót akart megijeszteni, de az lomhán repült a legközelebbi sarjűpetrencére,³¹ s orrát szárnya alá dugta. Százados tapasztalás tanítá, hogy a puzduri³² megtámadásra hideg közönnyel kell válaszolni.

- Nem itt hallgattam-e a nyári holdas éjeken a hím szarvasok orgonáját? Mily szép zene volt ez ama sűrű erdőkből, hol az idén - mint veszem észre - köles és haricska³³ termett. Úgy látszik, faluhoz közelítünk. Előrsül kiállítva a csárdás kunyhója. A többi bizonyosan alantabb fekszik, mert a ködnek már füstszaga van.

A szentléleki várkastélytól majdnem másfél óráig tartott, midőn Armidort és Zelmirát megint ugató kuvaszok vették körül.

Csinos falu tárult utasunk elébe, deszkafedelű, üveges ablakú házakkal.

Két szerény terjedelmű, de kellemes alakú földesúri lak volt a háttérben kivehető, a köd miatt még mindig homályos körvonalakkal. A bádogtornyú templomtól egyik jobbra, másik balra feküdt.

- Hej, atyafi! Melyik ezek közül a Mikes Mihály uram háza? - kérde lovagunk, kezével a szembetett kastélyokra mutatva.

A megszólított elébb levevé fővegét, s aztán „Áldassék az úr Jézus Krisztus”, mondá, mire a kérdő, hogy hibáját helyrehozza, mély hangú „Mindörökké amen”-nel felelt.

Ezen üdvözlés után a székely főlebb húzta vállára panyóka condráját,³⁴ s dörén vigyorgó arccal szólt: - A Naprádiné asszony házat tudakolja-e kegyelmed? Az emitt fekszik.

A góbé örvendve, hogy görbe módon világosíthatá föl az idegent, Naprádiné háza felé tartá botját. A nyert útmutatás ily formában is kétségkívül kielégítő lett volna, ha lovagunk tudná: vajon nem tévedt-e más faluba?

- Én Mikes Mihály uram házat kértem - szólt tehát nyersebben -, és nem a Naprádiné asszonyét.

- Hüm - válaszolá a székely újra billentve condráján -, nálunk a harmadik udvarház a Senki Pálé, ami pedig azon kívül fennmarad, a Mikes Mihály uramé.

E bamba elméncség mosolyt vont a lovag ajkára, és sarkantyújával lova oldalát érintve vágatott el a templom mellett, s ott balra fordult egy mellékutcába, mely egyenesen a kértett kastélyához vezetett.

³¹ Másodkaszálású, kisebb csomóba rakott szénára.

³² Hirtelen haragú, kötekedő.

³³ Hajdina és a belőle készült kása.

³⁴ Darócból készült szűrét.

Mikes Mihály - kihez mi is látogatást fogunk tenni - az örökké ifjú egyének közé tartozott. Kedélye egy szeleburdi huszonnégy évesé volt; külsője régibb keltűnek látszott ugyan, de bizonyos frissességgel bírt, mely majdnem a fiatalkor színét, ruganyosságát, sőt érdét³⁵ is hordá magán.

Ő az élet gyorsan evező hajójában csak a parton elvonuló tárgyakról vette néha észre, hogy halad. Nem nézett a hullámokra, melyek emelték, nem az árra, mely ragadá, nem a messzeségre, melyet hátrahagyott, nem a kikötőre, melyhez közelít. Hogy változott az égaj, míg ő utazik és hidegült; hogy a földön tavaszi virágok helyett most ősziéket lát; hogy a víz fölött és a köd közül nem az érkező, hanem a távozó vándormadarak szárnyzuhogását hallja; hogy maholnap a vitorlákat nem kiterjeszteni, de összevonni és lerakni készülnek a matrózok: mindezt Mikes Mihály vagy általában nem is gyanítja, vagy csak igen homályosan. Az anyák, kiknek ő fölcseperedésökor udvarolt, szorgalmasan meghívták leányaik lakodalmára, s Mihály, midőn a menyasszonnyal táncolt, azon hízogő szavakat sugdosá s azon hēvvel, melyeket hasonló alkalommal a mama hallott volt tőle. Az ifjak, kik a világba léptek, akkor tudták először, hogy a gyermekkor minden máza rólok lehullott, midőn ő sértve érzé magát, ha bátyjoknak szólítják; a vének pedig nem köszvényeikről, s nem hogy a legkisebb légváltozásra csúzot kapnak, hanem Mihály visszavonulásából gyaníhatták legbiztosabban, hogy a halálra meg vannak érve.

Őt, ifjúságát illető csalálmokra³⁶ külsője is csábítja. Középtermetéhez még elég keccsel simult a legfeszesebb ruha is. Homloka magasabbá lőn ugyan, de e változás oly lassan történt, hogy maga sem gyanítja, s kopaszságnak rágalom nélkül alig volna nevezhető. Szakállát levágta, nem a szürkülésért, de divatból és sötétgesztenye fūrtai közt nehezebben találhatni szerencsehajra, mint egy virágos réten négylevelű fūre. Alsó szemhéjainak korén kívül sehol sincs redő, s így az idősségnek csak annyi jelét hordja orcáján, amennyi a férfikor kezdetével már mutatkozik; míg a vonalak vidor, élénk játéka, s az arckifejezés tüze a hegyesre pődrött bajusszal együtt könnyen elhitethetné velünk, hogy nemcsak fiatal vágyakat, hanem fiatal vérmérséket és izmokat találunk nála.

Azonban Mihály jellemének egy különös ellentmondása hamar vezeti a figyelmezőt a ködbe takart és a feledékenységnak átengedett napokig, melyek bölcsőjét, apródi ruháját, első szerelmes levelét s újdonsarkantyúját látták. Mert Mihály úr ifjúkorára nem büszkébb, mint tapasztalataira és viselt dolgaira. Meg-megemlíti kalandjait s a közjóért tett áldozatait, és az ily elbeszélések folyamából szép rendben merülnek elő a felvilágosító kronológiai adatok. Báthori Gábor³⁷ palotájának örömeit dicséri, Bethlen Gábor³⁸ udvarának hideg fényét kritizálja, s megvetéssel említi Rákóczi György puritán és fősvény háztartását. S adomáiból, melyeket majd víg kedéllyel, majd pedig elégületlen hangulattal mesél, látszik, hogy az utolsó Báthori körében már nemcsak mint apród, hanem mint lovag is szerepelt, s hogy Brandenburi

³⁵ Érdességét, faragatlanságát.

³⁶ Csalfa álmokra.

³⁷ Báthori Gábor Erdély fejedelme 1608-tól 1613-ig.

³⁸ Bethlen Gábor 1613-tól 1629-ig fejedelem, az erdélyi fejedelemség legnagyobb alakja.

Katalin³⁹ rövid kormányzósága alatt a legérdekesebb kalandoknak inkább szemlélője, mint szövője volt. Ízlése válogatóbbá lőn, mint mondá, míg a szép palotahölgyeké elkorcsult. Innen magyarázható, hogy Csáki és Zólyomi zárolták le az elfoglalható szíveket.

Mikes kész volt bor és társalgás közt e régi történetekre vezetni a beszédet, anélkül hogy élményei miatt kevesebb könnyelműsége higgye magát jogosítva. Vagy az éveket oly rövidnek képzelé, mint az ótestamentumiakat, melyekből egypár száz az ember vállán még könnyű terű volt; vagy általában az időmértéket nem is használta az események távolságának kijelölésére. Szerinte többnyire a fontosabb dolgok csak a minap történtek, s ha valamelyik minap tízévesnek ütött ki, azért annak még legkisebb részletei is oly friss vonalakban állottak szeme előtt, hogy az éveket, melyek a most és a múlt közé szúrták be magokat, inkább a bűvölet művének, mint valóságnak hitte.

Minden ismerős, ha megmosolygá is, irigylé e szerencsés nedvalkatot, e boldog önámítást, s nem ok nélkül, mert azonkívül, hogy tulajdonosának sok örömet szerzett, igazán nevetségessé még szélsőségeiben sem válhatott, minthogy virágzó egészség, el nem kopott külső és derült kedély istápolták.

Mihály kettősével vette a tornáclépcsőket, midőn az általunk kísért lovagot a tornác előtt nyergéből lepattanni látta.

Egymás karjaiba rohantak, de az első gyors ölelés után mindkettő kevéssé hátrább vonult és szembenézett, mintha meg akart volna győződni, hogy nem tévesztette el az egyént, kit a viszontlátás örömeivel halmoz.

- Egészen a régi vagy, kedves nagybátyám! - kiáltá a lovag, Mihály urat hévvel szorítva kebeléhez.

- Mily deli ifjú lett belőled, öcsém, Mikes János, s mint megváltozott képed, termeted s még hangod is! Teremtuccse! Rád sem ismertem volna, ha nem tudom, hogy jössz. Pedig nem rég ideje láttuk egymást.

- Csak tizenkét éve, kedves bátyám - szólt mosolyogva az unokaöcs.

- S te a rövid távollét alatt királyilag élted napjaidat. A krakkói udvarban legszebb apród, Lupuj vajda⁴⁰ seregében legkitűnőbb testőr voltál. Szerelem és vitézség az élet fűszere. Nálunk bezzeg fölfordult a világ. A fejedelemné egy szent, a fejedelem a legtöbb pört folytató ügyvéd, az udvarmester Rózsamál⁴¹ arany nedvéből ezüstpénzt csinál, Petneházi Istvánné a palotahölgyeknek bibliát olvas, Szécsi Mária⁴² kiköltözött az országból, s a tatárok sehogy sem akarnak berontani. Nincs semmi dolga szívünknek, karunknak... Milliom! Mily felséges lovad van!

³⁹ Brandenburgi Katalin (1604-1649) György Vilmos brandenburgi választófejedelem leánya, Bethlen Gábor második felesége (1626-tól). Férje halála után utóda lett a trónon, de 1630-ban az országgyűlés lemondatta.

⁴⁰ Vasile Lupu moldvai vajda, I. Rákóczi György kortársa.

⁴¹ Híres bortermő vidék Gyulafehérvár környékén.

⁴² Ifj. Bethlen István (1606-1632) id. Bethlen Istvánnak, Bethlen Gábor öccsének fia, váradi főkapitány. Jelentős szerepe volt I. Rákóczi György trónra segítésében. Felesége Széchy Mária (1610-1679), Széchy György főnemes lánya. Széchy Máriáról szól Gyöngyösi István elbeszélő költeménye, a *Márssal társalkodó murányi Venus* (1664).

Mihály a szakértők ügyességével vizsgálta Armidort. - Gyönyörű hóka!⁴³ Fogadni mernék, hogy a budai basa istállójában sincs párja. Rákóczi szarvasmarhákat hizlal. Egészen más volt még Bethlen Gábor is. Ejnye! De csinos állat ez a te fekete agarad. A fejedelem a hajtó-vadászatot szereti. Sok vadbőrt akar gyűjteni. A büszke sólyom és a délceg agár helyett csaholó kopóké a világ. Megváltoztak erkölcsünk!

Mihály e beszélgetés közt házába vezeté unokaöccsét. Megmutatta törökszőnyeges szobáit, hol a törpe díványok Keletet, az egyenes hátú zsöllyeszékek Nyugatot képviselték. Kinyitá fegyveres almáriumait, melyekben a damaszkzi cső⁴⁴ és görbe szablya mellett korré gömbölyített toledói kardacélok s néhány nehéz, német páncél hevert. Előszedte az ősi és most vásárlott serlegeket, megfejté az öbleikre kivert óbizánci s újágostai⁴⁵ képcsoportokat. Elbeszélé az ebédlőterem falain függő címeres szarvasfők, a hálószoza nyoszolyája elébe fektetett öreg medvebőr, a fogasokon lógó hiúz- és vidratáskák történetét, s azon vadászkalandot, melyre két kitömött siketfajd emlékezteté. Fölnyitotta a kincsesszekrényét, s rendre kivevé a pecsét-gyűrűket, aztán a kétszínre játszó mell- és karköveket, melyekről a szép pogány istennők vagy a szörnyeteg római császárok alakjai szemkápráztatva csillogtak föl; aztán a drága, margarétás, tiszta vizű gyémántos és tüzes rubinú csatokat, forgókat, boglárokat, s végre a mindennél becsesebb talizmános gyűrűkre került a sor. Egyiken a türkiz a kígyómarást gyógyította meg, a másiknak fekete jáspisa a forró lázat űzte el, a harmadik ametisztjére titkos jegyek voltak vésve, melyeknek elolvasásával szellemeket lehetne idézni, csakhogy, fájdalom, elolvasni még az öreg Biszterfeld⁴⁶ sem tudja, s a szíriai tudós doktorokon kívül más sohasem fogja. S azért jobb is volna a temesi basának vagy talán magának a muftinak⁴⁷ drága pénzen eladni, de Mikes Mihály nem olyan, mint Rákóczi György, ki a viaszból is ezreket szerez.

- Én nem tudok - szólt bezárva a szekrényt - e jáspisdarabtól megválni. Hátha egyszer rejtélyes arca kiderül, s elárulja rég őrzött titkát. De, kedves öcsém, ha akarod, menjünk már az istállóba. Derék paripáim vannak, fiatalok, jóvérűek, s köztök kétségkívül látsz olyat is, melyet még nem ismersz.

- Reményilem - válaszolá János mosolyogva. - Hisz házadat és faludat is csak ma láttam.

Mihály úr előbb csodálkozóan tekintett unokaöccsére, s aztán nála szokatlan kronológiai számításokba mélyedve fölsóhajtott: - Bizony, öcsém, mikor nálam laktál, egész nagy dűlőkkel több földem volt... No de, sebj! Már visszavontam az udvartól magamat, a gazdaságnak fogok élni, legalább az új fejedelemválasztásig.

- S mi történt a régi faluval?

⁴³ Fehér foltos homlokú ló.

⁴⁴ Puska, csöve a híres damaszkuszi acélból készült.

⁴⁵ Újágostaiaknak vagy újkeresztyéneknek nevezték a 16. században Magyarországra és Erdélybe vándorolt anabaptista (újrakeresztelkedő) habánokat; fazekasmestereik készítették a díszes habán-fajansz serlegeket.

⁴⁶ Bisterfeld, Johannes német származású tudós, aki Bethlen Gábor meghívására a gyulafehérvári főiskola tanára lett. Szerepe volt I. Rákóczi György külpolitikai tárgyalásaiban.

⁴⁷ Mohamedán pap, jogtudós, itt azok vezetője.

- Felét ifjabb Apor István vitte magával a túlsó oldalra; felét én hoztam ide. A záloglevélben ő kikötötte az elköltöztetést. Én pedig udvarházam leégésekor szedtem fel a sátorfát. Mostani lakásom megmaradt külső birtokaimhoz inkább kezűben esik.

- De a falu másik szélén még egy kastélyt látok.

- Nem csalódom, öcsém! Az a Naprádinéé. Néhai férje az én új helységem felét cserejoggal szerzé meg. Tőle kaptam legszebb serlegeimet, puskáimat, két színre játszó köveimet és a fekete talizmánt. Ingyen juték e sok drágasághoz, s még ráadásul egy gyönyörű szomszédnőre is szert tettem. Kár, hogy most a szentléleki várkastélyban mulat, s nem ismertethetlek meg vele. Csókolni való kép! De, mint hallom, Lupuj vajda unokahúga sem csúf. Vigy magaddal háztűznézni. Ha csak félolyan gazdag, mint a hír kürtöli, és legalább olyan szép: akkor te boldog halandó vagy.

- Mária kincsei - szólt Mikes János - elvesztik értéküket szépsége mellett. Szeme a korona gyémántjait fényével túlragyogja, ajkai rubintok, fürtje csillogó arany; ámde szíve vas. Arca ígész, szenvedélyei vadak. S tán megkülönböztet, tán nem idegenkedik tőlem, s nagybátyja óhajításának engedve talán férjül is elfogadna, de hogy boldog halandóvá tehetne-e, erről addig kételkednem kell, míg szemeiben nem látok egy könnyet, melyet nem a harag sírt, ajkain egy mosolyt, melyen nem gúny vagy gög villámlott át, és fürtjei közt a keleti gyöngyök helyett nem egy gyöngyvirágot, melyet a csendes ligetekben andalogva maga szakított le.

- Ej, öcsém - jegyzé meg Mihály -, virágot minden parasztnő biggyeszthet kontyára, de arám fürtein nem volna ínyem ellen a gyémántfüzér.

- Nekem sem, kedves bátyám! Csakhogy a gyémántot hozza magával büszke örökségül; a virágot pedig a gyöngéd és egyszerű iránti hajlamból szerényen keresse föl.

E párbeszéd alatt a loákolig érkeztek, s Mihály egész készséggel kezdett volna ménei és paripái dicséretéhez; de szeme Armidoron akadt meg, a bűbajos állaton, mely belépő gazdáját oly szelíd, értelmes és lelkesült tekintettel fogadá, mintha köszönni akarná, hogy hamar meglátogatta. A deli, finom alakú arab Mihály bátya lovai közt úgy nézett ki, mint egy álnév alatt utazó herceg úrfi, midőn köpcös, izmos, durva napszámosok közé vegyülván, titkolt rangját még inkább észrevételi a többiek otrombasága, mint saját nemes modora által. Mihály kedvetlenül pillantott Armidorról Csillagra, Fecskére s még a derék Handza-bégre is, s megszottyant hangon mondá: - Az én lovaimmal, öcsém, át lehetne törni a janicsárok hadélén; de a tiédde a szultán tábori sátrából legszebb hölgýt ragadhatnád el.

- Nem csodálnám - szólt mosolyogva János -, ha Armidor hasonló csínybe már elegyült volna is, mert Lupuj vajda országában még nem ment ki a divatból a nőrablás.

- Ez tetszik nekem, öcsém! Maradjon a lovag lovagnak, szeressen és kockáztasson... De miért késhetik annyit az a Kelemen? Bizonyosan megint Tarnóczi Sárára ólálkodik. Csak volna több erélye. De ácsorog, ámolyg, sóhajtoz, s kerületi a várkastélyt, mint félénk macska a tejes fazekat. Tudom, hogy mi ketten az ő helyében másképp viselnők magunkat.

Mihály karon fogta unokaöccsét, s a tornácra vezette vissza, hol egy lócára ültek, s csakhamar hosszú pipából eregették a janinai⁴⁸ finom, kék füstjét. Az ég már derengeni, a nap sugárzani kezdett, a ködök a hegyéleket söprötték, s a legmagasabb fenyőágak közt szakadoztak foszlá-nyokká. Az ebédlőterem falórája rettentő csörömpölés közt hiba nélkül ütötte a tizenkettőt.

⁴⁸ Dohányfajta.

- Mégsem jön Kelemen - szólt türelmetlenül Mihály -, bizonyosan Sára cipőjének nyomát látta valahol a fövényben, s azt bámulja. A te öcséd maholnap oly szórakozottá lesz, hogy nem fogja bal kezét a jobbtól megkülönböztetni.

- Attól nem tartok, bátyám, mert Kelemen inkább heves, mint mély érzésűnek látszik, legalább gyermekkorából ítélve. Egyébiránt, ha annyira szereti, miért nem veszi Sárát nőül? Amint hallám, atyám óhajtja e házasságot; Tarnóczi Sebestyén pedig halálos ágyában áldást mondott szövetségökre, s csak a gyász miatt halasztatott a menyegző pár hónappal későbbre. Ezt anyám még akkor írta nekem.

- Igaz, de Tarnócziné most ellenkezőt állít.

- Hogyan?

- Hát, azt mondja, miként férje összefogott kézzel kérte, hogy Kelemen ne engedje leánya szívéhez közel jutni, s házasságukba semmi ürügy alatt meg ne egyezzenek.

- Ez már cudarság! Hát nem elég jó család a miénk? Nem leghűbb barátja volt-e házunknak Tarnóczi Sebestyén? S mi hiba van Kelemenben? Miért ne volna méltó akárki kezére? S nem hallottam-e százszer, hogy Sebestyén úr saját gyermekeként szerette őt?

- Szent igaz, öcsém, János, de most az Istentől elrugaskodott nő rákente Sebestyén barátunkra, hogy pápistagyűlölő volt, s hogy a valláskülönbség miatt tiltotta meg a házasságot. Pedig ez sült hazugság.

- Már én Kelemen helyében csak azért is elrablanám Sárát - szólt hévvel János.

- Atyád is ezt tanácsolta neki - kiáltott sugárzó arccal a nagybátya. - Én pedig... no, keveset mondok, ha tízszer nem nógattam rá. De ő még mindig határozatlan. Beszélj, kérlek, szívére. Mondd, hogy te az ő helyében elrablanád Sárát, még ma az Armidoron elrablanád.

Jánost meghatotta a társalgás e véletlen fordulata.

- Ugye elrablanád? - sürgeté Mihály.

- El - mondá merengőn János. - El, ha érezném, hogy mélyen és változatlanul szeretem.

- Kelemen szereti.

- El, ha bizonyos volnék, hogy ő mélyen és változatlanul szeret.

- Kelemen bizonyos.

- El, ha tudnám, hogy anyja nem átkozná meg.

- Már erről, öcsém, nem kezeskedem.

- De az anyai átok fog - szólt János megindulással.

- Attól, akitől, öcsém! Hisz Sárát éhomra, estére folyvást átkozza Tarnócziné.

- A sokszor használt átok nem az többé - mondá János tompán, alig érthetőn.

- Amen! - hangzott Mihály ajkairól.

János összerezgett. Sejté, hogy a pusztá véleménycserénél több forgott fönn társalgásukban. Gyanítá, hogy szavai által le van kötve, s bár bátorsága még eddig sohasem hagyta el, most szíve lázasan vert, tűz és fagy küzdött vérereiben, hevítve s dermesztve tagjait.

- A célnál vagyunk - szólt Mihály örömtől szikrázó arccal. - Te jó testvérnek mutattad magad. Te bátorítani és segíteni fogod őt.

Ekkor vágatott Kelemen az udvarba.

Alig lehet hasonlóbbs egymástól különbözőbb testvért képzelünk, mint Jánost és Kelement.

Néha a kettőt összevétni is könnyű; máskor meg nehéz elhinni, hogy ily botlást valaki elkövethet.

Véleményünk formálására sok függ a ruházattól kezdve a világításig.

Rostélyozott arccal s páncélban a gyakorlott szemet is tévedésbe hoznák, mert termetök-, testhordásuk- és mozdulataikban a finom elütéseket csak úgy vehetni észre, ha más jellemzőbb különbség figyelmünket már útbaigazítja.

Lóhátról, bizonyos távoból és szürkületes időben, egyenlő körvonalakkal tűnnek az utas elébe, s fedetlen arcuk is a hasonló alakulás miatt növeli e csalódást.

Míthogy történetünk kezdetén Jánost senki sem ismerte, ily összetévesztések nem voltak szőnyegen, s én csak azért említem, hogy hamarább térhessek a két testvér közti különbségek rajzolására.

János valamivel karcsúbb és magasabb a nálánál egy évvel ifjabb Kelemennél. Mindkettőnek tökéletes termete kívül esik a Zoilok⁴⁹ gáncsán, de mégis egyenlő hajlékonyság mellett a Jánosé erősebb, leventeibb. Az izmok alkotásában neki inkább kedvezett a Kelemen iránt sem fősvény természet. Vékony nyakuk egyikőket sem látszik rendkívüli erélyre hívni, de megkülönböztetett külsőjüket emeli. Azonban János új kellemet kölcsönöz egész alakjára a magas nyaknak oldalra hajlításával, mely a dévaj és kedélyes társalgás közt egyaránt emeli szavainak, mozdulatainak s testhordásának varázsát; míg Kelemen anélkül, hogy mély gondolkozó volna, megszoká nyakát egy kevésbé előgömbíteni - oly hiba, mely csak az ismert szellemi tehetségeknél vonz, s azoknál is csak úgy, ha szép metszésű szemhéjaik közül erős, éles, összpontosított fény tör ki.

A két testvér arca teljes mértékben rokonszenves. Látszik, hogy nemes indulatok s csalfaságot nem ismerő szív tükrei. Ha mosolygottak, senki sem keresett az ajkszögleteken gúnyt vagy ámtást. Haragjokat, örömeiket, megilletődéseiket, lelkesedéseket, közönyöket, minden csak annak hitte, minek mutatkoznak. A figyelmezőbb vizsgáló sem gyanít nálok szenvedélyt, mely lappang, bosszút, mely titkon forr, becsvágyat, mely a dicsőséghez vagy hatalomhoz töretlen utakat keres, mely a végeredményért hallgat, nélkülöz, megtagadja és lealázza magát: szóval semmit, mi alattomosságot vegyít természeti hajlamainkhoz, hogy azokat szétbontsa és új elemekkel olvassza egybe, semmit, mi yers indulatainkat azért fedi be, hogy kifejtse és fokozza. Arckifejezésekkel sehogy sem lehetett volna álnokságot, színlelést vagy ármányt egyeztetni. Aki rájuk nézett, akaratlanul is gondolá: mily nyílt, őszinte és becsületes képe van a két Mikesnek, s be könnyű lelkök fenekéig látni! S valóban a nyílt arc oly tükre a léleknek, mint a tiszta vízszín a medernek, melyben mozog, halkan vagy a belső megtörődések miatt hullámokat vetve. De olvasóim jól tudják, hogy van patak, mely mélységét tisztasága miatt nem gyaníttatja, s van, melynek nincs mélysége, csak tisztasága. Mikes János nyílt képe az első, Mikes Kelemené a másodikat juttatja eszünkbe. S e különbség nagy változást szült arcvonalaikon, melyek az élet küzdelmei közt alig ütöttek egymáshoz, a teljes nyugalomban már közös jelleget nyertek, a halottágyon pedig meglepetésig hasonlókká hidegűlhettek. A két

⁴⁹ Értsd: gáncsoskodó emberek. Zoilosz görög filozófust (i. e. 4. sz.) a homéroszi művet kritizáló beszédei tették híressé.

testvér inkább kellemes, mint szabályosan szép arcú. Emelkedett homlokuk, töveikben egy kevéssé vastag s nyílásainál egy kevéssé tág orruk és a közönségesnél valamivel szélesebb álluk férfiúi erőre, szilárdságra mutatnak; míg finom arc bőrük, előnyomulás nélküli pofacsontjuk, szabályos metszetű, eleven színű, szelíd kinyomatú ajkaik, a gonddal ápolt karcsú bajusszal és keskeny, hajló, gyöngéd kezök, az elegáns, a nagyúri, a kellemes leventét állítják elének, ki több időt tölt dísztermekben, mint tábori sátrakban, s az élet által útba dobott akadályokat inkább szeretné megkerülni, mint áttörni. E benyomást Kelemen nagy, de merengő sötétsárga szemei még határozottabban növelik; míg ellenben János éjfékete és tüzes szemei, az indulatok élénkebb mozzanatai alatt, egészen eloltják.

A két testvér hosszúdad arcának hasonlatosságát csökkenti az arc- és hajszínezet is. Kelemen arc bőre ómagyar, azaz, se nem szőke, se nem barna; haja pedig, mely válláig omlik, sötét-gesztenye. János ébenfekete fűrtői természetes gyűrűzetekben törnek ki fővege alól, s barna arcszíne, melyet anyjától, Kornis Ágnesztől nyert, a Mikes család ősi szelíd arcvonalait, már magokban valamivel erélyesebbé, sőt érdekesebbé is teszik.

János tizenkét hosszú év óta, csak elbeszélésünk kezdete előtti napon találkozott Kelemennel, az apai háznál, hová Lupuj vajdának - ki a család régi barátja - engedelmével jött, még mint testőr hadnagy, de azon gondolattal, hogy Erdélyben fog letelepedni, s ezentúl tehetségeit hazája szolgálatjára szenteli. E titkát még senkivel sem közlé. S általában a rég óhajtott és soká haladt viszontlátás örömei közt, idejök sem vala terveik- és reményeikről szólni. De Mihály bátya terített asztala, hol csak hárman ültek párolgó ételek és tölt serleg mellett, elég alkalmat adott keblök föltárására.

János élményeit beszélte el; Kelemen csak szerelméről szólhatott.

Mihály tölté a bort, hol Kelemen poharába, ki bámulva hallgatá bátyjának számos küzdelmét a csatákban s a viszonyokkal, hol a János poharába, ki benső részvétellel függött öccsének panaszain, haragján és Sárára halmozott magasztalásain.

- Ha csak egyszer láttad volna - sóhajtá Kelemen -, rágalmazónak mondanád, ki jobbnak nem hiszi őt, mint amily szép, és szemtelennek, ki más nő szépségét az övéhez hasonlítani.

- Úgy van - közbeszólt Mihály -, saját kedveseinken kívül sincs Sáránál bűbájosabb gyerek. De ti nem akartok inni.

Kelemen fenékig üríté serlegét.

- Sárát rendkívül igézővé az teszi - folytatá Mihály -, hogy semmiben sem üt anyjához. Jellemét egészen atyjától nyerte, mi nagyobb szerencse, mintha anyja vérmérséke mellé Dáriusz kincsét kapta volna születési ajándékkul.

- S míveltsége? - tudakolta János.

- Bethlen Istvánné udvarában serdült fel - válaszolá Mihály spártai rövidséggel.

- De azért szelíd, visszatartózkodó és szerény - jegyezte meg Kelemen, ki Mihály eszményképeinek nem volt föltétlen bámulója.

- Öcsém! Bethlen Istvánnéban minden összpontosul, mi a nemes és mívelt úrnő tulajdonaihoz tartozik. S maga a spanyol király aggodalom nélkül tehetné első palotahölgyévé, annyira ismeri az illedelmet.

- Nem kétlem - mondá Kelemen -, de akkor aztán mi nem ismernénk többé rá; mert egy spanyol palotahölgy feszes, hideg modora őt kellemeinek nagy részétől megfosztaná.

- Én is - közbeszólt János -, inkább képzelhetném Szécsi Máriát az avaloni⁵⁰ tündérvárban, hol a szerelem és ígézet királynéja lakik, mint a komor Escorial⁵¹ falai közt.

- S te ismered őt? - kérde ragyogó arccal Mihály.

- Midőn egyszer Lupuj vajda a szucsávi havasokon bölényekre vadászott, kíséretéből néhányan Mármárosba tévedtünk, hol Bethlen Istvánné atyjának, Szécsi Györgynek valamelyik végvárában mulatott... A szép nő iránti kíváncsiság győzött kötelességérzetemen. Míg társaim az út felől kérdezősködtek, észrevétlen elszakadtam tőlök, és a leáldozó nap tajtékzó ménen már Szécsi vára előtt talált. A névtelen lovag sípjának jelhangjára a barátságos várnagy leeresztette a hidat, s a vár tündére, a hódító Mária, akkora kitüntetéssel fogadott, mintha régi ismerőseiből a legjobbal találkozna. Lupuj vajda háromnapi távollétemet észre sem vette. A bölény és medve nyomain minden figyelmét lebilincselék. Nem tudakolt utánam, s hibám, melyet szégyelltem volna tagadni vagy palástolni, soha még szóba sem jött.

- Nos! Nem voltál elragadtatva Bethlen Istvánné által?

- Nem - válaszolá János, méla mosollyal tekintvén nagybátyjára.

- Hogyan? Lehetséges-e?

- Miért ne? Én a büszke rózsza lába előtt látom leghamarább meg a kis ibolyát, és a követelő búbáj a szendeség dicséretére tanít.

- Haha! - röhöge Mihály bátya. - Tehát a szobaleánnyal mulatunk, ha a háziasszony begyes! Mondhatom, nem rossz nézet. Báthori Gábor uralkodásának első éveiben nálunk, apródoknál is divatban volt. Több érdekes történeteket beszélhetnék a kis ibolyákról, melyeket úgy szakasztottunk le a rózsza töve mellől, hogy vakmerőségünkért a virágkirályné tuskéinek nyomát sokáig hordottuk kezünkben... De miért tekintesz oly komolyan rám? Üssük össze a poharakat. Tréfáimat csak nem magyarázod balra... Üssük össze!

János fölemelte serlegét, s igyekezett derült arcot váltani, de kedélye még azon kedvetlen benyomás alatt volt, melyet bátyjának ledér élcei idéztek elő.

- Sára - szólt Kelemen - kétszer kísérte Bethlen Istvánnét Mármárosba, s az atyja halála előtti őszt egészen ott tölté. Jól emlékszem, hogy éppen András napján érkezett Szentlélekre vissza. Sebestyén bátyám már akkor rosszul érezte magát, s harmadnap reggel a terítőn láttam. Szent ég! Mennyi reményem szállt vele sírba!

- S te egész szívedből szereted Tarnóczi Sárát? - kérde fölindulással János.

- Ha csak egyszer találkoztál volna vele - sóhajt Kelemen -, megesküdnél, hogy inkább fognék megválni az élettől, mint bírhatásától.

- S ő?

- A gyermekszobában már arámnak tekintette magát.

- S később?

- Ah! Sebestyén halála után néhány hét múlva tiltva volt házukba lépnem.

⁵⁰ A középkori lovag költészetében szereplő mesebeli sziget tündérvára.

⁵¹ Escorial, spanyol királyi város, híres palotáját II. Fülöp építtette a 16. században, ahhoz kolostor és templom is tartozott.

- De azért beszéltetek együtt? S ő megújítja hűség esküjét?

- Sára engedelmes leány.

- De, remélem, egyszersmind szavához hű.

- Ő sohasem kötelezte le magát nekem. Viszonyaink közt fölösleges volt az eskü és ígélet. „Nőj egy kissé hamarabb, leányom, hogy hazatérésedkor egyenesen az oltárhoz vezethessen Kelemen bátyád”, ez volt Sebestyén úr búcsúszava, midőn jegyesemet Bethlen Istvánné kocsijába emeltem. Hat hónap telt el, s megint a szentléleki várkastély tornáca előtt állott Bethlen Istvánné címeres hintója. Későbbre vártuk a grófnőt, mert sógorasszonyánál, kit férje, Zólyomi Dávid, a székelyek akkori fővezére Vásárhelyre vitt, néhány napot akart tölteni. A kocsizörgésre senki sem mozdult a beteg Sebestyén úr karszéke mellől. Csak az én szívemet ragadta meg egy ellenállhatatlan sejtés, s elhagyva a szobát a tornácra rohantam. Az igazi szerelemnek biztos előérzete van. Mint mondtam, Bethlen Istvánné hintója volt, s a grófnő már a lépcsőn. Siettem tehát Sárát is kiemelni. Leírhatatlan szépségű hajadon támasztá karjaimra kezét. Az én kedves kis mátkámból fél év alatt nagyleány lett, sóhajtám bámuló elragadtatással. Elpirult és lilimhalvánnyá lőn. Ajkán egy mosoly repült el, szeméből egy könnycsepp hullott kezemre, meleg és ragyogó - most is érzem helyét. Boldog voltam, bár apja betegsége miatt, melyről már a faluban értesült, bánat borongott Sárám arcán. Ó, mily hiúk reményeink! Amely nap apja sírgödréhez vezettem a leányt, más esetben talán oltárhoz viszem vala. S most...?

Kelemen félbeszakítja szavait, hogy, mint férfihoz illik, indulatain uralkodhassék.

- S most - közbevágott Mihály -, ha tovább is ingadozol, szép jegyesed számára a kárpitos és rózsafából kirakott menyasszonyi ágyat a vén Haller Péter készítteti el. A kárpitfákra pajkos Ámorkák lesznek vésve, s vigyorgón fognak a kárpitlepel mögé és a férj redős arcára tekinteni.

- S Tarnócziné Haller Pétert választotta vőül? - tudakolá János.

- Alighanem azért ment Szebenbe - sóhajtotta Kelemen.

- És Haller vén?

- Tudod, hamar ütötte meg az idő dere; különben csak apród volt, midőn engem a betűkre tanítottak - közbeszólt Mihály bátya.

- S jelleme rossz hírben áll-e?

- Azt nem mondhatnám, öcsém, de a lába köszvényes, s még tavaszonként is rókamálú⁵² dolmányt visel.

- Garázda, iszákos? - kérdé ismét János.

- Bár volna, öcsém, de sima és józan. Túl van gyalulva. Káromkodás helyett fohászkodik, s testvére névnapján is vizet vegyít poharába.

- Fösvény?

- Bizony, öcsém, nem dobja ki az ablakon pénzét. Egyszerűen él, kevés kíséretet tart, adóssága nincs, szóval Rákóczi György tanácsosa.

- S minthogy vén, ugye a féltékenységre nagy hajlama van? Bizonyosan sokat kínzaná nejét.

⁵² Rókaprémes.

- Ki tudja, öcsém? Még senki se ragaszkodott hozzá, senki se csalta meg, nem volt oka senkit féltetni.

- Tehát érzéketlen ember?

- Öcsém, sírni láttam anyja temetésén. De ki nem sír olyankor? S miért kérded ezt?

- Hallani akartam - szólt János búsan -, kiért mellőzik Kelement, s kiért áldozzák föl Sárát! Mert van példa, hogy éltes férj mellett a nő elégtelt.

- De Sárának nem fog ám Haller Péter férje lenni, s ha te visszavonod szavadat, Kelemennel ketten raboljuk el. Minek hökkentél meg most? A reggel egészen más hangokat pengetél. Nem magad mondtad-e, hogy öcséd helyében lovadra ragadnád Sárát, mint Moldvában szokás, s otthon várnád be a szülék elkésett áldásait. A te nézeted, melyet Kelemennel közöltem, bírta őt azon ígéretre, hogy többé nem ellenzi régi tervemet.

- Menjünk! - kiáltá János fölindulással. - Én kész vagyok testvérem boldogságáért minden veszélyben osztozni.

Mihály magasra emelé a serleget.

- Üssük háromszor össze! - szólt. - Éljen a bátorság!... A szerelem!... A kéj, melyért kockáztatunk...

- S a mámor, mely után főfájást érzünk! - tevé hozzá János rezgő hangon, mosolyra vont arccal.

5

Nemcsak a szentléleki várkastélyban, hanem Szentlélek helységében is megfoghatatlannak tarták Tarnócziné nagyasszonyom elutazását és hosszas távollétét. Eddig mindig félt, hogy ha lábát a kapun kiteszi, tüstént fenekestül fölfordul az udvar. Eddig, midőn csak a szomszéd faluba is kellett mennie, három nappal előbb már elkezdte a sopánkodást azon sok kár és hátramaradás miatt, mely otthon nem léteben házát érni fogja. Megjósolta, hogy kedvelt tejesbőgréjét Jutka bizonyosan eltöri, hogy az étékfogó, amint a tált hordozza, a legszebb kamuka⁵³ abroszra zsírfoltot ejt, hogy a kertész a turbolyát⁵⁴ bürök helyett az ágyásokból kigyomlálja, hogy a kukta csirke gyanánt a vén bóbítás kakast fogja megmelyeszteni, hogy a kopóknak a számtartó nem adja ki a zabkenyeret, hogy Vidrát vagy farkasgombával vagy egérkövel megétegetik, hogy a kulcsár az abroncs alatt megfürja a hordót, hogy az udvari kovács hamis kulccsal fölnyitja a liszteskamarát, hogy az ispán napokig nem fog a mezei munkára gondolni, hogy a béres égő pipával dül a kazal alá, hogy a szél kikapja a szikrát, és az egész belső takarmány meggyullad, hogy a perje onnan a pajtára fog repülni, hogy a pajtáról lángba borul a gabonás, hogy a gabonástól az istálló, legfőlebb csak a cserepes várkastély marad épségben. De ez is mit használ, ha az általános zavar alatt a részeg várnagy csavargókat bocsát az udvarba, kik minden zárt fölvernek, s azon boldogtalan hitben, hogy egy szegény árva özvegnél rejtett kincset lehet találni, még a szobapadlást is kifeszégetik!

⁵³ Nehéz, virágos selyemkelme.

⁵⁴ Fehér virágú, ánizsos ízű fűszernövény.

Eddig Tarnócziné nagyasszonyom a jóslatoktól, melyek elméjében tolódtak, visszarettenve, befogott lovait néha ismét kifogatta, vagy ha útra indult, mindig hamarabb tért haza, mint mondá.

Most azonban kocsiba ülésekor zsémbelt és jövendölt ugyan egy keveset, de ámbár a távol fekvő Szebenbe ment, nem azért mérgelődött, hogy miért vannak hát befogva a lovak, hanem hogy miért nem sietett eléggé a kocsis. Aztán a belsőleányának öt, az ispánnak hat, a várnagynak hét napot mondott visszatérése idejéül, minélfogva Jutka másnap éjjelre, a külső emberek pedig legfőleg harmadnap délre méltán félhettek érkezésétől, s mégis már negyedik hétre fordult az idő, anélkül hogy Tarnócziné hazajött volna.

- Egészen megváltozott a nagyasszony, bizonyosan halálát érzi - ez okoskodásban lelt az udvari személyzet a történetek magyarázatára kulcsot, s voltak olyanok is, kik már a fekete szélű és pecsétű levelet minden percben várták.

Csak a szentléleki plébános, ki legnagyobb ellenségének gyöngé oldalait legjobban ismerte, nem csodálkozott a várkastély asszonyának sem gyors távozásán, sem hosszas késésén. Szerinte kapzsiság, cselszövés és képmutatás röpitte ki vackából a vén Tarnóczinét, mégpedig oly ellenállhatatlan csáberővel, hogy ha kocsin nem nyargalhat Szebenbe, a legelső holdvilágos éjfélkor pizskafán lovagolt volna oda.

Mi szelídebben ítélünk ugyan a szentléleki várkastély asszonyának jelleméről, de mégsem titkolhatjuk el olvasóink elől azon adatokat, melyeket az ő rögtöni és szokatlan távozásának indokai felől a tisztelendő úr - mint mondá - hiteles kútfőkből merített.

Tarnóczinének pénzkövetelése volt egy szebeni kalmáron, ki a pör folyama alatt őt uzsoráskodással vádolta, mi ha bebizonyul, a nagyasszony tekintélyét saját hittársainál, kik vallásosságért bámulták, megingatta volna. Szükségessé lön tehát vagy a kalmár száját bedugni, vagy a bírák jó véleményét megnyerni.

Továbbá Haller Péter öccse, Gergely, kinek néhai hitvесе Tarnócziné testvére volt, szélhűdésben meghalt, mégpedig magtalanul. E szerencsétlenség a szentléleki várkastély asszonyát rendkívüli tevékenységre izgatta, azon fényes kilátások miatt, melyek belőle eredhetnek. Mert a szelíd Haller Péterrel a boldogult Gergelyné hozományának kiadása iránt, minden ellenkövetelések és függőben levő keresetek ellenére - most könnyen egyezhetett. Rég táplált vágyát is Sára férjhez adására nézve a véletlen halál elősegíté, minthogy már Haller Péternek kellett öccse helyett a család számára fiörökösről gondoskodni, ha tudniillik nem akarja temérdek vagyonát oly mellékágra szállítani, mely az ő házával három nemzedék óta nyílt ellenségeskedésben élt.

Tegyük még hozzá, hogy a szentléleki plébános nézete szerint - Szebenben Tarnócziné a foglalatosság mellett multság is várt. Mert Szeben lelkipásztorai a városban naponként terjedő romlottságot szívökre vevén, elhatározzák azon szigorú fegyelmet, melyet elődeik a hitújítás kezdetekor gyakoroltak, ismét életbe léptetni. Főként egy Wittenbergából⁵⁵ érkezett híres és buzgó szónok, kit az elaggult nagypap káplánává nevezett ki, irtóháborút indított a némberek gyöngeségei, tévedései és bűnei ellen. Amely férj megengedte nejének a kendőzést és piperét,

⁵⁵ Luther Márton 1517-ben a wittenbergi vártemplom kapujára szegezte ki a reformáció kezdetét jelentő 95 tételét; a várost és egyetemét az evangélikus egyház - amelyhez a szebeni szászok is tartoztak - egyik központjának tekintették.

számíthatott a legközelebbi vasárnap oly célzásokra, melyek büszkeségét porig alázták, s ha az egyházi tanács tagja volt, még helyét is könnyen kockáztathatá.

Amely özvegy híre gyanúba jött, a legelső vizitáció⁵⁶ alkalmával nyomozás és egyházi fenyíték alá esett. S a szebeni közönség a templomkövetésnek szívrendítő látványát is sokkal többször élvezé, mint magára a közerkölcsiségre nézve kíváncsi vala. E szigor megalapította a fiatal káplán tekintélyét, s a fejedelem udvari káplánja nemegyszer mondá, mégpedig mélyen sóhajtva, hogy a Luther tanait követő Szeben maholnap oly szent várossá lesz, minő Kálvin igazgatása alatt Geneva⁵⁷ volt; ellenben a tisztább hitet valló magyar kulcsos-helyek⁵⁸ s különösen Gyulafehérvár lakosai Babilon minden bűneit kezdik utánozni.

Tarnócziné, a kegyes és szeplőtlen életű árva özvegy fél év óta vágyott hallani a szebeni nagy szónokot, s meg vala győződve, hogy bár németül nem tud, annak szép prédikációit szíve által érteni fogja. S hátha még egy templomkövetést is láthat! Minő elégtétel a nem jól védett erény számára, a bűnt vezeklés közt és közszemlére kitéve találni! Tarnócziné sokkal fásabb szívű volt, hogysen a meleg vért, kivált ha női ereken csergedezne, ne gyűlölje, s a kéjmámort, melyet ő sohasem érzett, kárhoztatta akkor is, midőn az az isteni és emberi törvények megsértése nélkül támadt. Hát még ha ellenkező eset fordult elő! - Mennyit tanulhatna Sára, az én hígeszü leányom, a derék szebeni káplánnak - kinek az Isten aranyozza meg száját még jobban - velős prédikációjából! Bizony, hasznos iskola volna számára ez az út, melyre az úr Jézus Krisztus segítségével most indulok. Hátha levetkeznék rossz szokásait a szebeni nagy templom küszöbén, hátha az isteni tisztelet végével lelki ábrázatjának legalább egy vonása hasonlónak válnék az ő boldogult atyjáéhoz! - Ily fohászokodások szakadtak Tarnócziné ajkairól, midőn elindulása előtt a reggeli imát bevégezte, de mindamellett eszébe sem jutott leányát kocsiba ültetni s magával vinni.

Oly csodálatosnak látszott a nagyasszony e következetlensége, hogy a szentléleki plébános is csak sok fejtörés után tudta megfejtetni. Pedig az ok - mint a felötlő eseteknél szokott lenni - igen egyszerű volt.

Tarnócziné tudta, hogyha leányát a szerény és visszavonuló Haller Péter naponként látja, akkor a házasságból semmi sem lesz. Sára fiatal kora és hódító szépsége még a hiú agglegényeket is megdöbbené: annál inkább Haller Pétert, ki másokról sokat, magáról keveset tartott. S az is lehetetlen volt, hogy Péter hosszabb idő alatt ne tapasztalja, miként a nagyasszony anyai hatalmának igénybevétele nélkül a leendő ara, ha valahová nézni kell, inkább tekintene a széles világon minden érdektelen vagy unalmas tárgyra, mint éppen az ő elviselt s barázdáktól megszántott arcára. S Haller, ki ifjúkorában sem részesült a viszonzott szerelem örömeiben, annyira hozzászokott a rideg nőtlenséghez, hogy inkább nyugtatta volna fejét ágyvánkos helyett egy hideg és éles kődarabon, mintsem mellette a csipkés, puha párnákat, míg ő alszik, titkon hulló könnyek nedvesítsék. Szóval, a Tarnócziné által Sára számára kiszemelt férj érzékeny, vén férfiú volt, kit a nagyasszony jól ismervén, előbb hitegetni és bebonyolítani akart, s csak miután ez megtörtént, miután Péter mint kérő lépett föl, akkor látta elérkezettnek az

⁵⁶ Szemle, vizsgálat.

⁵⁷ Kálvin János, a reformáció róla elnevezett irányzatának megalapítója, Genf prédikátoraként egyeduralmat gyakorolt a város vallási és világi dolgaiban.

⁵⁸ Kálvin János, a reformáció róla elnevezett irányzatának megalapítója, Genf prédikátoraként egyeduralmat gyakorolt a város vallási és világi dolgaiban.

időt, hogy az anyai hatalmat egész eréllyel, egész korlátlansággal igénybe vegye. Sárának tehát otthon kellett maradni, de természetesen valakinek a fölügyelete alatt, s így kérte meg a nagyasszony Naprádinét - néhai férjének nővérét - egy kedélyes levélben, hogy az ő távolléte alatt költözzék a szentléleki várkastélyba, s legyen Sárának második anyjává.

Naprádiné ijedtében kiejtő a nagyasszony levelét kezéből, s azon szorongás fogta el szívét, melyet még csak egyszer érzett, midőn tudniillik az egész faluval együtt a világ végét várta. S nem ok nélkül, mert nevezetes csodák történtek. Az udvaron az aprómarha bódultan kezdett nyargalni, visítani, röpködni. A lovak legelőiket odahagyván, fölemelt nyakkal, kitágult orral, nyerítve, szagolva és sörényeiket rázva rohantak az istállóba. A fellegtelen égen a nap arca elszederedesedett, mintha szélhűdés érte volna. A láthatárra pedig szürkület borult, árnyékos és fakó, a vigasztalás nélküli estve rögtönzött homálya, a mosolygó délután közepében. E rendkívüli tények a természet bomlására mutattak ugyan, s Naprádiné a nap tartóssága iránt nem volt többé oly szilárd véleménnyel, mint régen; sőt néha még azt sem hitte lehetetlennek, hogy a föld egyszer csak kellő világítás nélkül hagyathatik, s az emberek kénytelenítve lesznek nappal is meggyújtott lámpával járni, de bár a szép úrnő mindennemű csodára elkészülve volt, arra álmában sem gondolhatott, hogy Tarnócziné valaha Sárát reá bízza, holott tőle eddig inkább féltette, mint a ragálytól.

S igazán szólva Naprádiné - született Tarnóczi Judit - az engedékeny erkölcsbírák véleménye szerint is hivalkodó és hiú nő vala, kit gyúlékony szíve könnyelműsége, élénk képzelődése kalandori ötletekre, nemes alapú, de ábrándokra hajló kedélye a bevett szokások és az illem szabályainak megsértésére akárhányszor csábított. A világ Mikes Mihállyal való viszonyát sem tartá egészen gyanún kívül esőnek. Beszélték, hogy Naprádi utolsó napjaiban igen féltékeny férjje kezdett válni, s minden jószomszédság mellett sem bánta volna, ha házát Mihály úr ritkábban látogatná meg. Arról is suttoztak, hogy a még mindig szép nő az özvegyi gyászt hamar elvetette, s vissza sem tekintve a még friss sírhantokra, táncolva ment volna az oltár elébe, ha Mikes Mihály csak kisujját is nyújtotta vala a kézfogóra; de a szeleburdi úr Naprádi halála után komollyá lőn, s annyszor dicsérte a néhai férj szép tulajdonait, hogy látszott, miként azok ellenében több tisztelettel, mint versenyzési vággyal bír. Az özvegy - a mendemondák szerint - ingerültté lőn a különben udvarias szomszéd megváltozott modora miatt, és semmit próbálatlan nem hagyott, hogy azt ismét a régivé alakítsa. Fölrakta ékköveit, s díszesebb öltözetben járt, mint a gyulafehérvári palotahölgyek; de ekkor Mihály úr az egyszerűséget kezdé bámulni, s merengő elragadtatással tekintett a falon Ábrahám pátriárka⁵⁹ nejeire, ki befűzött váll és papucs nélkül ment a kútra vizet meríteni, bár sejtíté, hogy ott egy fényes szárnyú angyallal fog társalgni. Naprádiné mint eszes nő hamar észrevette: mit néz Mihály a falon. S másnap csaknem Ábrahám pátriárkáné mezében hagyá magát véletlenül meglepetni, de már ekkor a külön udvarló a szoba másik falán a bársonyköntösű Séba királynéra⁶⁰ veté szemét, s csodálkozott, hogy a bölcs Salamon miért nem kérte meg tüstént a gyémántos és drágagyöngyös szép asszony kezét. Szóval az özvegy most ritkábban tudta Mihály úr ízlését eltalálni, mint férje életében, s ily helyzet minden más nőt vagy bosszúra vagy megvetésre bírt volna; azonban a galambszívű Judit a haragra igen szelíd, a lemondásra igen makacs volt, és állhatatlan eszű szomszédjának bánásmódja csak annyit változtatott rajta, hogy a boldog szerelemtől írt verses munkákat ritkábban olvasta, s egész éjeken át oly szomorú

⁵⁹ Jelentése itt: Ábrahám ösatya.

⁶⁰ Séba (Sába) királyné az ókor egyik kultúrnépének, a dél-arábiai sábeusoknak uralkodónője, az egyik legnagyobb izraelita király, Salamon kortársa.

történeteket tanult be könyv nélkül, melyekben a kegyetlen lovagok halálra keserítették szerelmeseiket, s csak akkor vették észre, hogy hibát követtek el, midőn már késő volt.

Nem fűzöm tovább a Naprádinéről keringő híreket, melyeknek ha századrésze is igaz, megfoghatjuk álmélkodását, midőn a nagyasszony anyahelyettessé nevezte ki. Eddig a szentléleki várkastély kapuja majdnem el volt csukva előle, s most hízeglő szavakkal hívták meg az ott lakásra. Eddig Sárának beszélni is alig volt szabad vele, s most az ő tanácsai szerint kelle magát viselnie.

A szép özvegy a várkastélyba indulása előtt tízszer is elolvasta Tarnócziné levelét, s végre ragyogó arccal így sóhajtott föl: - Már azt is hiszem, hogy sógorasszonyom maga kínálja meg Mikes Kelement Sára kezével. Ah, de az mégis sok volna! Talán csak annyit óhajt, hogy az ő nyílt beleegyezése nélkül legyenek boldogok, s maholnap Kelemenhez egy vén cigányné fog sompolygani, és tenyeréből annyi szerencsét jósol, ha Sárával titkon megesküszik, hogy a szerelmes ifjú leányrablóné lesz, s csak az első keresztelekor kezdjük sejteni, miként a cigányné, ki Sára anyját rászedte, a Sára anyja volt. Olvastam én ennél furcsább történetet is. A makacs asszonyok sokszor játszották csellel ki esküjüket, melyet megszegni a világ miatt szégyelltek. Annyi bizonyos, hogy Tarnócziné nem hívott volna házába, ha a Mikes családdal ki nem akarna békülni. Hiszen ő tudja viszonyomat Mihállyal, ámbár Isten látja, hogy nincs mit tudjon róla. Ah, Mihály is csakolyan, mint a többi férfi. Míg nem valék özvegy, minden szépet elmondott rólam, s most nem akar ismétlésekkel többé untatni.

Judit, ki a nagyasszony távozása után fél nappal érkezett meg, Sebestyén temetése óta csak egyszer látta Sárát, s akkor is alig egy percig.

Mihelyt tehát kocsijából a tornácre lépett, a második anyákhöz méltó, hideg, de jóakarátú arckifejezésre szedte össze vonalait, s egy körmönfont mondatra is elkészült, melyben említendő vala, hogy sok dícséretet hallott kedves unokahúga szerénysége, jámborsága, helyes magaviselete s mindazon ritka tulajdonai felől, melyek a mostani romlott világban, csak egy oly példás életű anyának, milyennel az ő kedves unokahúgát az Isten megáldotta, gondos felügyelete alatt képződhetnek ki valódiul, s még így sem mindenkor. Judit bizton hitte, hogy e nyilatkozat által, mely sok főtörésébe került, nemcsak új jogaiba, de a leány szívébe is szilárdul behelyezi magát, s tőle kitelhető méltósággal haladott a nagy középajtó felé, midőn az hirtelen felnyílt, s egy könnyű, nevető alak repült karjai közé, megcsókolá homlokát, arcát, ajkait, s oly édes, csengő hangon üdvözlé a rég várt „nagyénikéjét”, hogy a jó Judit szótlán elragadtatással tartá átölelve azt a lényt, ki ha a legaranyosabb fellegből repült volna alá, akkor sem lehetne sokkal ragyogóbb és költőibb.

- Mily szép vagy, Sárám! Mily búbajos hajadonná váltál! Istenem, mily szép vagy! - ismétlé Judit tízszer is, meg levén győződve, hogy elkészített hosszú szónoklatát mondja.

Sára elpirult és nevetett: Juditnak örömkönny csillogott szemében, s irigység nélküli bámulattal nézett unokahúgára, mint a művész által rajzolt oltárképre.

- Hadd szorítsalak ismét karjaim közé, Sára. Ej! Milyen szép vagy! Apád deli férfiú volt; anyád, virágzó korában, még kegyessége mellett is magára vonta a lovagok szemét; de te... mit is mondjak... ezer szerencse, hogy nem vagyok fiú, mert az én szegény parányi eszemet egy tekintetteddel kiigéznéd fejemből.

Sára éppen azon években, melyek alatt egészen kifejlődött, senkitől még nem hallá, hogy szép. Bethlen Istvánné udvarában csak növendék leányka volt, kiről a vendégek sugdosva beszéltek el egymásnak, miként valaha nagy zavart fog a férfiszívekben okozni. E halk megjegyzésekből juthatott füléhez valami hízeglő nesz, mely keblébe csempészhette a hiúság pillanatnyi incselgéseit; de hazaérkezése óta anyjától mindig csak arra volt figyelmeztetve, hogy arca

egészen eltorzul, ha mosolyog és faképnél nem egyéb, ha komoly akar lenni. S Mikes Kelemen, ki róla egészen más véleményben volt, a háztól el lévén tiltva, csupán a szomszéd erdő fáinak sóhajtozhatá, hogy az ő kedvese bájosabb a tündérek királynőjénél is; de már Rákóczi György korában rég vége volt azon regényes világnak, melyben a csevegő madarak megtanulták és továbbfecsegték az ábrándozó ifjak nyilatkozatait, s melyben a hű galamb és a merész sólyom jobb szerelmi posta volt, mint most némely bérruhába⁶¹ öltözött tigris. Sára tehát legfeljebb a vén pórnöktől, kiket betegségeikben ápolt, hallott magasztaltatást, de ezek jámbor egyszerűségükben mindig angyalnak nevezték őt. S ki ne tudná, hogy az ily cím inkább a jó szív, mint a szép arc illetéke? Szóval kevés hajadon vala külsőjére nézve csupán saját véleményére úgy utasítva, mint ő, s még kevesebb, ki hasonló külső mellett szerényebb véleményt formált volna önmagáról. Ennélfogva elpirult ugyan, midőn nagynénjétől először is azt hallá, hogy szép, de az ismételt dicséreteket, a bámuló arckifejezést és hangot, melytől Naprádiné hamar megválni nem bírt, oly furcsának, oly mulattatónak vélte, hogy állhatatosan hivé, miként „nénikéjében” kedves kötekedőre talált, ki csodálatra méltó komolysággal tud tréfálni, s kinek magasztalásait csak egy kába gyermek vehetné valónak, de érett eszű leány nem; pedig ő már rég az, mert tizennyolcadik évét is betölté.

6

Naprádinével egészen új világ költözött a várkastélyba.

A skatulyák és bőrös ládák, melyeket egy társzekér hozott, többnyire hivalkodásokra való dolgokat csempészték a szemérmes szobákba, hol minden bútort a nagyasszony rideg kedélyét tükrözte vissza, s hol az egyetlen valódi tükörrre Sebestyén úr halála óta fekete fátyol volt borítva. Még aznap elkezdődött tehát a kipakolás, s előre képzelhető vala a nagy különbség, mely a háztartástól kezdve a legcsekélyebb jelentőségű szokásokig, mindenben mutatkozni fog. Judit levendula-, jázmin- és rózsavízzel tölt pélkét,⁶² bőrfinomító pépet s a kendőzés magasabb művészetére vonatkozó eszközöket és anyagszereket rakott azon szűz asztalra, mely Sára titkosabb kecsseinek volt ártatlan tanúja, s melyen a virágserlegen, egy tiszta vízzel megtöltött régi ezüstmedencén, egy kevés háziszappanon, egy hibásan annak nevezett acéltükröcskén, és a haj rendbe hozására okvetetlenül szükséges tárgyakon kívül soha semmi más nem foglalt helyet.

Sára figyelemmel, de meglepetés nélkül segített Judit körül. Látszott, hogy a pipere rejtelseibe csakúgy be van avatva, mint bárki, s nagynénje, ki unokahúgának e jártasságát hamar észrevette, óvatosabban kezdé előszedni a kizárólagos apró rejtelseit, s némely bájszert, mely talán a leghatásosabb volt, a keresgélő ujjak, Isten tudná miért, érintetlenül hagytak.

- Ki szokott, kedves gyermekem öltöztetni? - kérde Naprádiné, azon kecses elbágyadással, mely neki kiválóan jól állott, megszokván a rakosgatást.

- Jutka fonja be a hajamat - válaszolta Sára egyszerűen.

A fölemlített haj, csillámos és túlgazdag aranyszőke volt. Ha kibontották volna, hullámzó palástjával a térd hajlásáig eltakarná az eszményileg sudár és mégis ingerlő idomú, de csak középtermetű lányt; úgy pedig, amint most két ágra fonva s a kontynál magas fésűvel

⁶¹ Értsd: álruhába.

⁶² Tégelyeket.

leszorítva és egy-egy fekete acéltőrrel át volt szúrva, terhével fárasztani látszott a karcsú, finom nyakat. Judit szemeit a gyönyörű hajzatra veté, mely tükörsimán borult a halántékokra, s ezáltal a hosszúdad, ovál arc összhangzását még emelte, s mely oly egyenlő szálakból állott, hogy a nyakszirt felől tekintve is, sem alatt, sem az erős tekersekben, egyetlenegy megtágultabb vagy rendetlen tincsré sem lehetett volna találni. De a kényes nagynénét mentől inkább elbájolta az, amit látott, annál több előítélettel gondolt Jutkára, kiben, bár druszája vala, Tarnócziné fõsvénységéből indulva ki, egy fölcserpezett kézbrú, mocskos kötényű s hegyes sarkú vörös csizmás leányt sejt. S hátha még csepű haját zsírral vagy olvasztott vajjal keni! Hátha tisztátalanok ujjai, midõn a szép Sára fejének rendezéséhez mer nyúl! Ez ötletek Judit érzékeny idegeit, anélkül hogy Jutkát ismerné, az undortól rezgésbe hozták.

- Kedves húgom - szólt majdnem esdeklõ hangon -, ugye nem fogod első kérésemet megtagadni?

- Mily hálátlannak képzel, nénike, midõn ezt kérde - sóhajtá gyermekded szeszélllyel Sára.

- Engedd, hogy míg együtt leszünk, mindig én rendezem hajadat.

- Ah, nénikém, az én együgyű fejem nem érdemes ily megtiszteltetésre.

- Mily bohó vagy, Sára! - szólt Naprádiné szemérmesen, mosolygó hógát átkarolva. - Lásd, én a világban forgok, és sok gyönyörű alakkal találkoztam, s a képíróknál is tán jobban tudom, hogy mi a nõi szépség. De dicsekvés nélkül mondhatom, miként csak egy leányra emlékszem, kinek oly tiszta, sötétkék szeme, s oly sugárzó, gazdag aranyhaja volt, mint neked.

- Ó, mit nem beszélsz te, néném! - dorgálá Juditot Sára kitörõ nevetéssel. - S ki volt az a leány?

- Bolina.

- Bolina? Még Bethlen Istvánné udvarában sem hallottam nevét említett. S hol lakott?

- Biz azt, kedvesem, már elfeledtem, de külsõjére világosan emlékszem, mintha most is szemem elõtt lebegne.

- S családja? - tudakolá Sára kíváncsian.

- Úgy gyanítom fejedelmi vagy legalábbis lovagi.

- S férjhez ment-e?

- Isten mentsen, kedvesem. Hisz Bolina⁶³ a híres Apolló hódításainak is ellenállott, mint egy könyvbõl olvastam. Ó az erkölcsi tisztaság nimfája.

- Tehát valami tündérféle?

- Mint magad vagy, Sára! S kivált haja és szeme csalódásig hasonlít a tiédhez.

Judit asszony jellemzésére meg kell jegyezni, hogy õ azon ritka erdélyi nõk sorába tartozott, kik több világi, mint vallásos könyvet olvastak. Fõleg a verses beszédeknek, melyek akkor igen el voltak terjedve, nagy kedvelõje volt, s mindent, amit csak a költõk meséltek, szent igaznak vélt. Babszem Jankót és a félszemű óriást, Tündér Ilonát és a vasorrú bábát úgy hitte, mint a szaracénok⁶⁴ létezését, mint a keresztes vitézeket vagy a háremhölgyet, s annak

⁶³ Tiszta erkölcsérõl híres nimfa, Apollón a fény, a költészet istene a görög mitológiában.

⁶⁴ A középkorban az arabok neve.

koromfekete őreit. Különös előszeretettel viseltetett pedig a költeményekben szereplő szép némberek iránt, kiknek szenvedéseit egészen sajátjává tevő. Velők együtt sírt és örvendett oly bensőséggel, mintha testvérök vagy barátnőjük volna. De ez még nem volt elég. Judit kedvelt hősnőit a legutolsó vonásig képzelme elébe szokta rajzolni, s amely eszmét felőlők s környezetükről egyszer formált, attól többé megválni nem bírt. Elméjébe vésődött minden alak, s elvitathatatlan valósággá incselg⁶⁵ magát. S ő arra többé gondolni sem akart, hogy találkozhatnak, kik a verses regények egyéneit más-más kinézésűeknek is hihetik, mint ő. Ennélfogva a társaskörökben feltűnő úrnőket gyakran oly finom árnyalatokban lelte valamelyik eszményképéhez hasonlóknak, hogy nehéz volt sajátságos észjárásán el nem mosolyodni. S most a kecses Sára, ki vidor természetességével egészen leigézte, még magasabbra fokozá összehasonlítási szenvedélyét. Mert ha aranyhajára, sötétkék szemére és könnyű karcsú növéseire talált is egy eszményképet Bolinában, hamar kénytelen volt belátni, hogy unokahúgának szemérmes, de eleven és érzésektől pezsgő arca a vesztai⁶⁶ hivatás hideg márványszépségét nem tükrözheti vissza. Bármely légi termetű volt Sára, meleg, ingerdús vonalai heves vérmérséket gyanítottak, s kevésbé voltak arra kijelölve, hogy a férfikebelben földi vágyakat ne ébresszenek. S ki arcára tekintett - minden bűnös gondolat nélkül is -, inkább szerette volna magáévá tenni őt, mint merengőn imádni. Minél szűzibb vala a kedves lány egész lény, annál többször figyelmeztette a mindkét nemű ismerősöket, hogy belőle milyen derék nő fogna válni, s mentől sugárzóbb és dévajabb kedélye volt, annál biztosabban lehetett sejteni, miként az erős érzésekre, s a mély szenvedélyre is rendkívüli mértékben alkalmas. Árva Tarnócziné nagyaszonnyom ezt feltenni nem akarta ugyan, de Judit nagynéne, ki szenteskedő nem volt, és a világban élt, már az öltözköztetel rendezésének bevégzése előtt kezdé találgatni azon szép menyasszonyokat, kiket pici, mosolygó szájok, vakítón fehér zománcú fogaik - melyekkel a nevetésre hajló eperajkak gyönyörű ellentétet képeznek - s az égő rózsza és szűz liliom színeiből vegyített finom arcbőrük még sokkal meglepőbbben hasonlókká tesznek Sárahoz, mint Bolinát, a földi élvezetekre nem vágyó tündért az aranyhaj és sötétkék szemek. Judit elméje végigfutott mindazon hölgyeken, kik a verses regényekben érdekes szerepet játszottak, s majd az egyik, majd a másik nevét ruházá ígésző unokahúgára: azonban kénytelen volt bevallani, hogy ez mindeniktől különbözik, egy egészen sajátságos példány, és oly tulajdonokkal is bír, melyeket előbb nála kell látni, hogy varázsaiktól meggyőzzenek.

Ha Sára hiú lett volna, fejét e dicséretnek könnyen elkábítanák; pedig nagynénje nem akart hízelegni. Túlrágadtatását talán növelte a szívélyes fogadtatás, melynek azon házban lőn részesévé, hová a legszorosabb vérviszonyok mellett is évek óta alig volt módja belépni, s mint sejté, azért, mert a rideg erkölcsű anya hite szerint, rossz hírben állott. Nem lehetetlen, hogy Sára szépsége kevésbé gyakorolt volna rá ígésző hatást, ha - mitől mindig tartott - a leányban hidegséget vagy előítéletet tapasztalt volna maga iránt. De akik közelebbről ismerték Judit asszonyt, különféle hibái mellett is, sem hízeltéssel, sem irigységgel nem vádolhatták. Azon ritka nők közé tartozott, kik tetszelgési vággyal bírtak, anélkül, hogy még vetélytársaikban is a szépséget el akarnák vitatni, s kik barátnőiket sem ámitották oly magasztalásokkal, melyek nem szívből jöttek.

Mi Sárát illeti: ő világért sem volt úgy leigézve nagynénje által, mint ez általa. Érzett ugyan bizonyos rokonszenvet iránta, de azt is érzé, hogy vonzalmának aligha van mély alapja. Mulattató és furcsa jelenségnek tartá Juditot, kivel kedvesen lehet időt tölteni, s ki különbségei

⁶⁵ Értsd: ingerelte, buzdította.

⁶⁶ Utalás a Vesta római mitológiai istennő templomát őrző szüzekre.

mellett is szeretetre méltó, csakhogy barátnőnek igen koros, nagynénének igen gyermekies. Meg volt győződve, hogy a szentléleki várkastély komor színét naponként fogja rokona által veszíteni; de ha elméje az egész életet oly sötét kinézésűnek rajzolta le, minő a várkastély, már akkor e zord épület földérintésére mégsem óhajtá maga körül csak Juditot. Jelenléte vígabbá tette őt, de melegebbé nem. Az első estve, melyet együtt töltöttek, már határozott egymás iránti indulataikról.

7

A kegyes Tarnócziné a török szokásoknak általában nagy ellensége volt, de a rövid s velős mondatokat szerette mindenüvé fölbiggyeszteni, s e részben csakugyan hasonlított a muzulmánokhoz. A kastélytornác homlokától kezdve az üvegporahakig temérdek tárgy vala szent ígék és bölcs eszmék hirdetője. S Jutka kezein, míg törölkendőjével tisztogatott, alkalmasint az egész erkölctan megfordult. Ez ellen semmi kifogásunk nem lehet, bár vannak, kik azzal tartanak, hogy még a jóból is megárt a sok - de az már csakugyan furcsa volt, miként éppen az angyali Sára nyoszolyája fölött egy vörösmárvány táblácskára következő szavak voltak vésve: „Ha csak kisujjadat nyújtod is a sátánnak, egész karodat magához fogja ragadni.” A szép gyermek nem kapcsolhatta föl szemérmes övét, nem vethette le sötét vagy lilaszín köntösét, nem húzhatta ki lábait a parányi cipőből, nem vonulhatott a szeplőtlen titkokat fedő paplan alá, nem temethette aranyfürtéit a hófehér vánkos könnyetlen és büntelen tisztasága közé, nem hunyhatta be szemeit a tündér álom enyelgéseire anélkül, hogy az óva intő vörös tábla tekintete elé ne tolakodnék. Szerencsére, a vetkezőasztalon az estéli mécs Tarnócziné fösvényisége miatt rendszerint homályosabban pislogott, mintsem a bevésett betűket el lehessen olvasni; reggel pedig a hajnalszürkület csak a tárgyak körvonalait emelte ki, midőn már Tarnócziné az ágyból fölzaklatá leányát, azon nézetben levén, hogy az álomból a hajnali rész az ördög joga. Így tehát kevés alkalmat nyert Sára a márványlap bölcs tanácsát fontolóra venni, s különben is az egész vésetnek oly általános értelme volt, hogy kár lett volna egy ép kedélyű leánynak azon eseteken törni fejét, melyekben kisujjunkat a sátánnak szoktuk nyújtani. S nem is vádolhatjuk ellenkezőjével Sárát, legalább anyjának elutazásáig. De Judit nagynénével töltött első éjjele már a kísértés kezdete vala. Ez a deli úrhölgy tudniillik a ráruházott anyai jognál fogva Sára szobájában az árva Tarnócziné öreg mennyezetes ágyát választá nyughelyül, s miután kedves bálványának haját, vállkapcsait kibontotta, s homlokára, ajkaira és mindkét orcájára egy-egy csókot nyomott volna, maga is szabad csomókban gyűjté havazó válláról össze a szétomlott ében fűrtöket, és könnyű csokrot vetvén hálófejkötőjére, lefeküdt. Azonban ahelyett, hogy kioltaná az asztallámpát, kezével hátrtolta a leeresztett ágykárpitokat, s a vánkosra támasztva könyökét, ismét beszélgetni kezdett Sárával.

Változó színű és világú éj volt. A fellegetek a gyors szél hamar sodrotta a hold arca elébe s onnan tovább. Az ablak alatti fák zizegő levelei az üvegkarikákat csapdosták. A lombok ernyőjének nyílt résein a zúgás közt fűtty is tört ki, az ágak reszkettek, s a kemény törzseknek csikorgása hallhatóvá lőn. E nesz, mely néha a sivalkozásig hágott; e sötétség, mely néha fekete fátyolát a csillagok örfényéről levonta, s magát látszott megsemmisíteni; e fény, mely néha fáklyájának utolsó csillámát is eloltá; s meggyőzötve letűnt a láthatárról; e szeszélyes éj, mely most szelídült, majd zordonná lőn, s hangját és színét gyakran fölcserélte, komor, de idegébresztő hatással bírt Juditra. Többször kérdezé Sárát: nem alszik-e még?, s a nyert feleletre mindig élénkebben beszélt. Minden eszébe jutott, min valaha örvendett, s minden, mi valaha könnyeket facsart szemeiből. Egész élettörténetét elmesélte, hol méla és ábrándozó arccal, hol nevetve és szilajon. Nem hozott föl kétértelműséget sem eszmékben, sem helyzetek rajzában. De Tarnócziné házából némely szó használata egészen száműzve volt, s különösen a

szerelmet valódi nevén említeni nagyobb szemtelenségnek tartatott, mint legvisszataszítóbb gúnynevein. S minthogy Judit élményei a szív szenvedéseibe és tévedéseibe összpontosultak, természetes volt, hogy Sára sok oly dolgot hallott nénikéjétől, melyet maga is igen világinak tart, s mely érzékeire és képzelődésére, bár észrevétlenül, azonban mégis izgatón hatott. Az elzárkózottságban töltött évek egyhangúságából azon benyomások közé varázsoltatott, melyeket Bethlen Istvánné udvarában tapasztalt, s melyeket, mint kárhozasakat, emlékéből is mamája, a szenteskedő Tarnócziné, végképp ki akart irtani.

Oly különösen érzé magát Sára a nagynéne vallomása alatt, mint az apáca a bálteremben, mely szédítő örömeivel leigézi és megdöbbeníti őt, s melynek szépsége felől kevesebb kétsége van, mint ártatlanságáról.

Judit elhallgatásakor a kakas talán az éjfél is rég kihirdeté. Sára behunyá szemét, hogy álomnak engedje át magát; de ha a hold élesebben világítana, ajkain oly eleven és változó mosoly volna látható, mely ébrenlétét gyaníttatná. Később a gyermek, a vidám és angyalártatlan arcra valami dac, valami negéd tévedt, mely egészen idegen eleműnek tetszék, s mely a derült és szelíd vonalak napfénye közé egy-egy sötét árnyat vetett. Ekkor gyöngesóhaj emelkedett kebléből, melyet halk és elfojtott nevetés váltott föl, s az ellenkező érzésekkel küzdő lány fülig vonta fejét a takaró alá. Judit pedig, ki már felszenderbe merült, e szavakat vélte hallani. - Miért szeretne? Nevetség! Hisz nevemet sem tudja. Álom, üres álom!

A lég szellemkéi kiáltották-e be az ablakon, hogy a sóvár özvegyel, ki régi barátját, Mihályt rajzoló álmos mámorában nyoszolyája elébe, kegyetlenül ingerkedjenek?

Judit dörzsölte szemeit, körülnézett és hallgatózott. A szoba csendes volt és borongó. A földre helyezett mécseserép, melynek az akkori szokások szerint a nők hálótermében egész éjen nem volt szabad kialudni, csak néha lobbant fel úgy, hogy világa mellett a tárgyakat látni lehessen. A hold pedig megunt a nedves párakkal a fény és homály fölött osztozni, s máskorra halasztotta a láthatár ábrándos kivilágítását. Az ablaküvegek percegtek és zizegtek, de a szél csak a legprózaibb zajjal adá Juditnak tudtul, hogy még részeg kedve van, s verni fogja az ablakot, sőt néhány cserepet a ház fedeléről okvetetlenül le akar ütni. Ily betyár tombolásba a finom szellemek nem vegyíthették szavaikat: ez természetes volt. Judit tehát Sárát kezdé gyanúba venni. De ennek ágyából egyenlő és mély lélegzés alig észrevehető nesze hallatszék, s a föllobbant mécs alabástromfehér arcot, szendén álmodó vonásokkal emelt ki egy másodpercig a vánkoson, s borított megint éjlepelbe. - Ő nincs ébren! - sóhajtá Judit. - Csendesen pihen. S azóta ismét megnyíltak volna ajkai, ha álmában beszélne. Kétségkívül én álmodtam. Valami jóslat volt, mégpedig rossz! Borzasztó sejtések támadnak lelkemben. Utoljára Mihály meg sem fog ismerni. Ah! A csalfa, a hitegető, az álnok! Még holnap elhozatom álomhüvelyezőmet,⁶⁷ melyet sietségből ottfeledtem. Istenem! Mennyit kell a szegény nőknek a férfiaktól szenvedni!

Judit mély felindulással dült párnái közé, s bánatában oly hosszasan aludt, hogy midőn szemeit kinyitá, Sára már felöltözve állott előtte, s a haj ígért rendbe hozása aznapról elmaradt.

⁶⁷ Álomfejtő könyvem.

De ha szép hűgának fürteit Judit nem is rendezhette, semmi sem gátolá, hogy az egész főt igazítás alá ne vegye.

Sára Bethlen Istvánnétól hazajöve, aranykapcsos imakönyveken kívül egypár verset, rímelt krónikát s lovagregényt hozott magával, többnyire magyar és olasz nyelven, mely utóbbin elég folyékonyan beszélt, még a latinból is - az akkori úrhölgyek szokása szerint - valami keveset értett.

Tarnócziné nagyasszonyom bevárta Istenben boldogult férjének temetését, s aztán Sára világi könyveit a kegyes Sebestyén emlékére s annak - mint mondá - határozott rendeletéből máglyára raká. Hamuvá égett a tündérország, s maradványai, melyek önként nem röptek a légbe, minthogy éppen szapulás ideje volt, egy nagy vasüstbe gyűjtetvén, lúg készítésére használtattak. E szigorú, de ünnepélyes eljárás után, a szóbeli végrendeletet teljesítő anya nagy falka átkot szórt a néhai nevében az olaszokra, kik mind pápisták és bálványimádók, s komoly, sőt fenyegető kézmozdulatokkal kötötte a bámuló Sára szívére, hogy többé ne merészeljen az új ammoniták⁶⁸ átkozott nyelvén beszélni, mit a kisleány annál könnyebben teljesíthetett, mert az egész vidéken úgysem értette volna meg senki. Egyébiránt Tarnócziné, ki elméje és áhítatos-sága miatt egyaránt híressé lőn, távol volt attól, hogy egyetlen magzatából falusi libát neveljen. Minden elhamvasztott könyv helyett legalább tíz egyházi értekezést és prédikációt kellett Sárának elolvasni, s ráadásul még a Tarnócziai- s Naprádiakkal rokonságban levő családok nevezetesebb pöreinek történetét is édesmamája élő előadásából igen gyakran tanulmányozhatta; csak hogy a szegény gyerekek, mint látszott, nem sok emlékezőtehetsége volt e komoly és szükséges dolgok megtartására; míg ellenben a verses regények tiltott sorai, gyakran oly olvashatón lebegtek szeme előtt, mintha le volnának nyomtatva. Még a kezdőbetűk cirádái is ott voltak a levegőben, s vigyorgó tekintettel erősíték, hogy nem haltak meg, nem égtek el.

Minthogy olvasóim már tudják, miért kellett Sárának a szellemi társaságtól, mely Ecsedről és a mármarosai várból Szentlélekig kíséré, megválni, könnyen elképzelhetik meglepetését, midőn a kamara és konyha körüli intézkedéseket végezvén, a nappali szobába lépett, s ott az asztalon és üveges almáriumban egy csomó idegen könyvre talált, melyek a régi porosakat legjobb helyeikből kiszorították, s a viaszszín pergament és fekete marokkói bőrbe öltözött vaskos művek közt, tafotával,⁶⁹ bársonnyal vagy tarka papírral borított ledér alakjaikkal úgy nézhetek ki, mintha Éva anyánk legcsábítóbb leányai simultak volna rideg erkölcsbírák és színmutató farizeusok oldalbordáihoz, hogy addig incselkedjenek, míg mindenik velök táncolni, citerázni és zsoltosma helyett egy pajkos szerelmi dalt fog énekelni.

Görcsök környeznék a kegyes Tarnóczinét, s leánya is elpirult, nem tudni szégyen vagy meglepetés miatt.

S hogyne! Hisz Judit néni a legdivatosabb olvasmányokat rakta szeme elibe. Nem volt ugyan közöttök illemsértő - mert az akkori kor a frivolitásokat kevésbé szerette, mint mi -, de tartalmuk többnyire világi érzésekre és történetekre vonatkozott, mi máskor elég ok lett volna, hogy a szentléleki várkastélyba be se bocsátassanak. Most azonban nagy kitüntetésben részesültek, mint szoktak a visszahívott száműzöttek, kiknek fő érdemök a hosszas távollét.

⁶⁸ Az Ótestamentum szerint Izráel népével rokon, de vele ellenségeskedésben lévő nép.

⁶⁹ Könnyű selyemszövettel.

Cyrus⁷⁰ király és Nagy Sándor hódításai, Tiridates⁷¹ örmény hercegúrfi szerelme, a mágnes-sziget körül tett veszélyes utazások, a kerekasztal⁷² hőseinek viselt dolgaiból néhány szép rege s temérdek verses krónika a törökök és magyarok közt folyt háború fényesebb eseményeiről, voltak az asztalra helyezve, oly szeszélyes változatossággal, hogy most a tündérországba, majd a krími tatár rabság békóihoz ragadták a képzelődést, s ha Sára egy percben a száguldó magyar levente hímes-gyöngyes nyeregkápáján a szendrői vagy temesvári basa háreméből elrablott szép odaliszkkal⁷³ találkozott, már a másikban a Héttorony fenekére zárt fogoly lassú és méla éji dalát hallhatá, ki honn maradt árva neje s kicsiny gyermekei után kesereg. S mily kellemesen hatott kedélyére, midőn a Bethlen Istvánné udvarában olvasott könyveket is újra láthatta. Előtte volt a fiatal Abigail, a goromba vén Nábál kacér neje:

Mint menté meg haláltól az ő urát.

Leszállítván szent Dávidnak haragját.⁷⁴

Megtalálá a *Vitéz Francisco* regényes történetét, melyet a híres Ráskai Gáspár⁷⁵ szerzett, s várról várra utazván, a szép úrhölgyeknek citera mellett énekelt. Sok könnynek kellett folyni e költő érzékeny műve miatt, különben a házaló dalnokok nem nyerték volna az újabb versírók által utasításul, hogy előadásaikban Francisco nótájához tartsák magokat. Sára, a nagynéne csodálkozására, könyv nélkül szavalá Zeberník urának, a hős Franciscónak történetét, azon jelenettől kezdve, midőn Béla király Budára hívja, hogy a nagy ünnepéllyel tartandó vitézi játékokban részt vegyen. Neje a búcsúzásakor szívére köti, ne kérkedjék a többi lovagok rossz szokása szerint, mit meg is ígér, de fájdalom, nem teljesít. A király tudniillik a torna után, melyben a bajnokdíjt Francisco nyerte el, fényes lakomát tart, s a bortól felhevült urak kezdék dicsérni váraikat, fegyvereiket, vadászsólymaikat, uradalmaik termékenységét, udvari bolondjaik élceit: szóval mindazt, mi becsessel bírtak.

Francisco sem akart hátramaradni. Esküvel erősíté tehát, hogy ő mindnyájoknál gazdagabb, mert neki van a legszebb és leghűbb felesége. Zaj támad az étteremben, s Kassander - az a híres bajvívó, kit a vitézi játékon csak Francisco emelt ki nyergéből - gúnyosan föl kacagva mondá: nőd szépségéről nem szólok; de jámborságáért le mered-e Zeberníket és fejedet kötni? Nem kellett ennél több, hogy a becsületében sértett férj a király színe előtt élet- és halálalkura lépjen Kassanderrel. A mátkagyűrű meg egy aranyhandzsár volt a jel, melyet ha Kassander előmutat, be fog bizonyulni, hogy Zeberník várásszonyának hűségén diadalmaskodott. Béla király és a lovagok a férjjel együtt mély titoktartásra kötelezték magukat. Kassander tüstént útnak indult, s a kitűzött határidőre mind a mátkagyűrűvel, mind pedig az aranyhandzsárral a királyi palotába lépett. Franciso Zeberníket elveszté, de midőn a tőke elébe ment, hogy bárddal fejét

⁷⁰ Perzsa király (i. e. 6. sz.), nevének ismertebb, görög eredetű változata: Kürosz.

⁷¹ Tiradat, Armenia (Örményország) ókori királya.

⁷² Morgana a középkori lovagregényekben a legendás Arthus (Arthur) kelta király tündér nővére; Parceval az ún. Kerekasztal lovagjainak egyike, aki tizenhat társával együtt Arthus király kerek asztalánál ülhetett.

⁷³ Rabnővel.

⁷⁴ Az ótestamentumi történetet, mely szerint Nábál felesége, a szép Abigail, férje halála után Dávid király asszonya lett (Sámuel Első könyve, 25. rész), a „Küküllei névtelen” 1560-ban szedte versebe.

⁷⁵ Ráskai Gáspár 16. századi főúr *Egy szép história az vitéz Franciscórul és az ő feleségéről*, című elbeszélő költeménye 1574-ben jelent meg Debrecenben.

levágják, Béla közbevetette magát, s addig kért, míg sikerült a halált örök ideig tartó száműzetéssé változtatnia.

Ó, én édes fiam, kicsinyded apródom,
Eleitől fogva ki voltál titkosom:
Ki hitte volna, hogy így csalatkozom,
Én asszonyod miatt legyen bujdosásom?

Ily gyöngéd és rendkívül költői kifakadással vált el kedvelt szolgájától Francisco, s nyakába vette a széles világot, nem átkozva nejét, nem esküdve bosszút. Mit egyébiránt igen helyesen is tett, mert a bonyolított mese továbbfolytatása nélkül is képzelhetik olvasóim, hogy Kassander csalárd eszközökkel jutott a kívánt jelekhez, s a nő ártatlansága kétség alá sem jöhet. A kis apród közlé jó gazdája panaszát a várból már elűzött asszonnyal, s ez éles elméjű lévén, hamar sejdíté az ármányt, mely szerencsétlenségeket kovácsolta. Férfiruhába öltözött, Béla király udvarában Loránt név alatt megjelent, s ügyességével és nemes modorával úgy megnyeré a vén uralkodó szívét, hogy végre fiává s trónörökösévé fogadta. Ily kegyeltetés alkalmat adott neki rendre az ármány nyomába jutni, bujdosló férjét fölfedezni és Kassandert, ki már nádorispán volt, hatalma tetőpontján megbuktatni. A költemény végén nőruhába öltözik Loránt, Francisco feleségéhez jut, s a király trónörökös nélkül marad.

Még a verses regény kezdetén alig volt túl a szép Sára, midőn Judit összecsapván kezét, bámulattal kiáltott föl: - Az Istenért, kedves gyermekem, hogy tudhatod ezt?

- Akár végig elmondom - válaszolá húga minden negély és dicsekvés nélkül.

- Ah! Végig? - tudakolá Judit növekvő meglepetéssel.

- Igen. S ha neked tetszeni fog, csinos párbeszédekben is előadhatom. Mert eljátszottuk.

- Hogyan? Eljátszottátok?

- El ám!

- Mit értesz ezzel?

- Csak azt, nénikém, hogy Bethlen Istvánné íródiákja a történetből színművet készített.

- Olyant, minőt Balassa Menyhért árultatásáról olvastam?⁷⁶

- Természetesen, de sokkal szebbet. Mi pedig régi cifra ruhákat vettünk magunkra, s a cselédekkel, kik játékunkat nézték, majdnem elhitettük, hogy az egész velünk történik. Némelyik Loránton könnyezett; mások szerették volna Kassandert megverni, s tán teszik is, ha nem tudják, hogy a huszti vitéz várnaggyal gyűl meg a bajuk.

- S kicsoda játszta Loránt szerepét?

- Ah, merte volna-e valaki Szécsi Márián kívül? Arra sok ész és gyakorlottság kell.

- S te mi voltál?

- Csak a kicsi hű apród.

- És Francisco helyét ki töltötte be?

⁷⁶ Az ismeretlen 16. századi szerző *Comoedia Balassi Menyhárt árultatásáról* című drámája 1569-ben Erdélyben jelent meg nyomtatásban.

Sára vállat vonított, s halaványabb arccal, de igézően gyermekded hangon mondá:

- Ó, azt én is szeretném tudni!

Judit újságvágya fölébredt, és száz kérdéssel is ostromolná hűgocskáját, ha ez történetesen vagy számításból egy könyvet vévén kezébe, fönnhangon nem kezdi olvasni:

Egy krónikát mondok, urak, hallgassátok,
Kinek talán mását ti nem hallottátok.

Az elszavalt két sor elég volt Judit eszének új irányt adni. Ha a pünkösdirózsára friss hó esik, nem bágyad el hamarabb annak virító színe, mint ahogy egy méla szenvelgésbe összehúzódtak a fiatal özvegy nyílt és mosolygó vonalai: - Ó, a férfiak! - sóhajtá. - Jobb ha nem ismered, Sárám, a férfiakat. Ezt te könnyen teheted anyád felügyelete alatt. Neki árgus szemei vannak. Egészen más helyzetben voltam én. Csak Isten a megmondhatója, mennyi könnyet kell hullatnunk szívünk miatt! Mert sok oly Volter király van a világon, milyenről a kezében levő könyv versel, és sok oly Griseldis.⁷⁷ Nem szükség a példákért messze mennünk.

Világos volt, hogy Judit ábrándozó hajlamainál fogva egészen a Griseldis szerepébe képzelé magát, s a jókedvű Mikes Mihályban egy kegyetlen szeszélyű Voltert vélte feltalálni. Sára éjjeli beszélgetésük után nem lehetett aziránt kétségben. - Hiszed-e, nénikém - szólt enyelgőn -, hogy minden költemény közt, melyet olvastam, legkevésbé ez tetszett.

- Bizonyosan csak írásmódjáért, mely már elavult - válaszolá Judit.

- Nem, nénikém, tartalmáért.

- Ugye bosszankodtál Volterra?

- Griseldisre, nénikém.

- Pedig ő a legtökéletesebb nő volt.

- Nem kívánnék ily tökéletes lenni.

- Hűn szerette férjét.

- De önérzés nélkül! - válaszolá Sára.

- A szerelem minden áldozatra kész - jegyzé meg Judit. - Majd ha szíved és hited egy férfihoz lesz kötve, másként fogsz vélekedni.

Sára elejté a társalgás fonálát, szórakozottá lőn, s midőn tekintete Judit éles fekete szemeivel találkozott, elpirult.

A kedves gyermek bizonyosan Mikes Kelemenre gondol - ezt vélte a nagynéne, s kíméletből egy könyv átlapozásához fogott. Sára is követte példáját, s a Tarnóczinétól máglyára ítélt munkák minden testvéreiket és rokonaikat magukkal hozva igyekeztek hamar utánpótolni azt, mit kitiltatásuk óta a szép leány tudni és érezni elmulasztott. S valóban Judit néne könyvtára kimeríthetetlennek látszott, mint a bőség szaruja. Mindig újak kerültek elő olasz vagy többnyire magyar nyelven, s találkozott közöttök hébe-hóba komolyabb tartalmú is, melyet az érzélgős özvegnél nem kerestünk volna.

⁷⁷ Volter király és Griseldis Istvánfi Pál *Historia regis Volter* című (1539) magyar nyelvű verses elbeszélésének hősei.

Mik voltak akkori költészetünk és prózánk becsesb terményei közül Sára kedvelt olvasmányai, felesleges volna említeni, minthogy olvasóim hihetőleg százból sem ismernek egyet. Akkor nagy körük s nagy hatásuk volt. Utóbb némelyike a ponyvairadalomba bejutván, hosszasan tengett a tükör háta mögé szúrva, vagy a mestergerendán.⁷⁸ Míg ellenben a finnyásabbak, melyek könyvtárba zárattak, s a művelt osztály részvététől vártak életet, a szatmári béke után egészen feledésbe jutottak - de nem azért, hogy újakkal cseréltettek volna föl -, s midőn később a régiségbúvárok kíváncsisága irántok fölébredt, nagyrészt még úgynevezett egyetlen példányban sem valának előteremthetők, pedig virágzó éveikben tíz kiadást is láttak; oly sors, mellyel mostani verseink nem dicsekedhetnek; mit nem úgy említek, mintha jóslani akarnék.

De egy vendégektől nem látogatott falun reggeltől estig a nők időtöltésében sok hézag támadna, hova az unalom férköznék be, ha csupán az olvasás állana rendelkezésükre. Ezt jól tudta Judit, mint napjainkban minden kecses hölgy, ki órákig ül pipereasztal mellett, még akkor is, ha reménye sincs egész nap olyannal találkozni, kinek tetszése közelebből érdekelné. Általában az öltözködés bizonyos éven túl az élv igen izgató nemévé válik, míg csak foglalkozás marad a fiatal leányoknál, kik minden ruhában szépek. Sára engedé haját a néne mesteri keze által divatos vagy eszményi formákba gyűjteni, de maga nevetett legjobban, midőn egyszerű szoknyaival, melyek köznemes leányokétól többnyire csak finomabb szabásukkal különböztek - a fürtein átfont margaréták és gránátkövek kirívó ellentétben tűntek föl. Judit nem tudta rábeszélni, hogy az ő gazdag ruhatárából válasszon kelméket. Igaz, nehéz is lett volna Sárát hiúságánál fogva csábítani e kíváнат teljesítésére, minthogy rajta még a háziszövet is csodálatosan jól állott. A nagynéne tehát fortélyhoz nyúl. A verses regényekben előforduló úrhölgyek viselete szerint jelmezekké alakította át díszruháinak nagy részét, s felöltöztek dévajsból, szeszélyből és egymás mulattatása végett, most Judit a Sámsonot meghódító, kacér Delilává, majd Sára a kis Dávid király szívét leigéző Jeftává.⁷⁹ Klorinda, ki Tankréd herceget⁸⁰ szerette; Morgana tündér, ki bűvös-bájos szépségével Parceval lovagot⁸¹ tartóztatá vissza az ezüstmedencének, melyben Krisztus vére őriztetett, fölkeresésétől, s a költők több más kecses alakjai sem maradtak ki a játékból, és napjainkban nem egy színésznőt tett volna boldoggá azon ruhadarabok birtoka, melyeket Judit, hogy hűgának szórakozást szerezzen, összetatarozott. Elgondolható, mennyi idő telt el így észrevétlenül a tükörnél, a varróasztalnál és a szeszélyes olló mellett, mely az özvegy izgékony képzelődését nyomban követvén, a legsaját-szerűbb formákat teremté. Tündérgyors szárnyakon repültek az órák, s ha haladásuk egy percig lankadt, már Judit új és meglepő tervekkel volt készen. Elfeledte érzéseit, el rosszul viszonzott szerelmét; el a látogatással késő szomszédokat, csak hogy hűgának, kit az anyja mellett unalommal töltött évekért kártéríteni akart, szórakozást szerezzen. Valami nemes szívű,

⁷⁸ A 17. században a lovagregény a kalandos és szórakoztató irodalom műfajában született újjá, a versben és prózában, gyakran bibliai és antik mitológiai keretben írt elbeszéléseknek - a világi irodalomnak - népes olvasótábora volt Erdélyben.

⁷⁹ Sámson - ótestamentumi hős - hatalmas erejének titkát az ellenséges filiszteusok törzséhez tartozó Delila, Sámson szeretője árulta el. Történetüket Kákonyi Péter 1544 körül verses elbeszélésben dolgozta fel. A skót eredetű, bibliai tárgyú Jefta-drámából a 16. században Illyefalvi István verses elbeszélést írt.

⁸⁰ Torquato Tasso *A megszabadított Jeruzsálem* című (1575) művének hősei.

⁸¹ Morgana a középkori lovagregényekben a legendás Arthus (Arthur) kelta király tündér nővére; Parceval az ún. Kerekasztal lovagjainak egyike, aki tizenhat társával együtt Arthus király kerek asztalánál ülhetett.

de egyszersmind valami démoni volt e sürgességben. Ha a szabadba mentek sétálni, bokrétákat fűzött, melyek a keleti virágnyelven a kedély s érzelmek édes titkait beszéltek el, s csak azt sajnálta, hogy az őszi növényzet nem bír annyiféle jelképes virággal, amennyivel ő egészen beavatni tudná Sárát azon rejtett tudományba, melynek szépségéről és hasznairól a hét bölcsek - mint hitelesen állíthatja - vastag könyveket írtak; nem is említve Salamon királyt. Ha esős, sáros időben a szobából kijárni alkalmatlan volt, Judit lantját kezdte pengetni, s minthogy a zene a táncot hamar eszébe juttatta, Sárát - kit anyja e botrányos élvezettől nagy gonddal oltalmazott - különbnél külön figurákra tanítgatá, s egészen el volt ragadtatva, midőn észrevette, hogy szép bálványkája - hála a Bethlen Istvánné gondoskodásának! - több kellem- s művészettel lejt, szokell és hajlong, mint amennyi elég volna egy falka rideg keblű és álnok szenteskedőt a világ romlottságáról való meggyőződésre vezetni.

Mihály napján pedig, a reggeli után, egy tengerzöld és egy lilaszín női lovagruhát talált Sára a pipereasztal mellett.

Judit asszony, ki belépő hűgát észrevenni nem látszott, nyílt imakönyv előtt merengett, s csak akkor veté föl éjsötét szeméit, midőn kirívó tettetés nélkül lehetetlen volt tovább elmélyedésben maradni.

- Kedvesem, ma szegény, néhai férjemnek névnapja van - sóhajtá.

Sára hallott már annyit nénikéje élettörténetéből, hogy szükségesnek ne tartsa rendkívül szomorú arccal fogadni ez emlékeztetést.

- Az idő szép - folytatá Judit illetődött hangon. - Az ég oly derült, mint a legvidámabb májusi délelőttön.

- Alkalmasint ma nem fog esni - közbeszólt Sára, sajdítva nénje célzatát.

- S megázástól nincs mint tartanunk, ha hosszasan is ülnénk szabadban - jegyzé meg Judit.

- S ha messzebb is távoznánk a háztól - egészítette ki Sára.

- Például hozzám - mond a néne. - Úgyis e napot mindig otthon töltém. Tavaly Celnáról éjjel-nappal utaztam, mert másként lehetetlen volt pontban megérkezni. S már szürkülni kezdett a hajnal, midőn falum határánál valánk, hol míg a kocsis egy mély kerékvágásból a kocsit ki akarta rántani, a rúd kettétört. Gyalog siettem haza. De a virrasztás és törődés miatt oly kimerült valék, hogy rögtön le kellett feküdni, s egész nap ki sem nyitám szememet. Aludtam, mint a halott, s csak akkor rezzentem fel először, midőn már az éjféli a névnappal együtt elmúlt. Reggel pedig megint visszaindultam Celnára, mert szép társaság volt a szüretre összehíva, s el nem maradásomról ígéretemet bírták. Képzelheted, mennyit bosszantottak barátnőim azon módért, mellyel volt férjem emlékét megünneplém. Pedig ha a névnap alatt szüntelen aludtam is, legalább otthon tevék, s a dolognak ez a lényeges oldala. De öltözzünk már, kedvesem! Különböznék elkészünk, s itt ér a dél.

- Sietek, hogy fogassak - szólt Sára az ajtó felé indulva.

- Mibe, angyalom? Hisz a hintóval a sógorasszony ment Szebenbe.

- A várnagy kocsijával elmehetünk.

- Ah! Attól a döcögés miatt még a feleúton már oldalfájást kapunk.

- Megpróbáljuk hát az ispánét.

- De kerékpántjai oly vékonyak, mint a levélpapír, s mielőtt sikolthatnánk a földön leszünk.

- Van egy erős társzekerünk, mely az ecsedi sárt is reccsenés nélkül kiállotta, majd abba fogatom az igáslovakat.

Judit látván, hogy csellel Sárán nem győzedelmeskedhetik, más hűrt kezdett pengetni.

- Mit mondasz, kedvesem - szólt mosolyogva -, mit mondasz a ruhákra, melyeket öltözőasztalod előtt látsz? Tetszenek-e?

- Igen szépek - válaszolta Sára, szemeit gyönyörrel legeltetve rajtuk.

- A lilaszínben igézöleg néznél ki, aranyfürtű tündérkém; a tengerzöld pedig, ha felpróbálnám, tán nem állana egészen rosszul.

- Sőt rendkívüli jól, kedves néném. Magam is amazonok királynőjének gondolnálak benne, vagy Semiramisnak,⁸² midőn a világ meghódítására indul. Lásd, mily szorgalmasan olvastam könyveidet - kötekedett Sára, átölelve Juditot. - De mi hasznát vehetnők ez öltözékeknek? Hisz oly hosszú uszályuk van, hogy apród nélkül nem is sétálhatnánk a szobában.

- Hát ha lovagolnánk? Miért ne tegyük?

- Tán az igásokon, nénikém?

- Azokra nem szorultunk, kis civódó! - szólt nevetve Judit. - Alkalmasint a tornác előtt most felnyergelve áll kép paripa. Egyik vasszín, hosszú röpke sörénnyel, tomboló fehér körömmel, büszke rövid nyakkal s mégis oly szelíd és értelmes tekintettel, mintha beszélni tudna. Mihelyt meglát, remélem, le fog térdelni, hogy könnyen ülhess hátára. A másik engemet hasonló kitüntetésben aligha részeltet, mert nem lépett néhai férjem iskolájából a nagyvilágba, s elég önféjűnek látszik, de mindent egybevetve végtére sem lehet sok panasom magaviseletére. Csak akkor bokrosodik meg, ha az útról nyúl szökik fel, vagy puttonos számárral találkozunk. Különbön jó erkölcsű, álnokság és fortély nélküli sötétpej. Kísérőre sincs szükségünk a lovászyermeken kívül. Ebédet már rendeltem otthon, s csak az öltözés és indulás van hátra. Fogjunk hozzá.

Sára, bár arca örömtől s vágytól égett, vonakodott a ruhát érinteni.

- Segítsek? - kérde Judit.

- Menjünk kocsin.

- Hisz te Ecseden sokszor lovagoltál. Magad említéd.

- De nálunk szokatlan. Úgy hiszem, anyám nem szeretné, ha hallaná. Sohasem mondtam neki, hogy tudok.

- Most én vagyok anyád.

- Mégpedig, mint látom, igen szigorú - szólt ingerkedve Sára.

- Amit Lórántfi Zsuzsánna, a mi kegyelmes fejedelmünk neje, ki az erkölcsiség tükre és az illem szabályai körül Petneházinénál is szigorúabb, naponként tesz, talán nekünk is szabad hébe-hóba megpróbálni.

- De nem tűnnék-e föl valakinek hozzád menetelünk módja?

⁸² Szemiramisz, Asszíria hódító királynője (i. e. 9. sz.), a harc és a szerelem isteni erejű védasszonya.

Ezt oly tréfás s mégis komoly hangnyomattal ejté Sára, hogy Judit a csínyen kapott gyermekként elpirult.

- Ah! Mihály urat érted? Igazad van - sóhajtá.

- Tehát a kocsi mellett maradunk?

- Nem, Sárám! Lovagolni fogunk, de csak az udvar körül, vagy legfőlebb Szentlélek felé.

- Hát a névnap? Hát fogadásod?

- Hagyján! Lelkileg otthon leszek. Kétannyiszor gondolok férjemre, mint ma egy éve. Ez bőven pótolja a személyes jelenlét hiányát. Amit akartam, könnyelmű ötlet volt. Eszemből kiesett, hogy ma valószínűleg találkozánk... Mikes Kelemennel.

- Hisz az még nem volna baj - jegyzé meg Sára vállvonítva s a legnagyobb közönnyel.

Judit álmétködő tekintetet vetett rá. Nem érté, nem foghatá fel a nyugodt és hideg arckifejezést. Mint történhetik, hogy míg őt, az özvegyet, Mihály nevének említése zavarba hozza, Sára nem árul el semmi fölindulást, ha véletlenül Kelemenre célzanak. Mi ad ekkora lélekéberséget neki? Hogy szerzé meg e szertelen önuralmat? Mennyi életörömet tépett addig szét? Szegény gyermek! Kedves tettető angyal! Mily jó kedvvel öltözködik, pedig bizonyosan szenved. Ím, mosolyognak ajkai. A tükörbe tekint, hajnalderültté válik. Elégülten nevet, noha talán éppen e percben facsarja össze szívét a fájdalom. Hogyan lehet ily finom, gyöngé testnek annyit túrni megtörés nélkül? Már baretjtét illesztette fejére, s vidámabbnak látszik, mintha menyasszonyi koszorúját hordaná. Már piciny kezében a selyemostort suhogtatja, s oly kéjjel, mintha igényei soha a gyermekjátékon túl nem szárnyaltak volna! Holott majdnem az oltár előtt kellett Kelemenről lemondania. Szegény gyermek! Kész volnék még bünt is venni lelkemre, csak hogy megszabadítsam és boldoggá tegyem. De hogyan?... S hátha... hátha... ó, az hihetetlen. Hisz Mikes Kelemen szép, fiatal, vagyonos és jó családú. Szeretniök kell egymást. Kölcsönös hajlamaikat az egész világ tudja, s hányszor említé nekem Mihály.

E gondolatok forgottak Judit elméjében, míg húga az amazoni ruhát próbálgatá.

Néhány perc múlva a cselédek bámulatára deli paripákon léptettek ki az udvarból.

- Merre forduljunk? - kérdé húgától Judit, midőn a kapu előtt voltak.

- Az országúton nem mehetünk a völgybe, mert úgy hozzád érnénk.

- De ha a másik oldalon haladunk, akkor Szentlélekre fogunk jutni, s minden gyereket az utcára csődítünk.

- Kerüljük meg az udvart - szolt Sára -, és térjünk a kert mellett fekvő erdőbe.

- Az csupa tömkeleg, s benne úgy eltévedhetnénk, hogy véletlenül még Mikes Zsigmond várában találónk magunkat - jegyzé Judit meg, inkább kötekedő, mint komoly hangon.

- Hagyjuk tehát jobb kézre az országutat, s válasszuk azt a gyalogösvényt, mely a völgy bal szélét szegi be, és most sűrű csaliton, majd pedig virágborított fenyéren⁸³ vonul tovább.

- De ott szakadásokra is fogunk bukkanni, melyeken át kell ugratni.

- Mit tegyünk tehát, nénikém?

⁸³ Füves területen.

- Bizzuk sorsunkat jóslatokra - ajánlá Judit. - Amely irányban először látunk madarat repülni, arra tartsunk mi is.

- Kivéven, nénikém, ha Mikes Mihály laka felé vezetne.

- Vagy ha azon erdőbe - közbeszólt Judit -, hol a téveteg mezsgyék bizonyos vár környékéig csalogatnának, s tán éppen Kelemen ablaka alá.

A kötekedésnek egy héja vetett véget, mely az ugarról felcsapván, a Sára által említett gyalogút irányában tűnt el.

- A jelek nekem kedveznek - kiálta a leány előhaladva.

Judit követé, s a két amazon elszáguldott.

Majdnem délben érkeztek vissza, kipirult arccal s fáradt lovakon.

- Mától, kedves Sárám, naponként fogjuk ezt ismételni - szólt Judit a szobába lépve.

- Tartok, hogy rossz néven vehetné anyám.

- Ne hidd! Midőn rám bízott, már hallgatólag mindenben megegyezett. Ő jól tudja, miben különbözöm tőle. Növendék leány koromban sokáig laktam házánál, s emlékezhetsz, hogy míg atyád élt, ti is gyakran jöttetek hozzám. Elég módja volt ismerni.

Judit Tarnócziné nagyasszony helybenhagyása felől aligha vala félannyira is meggyőződve, mint ahogy mutatá. Előtte csaknem oldhatatlan talány maradt a bizodalom, melynek részesévé lőn. S nem csoda, mert nekünk is igen kellene tévednünk, ha kényszerűségnél egyébnek tartanók a kegyes asszony tettét. Nem határozhatta el magát a leány Szebenbe vitelére, s ha már otthon hagyá, Naprádinét mellőznie azon fontos okból volt lehetetlen, mivel az egész környéken senki sem találkozott, kinek segélyét rokonságnál vagy ismeretségnél fogva igénybe vehesse.

9

Igéző Szent Mihály-napi alkony volt. A délelőtti nedves légkör úgy megáztatta a növényzetet, mint egy langy permeteg. A rét sarjúja sötétzöld színre játszott, a fák ágain a sápadó levelek is éledni kezdének, s azon kevés virág, mely ősz elején szokott nyílani, oly balzsamos illatot terjesztett a kertben - hol Judit és Sára az egészen friss ernyőjű lugas asztala körül ültek -, mintha a természet a tavasz fűszertárából még egy parányt sem veszített volna el. A búcsúzó sugarak azon fakósárga és rozsdavörös megtörődések nélkül váltak el az alkonyégtól, melyek szélvész s borongós időt jósolnak. Alig lépett alá a láthatár szegélyéről a vidám tekintetű nap, midőn szikrázó arccal szökellt ki ezüst legéből az estéli csillag, s éles világolásával gyaníttatá, hogy bár a hold nincs egészen használható állapotban, de az ég többi lámpái, a legkisebbeket is odaszámítva, kitelhetőleg fognak a szerelmesek és vándorok kedvében járni, s aki eltéved, jó lelkiismerettel nem okolhatja az éj sötéttségét.

Judit női munkát tartott kezében; Sára betevé a könyvet, melynek betűi már homályosodtak.

A reggeli lovaglás miatt annyi szívkérdést érintettek meg - bár távolról -, s kivált a nagynéne kíváncsisága úgy felgerjedt, hogy természetes volt, miként társalgásuk hamar vált bizalmasb alakúvá, s végtére Sára titkai is szóba jöttek.

- Tetszik-e neked Kelemen? - kérde Judit, miután magáról már elég vallomásokat tőn arra, hogy nyílt feleletet remélhessen.

- Hetekig lakott nálunk, midőn atyám még élt. Mint gyermeket ölében hordott, játékra és betűkre tanított. Néha használta azon előjogot, hogy idősb, s megpaskolt kezével. Jegyesemnek mondták hétéves koromban, s most anyám szid, ha szememet történetesen rája vetem. Miért? Mert pápista. De hisz régebben is az volt.

- S te hozzámennél?

- Istenem! Miért ne? Jó ember. Víg, kellemes modorú. Néha egy kevésbé heves ugyan, de hamar megbánja, s minden elégtételre kész.

- Anyád aligha bele fog valaha egyezni.

- Éppen azért tehát más férjre kell várnom.

- Vagy kivívni szíved jogát.

- Isten mentsen! Arról szó sem lehet.

- Úgy hát nem szereted őt igazán.

- Jól érzem magamat körében.

- S te ne tudnál szeretni? Te ne tudnál, mint Clotild, összekötött szalagokon a magas vártorony ablakából leereszkedni, hogy alant, a szédítő mélységben reád váró lovag paripájára emeljen, s elragadjon üldöző szüléid zsarnoksága elől egy puszta szigetre vagy egy elhagyott remetelakba? Te ne mernél, mint Esztrella, a sötét éjen csipkés és hattyútollal tömött ágyvánkosaidból kilopózni, s hercegi bíbor helyett durva pórruhát öltve, a pásztorsíp hívó hangja után bolyongni tüskék és bokrok közt, míg Menalcas barlangjába érkezel, hogy vele együtt őrizd Phaonnak, a gazdag parasztnak kecskéit? Te ne mernéd, mint Kunigunda, hősdéért, kit szeretsz, elhagyni családodat, hazádat, vallásodat, s ismeretlen népek közé költözni, hol a nő a barangolás idején hátán hordja gyermekeit, s megköszöni, ha a sátorfát nem neki kell vinni? Vagy ne tudnál, ha mamád összekeléstöket tiltja, legalább egy tört döfni szívedbe, mint a vitéz Almanzor kedvese; egy méregpélkét üríteni ki, mint a szelíd Klárisz, vagy hogy keveset mondjak, oly álomport venni be, mely tetszhalottá dermeszti testünket, s eltemetnek, de a kriptában másnap felébredünk, hogy lovagunk ügyessége - néha hosszab várakozás nélkül - megmentsen bennünket. Erre is vannak könyveinkben szép példák.

- De szegény Kelemen nem néz ki regehősnek. Be furcsa volna érette meghalni, vagy elraboltatni magamat!

- Tehát másért nem az? Már látom, van titkod, van rokonszenved.

Sára arcára zavar ömlött. De alig volt már annyi fény, mely az átváltozott vonalakat megvilágosítsa. Sötétebb lőn, csendesb. A csillagok még alig kezdetek ragyogni, s a holdnak csak félköre sugárzott bágyadt, ezüst színnel.

- Te voltál szerelmes? - szólta Judit a lány kezét kezében tartva.

- Nevetség!

- Ne tagadd. Téged érdekelt valaki.

- Talán.

- Kétségkívül igen, szép gyermekem! Hangod, képed mutatja. Te nem valál mindig közönyös.

- Megengedem, hogy láttam oly férfit, kit mások fölött tudnék megkülönböztetni.

- E vidéken?

- Mármarosban.
- Hol?
- Szécsi Zsigmond határvárában.
- S hogy hívták?
- Hamar távozott, s azóta nem találkoztam vele.
- De mi volt neve?
- Úgy hiszem, közülünk csak a grófné ismerte.
- S tőle megkérdezted?
- Ah! Hogy mertem volna!
- Különös. De legalább társalgása nemes születést árult el?
- Társalgásából ítélve király is lehetett.
- Oly kedves szavakat intézett hozzád?
- Máriához.
- Hát hozzád?
- Én csak az apród szerepét játsztam.
- Nem értelek.
- Mária Loránt volt, ő Francisco. Rólam a színmű írója csaknem elfeledkezett.
- Ah! Most már világos. Így hát együtt játszottátok a darabot, melyről a minap szóltál.
- Természetesen.
- De a darab befejezése után, talán folyt egy kevés beszélgetés is?
- Máriával.
- S veled?
- Hozzám alig szólt.
- Tehát némán is meghódított. Ez igen derék. Te érdekes lányka vagy. S most, még ha lehet, inkább tetszel nekem... S gondolsz-e rája?
- Néha.
- És szebbnek tartod, mint a többi férfiakat?
- Sokkal.
- Miveltebbnek?
- Úgy hiszem.
- Jobbnak?
- Arról gondolkodni nem jutott még eszembe.
- Gazdagabbnak?
- Az nem szükséges.

E beszéd közt lassú, de folytonos nesz támadt a kert háttérén, mely hölgyeink figyelmét izgatni kezdé.

- Csak a szél zörgeti a leveleket - szólt Sára.
- Azok még nem szárazak - ellenveté Judit.
- Gyík mozdult meg a komlóharasztban.
- Hisz oly távol a komlólugas. Nem, most kulcs fordul a zárban - sугá Judit ijedten.
- Légy nyugodt. Nálam a kulcs - nyéré válaszul.
- Hah! Lónyérítés volt.
- Talán az udvarról.
- Fütty!
- Bizonyosan a pásztor keresi egy eltévedt juhát.
- Mintha léptekeket hallanék.
- A kertészlegényé lehet - válaszoló csillapítón Sára.

A nesz eközben megszűnt, s oly néma lőn a lég, s oly magányosan érezék hölgyeink magokat, hogy aggodalmuk távozni kezdett.

- S ha most a névtelen lovag akarna elragadni? - szólt Judit kötekedve.
- Nem is ismer.
- De ha csakugyan ő volna?
- Imádkoznám, hogy ellenállhassak.
- Sárám! Ne menj Kelemenhez férjhez, ha anyád bele is egyeznék.
- Miért?
- Te nem szereted őt.
- Ah! Gyors léptek! - kiáltá a leány.
- Nagy ég! - szepegte Judit. - Talán rablók. Fussunk!

Karját akarta Sárának megragadni, de már késő volt. Mert egy vaskesztyűs kéz a lugas ajtajánál föltartóztatta őt. Judit nem volt nagyon félénk, de annyira bátornak mégsem mondhatnók, mint azon hősnőket, kiket példányképül választott. Ő a látott kézből biztosan következtetett egy egész páncélos lovagra, ki kétségen kívül a kijáró mellé vonult, hogy visszautasítsa a távozni szándékozókat, s ki nálánál okvetlenül erősebb. Ily észlelés elég volt a szép özvegyet az ajtótól a lugas háttérébe rezzenteni, hol összevonva magát, hangosan dobogó szívvel s lázas, szaggatott lélegzéssel várta a történendőket, tenyerét nyitott ujjakkal szeme elé vonva, mi az iszonynak némi kíváncsisággal vegyült kifejezése volt.

Ugyanazon vaskesztyűs kéz s vasümege s kar más hatást gyakorolt a különben bátrabb Sárára. Ez az ajtónak rohant, hogy szabadulhasson, mi neki váratlanul könnyen sikerült, mert a vaskar hátrahúzódott, s csak a leány kiszaladása után tolult ismét závárként előbbi helyére.

- Ah! Engem akarnak elrabolni! - szepegé Judit, a nyitott ujjakon át a történetekre figyelvén.

Csakhamar azonban más fejlődés tanúja volt.

Sára tudniillik a kertösvény szegletéig nyargalt, hogy a lugassal átelleni tágabb útra menekülhessen, midőn egy karcsú alak előlépven derékon ragadta. A csillagfény és a holdsarló ezüstje megtört a sárgaréz páncélon és sisakon, melyet a merész támadó viselt, kinek arcrostélya félig le volt eresztve. A sisak forgójának boglárjáról drágakövek villogtak, s a kerek ezüstpajzs, melyet bal karján hordott, a középido és a kalandori mondák köréből látszott a képzelődés elébe varázsolva; minthogy Rákóczi György uralkodásakor a hasonló védeszközök divatból ki voltak menve. Judit, remegése dacára is, oly mesés színezetűnek hitte az egész jelenetet, mintha csak egy régi költeményből multság végett játszanék el, mit a gyilkolóbb természetű fegyverek hiánya is tanúsítani látszott; azonban mégsem mulasztá el néhány erélyes segélykiáltással riogatni vissza a Sárát átölelő merész lovagot.

E zajra a závárként működött vaskar minden mellékletei kibontakoztak a lugas szárnyának zöld indái és sűrű levélzete közül, s egy zömök páncélos vitéz az első keresztes háborúk korából, mutatkozott az ajtónál, annak éppen nem tág nyílását jóformán el is fedve. Arcán a rostély egészen le volt eresztve, s övéről acél- vagy tán ezüstláncon egy cikkelyes buzogányocska függött, mely a komoly viadalokon aligha tett valaha igen nagybecsű szolgálatot.

- Asszonyom - szólt az ódon alakú vendég -, őseim legszebb fegyverdarabjait, jelmezeit és talizmánjait teszi élénk hangja által kockára, nem is említve a személyeket, kik azokat a mai éjen hordani szerencsések.

Judit a keresztes hős furcsa figyelmeztetését álló helyzetben végigvárni nem győzte, miután térde akaratja ellen összeroskadni, szemhéjai pedig egybevonulni kezdetek.

- Tudtam, hogy elájul! - sóhajtja a középkori dalia a halvány és alig lihegő özvegyet a lugas font padjára szépen leeresztve, míg maga is ugyanott helyet foglalt.

Festőibb jelenet fejelett ki künn.

Sára menekülni törekedett a lovag karjai közül.

Az angyszelíd arcvonaltú leány, midőn megtámadója közelebb vonta magához, hogy keblére emelje, egy kis tört ragadott ki annak övéből, s oly vadon szúrt hozzá, mint Judit⁸⁴ - de nem a nénike, hanem a bibliai - ama híres zsarnokhoz, kinek nevét említenem sem szükség. De a tör, mely mostani színésznőink kezében alkalmas ví-eszköz lett volna, csengve és darabokban hullott alá a sima páncélról. A karcsú alak pedig könnyű tollként ragadta karjára a bősüzt szeráfot,⁸⁵ ki parányi kezével kapkodva, az arcrostélyt, mely csak félig volt leeresztve, egészen fölvaszította.

Hasztalan nyomta vissza a lovag gyorsan a rostélyt, mert másodpercnyi idő elég volt, hogy föllepzezzet arca a legkülönösebb hatást idézze elé.

Sára ajkairól egy megtört sikoltás hangzott, melynek csengését kettémetszette vagy a torok rögtön összevonulása vagy a leigáztatásban is parancsoló lélek akaratereje, s mely halk nyögésben hallatá utórezgéseit. S ekkor egy heves rázkódás támadt testén, mely villamos érintésként futott minden idegen végig, és rögtön eltűnt, lázító hatásának nyomait a földoldott tagokon egészen megszüntetvén. A sikoltás és rázkódás alatt a leány küzdő kezei előbb

⁸⁴ Judit könyvének, az Ótestamentum egyik elbeszélésének hősnője, aki csellel megölte Holofernest, a babiloni sereg vezérét s ezzel megmentette városát.

⁸⁵ Szeráf: bibliai hatszárnyú angyal.

lehanyatlottak, s azután lassan fölemelkedvén saját homlokán keresztbe kulcsolódtak, mint azé, ki erős agyfájdalmat akar elnyomni, vagy rendkívüli meglepetésből émedni.

A lovag használva a kedvező pillanatot, az ölében tartott martalékkal a kert háttére felé kezd haladni. A leány az első mozzanatra megint rázkódást érzett a testén átnyargalni, mely tartós, de lassú reszketéssé alakult. Arcára sűrű könnyek omlottak, legördültek a hideg ércpáncélra, s egymást váltva csepp csepp után oly gazdagon folyt, mintha fölfűzött gyöngysor volna.

A lovag, kit Sára előbbi ellenszegülése s utóbbi védelmetlensége egyaránt leigézett, szorosabban vonta kebléhez a leányt. - Kelemennek vél. Szerencsés tévedés. Irigylendő sors. Ah, mint szereti őt! - ez eszmék rajongtak elméjében.

Látni vágyott az arcot, mely szívéhez oly közel hullatá hő érzéseinek felolvasztott kincseit, s melynek még csak körrajzát szemlélheté.

Lopvást vetett egy pillantást, s utána mást, csendesen zokogó martalékjára.

Félhomályos, félig ismert és ismeretlen vonások tárultak elébe, mint egy tündéri mese, melynek alapeszméjét, tudná Isten, mikor hallottuk, de részletei újak.

- Nem szólítom meg. Hangomról észrevenné csalódását, s ijedten rezzenne vissza!... Mily öröm szerettetni!...

Míg a lovag ily méla érzéssel nézett a hunyt szemű, de lázasan lihegő Sárára, ez meghajtá nyakát, és a mellvértre borulván, arcát elrejté. Csak dús aranyfürtain kéjelghettek az ég millió csillagai, s a hölgyrabló félénk, de ábrándos tekintete.

A Judit mellett ülő keresztes vitéz az udvarias magaviseletnek nem egészen kielégítő jelét adta, midőn társának, ki Sárát vitte, eltávozáskor, ahelyett, hogy tőle példát venne, a szép özvegyet, ki magánkívüli állapotban volt, egyszerűen csak a faképnél akarta hagyni.

Már szép csenddel le is helyezé a padra az ájultnak fejét, melyet gyöngédebb kedélyhangulata közt ölébe vett volt, midőn nagy bosszúságára egy ércszobri mozdulatlanságban álló lény, ki a kertajtó előtt várta a fejleményeket, ajkához tevé sípját, s meglehetősen éles jelt adott, melyet száguldó ló lábdobogása követett.

A neszre fölpattantak Judit szemei, s az éppen hátat fordított keresztes vitéz páncélingének végét visszatartóztatva érzé, mintha nehéz követ aggattak volna rá, melyet magával kell vonnia, ha távozni szándékoznék.

- Sára, Sára! Hol van Sára? Tüstént látnom kell Sárát! Mi történt vele?

- Az Istenért, Judit, csillapuljon! Föllármázza a cselédek. Eressze el a köntösömet.

- Nemzetes uram, nem késhetünk többé! Armidor a pakkal útban van. Lizi türelmetlen, tombol, nyerít. Az én vén Miskám is nyugtalan, mintha taplót loptak volna fülébe.

- Kösd a sövényhez Lizit! Pusztulj! Majd utol foglak érni.

- Előbb hozzák ide Sárát! Neki mellettem van helye.

- Úgy, Isten hírével, üljünk ketten a Lizire. Mert csak Mikes Zsigmond várában lehet Sára mellett kegyed.

- Ez borzasztó nőrablás.

- Csak kaland, melyet a szerelem szőtt egy haldokló apa végóhajtása szerint, s melyet ön nemes szíve és költői kedélye pártolni fog.

- Nemzetes uram! A várba vagy haza menjek? - szólt közbe egy távozó hangja.

- Haza, vén kamasz, vén disznó.

- Értem, nemzetes uram!

Az eddigi cserebeszédet három egyén folytatta, tudniillik a szép Judit, a zömök keresztes vitéz, kiben Mikes Mihályt gyanítjuk, és a síp hangjával nagy zavart okozó fegyvernök, ki - ha jelmezét levetné - Mihály úr valamelyik csatlósát mutatná be nekünk becses személyében.

Az ezentúli társalgás csak két egyén közt fog tovább folyni.

- Hogy hiheti ön - szólt fölindulással Judit - az én pártolásomat ily ügyben?

- Ne akarná-e boldogítani az egymásért élő szíveket? Össze akarna-e esküdni a leányát őrvongásig vitt vakbuzgóságból szerencsétlenné tevő anyával?

- De Sára nem szereti Kelement.

- Akkor ki szeret a világon?

- Maga vallotta meg.

- Mit sem tesz. A szerelem titkolózó, nem örömet enged szentélyeibe tekintenünk.

- De hozzám ő bizodalommal van.

- S ön, Juditom, barátnőjének is beszélgeti-e oly vonzalmát, mely elhallgatva érdekes, eltagadva tündéri varázssal bír?

Mihály, hogy kedvező feleletet nyerhessen, átkarolta a szép özvegyet. - Tudom, még nevemet sem hozta föl Sárának.

- Az, én közlékeny vagyok - válaszolá Judit lesütött szemmel.

- Elég kár! De Sára lehet zárkózott. Különböző természetű némberek vannak.

- S én mégis azt hiszem, hogy ő, bár nem látszott a Kelemennel kötendő házasságtól vonakodni, egészen közönyös iránta.

- Szép közönyösség! Haha! Tanúja voltam annak, míg önt szerencsétlen valék különös öltözetemmel, mely egyébiránt régen a fejedelmi udvarokban is divatozott, megrémíteni.

- Hogyan?

- Hát csak úgy, Juditom, hogy kedves rokona, míg azt, ki ölébe akarta ragadni, martalócnak vélé, kézzel és törrel küzdött ellene; mihelyt pedig észrevette, hogy mi járatban jött, önként engedé magát vitetni; sőt később...

- S később? - tudakolá Judit sürgetve.

- Később keblére borult egész magasztaltsággal.

- Lehetetlen - sóhajtott az özvegy.

- Lovagi szavamra! - mondá Mihály úr.

- Ah! A kis tettető. Hisz csak egy órája sincs, hogy említé, miként más iránt hőbbben érez.

- Hahaha! Tán Haller Pétert szereti, kihez anyja akarja nőül adni?

- Haller Péterhez? - kiálta csodálkozással Judit.

- Azért ment Szebenbe.

- Dehogy!
- Azért hagyta önt itt Sára őrzésére.
- Lehetetlen.
- S azért siettünk mi kiszabadítani őt.
- Valóban? Ez iszonyú volna.
- És szenvedhetetlen - toldá hozzá Mihály úr.
- És szívtelen tett.
- Megtorlásra méltó bűn.
- Hisz Haller Péter még nekem is atyám lehetne.
- Nagyatyja, Judit.
- Tarnóczinének sem volna jó férjül.
- Neki tán megjárna - szólt Mihály. - De Sárát, kinek néhai atyja leghűbb barátom volt, nem hagyhatjuk áldozatul esni. Ebben az én Juditomnak egyet kell velem érteni.
- Ó, ég, hogyan tenném!

A felindult özvegy kezére hő csókokat nyomott keresztes vitézünk. Azonban a rokonszenv és udvariasság tanújelei nem nyomhatták el Judit új aggodalmait.

- Az erőszakos tett, melyet önök megkísértettek, kockáztatja húgom becsületét. Mit fog a világ az elrablásra mondani?
- Ha nem üt senki ok nélküli zajt, csak annyit, hogy Sára odament látogatóba, hol régen hónapokig mulatott. Az anyja inkább egyezését adja, bár savanyú képpel, a házasságra, mintsem leánya nevén mocskot ejtsen. Még a hiéna sem tépi szét saját magzatait. A természet nem fordulhat ki sarkaiból, s én a pellengérekem sem láttam oly leányt, kit anyja kajánul maga vonzolván oda, maga csődítette volna a népet gúnykacajra össze, noha ártatlanságáról megvala győződve.
- De Sára ártatlansága? - szepegé Judit.
- Minő kétség! Ő Mikes Zsigmond védelme alatt van. S lehet-e az oltár előtt inkább védve? De az idő halad. Meglephetnek. S mit mondanának különös öltözetemről és... önről.

Judit ijedten vonult hátrébb e figyelmeztetésre, mit a keresztes vitéz gyors távozásra használt föl.

Később a kertajtó irányában lódobogás hallatszott. A hamis csillagszemek mosolyogtak rezgő, kacér fénnyel.

A Tejút, mintha ezüstporral frissen hintették volna be, szebben és árulóbban tündökölt. A hold sajnálta, hogy arcának felén visszaidézhetlen fátyol leng, s hogy nevető sugáraival dúsan nem áraszthatja el azon ösvényt, mely a lugasból kivezet, s melyre Judit kétszer próbált lépni, de megint visszavonta a lábát, mintha parázs égetné.

- Hogy fogom titkolhatni a cselédektől távozását? Mit mond sógorasszonyom? Szent Isten! Mitévő legyek? Miért is bíznak rám leányőrzést, ki magamat sem védhetem? Ah! Mihály ravaszabb a kígyónál, s engem Évának kellett volna keresztelni.

E sóhajokat hallhatná, ki a lugas körül leskelődnék; de szerencsére nem volt több leskelődő.

Akármennyi hibát kent a világ Naprádinéra, önzéssel gyanúsítani alig lehetett volna.

Most is hány dologra nem tért figyelme, mielőtt eszébe jutott a sajátságos helyzet, melybe a lány eltűnése sodorta. Első gondolatai könnyűdek voltak, mint rendszerint; de alig hagyta oda a lugast, alig kezdett a várkastélyhoz közelíteni, s már röpké kedélye elpártolt, és komoly érzéseinek engedett rést.

Félénken, leverten haladt tovább.

- Mit tegyek? - Ez alkalmatlan kérdés minden sötétebb bokor mögül, hová a rejtőző magát visszavonhatja, minden szögletből, hol az út fordulatot vesz, minden besugárzottabb pontról, mely a figyelemnek inkább ki van téve, szóval percenként Judit elébe lépett, megállítá őt s elrémíté.

Zsebkendőjét szeméhez emelte, könnyei megeredtek, s keservesen sírt.

- Amit ők összevissza zavartak, most én hozzam rendbe. Szép kívánság! Könnyű ezt mondani. De hogyan? Istenem! Melyik szerencsétlenségünknek nem voltak a férfiak okozói? S csoda, hogy még találkoznak nők, kik velők egy fedél alatt szeretnek lakni.

Judit sivárabb eszmékre is hamar csábíttatnék, mert kedvetlensége a várhoz közelítés arányában emelkedett, de gondolatait és lábait rögtön megállítá egy mély kúrthang, mely a csendes, szavatlan, suttogástalan éjben oly rémesen harsant fel, mint a bölömbika bőgése.

- Szent ég! A várnagy jelt ad - rebegé Judit.

A kürt másodszor rivallt, s még erősebben.

Judit szívére nyomta kezét.

- Ah! Észrevettek mindent! - sóhajtja.

A harmadik kürtölést csengő-pengő hangok egész bábafergetege⁸⁶ kíséré. Özönlék a nesz, a zaj különböző vadászsípkból, s aztán nagyobb meg kisebb alabárdok- és bunkókból, melyek hol siketen koppanó, hol élesen zengő tárgyakkal látszottak érintkezésbe hozatni. A zivajt csakhamar lőtás-futás és embertorkok működése kezdé fokozni, s hogy semmi hátra ne maradjon, a várudvaron egy öreg rézdob is harsog, a fegyverre hívás szokott módján.

- Irgalmas Istenem! - sikoltá Judit a kerttornáchoz közel fekvő lócára dőlve. - Veszve vagyok! Üldözőbe veszik őket.

Csakhamar lépések hangzottak magokban a termekben, s mint a kósza fény szökdelt a világítás szobákból szobákba.

- Engem keresnek. Ah, szerencsétlen húgom - siránkozott Judit.

Fölragyogott már a hálóterem ablaka is, s megint sötétté lőn, és az ebédlő felé rohant vissza minden fény, minden zaj, hogy a kertajtóhoz tóduljon.

- Mennybeli atyám - zokogá Judit -, sógorasszonyom azt fogja hinni, hogy leányát én szöktettem el és Mihály, hogy üldözésére én lázítottam föl a vár népét.

E percben a várnagy, a kulcsár, egy csatlós és Jutka komorna a lépcsőkön jöttek le.

⁸⁶ Cserregése: Erdélyben a „bába” szó egyik régies jelentése: havasi szarka.

Naprádiné, kit a válság jelenléte valamivel összeszedettebbé tőn, feljök indult, nem azon tekintélyes testhordással ugyan, mely a kastélyban a legfőbb személyt megillette; de mégsem oly remegő s lélekvádaktól zilált külsővel, minőt eddigi könnyeiből és sóhajaiból gyanítanánk.

Az elérkezett veszély sok nőnél, s nála is kevesebb, mint a közelgő.

- Mi baj? Micsoda láрма? - kérde azon hangon, melyet ő az erőlködés fáradságából ítélve rendkívül harsánynak vélt, de amelyet a hozzá legközelebb lépő várnagy alig értett.

- Követem alássan! - szolt ez. - Haller Péter őkegyelme nagyszámú kísérete a várkapu felnyitását kívánja. A sok sáska nálunk akar az éjjel megszállni, s holnap az udvari vadászat felé tart. Én, a nagyasszony meghagyása szerint, kikérdezém: köztök van-e a mi urunk, fejedelmünk őnagysága? „Nincs.” Hát a főtisztelendő püspök?, tudakoltam. „Az sincs.” Na, atyafiak, úgy künn tágas, benn szoros. „Csak hamar ki kell nyitni a kaput”, sürgették őket. Nem én, mondtam. „Miért nem? Te kutya zshivány”, sivalkodtak rám. Hát azért nem, részeg útonálló, mert nagyasszonyom megparancsolta, hogy naplemente után nem szabad senkit bebocsátani. „Tudd meg, vén korhely, a mi urunk Haller Péter, fő-fő tanácsos, ki a fejedelmi udvarba is akármikor bezállhat.” Tudd meg, akasztófavirág, mondtam én, hogy ez nem a fejedelem, hanem Tarnócziné nagyasszony várkastélya. „Akár várkastély, akár bagolyfészek, be akarunk menni. Mi nem mondtuk asszonyodnak, midőn hozzánk jött, hogy künn tágas. Amint nektek mérnek, úgy méj másoknak is, jó atyafi! S vigyázz, nehogy a nagy markaköpiség miatt kitegyék szűrödet a várból.” Eb fél attól, mondtam én. Eközben döngetni kezdték a kapukat. Megvertem tehát a dobot, s midőn minden cseléd talpon volt, még egyszer fölszólítottam a csenevész népet, hogy csendesedjék, s hordja más helyre sátorfáját, különben protestálok, mint nagyobb hatalmaskodás ellen, s a tréfának siralmas vége lesz. „De hát nincs kendnél okosabb vagy felsőbb ember benn?”, szolt ekkor egy ismeretes hang, mely, mint sejdítém, a mi alkirálybíránké. „Nincs-e itt Naprádiné asszonyság vagy Sára kisasszony?” Naprádiné asszonyság és kisasszonyunk honn vannak, válaszoltam. „No hát, jóember, miért nem kér ily fontos dologban tőlök tanácsot, miért akar a maga szakállára akkora felelősséget venni?” Jól van, nemzeti uram! Ha kegyelmednek nincs ellenére, megkérdem hát, bár a vár őrizésére tartozó dolgokban Szentléleken nálamnál sem felsőbb, sem okosabb nem lehet senki. Ezt beláthatja mindaz, ki a várnagyi tisztet ismeri. „Nem is komolyan értettem, Sarkadi István uram”, mentegetőzék az alkirálybíró, mire aztán a perpatvar félbeszakadt, s én siettem tekintetes és nemzeti asszonyomhoz a történeteket jelenteni és rendeletét várni.

Naprádiné a legszívesebb vendéglátó volt ugyan, de most arcából minden vércsepp kiköltözött azon eshetőségre gondoláskor is, hogy ő ennyi idegent fogadjon a várba.

- Hol van a hírnök? - kérde egy nehéz lélegzetvétel után.

- Köntöse nálam lóg a fogason, ő maga pedig Apor Istvánhoz szökött, s csak a nagyasszony megérkezésekor kéretjük vissza mint jobbágyfiút, terhes bírsággal.

- Öltözzék tehát a kulcsár hírnökké, és szokás szerint jelt adván sábjával, vigye ezt az üzenetet a künnlevőkhöz: Naprádiné asszonyság üdvözlí a lovagokat és fegyvereseket; bocsánatot kér a lovag uraktól és elnézést a fegyveres néptől azon kíméletlen kifejezésekért, melyeket a várkastély személyzete a támadt vitatkozások alatt netalán használt; szerencsétlennek érzi magát, hogy a várasszony távolléte alatt, fogadásánál fogva éjjeli szállást senkinek nem adhat; de kéri együtt és külön a tisztelt lovagokat s a derék fegyvereseket, ne vessék meg az ő szerény s alig egy óra távolságra eső falusi házáat, hol ellátásukra mindent készen találnak, s hova a szentléleki várkastély hírnöke a legrövidebb úton fogja őket elvezetni.

A várnagy diadalérzettel távozott a kulcsárral, kit még fel kellett öltöztetnie.

Judit most áthatva azon kettős eltökéléstől, hogy Sára eltűnését a világ szeme előtt dicsélyes színbe állítsa, s hogy sógorasszonyát a történekekről személyesen és mielőbb értesítse, hirtelen néhány sort írt tisztartójának, melyben fogatának s egy könnyű útikocsinak rögtöni átküldését megrendel.

- Hála Isten! Elvonult a vihar. Nincs mitől tartanom. Még hajnal előtt indulok. Úgy intézem, hogy Jutka a pakolásnál jelen ne legyen. A férficselések mélyen fognak aludni. A várnagyot levélben értesítem, hogy visszajöveletemig Mikes Zsigmondné gondjaira bízom Sárát. A későbbiek rábeszélésem és a kényszerűség majd rendbe hozzák. Tarnócziné engedni fog. S miért ne tenné? Szívére beszélek, minden ékesszólásomat összeszedvén. Bárcsak emlékezném valamely verses krónikából vagy regényből a miénkhez hasonló helyzetre! Az érzékenyebb eszméket most jól alkalmazhatnám. De lesz elég idő gondolkozásra. Végre is a mai nap nem érdemel gáncsol. Zavaros volt ugyan, de fergetegeiből Sára boldogsága derülhet ki.

Judit ily inkább kellemes, mint leverő behatások közt várta a kapu előtti csapat elvonulását, midőn aztán a tisztartóhoz intézett sorokat szintén útnak indította volna.

- Ah, már fél tízre! Még a vacsora is elhűl. De kinek is van szüksége rá? Szent Istenem! Mily gondatlanok a férfiak! Sárával meleg köntöst sem vittek. Pedig hűvös az éj, s a kedves gyermek még oldalnyillalást kaphat. Vajon csakugyan nem szerelmes-e ő egy idegenbe, kinek nevét sem tudja? Ah, mint fog az ismeretlen lovag Kelemen menyegzőjekor kesergeni! S hátha éppen trubadúr, és szívszaggató versekben regéli el majd a történeket? De az isteni Sárától szeretettni, s őt más karján látni: ez a boldogság csarnokából egy lépéssel vezet az örütség kapujához vagy a bős tervek merényéhez. A kaland édes sóhaja gyakran végződött már halálhörgésben... Mégis rettenetes nap a mai! Hasonlóról mondá a költő: hogy sárkányfogakat vet az eseményeket termő barázdákba, s a bűn és büntetés aratását készíti elő. Szegény Sára! Rettegés fog el. Ó, én balga nő vagyok! A tiszta falra is árnyat rajzol képzelődésem, hogy magát önműveivel ijesztgesse!... De nem hallok még a hírnök sípját. Hosszan öltözik. Tán ruháján varrják meg a régi repedéseket. Sógorasszonyomnál minden kopik és kallik.⁸⁷ Csak enni és imádkozni szeret. Majdnem éjfél lesz, midőn szegény Sára vacsorálni fog; azonban remélem, hogy legalább Mikes Zsigmondné néném magával egy szobában hálhatja.

Judit tarka okoskodásait félbeszakítja a rég várt síp hangja.

- Keresztülestünk a bajon! - sóhajtá egészen megkönnyülve.

De alig fordult egyet a szobában, midőn lelkendezve szaladt be Jutka.

- Tele van néppel az udvar! - kiáltá.

Lódobogás, fegyvercsörtetés erősíték állítását.

- Nagy ég! Veszve minden - rebegé Judit karszékebe dőlve.

A terem szárnyajtója megnyílt.

- Haller Péter uram! - jelenté egy fegyvernök.

Judit forgani látta a bolthajtást feje fölött.

⁸⁷ Kallódik, pusztul.

Nyájas öregúr közelített, mint látszék, bocsánatért esdő arccal; de ő a halálangyal vonalait is e percben ígézőbbeknek tartotta volna, mint a dérbe borult fűrtű, redős pofájú, azonban kimondhatatlanul szelíd aggastyánét, ki vékony, száraz, finom kezét messzünnen nyújtá üdvözlésül elébe.

Bármily érdekes lehetett Judit társalgása Haller Péterrel, nekünk most más jelenetekhez kell távoznunk.

11

A hátsó kertajtótól keskeny bürü - mely a várkastély hajdani árkat ívezte át - vezetett arra a rétre, honnan egykor Tarnóczi Sebestyén a hideg téli estéken farkasok ordítását hallgatá, míg életpárja kandalló és rokka mellett a cselédeknek kegyes szónoklatokat tartott.

A rét hosszasan kíséré a szomszéd erdőt, mint hű társ, s végre beléje olvadt, elveszté saját-ságait, növényzetét, verőfényét. Ugyanazon bozótokba zordonult, ugyanazon fagyókerek kiálló csögeivel⁸⁸ szaggatá össze puha és egyenlő pázsitjának zöld bársonyát; ugyanazon komor lombok s folyondárok ernyőivel tiltá ki kebléből a sugárok és meleg nagy részét: szóval, tökéletesen erdővé alakult. De ahol átváltozása kezdődött, egy út metszé keresztül, mely fővonalával jobbra kanyarodván, népes falvakat érintett; míg mellékága balra az erdőbe terült, s ott a réttel párhuzamban ment fel, s csaknem a szentléleki várkastély kertjének átellenében tört meg éles szögletbe, hogy Mikes Zsigmond várához tartson, bár nem minden tétova és zavargás nélkül.

Aki tehát a szentléleki várkastélyból Mikes Zsigmondnál akart tisztelkedni, kénytelen volt előbb a réten végigmenni, s aztán az erdei úton ismét majdnem oda térni vissza, honnan elindult vala. Csak ezen elvesztegetett fél óra után mondhatá, hogy céljához közelít...

Mi olcsóbb az időnél? Azzal őseink pazarlásig el voltak látva.

De Tarnóczi Sebestyén mégis türelmetlen volt a késedelem miatt, mely az öregúrhoz menetelét hátráltatá. Hogyne? Hisz baráti rokonszenvvel s fiúi kegyelettel viseltetett a jóval idősebb férfiú iránt, ki az udvari szolgálatban töltött évei mellett is meg tudta óvni kedélyének szende, majdnem gyermekies sajátosságait.

Sebestyén a házi kereszt hordozásától elfáradva, mindit üdülést nyert azon ősi jellegű családkörben, melynek a serdülő Sára révén már-már tagjául tekinté magát.

Nejének bosszúságára tehát a kertajtóval egy irányban az erdőn mezsgyét nyitattott, s így csak az alig kétszáz öl szélességű réten kellett átszáguldania, hogy a friss irtáshoz s onnan a csupán egy kődobásra fekvő úthoz érhessen. Nem is mulatá el a nyert előnyt igénybe venni, bár kegyes Rebekkája meg volt győződve, miként ezáltal férje szemlátomást könnyelműbb, ő meg szerencsétlenebb lőn.

Ennyiből is sejthetik olvasóim, hogy Sebestyén élelőszóval tett végintézetében a leendő árva özvegynek szívére kötötte egészen parlagban hagyni a rétösvényt és az erdőmezsgyét. Mi dicséretet érdemlő pontossággal foganatosították, s nem egy zálog került az ispánhoz azoktól, kik a tilalmazott helyeket lábaikkal érinteni találták. S hogy Sára elraboltatásakor már csak a

⁸⁸ Csomóival.

hagyományok körében élt az ösvény, s hogy az irtott részt sűrű bokrok és csalitok borították, szükségtelen megjegyezmem.

Keresztes vitézünk, Judit miatti elkésését helyrehozandó, nem rettent vissza Sebestyén vég-akaratjának áthágásától, s lovát e cölöptől, melyhez kötve volt, föloldván, szélszárnnyakon száguldott a réten keresztül, és zömök, vastag moldovánjával⁸⁹ minden nagyobb föltartóztatás nélkül gázolt a bozotos és indákkal behálózott csapáson át.

- Hol maradt Naprádiné asszony? Azt gondoltam, nemzetes uram, hogy kettőt hozunk egy helyett.

E szavakat az út széléről intézte a csalitok közül magát kiküzdött Mihályhoz egy selyemálcáját kezében tartó cseléd, ki a bizodalmas hangból és éveiből ítélve a Mikes-háznál legalább két ivadékra szállott örökség gyanánt, s a család tagjaihoz majdnem hasonló tekintéllyel bír.

- Két nőt? Teremtuccse! Magam is attól kezdtem hüledezni. Csak spitzen múlt,⁹⁰ hogy nem kell háztűznézésre mennem. Hej, Andor bátya! Nagy bolondság vala mai tettünk. Már egy versen galléromhoz varrva képzelém a szomszédasszonyt. De ha meggondoljuk, nem is igen lehet sok kifogásom ellene. Hibája csak az, hogy virágzó korát pár évvel túlhaladta. Azonban maradhatunk-e mindig ifjak?!

Ez elégiailag méla hangú kérdés után Mihály Kelemennek nyújtá kezét ki leírhatatlan nyugtalansággal ült egy üres hintó bakján, ostorral s egészen fuvaros ruhában.

- Még nem jönnek! Megfoghatatlan, miért késhetik János? Armidorral már tízszer ide tudtam volna ragadni őt. Látszik, hogy soha igazán nem szeretett, különben tudná, percenként mint szenvedem át egy örökkévalóság kínjait.

- Hátha elszökött aráddal. Félórai társalgás egy lovon, egy nyergen nem elég-e a szerelemre? Éppen hasonló eset jut eszembe Báthori Gábor halála körüli időkből.

- Ah! Hogy tudsz ily komoly helyzetben tréfálni! - szólt Kelemen neheztelve.

- De mióta lett komoly a lakodalom előtti helyzet? Eddig akkor volt szokás legtöbbet tréfálkozni.

Kelemen már nem hallá Mihály kötekedését. Figyelmét egészen más foglalta el. A nyugati szellő valami titkot súgott fülébe, mely édes és villanyzó volt. Melléből sóhaj emelkedett, s kezében reszkete az ostor.

Mihály a szünidőt használandó, cseheléshez fogott, hogy pipára gyűjtson.

- Csitt! - rimánkodott Kelemen.

- No, mi baj?

- Nem hallasz semmit?

Mihály megállítá működésében az acélt, s aztán még erélyesebben verte a kovából a tűzszikrákat.

- Közelítenek! - kiáltá Kelemen.

⁸⁹ Moldvai lovával.

⁹⁰ Egy hajszálon múlt.

Mihály pipájába illesztve a taplót, miután néhány füstöt szítt volna: - Csakugyan jönnek! - szólt, s nyergében fölegyenesedett. - Kézbe a gyeplőt, öcsém! - kezdte rendelkezni. - Andor a kocsi elébe! Mihelyt a kisasszony megjön, beemeled. Én és János a fedezetet fogjuk tenni.

A dobogás már tisztán kivehető volt.

Ha teli fénnel világolna a hold, lehetne a lovag sisakját, a ló sörényét s talán a hölgy lengő fátyolát is látni.

- Szent ég! A jégszívű csak ügetve jön - kelt ki testvére ellen a türelmetlen Kelemen.

Ekkor a várkastély felől tompa moraj hangzott. Olvasóim okát tudják.

- Hah! Észrevették Sára távozását! - kiáltá Kelemen.

- Csakugyan megmozdult az udvar. A zaj öregbedik.

- Utolérnek!

- Védni fogjuk magunkat - szólt Mihály biztatva.

- De mivel? Hisz csak farsangi játékra való fegyvereket hoztunk. János lebeszélte mindenről, mi betörés színét hordaná.

- Átkozott regényesség! - mormogta Mihály.

A nagydob, az összecsendülési jel megperdült, s oly tisztán hangzék a csendes légben, hogy Kelemen fölízgatott idegei még a közbevegyült ajtócsattanásokat, fegyverzörejt és sarkantyúpengést is hallani vélték.

- Meleg éjünk lesz, öcsém! Bunda nélkül sem fogunk fájni - szólt Mihály bodor füstöt eregetve.

- A veszély csak azért rémít, mert elvesztem őt. Ah! Bár egy óráig bírhatnám! Egy negyedig! Egy hosszú, édes percig!

A dob frissebb, riogatóbb modorban pergett.

- János is meghallá a lármajelt, mert száguldani kezd. Még menekülhetünk.

- Én - szólt Mihály - Judit szilárdságában bízom. Nem fog nyomunkra senkit utasítani. Kétségkívül zsványokról beszélt. S ki tudná, merre távolítja a fölkelőket?

E percben már látható volt Armidor, s az átkarolt, mozdulatlan leány.

- Talpon, fiúk! - kiáltá Mihály oly parancsoló hangon, mintha csapatot vezérelne.

Rendeletének eredménye lőn, hogy ő maga a pipát szájából ki, és az álcát arcára vonta, s hogy Andor a kocsiajtót fölnyitá.

Armidor vígan nyerítve érkezett meg, mintha mondaná: csakugyan miénk a diadal!

Sára az idegen alakok előtt összerezsent, hasonlóan ahhoz, ki álomból ébred föl.

János levette róla karját; Andor pedig kezeit kiterjeszté, hogy ölbe fogja, s a kocsiba emelje.

- El, el tőlem! - sikoltá a leány, tenyerével visszautasítva ezt, s a lóról rendkívüli gyorsasággal leugorván, mint megrebbent vadgalamb a gallyak felé akart tartani, melyek az erdőrést boríták be fiatal ágaikkal.

Ekkor hangzék a hírnökké öltözött kulcsár sípja.

- Ah! Az indulási jel!

- Tüstént nyomunkban lesznek üldözőink!

E fölkiáltásokat hallá Sára.

Lábai inogtak, szemére fátyol borult, s menekülés helyett megint János karjain vala, ki kocsiba emelé.

A Kelemen által hajtott fogat természetesen a legkisebb feltartóztatás nélkül sietett céljához.

12

Mihály, a vállalat indítványozója és vezére lévén, kötelességének hitte hátramaradni, hogy az ellenség mozdulatairól értesülhessen. De miután neszt nem hallva a rétig visszatért, s ott is mély csendre talált, meggyőződött, hogy Judit gondosan elhárított útjukból minden veszélyt. Sarkantyút adott tehát lovának ismét Jánoshoz csatlakozandó, ki addig az utócsapatot egyedül alkotá.

- Mondhatom, öcsém - szólt közel érve -, vitézi parolámra mondhatom, hogy kellemesb fölindulásban még csak egyszer valék, mint ezen - hála Isten - jól sikerült kaland alatt.

- S mikor? - kérdé gépileg János.

- Hát Katalin hercegnő eljegyzése előtt. Engem tudniillik Bethlen Gábor fejedelem a főkomornyik Mikó Ferenc mellé rendelt, azon titkos megbízással, hogy már útban levő arája kinézéséről hű tudósítást hozzunk, mert az arcképeknek ritkán lehet hinni. Küldetésünk célját senki sem gyaníthatá; legalább én némább voltam a halnál. Lusatzia⁹¹ egy kis városába érkezünk, hol a földesúr - valami gróf - ebédre hívott. Megmutatá lovait, agarait, fácános kertjét, vadászmadarait, s végre az étterembe vitt, hol nyitott ajtóssorra találtunk, melynek mélyéből gyönyörű növésű hölgyek közelítettek, s elől Katalin hercegnő. Mindenik egészen kivágott mellű öltözetben ült az asztalhoz. Mi, erdélyiek, először láttunk ily érdekes ruhaneműket. Képzeld öt darab ruhát, s kétannyi föl szabadított kísértetet, mely kacérul üzi varázsát szemünkkel és idegeinkkel. S mégis az a fajankó főkomornyik, Mikó Ferenc, kilenc himlőhelyet számlált meg Katalin arcán; de én csak annyit tudtam észrevenni, hogy az öt tündéri kebel közül hercegnőnké lehet legtöbb elismeréssel a szabó vakmerész ollója iránt.

- Nem látok hasonlatosságot e mostani és ama kaland közt - szólt részvétlenül János.

- Csak a fölindulásra nézve, melyet bennem okoztak, állítám párhuzamba... De te, öcsém, szórakozott vagy.

- Ne hidd.

- Valami bánt. Kedélyed szószegény és borongó.

- Csak elfáradtam.

- Ily fiatal ember!

- A benyomásoktól, s nem a törődés miatt - válaszolá János méla hangon. - Szerettem volna, ha semmi sem történik, vagy legalább nem általam.

- Talán megint kétkedel Kelemen szenvedélyének viszonztatásában?

⁹¹ Lausitz, a régi Németország egyik örgrófsága.

- Ah! Soha senki sem volt oly hően szeretve, mint ő.
- S honnan tudod?
- Ne kérdd. Meggyőződtem.
- Miért bánod hát, hogy alkalmat szereztél két zsarnokul elszakított szív összehozására.
- Sára örömkönnyek közt köszönheti meg tettemet, talán ezerszer is de... nem fog lovagnak tartani. Nőt csak magunk számára rabolhatunk. A többi a zsoldosok szerepe.
- Kelemen helyében - szolt nevetve Mihály - féltékennyé lennék e nyilatkozatért. Úgy látom, vagy Sárának vagy a holdnak és csillagoknak kellett volna ma éjjel sűrűbb fátyolt hordani, hogy lovagiságodat gyanúba ne vedd.
- Csak egyszer tekinték rá - jegyzé meg János vállvonítva.
- S rögtön le valál győzve?
- Arca alig volt a félhomályban kivehető, de kétséges körvonalaival is eléggé szépnek tűnt fel.
- Hát még ha majd nappal látod szobájában vagy a nagyvilágban.
- Hinni fogom, hogy vele együtt lehel, cselekszik, érez és él az ezerevű boldogság.
- Költővé váltál, öcsém!
- Miért ne? Hisz szemem előtt volt a szerelem tiszta eszményképe: ez a fölavatás. Ó, Kelemen határtalanul szerencsés... S mégis mintha sajnálnám őt, téged, mindnyájunkat!

Annyira megható hangon ejté János e szavakat, hogy látszott miként szíve mélyéből jönnek.

- Öcsém, te csodálatos egyéniség vagy. Mindig azon érzésed mutatkozik legkevésbé indokoltnak, melynek befolyása alá veted magadat.
- Tehetek-e róla? - sóhajtá János. - Ki volt egészen ment a sejtelmektől? Ki értette mindig a hatásokat, melyeknek kedélyünk mint rabszolga hódol? Midőn Armidorra vettem Sárát, és a keskeny völgyön ügettem, szívem hangosan kezdett verni, mintha egy belezárt jósszózat akarna kitörni, és rekeszeit vadul zörgetné. Ó! Száguldanék bár Ukrajna sivatag rónáin, nyomomban farkascsoportok, körülem hóba temetett kunyhók, melyeknek pásztor lakói nem merték bevárni a telet, előttem nyomdoktalan út s ködös, kietlen láthatár: e vágy rezgett lelkemen át, pedig azalatt karomban egy szép leány álmodott a szerelem teljesülő reményeiről, rózsás, illatos tavaszról. Miért valék ily bőszen hangulat áldozatja? Kitől kérdejem? Ki világosít fel?... Midőn az erdőbe értünk, s a várban megperdült a lármadob, szívem görcsösen szorult össze. Ó! Volnék bár egy rengeteg keskeny torkolatban, hol minden kődarab mögött megvonult ellenség, rám célzott nyíl és orvhalál fogad, s hol a martalóc letépvén vérző testemről az utolsó foszlányt is, kéjelve nézi, míg a leszálló kesely erőtlen hörgésemet, s én az ő éhes vijjogását hallgatom: e vágy gerjedd föl ismét, s levíthatlan sóvárgássá növe, hullámaival körülölelé s magába meríté egész lelkemet. S most is csodálatos érzések zsibognak kedélyemben, és mintha vészjósló csevegéseiket saját füleimmel hallanám! Bátyám! Adsz-e hitelt a sejtéseknek? Házunk romlása kezdődhetik e mai napon.
- Meg nem foghatom, miért?
- A megfoghatatlan gyakran teljesült már.
- Talán Tarnócziné átkozódásaitól félsz?
- Arra nem gondoltam.

- Verd ki a tücsköket fejedből.
- Csak volna hatalmamban. Rossz jel alatt fogtunk a tethhez. Különben nem üldöznének bőszeszmék. Hiszel-e a sejtésekben?
- Beteg vagy. Túlizgatagságba hozott e kaland.
- Tíz csatán láttam hidegvérrel a vést. S miért mondták volna fel most egy vaklármára idegeim az engedelmességet?
- S mégis úgy van. De szerencsére hoztam magammal jávorkörmöt. Ez leghatályosabb csillapítószer. Függessz szíved tájára.
- S elüzi-e - szólt János keserű mosollyal - azon rögzést, hogy most saját boldogságom ellen kezet; tudná Isten miként?

Beszélgetés közt értek az út két ágra szakadásáig. Az egyik rövidebb, de rögzösb volt, a másikon már a kocsi haladni kezdett.

- Erre rándulok - mondá Mihály -, hogy hírt adhassak Zsigmond bátyámnak Sára érkezéséről. Te maradj a kocsi mellett.
- Engedj engem távozni. Tőlem, kit évek óta nem látott, talán több kímélettel fogná a történeteket hallani, ha kedvetlenül is hatnának rá.
- Attól ne tarts. Apád egész lélekből fog örvideni Tarnócziné ármányainak kijátszásán.

János sebesen ügetett el, s mintha bűvös körből menekült volna, nyugodtabban érzé magát, amint a kocsitól messzebb távozott.

- Mily ismertese, s mégis idegenek vonalai! Csak egyszer tekintetem arcára. Miért nem százszor, mindig? Mi tartóztatott tőle vissza, mi vont hozzá? Boldog Kelemen! Ő szeret és szerettetik. Mily meglepő ismert arc! Kihez hasonlít? Földi lényhez vagy álmaim látomásaihoz? Kábaság! Szegény Kelemen!... Boldog Kelemen.

E gondolat- és érzéstöredékeket mi nem tudjuk összefűzni, és segítségünkre legkevésbé lehetett volna maga Mikes János, ki áteszmélte s átérzé.

13

Az erdőből visszatérünk a várkastélyba.

Haller Péter, ki Judit mellett bocsánatkérések után foglalt helyet, kisdéd, igen szörbe borult, szőke férfi volt, világoskék szemmel. Arcdőlő vékonyak, s éppen azért megdöbbentésig számosak voltak. Bár nem vala még hideg őszi idő, a meleg prémekkel, melyeket testén hordott, áthűlési félelem nélkül el lehetett volna azon országokba utazni, hol e drága kelmék természetes tulajdonosai laktak. Kinézéséből ítélve hatvan évhez közelíthetett, bár az anyakönyv szerint - mert Szebenben a születés és kereszteleés napját közszokás ellenére a papok följegyezték - alig haladta túl az ötvenet.

Egészen állat - gondolá Judit a vendég bundájára és pofájára tekintve.

Szemérmes, félénk nő - gondolta ugyanakkor Péter, a háziasszony zavarodását észrehevén.

Ha mosolyg is, elfintorítja arcát - hívé Judit.

Kellemes benyomásúak vonalai - jegyzé meg magában Péter.

Iszonyúan vén lehet - képzelte a háziasszony.

Még egészen fiatal - elmélkedett a vendég.

Bár legalább sokat ne beszélne! - sóvárga Judit.

Közlékenynek kell lennem, hogy szende hallgatásából kiemeljem - vélte Péter.

Ezer tűhegyen ülök, míg mellettem van - mérgelődött a háziasszony.

Jól érzem magamat körében, mert nyílt jelleműnek sejtem - mosolyga a vendég, helyzetével elégtelen.

A vigyori róka alighanem Sáráról akar tudakozódni - hüledezett Judit.

Ez az őszinte kifejezésű nő hívebben értesíthetne a kisasszony felől, mint az anya - ábrándozott Péter.

Mit tegyek, ha kérd? Segíts, tettetés és tagadás! - fohászkodott Judit.

Kérdezősködjem-e? Csak rendre vezetem belé - tökéle el Péter.

Ily saját használatra természetett gondolatok miatt, a társalgás kezdetén egyik részről sem sok eszme és szó hozatott forgalomba.

A benyomás, melyet Haller Naprádinéra tett - mint látjuk -, felette kedvezőtlen volt, pedig ha más helyzetben ismerkedett volna meg a szép özvegy vele, bizonyosan hamar észrevenné az ártatlan öreg kedélyes és szelíd arckifejezését, mely a redős, mely a szabálytalan és minden magasabb erény nélküli vonalakra a szívjóság derűjét oly mértékben árasztá el, hogy e lélekvilágítás engesztelő varázsa miatt nem volt nehéz feledni a porhüvely visszatetsző s hiányos formáit.

Ellenben a benyomás, melyet Naprádiné tön Hallerra - mint szintén láttuk -, igen kedvező vala, ámbár ha az öregúr szemérmes zavarra nem magyarázta volna a háziasszony egészen más okokból támadt félénkségét, s ha őt rendes hangulatában ismeri meg, akkor nagy mennyiségű optimizmusa dacára is szenvedőnek s kacérnak képzelné, és ez elővélemény miatt iránta tán alig levívható idegenkedés és visszatartózkodás támad keblében.

Az életben gyakran épül mind barátságunk, mind ellenszenvünk ily alapra, s áldhatnók sorsunkat, ha különösen a szerelem nem bírna kiváló hajlammal a tévedéseket választani tündérvárának ékköveivül. De ezt csak zárjel közt említem.

Vannak jellemek, kiknél mindig az első benyomások határoznak, s Haller sajátságaihoz tartozott, hogy nála csupán akkor, ha kellemesek voltak azok. A rossz hatást hamar kitörle kedélyéből, a jó után a rosszat beférközni sem engedte.

Judit érzése még eszénél is kevesebb rendszert követett. Makacsul megőrzé vagy könnyen feledé az első benyomást. Voltak indokolatlan ellenszenvi, melyeket nem bírt legyőzni; s voltak, melyeket az idő s a változó helyzetek lassanként szeretetté alakítottak, mint némely ásványvízben a habjai közé dobott olcsó érc helyébe nemesebb rakódik le.

A háziasszony és vendége kedélyének e különbségét későbbi fejleményekért hoztam itt elő. S most legyen szabad a két karszékhez, hol Haller és Judit ült, visszatérnem.

- Rebekka húgomtól egy csoport üdvözetet hoztam - szólt Péter, messzünnen kezdve kikémleléseit.

Judit csípös mosollyal hajtá meg fejét.

(Hüm! Az ő húga a vén Tarnócziné? Mondhatom, szép kérő! Vajon mennyivel lehet sógorasszonyomnál idősb? Tán csak azon kevés évvel, mely alatt Sára a világon van.)

Körülbelül e zárjel közti gondolatok rajlottak Judit fejében, míg mosolygott. Egyébiránt Haller, szoros igazság szerint, néniének is nevezhette volna a nagyasszonyt, mert pólyában volt még, midőn az a szőnyegen már csúszni tudott.

- Húgom sokszor emlegette a szép özvegyet - folytatá Haller.

- Ah! - sóhajtotta Judit kipirultan.

Vére arcába szökellett, mint a tizenhat éves leánynak.

Minő ártatlanság! - gondola ekkor Haller.

Képzelem, hányszor rágalmozott derék sógorasszonyom! - hánytorgatta magában Judit, de alaptalanul; mert Tarnócziné eszéyesb emberszóló volt, mintsem egy leendő kérő előtt igen rossz színben rajzolná le azt, kire leányát bízta.

- Húgom szívéből sajnálja az alkalmatlanságot, melyet véletlenül hosszabbra nyúlt távolléte okozott.

- Elkésése valódi öröm rám nézve. - Ezt őszintén monda Judit.

- Húgom reméli, hogy még a napokban hazaindulhat.

- Ah! - E sóhaj is őszintén, bár nem akarva repült ki Judit ajkain.

Haller sugárzó arccal tekintett a mellette ülő háziasszonyra, mert az eléggé éles „ah!” arról győzte meg, hogy Judit rendkívül szereti Sárát, s hogy ez a derék nő rokonszenvére érdemes. Hisz másként nem okozna titkolhatóan fájdalmat az elválási perc közeledése.

- Úgy hiszem, Sára kisasszony is nehezen fogna megválni kedves nagynénjétől, kiben leghűbb barátnőre talált.

Célzás rejlik-e e szavak alatt? Nem árulta-e el magát fölindulásom? Miért hozta elő a megválást?... Talán gyanakszik? - gondola Judit.

- Nincs kedvesebb jelenet két egymásban bízó s egymásra föltétlenül támaszkodó némbernél - folytatta Haller.

Megint célzás lehet! - töprenkedett Judit.

- Egymás keblébe rejtik, mint a magokénál is biztosabb szekrénybe, ártatlan titkaikat. Félénkek, ha saját ügyük forog fenn; bátrak, midőn barátnőjükért kell tenni vagy áldozni.

Nyakig ülök a pácban, ez sejt valamit! - vélte Judit. - Köztünk - szólt nyugtalanul játszva legyezőjével - ily benső viszony nehezen támadhatna, minthogy Sára úgyszólván még csak gyermek, én pedig már... rég özvegy vagyok.

A szép háziasszonynak zokul esett ugyan korára célzani, azonban győzött hiúságán. - Tudjuk - folytatá -, hogy rendszerint csak egyenlő évek mellett szokott a barátság kifejlődni.

- De kegyed szintén fiatal.

- Ha nem is tartozom még a köztisztelő matróznak sorába, Sárától sok év választ el.

- A korkülönbségnek gyakran kevesebb befolyása van, mint véljük, a rokonszenvek kifejtésére.

- E részben - válaszola Judit - minden a rokonszenvek nemétől függ.

- És az egyén természetétől is - jegyzé meg Haller. - Sára húgom komoly gondolkozású.

- Gyermekebb kedélyű még, mint korú - szólt Judit.

Haller derűlten tekintett szomszédnőjére.

Most mindent meg fogok tudni ezen őszinte nőtől - gondolá.

Fogadni mernék, hogy a vén kérő tüsszúrászt érzett szívéen, s mégis nyájas arcot tettet - hitte Judit.

- Én mély érzelműnek képzelém Sára húgomat - szólt Haller.

- Vig, eleven, s valamint ő maga mulattató, mulattatni is kíván - jegyzé meg Judit.

- S vallásosnak mondják - hozá föl Haller.

- Vén korában még azzá is lehet. De most táncolni, énekelni, öltözködni szeret.

- Házias-e? - kérdé Haller.

- Kötűnő ízléssel tudna egy fényes házat rendezni. De ha fősvény férjre akad, csakúgy nem lesz alkalmá költői s vállalkozói szellemét kielégíteni, mint most. - (Ez is tüsszúrás.)

- Akkor alkalmazkodni fog viszonyaihoz - szólt Haller.

- Vagy a viszonyokat fogja magához alkalmazni - szólt Judit.

- Hüm!

- Egy szép és elmés nő, ha makacs és elszánt jellemmel bír, sokat kivihet - tévé hozzá a háziasszony, élcés mosollyal tekintvén vendégére, kinek ajkain a mindenre magyarázható „hüm” lebbent el.

Majdnem ilyen képet formáltam volt - gondolá Péter -, Sára húgomról; s mégis anyja ellenkezőjét akarta elhitetni. Hogy komoly, visszavonult, kegyes és a világi hivalkodásokat gyűlölő, szüntelen emlegeté. Mintha bizony egy fiatal leánynak a szenteskedőt kellene játszani.

Fogytán van a vén háztűznéző házassági kedve - örvendezett magában Judit, kéjjel legeltetve szemeit az alkalmatlan időben jött vendég erős redőkbe vont arcán.

A beállott szünetpercet Haller komornyikja szakítá meg egy szekrény behozatalával, melyet ura elébe vitt, ki felnyitván, remekművű ékszertartót vett ki belőle.

- S az imakönyv?

- Itt van, nagyságos uram!

- S a kelmék?

- Már átadtam a kisasszony komornájának.

Judit e szavakra halálsápadt lett.

- S a levél? - kérdé Haller.

- Azt nagysád elvette tőlem, minthogy személyesen ígérte volt megvinni.

Minden veszve van - gondolá most Judit.

Haller, midőn komornyikja távozott, a karszék felé fordulván, hol a szép özvegy nem nagyon irigyelhető hangulatban volt, vidám tekintettel mondá:

- Remélem, Sára húgomat kellemesen fogja édes mamája gondoskodása meglepni.

- Kivált váratlansága miatt - szólt Judit. (Az imakönyvön kívül a többi vagy nem lehet sógorasszonyom ajándéka, vagy a kelmék háznál szőtt vászonból állanak, és az ékszertokban csalfább kövek vannak, mint egy képmutató könnyei.)

Haller ezalatt fölnyitá a gyöngyházból kirakott tokot, de amint a kapcsokban tartotta kezét, s amint megtekintésre Juditnak átnyújtá, ennek alkalmá volt a száraz és görcsös ujjakra vetni szemeit.

Milyen zsidónak való kéz! - gondolá. - Mintha százéves uzsoráskodás közt ragadt volna a bőr a csonthoz. S milyen bőr! Régi könyvek táblájáról levont, sárga pergament. És hát még a csont! A legfeledékenyebb nőnek sem lehet zsebkendőjére annyi bogot kötni, hogy jól emlékezhesék a vásári megbízásokra. - Ah! Igen szép régi arany nyaklánc - szólt már az ékszerekre is tekintve. - Tiszta fényű, reszkető tű. - (Megörült-e sógorasszonyom?) - Finom fülönfüggő öreg, keleti gyöngyökkel. (S a zsobrák⁹² Tarnócziné képes volna-e ily pazarlásra?) - Egy pár karperec római aranyokkal. - (Világos, hogy mindent a vén kérő csempészett az imakönyv mellé ajándékol.) - Ó! Ez a legragyogóbb pártá, mellyel csak gazdag várurak egyetlen hajadonjai mehetnek jegyváltóra. - (Melyik kelet-indiai herceg kincstárában van annyi drágaság, amennyi Haller Péter múmiakezét a násznál irigylés tárgyává tegye? Tán a nagymogul⁹³ is, kinek országában az utcagyerekek sárarannyal dobálják egymást, szegény e célra.) - Alig várom - szólt Judit -, hogy édesanyja ajándékait Sárának átadhassam. Mindent magam próbálok rajta föl, a köntösöktől kezdve. S együtt fohászkodunk a küldött imakönyvből a kedves mama hosszas életéért. - (Még hajnal előtt útban leszek Szebenbe. Az ékszer tok az öreg kérőnél marad. Elkésett kísértéseivel. De különben sem fogott volna ily hideg fénytől tüzet a Sára szíve. Arra meleg, delejes szemsugarak kellenek, nem pedig rubintcsillám s a gyémántvíz reszketése.)

Haller, midőn Judit az ékszerek átvételéről beszélt, lekötelező mosollyal hajtá meg magát.

- S kérem - szólt a szép özvegy kezét érintve -, kérem, szíveskedjék üdvözlétemet Sára húgomnak megvinni, tudatván vele, hogy anyjától levelet és csak őt illető üzeneteket hoztam.

- Bocsánat, mint háziasszonynak előbb egy kevéssé ki kell tekintenem. A kíséret bizonyosan az úttól törődött. Megfrissítést és nyugalmat óhajtana. - (Biz én azt nem bánom, ha reggelig koplalnak és szomjaznak. Istenem, hol áll a fejem? Haller addig nem fog mozdulni, míg mindent ki nem kurkász. Ah! Ispánomhoz a levelet nem küldhettem el. Meg kell keresnem a kulcsárt. Már tíz óra. Három előtt alig lehet itt kocsim. Addig a halál kinszenvedéseit ürítem ki. Szerencsétlen nap! Csak Jutka ne venne valamit észre! Mily jó, hogy piszkos keze miatt a leányszobából a konyhára szoktattam.)

Judit gyorsan távozott az elfogadóteremből, s Haller Péter magára maradt.

Karszékén sokáig elmélkedett a megnyerő tulajdonokról, melyeket Naprádiné jellemében talált.

Szemérmes, őszinte, elfogulatlan. Ha ránéznek, homlokig pirul, mint a növendék leány. S mily távol volt magasztalástól és ócsárlástól, ha Sárára fordult a társalgás!

E benyomások után, mások kezdék a karszékben ülőt elfoglalni.

Helyes volt - gondolá -, hogy boldogult öcsém nejeének hozományát, mely szép összeggel vala terhelve, csak oly feltétel mellett bocsátám Tarnócziné nagyasszony - mint legközelebbi rokon - kezébe vissza, hogy a drágaságok tüstént Sárának ajándékoztassanak.

⁹² Zsugori, fukar.

⁹³ Indiai uralkodók megnevezése a 16-19. században; a nagymogulok a mongol kánok utódjainak tartották magukat.

Hiába akará a húgom - fűzé tovább okoskodásait -, elhitetni, hogy leánya a klárisgyöngytől inkább irtózik, mint a nyakára freccsent vércseppektől, s hogy a világot gyűlöli. Ugyan miért gyűlölné? Mivel bántotta volna meg ifjú, ártatlan kedélyét a világ? S mit remélhetnék én is oly nőtől, kinek vagyonom- és társadalmi állásomnál fogva nem nyújthatnék kárpótlást a fiatal korért, mely tőlem rég eltűnt, s a szépségért, melyet sohasem bírtam. Vagy redőimbe szeressen? Becsültetésnél többre vágni nevetséges volna. Hála Isten, takarékságom oly karba helyezett, hogy nemcsak kényelmeit, de szeszélyeit is kielégíthetném. Ragyogjon, örvendjen csak... Azonban aljasság volna róla rosszat tenni föl. S miért higgyem magamat bizodalomra, gyöngédségre, figyelemre s egy kevés tiszteletre is érdemetlennek?

Ekkor Judit belépett, s a vacsorát jelenték.

Az asztalfőn, szokás szerint, egyedül a háziasszony foglalt helyet.

Jobbra esék a vén tanácsnok, s mellette egy szék üresen maradt.

A külön alakú evőeszközök, a kisebb késtartó és pohár mutatak, miként az üres hely a házikisasszonyé.

- Sára késik - súgá Hallernak Judit. - Nem csoda, rosszul érezte magát. Megtekintem.

Felkelt az asztaltól.

Mily gyöngéd és érzékeny nő, maga megy el - gondolá Haller.

Néhány perc múlva visszatért Judit; bánatos arca nagy hatásra volt számítva.

- Erős főfájást érez az én szegény Sárám. Le kellett feküdnie.

- Rég kezdődött fájdalma?

- Csak most, de tűrhetetlen. Nem győz panaszkodni.

- Talán segíthetek - szólt szerényen Haller. - Zakariás! Kérem vegye elő útipatikámat.

A komornyik ura háta mögül az ajtó fejé tartott.

Cselédje is zsidónak néz ki. Legalább a neve gyanús. Érthet az orvoslathoz, s talán maga az öregúr sem járatlan az effélékben. Új bajt hoztam nyakamra! - gondolá Judit.

- Sára fájdalma reggelig magától elmúlik, ha csendesen pihen. Ilyenkor az álom a legjobb gyógyszer.

- De hátha aludni nem tud?

- Mikor nála voltam, már félig be volt szeme hunyva.

- Az csak ideges bágyadás, mely mellett nehéz elszunnyadni.

(Szent ég! Ő hitvány orvosságaival még a hálósobába megy. De, szerencsére bezártam az ajtót.)

A komornyik köpcös útiszekrényt cepelt elő, s Haller félbeszakítva az evést, nagy csoport pélkék közt keresgélt.

(Az Isten sohasem teremtett több ily alkalmatlan vendéget. Várj csak, majd téged betegítlek meg.)

- Megtaláltam - szólt Haller. - Rendkívül hatékony szer. Két csepp, cukorra ejtve, rögtön segít.

Judit az átnyújtott üveget kezébe vevén, szeméhez tartá, s a gyertyafénynél vizsgálá.

- Becses orvosság - súgta gyermeteg arc kifejezést színelve. - Férjemnél mindig használt, mert ő... boldog volt.

Haller kérdően tekintett Juditra.

- Könnyű segíteni oly főfájáson, melyhez semmi köze a szívnek - folytatta Judit, gyöngén sóhajtván.

- A szívnek? - álmélkodék Haller.

- De végre is, miért ne legyen szíve egy tizenkilenc éves leánynak?

Haller az orvosságot átvette, s úgy látszék, keze reszketett, midőn a szekrénybe visszahelyezé.

- Vétek-e a szerelem? Vagy talán az anyai makacsság, mely a szerelem jogát nem ismeri el, érdemelné megrovást?... De, kérem, méltóztassék ebből a szép, puha szarvascímerből parancsolni. Különös ízt ad neki a babér- és rozmarinlevél... Szegény Sára néha éjfélig könnyez. De azért engedelmeskedni fog anyjának.

- S anyja erőlteti, hogy feledje kit szeret? - kérde Haller fojtott hangon.

- Az még nem volna sok.

- S hát?

- Alighanem követeli, hogy férjhez menjen ahhoz, kit...

- Kit nem szeret - egészíté ki Haller.

- Az sem volna még sok.

- Tehát?

- Kit un. - (Ez nem tűszúrás, de tördöfés volt.) - Ah! Mit fecsegetem ki? Bízhatom titoktartásában?

Haller érzékenyen szorítá meg szomszédnője kezét, s mélyen nézett a serlegbe, melyet éppen ajkaihoz akart vonni, de illetlenül tett vissza az asztalra.

- Ön védangyalom! - szólt meghatott hangon.

Mégis igen kíméletlen valék iránta - gondolá Judit, szemeit lesütve.

14

Zakariás ágymelegítőt ment Jutkától kérni, mert a fehérvászontriból előszedett friss ágyneműk hidegek voltak, s urala feküdni akart.

A kis malomkövel vetekedő karamú⁹⁴ melegítőbe, melyet a szolgálóvá degradált komorna súrlófűvel kitisztogatott, s úgy adott kézbe, elég égőszemet rakhatott volna Zakariás a konyhából, hol a vacsora után sokáig pattogott a bükk- és tölgyhasáb; de ő - mint később megtudjuk - magas diplomáciai terveknél fogva, jobbnak hitte a cselédszoba kandallójának hamvai közül egyenként szemelgetni a még némi melegtartalommal bíró széndarabokat, s azokat, amennyiben már félholt állapotban voltak, lehetővel élesztgetni. Ily módszer mellett az

⁹⁴ Értsd: kerületű, nagyságú.

ágynevelők sokáig maradhattak a csúzos csontoknak nem kedvező légköri körülményeken, s Haller Péter az ágy lábához vont öreg karszéken.

Bár néha a lefekvés előtti ábránd kedvesebb a tündéri álmoknál is, s rendezett képzelődésünk több kéjt nyújt, mint a hatalmunkban nem álló repkedésű, mégis nem mernők mondani, hogy a nyoszolyájánál merengő Péter ne cserélte volna föl szívesen még a lidércnyomásos horkolással is azon méla eszméket, melyek keblét egészen hatalmukba ejtették.

- Köszönet - sóhajta -, köszönet és hála neked, irgalmas ég, s neked, szelíd, őszinte nő, ki nyílt szavaiddal figyelmeztettél a meredélyre, melynek párkányához holdkóros, bódult fővel léptem! Sára tehát: szerelmes. Ő szeret, titkon omló könnyekkel áztatja arcát; ő szeret, lélekfájdalma beteggé teszi testét; szeret, szobájába zárkózik, talán csak a halálnak nyitva föl örömmel a becsukott kilincset; hön szeret, kétségbeesőn szeret, és anyja, ki ezt rég tudja, szabadnak mondta szívét, s miért? Mert a vén Haller Péter elég hóbortos elhinni, vagy elég jellemtelen színleni, mintha hinné. Úgy, úgy! Haller jellemtelen. Hisz azért van félmajom arca, keskeny, benőtt homloka, bőszerű szeme, nagy, lapos szája. A kép a lélek tükré. Ő jellemtelen! S miért ne rablána el, az anyjával cimborálva, Sárát szerelmesétől? Mit, rablás! Csak vásár. Miért ne szerezzen pénzével Haller Péter egy egészséges, szép, fiatal leányt, hogy legyen háznál nemcsak drágán vett ló, agár, szőnyeg, billikom, olajfestmény, rézmetszés, kőszobor, de nő is. Akinek nem tetszik az alku, álljon elé, s kecsesse többel Tarnóczinét. Péter jellemtelen, s ha a szerető a leánynak boldogságot ígért, miért ne mondaná: veresse hát arannyá ígéretét, s jöjjön kincsével azon árverési térre, melyet háztűznézésnek hívnak, s versenyezzen vele, ha győzi? Így, így! Haller Péter hadd csaljon vagy csalattassék. Ki keresne nála önértéket, becseréztet? Hüm! Hüm! Ő félmajom. Keskeny, benőtt homlokú, lapos szájú.

Ekkor gyűrűsujjának a többinél nagyobb bogjával egy vékony, félénk könnyecseppet törült le, mely az orr szögletén kémkedve megállott vala, mintha továbbmenni irtóznék.

Átok van rajtam! - folytatá sötét, rideg eszméit. - Egykor vagyontalan ifjú valék, s kit szerettem, vénhez ment, mert a vénnek pénze volt. Később dús örökségbe lépett férfi levék, s akit ismét szerettem, koldushoz ment, mert a koldus ifjú volt. S oly nyomorult vala a vén, ki kincsével, s az ifjú, ki éveivel győzött le, hogy szégyelltem szerelmemet elárulni. Kinevetett volna a világ vetélytársaimért. Átok fekszik fejemen! Atyám fertőzte-e fajtalan ágyassal a szent nyoszolyát, vagy anyám hozott korcsot a keresztség alá? A nőre ijeszttéssel vagy férjre csalással tukmált poronty vagyok-e, egy kakukkfíú idegen fészekben, hogy a viszonzás nélkül elpazarlott szenvedélyből soha még a szerencsétlenség fájdalmát sem nyerhettem részül? Melyik vonalamra volt írva a Kain-bélyeg,⁹⁵ mely a nemesebb kiábrándulások könnyeitől is megfosztott? Miért nem mondhatom soha szemtelen ráfogás nélkül, hogy volt női szív, mely egy évig, egy hónapig, egy napig, egy hosszú, bűvös percig egészen érettem vert, s ám aztán máshoz csábult? Kire kiálthatnám joggal: te hűtlen voltál? Ah! Százszor csalatni inkább, mint egyszer sem szerettetni!... Rideg nélkülözésben tölt ifjú- és férfikorom. Beszélték, hogy mint bíró az igazságot védtem, mint kormánytag az elnyomottak ügyét oltalmazám, és számos család köszöni boldogságát nekem. S rám hullott-e egy csepp vissza a kiosztott boldogságból? Ó, mily könnyű volna a gondviselésben kétkedni! Avagy nincs-e átok rajtam?

⁹⁵ Az Ótestamentum szerint Isten megbélyegezte a testvérgyilkosság miatt bujdosó Káint, hogy aki találkozik vele, meg ne ölje.

Haller e keserű gondolatok közt kezdé levenni felső öltözeteit. A cifra, a drága prémek megváltak tőle, s ami e burkolatok nélkül hátramaradt, még fonnyadtabb alakra mutatott, mint gyanítani lehetett volna.

Idő előtt jött nyakamra a vénség - szövő okoskodásait a vetkezés alatt tovább. - S már most hideg, érzéketlen embernek írnak le, kinek semmi bűnre nem volt hajlama, semmi szenvedély által nem sodortatott, semmi csábulattól nem kábítottatott el, s így, bár érdemén kívül, majdnem az egyedüli férfiú, ki közpályán aggulva meg, vád vagy ócsárlás alá nem jöhet. Ezzé lőn a vélemény rólam. S miért kényszerítettem volna a világot, hogy tegye szívemre tenyerét, s lássa: vajon nem dobog-e erősen? Hadd legyek hát hideg! Ugyan miért ne mondanék le azon jogokról, melyeket az érzés ad, s melyeknek hasznát sohasem vettem? Miért kívánjak szeretettetni? Elég, ha megbecsülnek. S nekem feleség kell. Megöl a rideg magány, az otthontalanság. Családérdekeim is nőülésre unszolnak. S miért ne kérjem Sárát arául? Szükséges-e, hogy mindazon tulajdonokkal bírjon, melyeket anyja benne azért talál, mert egy vén férj ifjú nejében célszerűeknek hisz? Csak szíve ne legyen lekötve, s csak ellenszenvvel ne viseltessék irántam. Ily gondolattal jövék ide. S mit hallok? Sára mást szeret, és engem nem. Szent ég! A gyűlölettel meg lehet vívni, az unás legyőzhetetlen. S ha én őt csupán ujjam érintésével szerencsétlenebbé tehetem, mint egy ragályos, nyújtsam-e egész kezem által a kínhalált neki? Talán kiengesztelhetetlenül sértett azzal, mert un? Fölidézte-e a vérbosszút? Nőül válasszam-e anyja óhajta szerint? Pogány vagyok-e, mint az arab; vérsóvár, mint a hiéna; állat, mint az érzéki ember, vagy hitvány, számító gép, mint az önzés?... Ő un! Szívem még ki nem hűlt idegeit izenként dermeszti e szó... Ő un! Nem vagyok-e én keresztyén? Ah! Sára un! Boldogítani fogom. S hogy? Minek törném előre fejem? Akad elég mód. Hisz nem Haller Péter boldogságáról van itt szó! S ha majd nekem köszöni életszerencsáját... ám, hadd unjon akkor is!...

Zakariás lépett be az ágyemelegítővel, s már félig levetkezett gazdáját oly kinézésben találta, mint a régi képeken azon árnyakat, kik a Styx partján dideregve várják a vén Charont,⁹⁶ hogy egy jobb világba szállítsa.

Zakariás a hálósipkát és fehér kockás hálóköntöst a karszék vállára tevén, szabályos s megfontolt tempóban fogott az ágyemelegítéshez, nem sietve, nem késve, mintha Haller a szobában sem volna, s csak a készre kellene behívni.

Míg a derék komornyik kötelességét teljesíti, marad néhány szabad percünk róla is egy keveset pletykálni.

Haller Péter Zakariást kitűnő jelleműnek tartotta, s meg volt győződve, miként a magyar főurak közt senki sincs azon szerencsés helyzetben, hogy oly megbízható, hű és értelmes szolgát mutathasson föl. Zakariás nem verekedett, szelességből nem tört el egy üveget sem, nem volt falánk, s a pénz miatta örökre ott maradhatott, hová lehullott. Fel nem vette: sem hogy eldugja, sem hogy átadja. S ezen jellemvonás valami sajátos színt, valami filozófi lemezt vont reá, úgyannyira, hogy Hallernak néha eszébe juttatá azon görög bölcseket, kik, mint Empedocles,⁹⁷ rabszolgák valának, bár megérdemlették volna, hogy gazdáikkal húzassák le saruikat. Azonban nincs halandó fogyatkozás nélkül, s Haller is komornyikjának egy gyöngeségét - mellyel egyébiránt hamar kibékült - kénytelen vala elismerni. Zakariás tudniillik,

⁹⁶ A görög mitológiában Styx az alvilág folyója, amelyen Charon (Kharón) szállítja át a lelkeket.

⁹⁷ Empedoklész (i. e. 490-430) görög orvos és filozófus.

ha csak urával volt, s főleg ha a garádra fel is öntött, szeretett monológokat tartani, melyek tulajdonképpen nem intézettek senkihez, s csupán a munka könnyítésére szolgáltak - mint az aratóleányoknál az ének, vagy a mesterlegényeknél a fűtyülés; de mégis gyakran majdnem lehordások- és perpatvarként hangzának. Ez achillesi sarkon kívül más megtámadható Haller nem bírt derék komornyikjában lelni, pedig legalább tíz év óta éltek egy födél alatt.

De Tarnócziné nagyasszonyom - mert a nőknek általában igenis éles szemök van - már a Szebenben töltött rövid idő alatt oly részleteket fedezett föl Zakariás jellemében, melyekről Haller nem is álmodott. S hogy másról hallgassak, csak azt említem, hogy Tarnócziné szerint a széles, pofókás, barna-sárga színű, lassú járású Zakariás mindent meglátott, mindent megtudott, és mindent eligazított, ha akart; de az akarásra elégséges ok nélkül magát rábeszélteni nem hagyta. Kielégíté a tudás közlés nélkül is, ha a közlés hasznát nem hajtotta. A titkot szívesen rejtette keblébe - hisz az elég tág, egy nagy hambár vala a többi keblszekrényekhez képest; de nem mondhatni, hogy szabadba bocsátani is kész ne lett volna, illő váltság mellett. Ő a titkokat, melyeket hatalmába ejtett, hadifoglyoknak tekinté, kik vagy üljenek a börtön fenekén, vagy a tartás- és őrizetdíjat busásan fizessék meg. E busás fizetés eleinte nagy szeget ütött Tarnócziné fejébe, mert Zakariás fölfedezett tulajdonainak igénybevételét nehezíté; de a nagyasszony végre azon szerencsés ötletre jött, hogy tallérok helyett protekcióval is lehet jutalmazni, s hogy aligha tehetne annyi szolgálatot neki a komornyik, amennyinek bérét a takarékos, de jószívű Haller által egy vagy más úton megfizettetni ne sikerülhessen. Zakariás is belátta Tarnócziné nézetének alaposságát, s e perc óta úgyszólván a nagyasszonynak szintén komornyikja, titkára, mindenese lőn.

Midőn tehát a fejedelem elébe kellett Hallernak menni, s a szentléleki várkastélyba akart szállani, Tarnócziné Zakariást sok titkos megbízással halmozá el.

Hogyan is ne? Hisz a nagyasszonynak szíven feküdt Judit, Sára és az egész szentléleki háztartás.

Ő fősvény volt, s mégis szerencsétlennek érzéni magát, ha nem történt volna otthon éppen semmi kára, s ha nem panaszkodhatná, hogy mihelyt lábát az ajtón kitette, minden fenekestül fölfordult. Kegyes és vallásos vala; de talán pörbe szállana az éggel, s Jób⁹⁸ átkaiból az erősebbeket sem tartaná ajkaira méltatlanoknak, ha kisülne, miként távolléte alatt, leányától kezdve a konyhaszolgálóig, egy lélek sem követett el oly dolgot, melyet megróni, sőt mint az Isten törvényeivel ellenkezőt, szigorúan kárhóztatni szabadjon.

Tényekre volt tehát szüksége, melyek táplálékot adjanak mind világi, mind pedig szent bosszankodásokra. Judit nem írt levelet. Sára csak azon gyanús állapotáról értesíté, hogy boldog, s hogy sok örömet okoz neki a nagynénike. A harmadik írástudó egyén pedig, tudniillik az ispán, bő aratásról s jól sikerült őszi vetésről beszélt, s mellékesen még régi vetélytársára, a várnagyra sem panaszkodott, mi igen aggasztó körülménynek látszik, s titkos kézrejátszást vagy talán rendszerezett összeesküvést is sejtethetett.

Szóval Tarnócziné annyiféle meghagyásokkal terhelé a lassú, de biztosan fürkésző Zakariást, hogy ennek okvetlenül mindenik cseléddel kellett találkozni, s alkalma lőn eleget hallani.

Ennyi értesítés után visszatérhetünk már a meleg ágyhoz, melyben Haller Péter dupla hálósipkával s fehér pamutkabátban hevert.

⁹⁸ Az Ótestamentum *Jób könyve* című fejezetének főszereplője.

Tagjait egészen kiterjesztette, a takarót egészen magára húzta, s ha gondolatai nem bántanák, egészen álomképes állapotba vala helyezve.

Zakariás a taréjtan⁹⁹ ezüstsarkantyús csizmán kezdve magához szedegeté, hogy kitakarítsa, a levetett öltözetet, s darabonként mással pótolá. Közben - mintha macska dorombolna - monológhoz fogott, melyet Haller eleinte - mert mihez ne szoknánk hozzá - figyelemre sem méltatott, de utóbb új és érdekes tartalmáért annál inkább.

- Megköszönném az ilyen tréfát - szólt a magánbeszélő. - Künn tágas, benn szoros: mondják a kapunál. „Hallják kendtek! Köztünk leánykérő is lehet.” „Csak csínnyábban... Mit ér nekünk a leánykérő. Hol a leány?” Hahaha!... Szép tréfa. Kacagni fog rajta a nagyasszony. Hisz a nagyasszony úgylis jókedvű. Mindig cihog, mint a most cseperedett leány... Hová dugta vejemuram Sárát? Hehe! Talán csak tudtával van, hol bűg, hihíhi, a szerelmes gerle?

Haller Péter a monológ alatt a vánkossra támasztá karját. - Jó szolgám, te is felöntöttél a garádra! - gondolá. - Sebaj! Úgylis ritkán történik.

- „Ajándékot hoztam a húgomnak, nini!”... „Beteg szegény, feje fáj”... Köszönöm szépen. Gyönyörű főfájás!... „Szeme könnyezik”... De hol? A kastélyban vagy másutt?... „Szája sóhajt”... De hátha mégsem sóhajt, hátha kacag, vagy egyebet csinál? Ki tudja? Jó volna előbb utánjárni: vajon kinél s kivel fáj a feje, permetez a szeme? Nagybácsi, nagynéni, komámuram, ányasszony-e, vagy sem ez, sem az? Hátha csak felebarát. S mit mond rá az édesmama?

Zakariás, midőn eddig vezette monológját, az ajtó felé hátrált, hogy urát csendesen hagyja aludni.

De Péter már az ágyban gyertyaegyenesen ült, és hökkenve kérdezé:

- Kaptak-e kendtek vacsorát?

- Többet, mint a kastélyban szokás.

- S bort eleget?

- Egy öregvedret, s még valamit hozzá.

Lehetetlen - gondolá Péter - ily mérséklett adagtól az egész kíséretnek megrészegegni. - Nem volt valami a borban? - tudakolta szelíden.

- Kénkövirág és hordópenész.

- Az még nem kábít, hacsak egy kevés maszlag vagy pukkantómag nem vegyült a borba. S ki hozta föl a pincéből?

- Nem a kulcsár - szólt Zakariás, örvendvén, hogy megint monológra fordítható tárgy jött szőnyegre. - Jaj, a kulcsár nyalka fiú - mormogá, jobb lábát balra, s aztán változás kedvéért, a balt jobbra tevén. - A kulcsár dali gyerek. Kocsis, inas, levélvivő, minden telik belőle. Most titkon kocsi után ment. „Várnagy uram, eressen ki”... „Miért, fiam?”... „Naprádiné küld”... „Reggel is elmehetsz, fiam!”... „Még az éjjel a fogattal kell visszajönnöm”... „Miért, szolgám?”... „Mert valaki útra készül”... „Ki készülne?”... „Ha Sára kisasszony már elment, akkor Naprádiné asszony?”... „Félredőlt az eszed, fiam, valahová az ászok mellé, nem hoztad magaddal”... „Ne komázzék, várnagy bátya, sietnem kell”... „Nem bocsátlak”... „Majd bejelentem hát az asszonyságnak”... „Megállj! S csakugyan menned kell?”... „Íme, a levél”... „Jaj,

⁹⁹ A taréjtan sarkantyúnak nem volt fogazott fémlapja.

szolgám, nagy dolog ez! S mit mond holnap reggel Haller őnagysága, ha észreveszi, hogy kopogós fejére maradt¹⁰⁰ a várkastélyban?”... „Hüm! Nem kopasz, hogy haját ne téphesse”... „Ha zsidó volna, zsákot húzna magára, ha török, porba dörzsölné tisztos szakállát; mert fiam, ez nagy dolog”... „Jó éjt, várnagy bácsi!”... Hípp-hopp! A kulcsár elnyargalt. Szépen megköszöni neki a nagyasszony.

Péter e szavakra már mindkét lábát az ágyból leeresztette, s úgy betolá a bő sárga csizmába, mintha köszvényéből a felerész a kulcsárral nyargalt volna el.

- Lépjen tüstént előmbe, Zakariás! - szólt, nála ismeretlen szigorral.

A komornyik szintén nem hétköznapi pontossággal engedelmeskedett.

- Álljon egyenesen!

- Úgy állok.

- Most menjen egyenesen végig a deszkán!

- Elmentem.

- Jöjjön megint egyenesen vissza!

- Ihol la!

- Részeg-e? Igazán akarom tudni!

- Nem vagyok.

- Pityós-e egy parányit?

- Az megtörténhetik.

- De azt tudja-e jól, amit beszél?

- Nyelvemről is felelek, úgy, mint lábamról.

- Ki beszélte, hogy Naprádiné asszonyság az éjjel elutazik?

- A kulcsár, kire a fogat előszerzése volt bízva.

- Kendnek is?

- Nekem is.

- Ki mondta, hogy Sára kisasszony nincs itthon?

- Jutka.

- S honnan állítja?

- Hát az hosszas história, s nekem egész széle-hosszában elmesélte.

- Hadd halljuk.

- Jutkára haragszik Naprádiné asszonyság, mert nincs eléggé fehér keze, s még az ágyvetéstől is eltiltotta. Eddig jól van. De ma este megmondá neki, hogy többé a belső szobákba lépni se merjen. Pedig Jutka soha egy gombostűt sem lopott el. A szegény leány tehát keservesen zokogott a meggyaláztatáson, s amint sűrűn folytak könnyei, fölment a frajnak való szobába,

¹⁰⁰ Egyes-egyedül maradt.

hogy vigye le holmiját, s hogy kérje a szolgálatból elbocsáttatását. Csak akkor ültek az urak vacsorához. Meg akarta hát várni a végét. De egyszer csak jön Naprádiné, s hirtelen a hálószobához nyargal, bezárja annak ajtóját, és ismét az étterembe robban, mégpedig oly gyorsan, hogy Jutkának ideje sem volt elébe lépni kérésével... Vajon miért csukta be a szegény, beteg Sára kisasszonyt? Uram teremtem! Hátha hagymáza van, s az elszaladástól féltik! Jutka kíváncsiságból bekukkantott egy ajtórepedésen, mert a hálószoba világítva volt, s tudta, hogy így nyomban az ágyhoz lehet látni. De mint elcsudálkozott az ágy vetetlen voltán! „Gyöngyöm, Sára kisasszony, a szent Isten áldja meg! Én elmegyek a szolgálatból. Csókolom kicsiny lábát, kicsiny kezét, az ég gyógyítsa meg, Sára kisasszony! Édes Sára kisasszony!”... Senki sem felelt a szobából. Talán elájult, talán meghalt, vagy talán nem is beteg, nincs is ott; erről gondolkozott a jámbor Jutka, s menten eszébe jutott, hogy a pajtánál van egy rövid létra, melyet ha a galambbúgra tesz, onnan a hálószoba ablakára lehet nézni, s talán a galombokat sem veri fel. Nézett hát, csak nézett, de bizony még csak kujokamnyi¹⁰¹ Sára kisasszony sem volt a hálószobában. Világos, hogy titkon valahová utazott, csakhogy az egész udvar nem ismer oly házat, mellyel a nagyasszony barátságban lett volna. A kocsis mondja, hogy minden ló egész nap az istállóban volt. Hát gyalog ment el, vagy más kocsin. Megköszöni az ily látogatásokat Tarnócziné nagyasszonyom.

- Fogja kend be a száját, vigye ki a medvebőrt, terítse le az előszobába, s feküdjék köntösöstül rá - szólta Péter úr.

Zakariás előbb nem foghatta meg, hogy minemű boszorkányság cserélte ki urát egészen; aztán hallott a belső szobából, honnan feküdni távozék, csoszogást és oly neszt, melyről gyanítá, hogy ura most saját erején próbál felöltözni, mit tervben merész, végrehajtásában pedig elháríthatatlan akadályokba ütköző vállalatnak tartott, s csak mosolyogva várta a percet, melyben segítségére szorulnak; végre Zakariás leírhatatlan álmélkodására, minden nesz és minden jel mutatá, miként Péter úrnak sikerült rendbe hozni magát, s még kesztyűjét is felhúzta. Ekkor a komornyik legelőször temetve addig könyökére peckezett fejét a puha medvebőr közé: - Részeg vagyok - sóhajtá -, s hóbertokat álmodom. Már ki hinné, hogy az én gazdám csakúgy parancsolgat, mintha ma szegődtem volna be pecérgyerekeknek? S ki hinné, hogy köszvényes tagjaival szintúgy tud komornyik nélkül felöltözni, mintha igazi vőlegénynek való úrfi lenne! Mit nem tesz a bor? Bolondokat képelek, s oly tisztán, mintha saját két szememmel látnám, saját két fülemmel hallanám. Jó éjszakát, világ! Biz' isten, részeg vagyok.

Zakariás addig hitegette magával, hogy álmodik, míg csakugyan elaludt.

Haller Péter pedig a karszékekben ült, prémes bundával, de azon skófiummal varrott bársonymentében, mellyel vasárnap a fejedelelemnél akart tisztelegni. Kardja is oldalára volt kötve. Mélán tekingetett vidrabőr kesztyűjére vagy ölében tartott nyusztüvegének darutollára, mely hegyével néha lekonyult orrát érinté. - S csalódtam volna ez őszinte asszonyban? Úgy kiben bizzunk! Nem, nem. Rosszat csak a rossz teszen föl másban előre. Mi üzte el a bágyadást tagjaimról? Attól félek-e, hogy engem szedtek rá, hogy az keserít, hogy Sára szerencsétlen lehet?... Csak háromszor láttam még őt! S ha közelebből érdekel, csupán azért van, mert rágalmaztathatik. Az Istenért! Talán nem szökött el... Megint gyanú! S a szende, piruló nő, ki nyíltságával szívemet egészen megnyerte, képmutató is tudna lenni? Ah! Ismét gyanú! Mily sötét utakon bolyg elméd, Haller Péter! Szólítsd vissza, míg el nem téved!... Gyanú!...

¹⁰¹ Egy öklömnyi.

Judit éjeket töltött ragyogó udvari bálokban s puszta magányos szobácskában is, hol csak a fali tücsök csicserge néhai gondolatai közé, mintegy figyelmeztetve, hogy elég már. Judit ismeré azon örömet és bűt, azon hivatkozást és mélézatot, mely legkevésbé engedi az álmod szemhéjaink felé közelgenni. De úgy tetszett neki, hogy csak most tapasztalta először a virrasztás egyik igen alkalmatlan nemét, mely a jó lelkiismeret nyugtalanságából származik, s mely egészen oly kedélyhangulatot szül, mint a rossz lelkiismeret nyugtalansága.

Szíve hangosan vert, s bár hosszaknak találta a perceket, megdöbbsen telésökön. Nem tudta: a hajnal közeledését vagy az éj tartósságát óhajtja. Ha számíthatná, hogy már a kulcsár visszatérőben lehet, megdöbbsen; ha eszébe jutott, hogy előre nem látott körülményekért késheket, szintén megdöbbsen. Ha magát - sikerült terv mellett - úton képzelte, a zavarra gondolt, melyet a várkastélyban hátrahagy; ha pedig eltávozását gátolva képzelé, a botrány rémítette, mely maradásával kikerülhetetlennek tűnt fel.

Rövid cédulát írt a tisztnak utasításokkal, csak azért, hogy elmondhassa, miként fontos okokból, még az éjjel egyik félrefekvő jószágára kellett indulnia, de mivel a kisasszonyt egyedül nem hagyhatá, visszatéréséig elvivé Mikes Zsigmondné kedves nénjéhez; s mivel legényeire otthon is szüksége van, s az utak rosszak, a hintó tartásáért a kulcsárt volt kénytelen a bakra ültetni. A pincét tehát a gazdatiszt felelőssége alá helyezi, valamint a kastélyban levő vagy ezentúl érkezheto vendégek kényelmeiről való gondoskodást is.

Körülbelül lehetetlen volt óvatosabban fedni a történeteket, mint e levél által.

S mégis Judit szétszakítá, hogy ugyanazt szóról szóra ismét leírja.

Reszketett keze, bizonytalanok voltak a betűk.

Még tisztábban ütött ki minden sor akkor, midőn a férj íróasztalán szerelmes levelet írt Mikes Mihálynak, melyet egyébiránt el nem mert küldeni, s estig keblében hordván, kandallóba dobott.

Ah, e bűnös s megbánt levél kevésbé hozta lázas ingerültségbe vérét, mint a mostani, mely ellen lelkiismerete vádat nem emel.

Talán mégis e két dolog egy. Talán vannak lappangó hasonlatosságok tetteinkben, melyeket az elme nem sejt, de a szív érez. Talán Judit a Mihály segítségével elkövetett hölgyrablás eredményeit el akarván simítani, csak más módon ír Mihálynak szerelmes levelet, mint régen. Ki tudja mindig, hogy miért reszket a keze?

Éjfélt után kétszer is ütött az óra. A magány unalmasabbá és ingerlőbbé vált. Néha Vidra ugat, s ez döbbenést okoz; néha hosszasan nem tátja ki száját, s ez nyugtalanságot szül a késedelem miatt.

Pecsétes levelemet itt az asztalon könnyen meglehetik. De mit vigyek el, mit ne vigyek? - töprengedett Judit, s rakosgatott, majd abból a nézetből indulva ki, hogy a kocsi hátára sok tér el, majd pedig attól tartván, miként a hosszas kihordás alatt távozásá észrevétethetik.

- Kihez mennék Szebenben látogatásba ily baleset után! - sóhajtá, s a már bepakolt köntösöket ismét kiszedte. - Azonban hátha sógorasszonyom nem válik hárpiává, hátha az elszöktetési tréfát kevésbé veszi szívére, mint hisszük? - E gondolatra a csinosabb kelméket újra az úti bőrládába helyezte.

A rakosgatás kedélyére csillapító erővel bírt. Amint ruháin az apró rücsköket elsimítá, homlokának redői is oszlottak, amint a tiszta fehér, flamandi csipkéket kezében tartá és nézte, arcáról a ború tünedezék, s ajkszőgletein néha az örömnnek is egy-egy sugára villant föl.

- Mily nagy szemeket nyit majd a vén Haller Péter, ha reggel meghallja, hogy a kastélyból a sok vendég helyett a háznép utazott el. „Hát nem beteg többé Sára húgom? Kinek adjam az ékköves szekrényt?” - kérdeni fogja hülyén a hülye cselédektől. Hüm!... Távozásom módja illetlen, de legalább eredeti. Igaz, hogy jelenleg háziasszony vagyok, s a jó nevelés mást hozna magával, mint a bocsánatkérés nélkül való továbbállást. De, boldog Isten, mit tudjak Hallernek írni? Hogyan indokoljam tettemet? Na nem bánom, kapjon tehát ő is egypár sort kezem írásából. Csak annyit mondok, hogy véletlen s halasztást nem tűrő magánügyek miatt utaztam el.

Mihelyt a ruhák- és cicomákról levevé kezét és szemét Judit, vitorabb szeszélye megint odalőn, szorongás, aggály, s többféle ingatag, jellemtelen érzések, melyeknek sem színök, sem alaphangjok, rajzottak kedélyében.

Összehajtá a nagy fáradsággal írt mentegetőzést, s az ispánnak címzett levél mellé helyezte.

- Majd megkapják itt az asztalon - szólt, s a vetkező elébe menve, néhány csepp ecetet öntött a kendőre, hogy ujjá hegyét, melyen egy kevés tintanyom látszott, megmossa.

Ekkor, bár alig észrevehetőn, a tornác körül kocsizörgés hangzott.

- Ah! - sikoltá Judit, leejtve a kendőt. Úgy megijedt, mint nőink, ha valami rég ismert darabban a színpadon elsütik a pisztolyt. Ő is tudta, hogy a kocsinak, ha megjön, zörgei kell, de azért csak félt, egészen a színváltozásig.

A kulcsár belépett.

- Ilyen hamar, ilyen későn? - mind a kettőt kérdezte tőle Judit; de nem érté egyikre is a feleletet.

Hordozkodás kezdődött.

Két skatulyát s egy bőrládát kivitt a kulcsár.

Hátravolt még a másik, holmi apróságokkal együtt.

Judit meleg, török nyakkendőjét csimbolyítá maga körül, midőn a még benn maradt málhákért jött kulcsár jelenté, hogy az ötszögű bástyától a tornác felé lassan föl s le sétálgat valaki.

Ah! Haller van a bástya mellett szállva - gondolá Judit, s hideget és reszketést érzett testében.

- Istrázsa lehet, amint a sötétből vettem észre, prémes bundája van, s kardja is megzördült.

- Szent Isten! - sóhajtá Judit.

- Ne szólítanám meg?

- Igen, szólítsa - válaszolta halkan Judit, s aztán hatszor is visszatartóztatá a kimenni akaró kulcsárt, mert hátha addig önként eltávozik az alkalmatlan őr.

Végre mégis folytatni kellett a hordozkodást, ha a készülődés közt megvirradni nem akartak.

A kulcsár tehát hátára veté a második bőrládát is, s karjaira fűzvé a többi apróságokat, távozott.

Visszajöveteléig Judit lázas nyugtalanságban volt.

- Elment-e a prémes ember? - kiáltá, amint az ajtó nyílt.

- Eljött, hogy kíméletlenségéért személyesen kérjen bocsánatot - szólt a belépő Haller Péter.

Judit szeretett volna elájulni, de ahelyett csak a kerevetre rogyott, s oly vizsgán, oly mereven függtek égő, nagy, fekete szemei Halleren, mint a macskáé, midőn a szelindek által szögletbe szorítatva lesi ellenségének minden mozdulatait, egyaránt félve és haragudva.

- Asszonyom, kegyed elindulását bevárva, rögtön a fejedelemhez akartam menni, ki innen néhány óra távolságra vadászatot tart.

Ah! Ez fenyegetés! Ő mindent tud - gondoló Judit.

- De ha asszonyomnak szüksége volna egy barátira, ki örömmel ajánlaná föl befolyását Tarnóczinénál és a fejedelemnél, akkor, kíséretemet előreküldvén, szerencsésnek tartanám magamat Naprádiné parancsait itt elfogadni.

(Színlelt-e, vagy őszintén szólt? Úgy tetszik, arcának gyanús kifejezése van.) - Uram! ön rendkívül lekötelez, de nem bírnám elhatározni, hogy e percben minő szívességéért tudjak esdekelni. (Szent ég! Ha ő utánam indul el, látni fogja, hogy Sára nélkül megyek. Ha pedig én várom be mint háziasszony az ő indulását, szintén minden gyanúját bebizonyultnak hiszi.)

- Asszonyom - szólt Péter kedvetlenül -, sejtelveim súgták, hogy e háznál valami kivételesnek kellett történni.

- De éppen a kivételes az - válaszoló Judit -, mely minden lovagnál leginkább számít kíméletre.

(Minő büszke, minő önérzetes visszautasítás! Nem, nem, ez derék nő, kit csak a romlott indulat merne gyanúba venni.) - Asszonyom - mondá Péter emeltebb hangon -, ön tegnap este említé, hogy Sára húgom, anyja ellenére, szenvedélyesen szeret. A szerelemnek rendszerint a szülők tilalma ad mélységet s tartósságot. Általában érzéseinknek emlős dajkái az akadályok. Szívünket a korlátok, melyek szorítják, csak erősítik.

- Ah! - sóhajta Judit aggódva. (Oly szépen kezd beszélni, hogy arca fiatalodik. Talán nem akar botrányt - fontolgatta ismét Hallerra szegzett szemekkel.)

- Aki szeret - folytatá Haller -, nem kérdi, nem drágállja az árt, melybe szerelmének kielégítése kerül. Az apa kitagadásán és az anya átkán is olcsónak hiszi azon szív birtokát, melyet egy évvel utóbb talán közönyével meg fog törni, vagy szíves ragaszkodásáért megunni. S lehet, hogy a szerelem csakugyan mindent kipótolhat, különben nem dobnák oda annyian, s oly örömmel érette lelki nyugalmukat, világi helyzetöket. És Sára húgom is, ha szabad vélekednem, azért, kit szeret, bizonyosan sokat mer kockáztatni.

- Ah! - rebegé Judit. (Most fordítja rosszra beszédét. Ravasz, gúnyos vénember.)

- Nem mertem volna e kényes kérdést érinteni, ha kegyed - kinek nyíltságaért határtalan köszönettel tartozom - a múlt este nem említi vala, hogy Sára az anyja akarata ellen szeret valakit.

- Évek óta, s néhai apja megegyezésével - szólt közbe Judit.

- Én - folytatá Haller - az éjjel sokat gondolkoztam a dologról. Mert Sárát anyja nekem szánta.

(Ah! Most csap le a villám.) - Önnek? - kérdé Judit rosszul színlelt csodálkozással. - S elfogadta az ajánlatot?

- Nem utasítottam vissza. De az éjjel elhatározám, hogy minden befolyással törekedni fogok Sára kezét annak szerezni meg, kit szíve választott.

- Hihetek-e szavainak? - kiáltá Judit bámulva.

- Kétszínű, álnok embernek nézek-e ki?

Ez kényes hivatkozás volt Judit szemeire, melyek az első látás óta sok visszatetszöt és gyanúst fedeztek föl Haller vonásain. Azonban a szép kérdezett nem mulasztá el tekintetet vetni még egyszer azokra, s tudná Isten minő változásnál fogva, az egész arc most megbízhatónak, sőt kedélyesnek tűnt előtte föl. - Én - szólt tettetés nélkül - nem kételkedem önben, s hozzánk jövetelét isteni gondviselés jeléül tekintem.

- Sára húgom távollétéért?

- Ah! Ezt is tudja?

- Minden körülményei nélkül - válaszolá megnyugtatóan Haller.

- Úgy nekem kell a történetet elbeszélnem.

Judit röviden előadta a hölgyrablás folyamatát, minden reá és Mihály úrra vonatkozót mellőzván.

- És Sára nem szegült ellen? - kérde Haller komolyan.

- Vonakodott, amennyire az illem kívánta. De csak nem okozhatott botrányt sikoltásaival? Még összecsődültek volna a cselédek, s ha sokat visít, ki is szabadíthatták volna. Sára az okos középúton maradt. Vonakodott és ment.

- Örvendek - szólt Haller. - Ez nagy követ vetett le szívemről. S anyja értesítve van?

- Éppen Szebenbe akartam indulni.

- Ah! Szívemből örvendek. Most hát együtt indulhatunk.

- Hová?

- Szebenbe. A fejedelem nélkülem is vadászhatik, de kegyed és Sára részére a makacs és indulatos Tarnóczinénál hasznos szolgálatot tehetek.

Judit boldog volt, hogy talált, ki mint pajzs, felfogja sógorasszonyának minden megtámadásait, mert regényes hajlamai mellett is igen vágyott a kényelemre, s az erkölcsi szenvedést még nehezebben tűrte, mint a testit.

Mily derék férfiú! - gondolá, míg Péter a szobából kifordult. - Igazi ősmagyar jellem, melyekből a példányok korunkban fogyni kezdenek. Csak talán nem neheztel Mihály, hogy vele utazom. Féltékenységre, úgy hiszem, nem szolgáltattam neki okot, s a jó Hallert szépnek aligha tudná képzelni. Aztán évei is kezeskednek arról, mit még e részben kétség alatt hagynának arcvonásai.

Judit különböző igazításokat tett köntösén; nem azért, mintha legkevesebbet is akarna Hallernak tetszeni, de mert férfival utazik.

- Hej! Zakariás, nyissa kend ki szemét vagy legalább fülét - nógatá gazdája a mély álomba merült komornyikot.

Végre sikerült némi elevenségre ösztökélni a merev tagokat.

Zakariás előbb nagyot nyelt, aztán öklével homlokát s orra cimpáját dörzsölé, el nem találhatván, ki s mit akar tőle. Végre a sötét szoba dacára is meglátá ura díszruháját, melyet a fejedelemnél történendő tisztelgésre ő vett volt elő. Ráismervén pedig e jelből a hangra, mely pihenéséből fölveré, s a hang tulajdonosára, ki az ő segítsége nélkül egész öltözetben áll előtte, oly nagy lett bámulata, hogy lassú tempói ellenére rögtön talpon volt.

- Reggel Gyulafehérvárra viszed a kíséretet - szólt Péter.

- Hát nagysád? Hát a felséges Rákóczi fejedelem?

- Feküdjél megint a medvebőrre, s ne törd fejedet azon, amit nem rád bízta.

Zakariás gépíleg engedelmeskedett, s hallá az ajtó betevését. Lépéseket, suhogást, egypár halk szót s lassú kocsizörejt is hallott; de mindezen Tarnócziné számára talán hasznavehető tényeknél sokkal mélyebb hatást gyakorolt rá az, hogy ura parancsolni s az ő szolgálata nélkül is mozogni, akarni és kívált elutazni tud.

A kocsi, mihelyt a várkastélyból kigörgött, s mihelyt a szentléleki útra tért, gyorsan haladott.

A pihent lovaknak szükségtelen volt a megoldott ostor, s a délceg kocsis mégis pattogatott, mintha menyasszonyt vinne.

Judit jól érezte magát a meleg, menyétmálós¹⁰² hacukában, melyet a hajnali friss légért öltött föl, s a rest gondatlanságban, melyet Haller közbejötténél fogva, egész kényelemmel boríthatott kedélyére. Nem volt többé szükség aggódni, magát valamire elhatározni, cselekedni. Az édes átengedés henye kéjét élvezhette. Oldalánál guggolt Haller képében a gondviselés, mely most az éjjeli törődés miatt elfáradtnak látszott ugyan, de Szebenben majd kifejti egész erélyét. Addig úgysincs semmi szerepe. Hadd aludjék!

S Judit is álmodozni kezdett, előbb csak költői értelemben véve, minthogy tarka képeket rajzolt Sára boldogságáról, mely már kétségen kívül áll, s mellékesen Mikes Mihály örömről, hálájáról; de később az álmodozás valódivá vált, s ekkor kevésbé kielégítő rajzok merültek föl a háttérben. A szép özvegy látta Tarnócziné elfintorított arcát, s körmeit is érezte pofája körül mozgni.

A hintó mindig gyorsabban haladt.

Már vöröslött az ég a kelő nap sugaraitól.

S keskeny lejtőre értek.

Alulról egy kocsis kiálta: - Álljanak meg!

Felülről az ő kocsisuk kiálta: - Térjenek ki!

A kiabálás ismételteték kölcsönösen s hévvel.

Nekihajtottak, egyik föl, másik le. Majdnem bizonyos volt, hogy a küllők összecsapnak, s a gyöngébb kocsi kereke széttörik. Melyik fél dől fel? E kérdés érdekesnek látszott Juditra nézve is, ki hetykességéért a kocsist hévvel dorgálá, s csodálkozott, hogy a legényt helyettesítő kulcsár nem kötött kereket.

Az alsó kocsi személyzete, a hallgatásból ítélve, nem látszott a kimenetelen aggódni. S nem is volt miért. Mert a jármű, melyet a lesiető finom hintócska öklözésre hívott föl, széles, nehéz és jól vasalt szerkezetű vala.

Egy szegét sem lehetett féltetni.

Judit iszonyodva hunyta be szemeit, de utazótársa kinyitja karjait, hogy a kocsinak a visszatartásában segítsen.

¹⁰² Menyétprémes.

- Hisz ez Haller Péter! - hangzott a zömök szekérből, melynek kocsisa most vissza kezdett farolni, hogy a kedvetlen összekoccanás valahogy mellőztessék.

- Hisz ez Tarnócziné húgom! - kiálta Haller.

- Jézus Mária! - sikoltott Judit a hintóba mélyen behúзва magát.

Mi most dicséretet érdemlő kiegyenlítési kísérlet közt hagyjuk a két fél kocsisait, meggyőződén, miként a feldúlási veszélyről már alig lehet szó.

Második rész

1

Amely nap estéjén a szentléleki várkastély kertjéből Sára elragadtatott, szintén érdekes dolgok történtek Szentlélektől alig két postaállomásra.

S most azok elbeszélésére térek át, híven ragaszkodva egy régi kézirathoz, melyben leírva találtam.

Még a hajnal szürkülete nem tette fölöslegessé az olajmécs világát a nagy Kassai István erdőmesterének szerény lakában.

S ki volt Kassai István? - kérdehetik olvasóim, miután nagyságának híre két század óta inkább elkopott, mint a régi pénzek körirata.

Kassai István az erdélyi főurak által gyűlölt és rettegett sehonnai, kit erszénykötő fiának állítanak, s ki az egész országban legdúsabb és legfukarabb földbirtokossá lett. Hogy ne kelljen fényt üznie, csak tanácsosi cím alatt folytatta a korlátnoki¹⁰³ hivatalát, mely akkor az vala, mi újabb korban a miniszterelnökség. Furfangra töméntelen ésszel bírt, s Rákóczi őt jobbkezőnek tekinté. Ha nem lett volna gyáva, győzedelmeskedhetik az egész ellene törő arisztokrácián; de minthogy a fejedelmet sohasem merte a táborba elkísérni, a gyakori hadakozások alatt ellenségeinek, kik seregeket vezértek, sokszor sikerült megingatni befolyását, s utoljára is csak a véletlen halál ragadta ki a felségsértési pör és elítéltetés alól.

Ez volt Kassai István.

De nekünk vele kevés közünk, mert most csak erdőmesterének ajtókilincsét akarjuk megnyitni.

A házigazda - ötvenéves zömök férfiú - kitisztítá, megtölté puskáját. A kétágú és cifra vésetű szarut, melyet egykor büszke fején címeres szarvas hordott, színig tömé löporral. Táskájában már elég fojtás s jegyzett golyó volt. Még csak széles tüszőjét csatolá derekához, s azzal ő is a reggeli mellé ül, melyből már egy második egyén néhány perccel előbb falatozáshoz kezdé.

Molnár-pogácsa, melegített sör - melyet a pálinka akkor még háttérbe nem szorított -, kemény tojás és szalonna voltak az asztalra föltéve, s az erdőmester vendége annyira már kielégítő étvágyát, hogy a megszakított társalgást új erővel folytathassa.

- Nekem - szólt - keresztül kell ezen az erdőn menni, ha szintén a fejedelem egészen elfoglalva tartja is a közlekedést.

- Lehetetlen, uram, mert a „nemes társaság” marsallja¹⁰⁴ szigorúan megtiltotta a vadászati vonalba lépni.

- A hajtás kezdete előtt még áthaladnék.

- Nem, uram! Közel két óra kellene rá, s a hajtóvadászat hamar fog kezdődni.

¹⁰³ Kancellári.

¹⁰⁴ Itt: vezetője, parancsnoka.

- Vezet-e más mellékút vagy ösvény Mikes Zsigmond házához?

- Igen, egy, de nagyon kerülő, s csak gyalogembernek való.

Az idegen kedvetlenül veté hátát a széknak, s míg meggyújtott kurta pipájából gyorsan szívta a füstöt, homloka mélyebb redőkbe vonult, s látszott, hogy a véletlen akadállyal, mely célja elébe gördült, sehogy sincs kibékülve.

- Azért tértem el az országúttól, mert hamarabb vágytam megérkezni. S most késő estig várjak? De nem is estig, holnap reggelig; minthogy éjjel, annyi tájismeret mellett, amennyivel bírok, a rengetegből kivergődni sem tudnék. S hátha a fejedelemnek tetszeni fog másnap is itt folytatni vadászatát?

- Uram, az alig hihető - szólt a házigazda.

- Csak vissza nem térhetek Székely Mártonhoz, hogy az országutat, melytől elpártoltam, ismét fölkeressem!

- Úgy még több időt veszítene.

- Mit tegyek hát?

- Vadásszék velünk. A fogason legjobb fegyverem függ, s csak azért nem vettem elő, mert tudom, hogy a szegény legénynek megárt, ha pontosabban talált, mint a nagyúr. Állásom majdnem a fejedelem átellenében van, azon szakadék jobb oldalán, melyre a legkönnyebb a medvéket terelni. A marsallal együtt jelöltük ki Kassai őnagysága számára.

- Nincs kedvem Kassaival, kit különben is csak nevéből ismerek, időt tölteni.

- Arra kegyelmednek módja sem lesz - válaszolá mosolyogva az erdőmester. - Őnagysága - folytatá fenéig ürítvén a söröskancsót - a medvék iránt különös tisztelettel viseltetik. Áhítja ugyan a pénzt, de ha mindenik mackóról száz bört lehetne levonni, mégsem bántana egyet sem. A fejedelem követelte, hogy vele foglaljon állást, mert vadászat közben sürgetős ügybajok adhatják elő magokat; mire késznek nyilatkozott inkább a kancellárságról lemondani, mint oly szenvedélyes vadász mellett ácsorogni, ki bosszankodik, ha minden medvét nem hozzá hajtának. Kassai őnagysága számára az ispán eddig már egy jól bezárt, ernyős szekeret vonatott az állástól legalább ötvenölnyire fekvő magányos zugba, hová vad sem téved, golyó sem repülhet. Ott heverészve fogja ő a hajtást bevárni, s hogy a véletlen, farkas vagy medve alakjában meg ne tréfálhassa, fegyveres darabontok állanak őrt szekere körül. A nagyságos úr helyét tehát bizvást elfoglalhatja kegyelmed, s csak arra figyeljen, hogy ha felénk mackó jön, sebet ejthet ugyan rajta, de nem nagyobbat, mint amekkorával a koma őfenségének lövésébe elcammoghat. Nem szeretném, ha állásomon holt medvét találnának. Isten őrizzen minden nagyravágyástól. Én a lapockára fogok célzani, s kegyelmed is hagyja békében a nemes részeket. De már indulhatunk.

Az erdőmester vállára ölté puskáját, s az idegen - ki mint látszott - örömmel fogadta a meghívást, szintén fölfegyverkezett.

Alig félóra alatt a gyűlhelyen voltak, honnan, mert az összecsdített tömeg már az erdő fölverését elkezdé, kijelölt állásukra siettek.

- Egy kissé megszeppentem, hogy öltözte a marsall szemébe tűnik - szólt vendégéhez az erdőmester. - De ha udvari vadász vagy erdőkerülő ruháját adtam volna kegyelmedre, akkor meg tekintete s magatartása árulta volna el. Még köznemesnek is igen sima keze és beszéde van.

Az idegen egészen el nem palástolható aggodalommal mosolyodott.

- Süvegén a darutoll - folytatá az erdőmester - csak megjárja, de a forgóban az egyetlen nagy karbunkulusnak¹⁰⁵ párját az egész Rikán belől ritkítom, pedig szép darab föld.

- Hüm, kend alkalmasint valami gazdag lovag fegyvernökének tart.

- Néha lovagnak is hinném, ha máskor eszembe nem jutna, hogy hátha mégiscsak íródiák.

Alig lehet jobban jellemezni idegenünket, mint az erdőmester ezen együgyűnek látszó megjegyzésével tevő.

Fiatal, azonban idő előtt elviselt alak volt. De nem a feslettség és testi élvezek által okozott fonnyadás; a szellemi munkásság túlzatossága s kimerültségei zilálták szét vonalait. Ezek törölték le arcáról a virító egészség és ifjúkor zománcát. Fűrtei ősülni kezdettek, bár harminc évet alig számlálhatott. Leventés tartása vegyítve volt a szobamécs s könyvpalcok előtt virrasztani szokott férfiak esetlen fogásaival. Tüzes szemeit gyakrabban emelé az ég felé, vagy szegzé a földre, mint a sarkantyú és kard emberéhez illik.

Az erdőmester szavai nem maradtak reá befolyás nélkül. Egyenesebb, szilajabb tartást vett, mintha inkább akarna az erő, mint a gondolat képviselőihez soroztatni.

- Lehet - szólt ábrándos mosollyal ajkain -, lehet, hogy ha nem is lovag, de legalább harcfi vagyok, kinek élete küzdelemre van felajánlva, s ki az Isten irgalmából még egykor testen vérontás nélkül is több sebet és diadaljelt hordhat, mint azon hadnagyok, kik közönséges csatamezőkön forgatják fegyvereiket. Sokféle az ellenség, melyen győzedelmeskednünk kell; de valamint minden meggyilkolt még nem vértanú, szintúgy némely harc kivá sem ér sokkal többet, mint elveszítve. Boldogok, kik a legjobb zászlót választották! Enyim a kereszt... De, mint hallom, nagyban foly már a hajtás. Ebek csaholását visszhangozza a bérc, s a nép sivalkodása közé puskák ropogása vegyül.

- Vakarni fogja mérgiben füle tövét a marsall - szólt most gúnyosan az erdőmester.

E percben szarvas csörtetett ki a sűrűből, s míg a keskeny meredélyen, mely útjában állott, keresztülugrék, a kövekre csordult a vére.

- Minden cseppjét a kamarások megvennék egy aranyforinton, csak hogy eltakarhassák.

- De miért éppen ők? - kérde az idegen.

- Mert legközelebb vannak a fejedelemhez.

- S az rossz helyzet?

- A vadászaton mindenesetre. Egyébiránt hátsparipáját lódingostul is a lovászmesternek ajándékozna hallgatás fejében az, kinek most a puskacsőve füstös.

- S oly szigorú a fejedelem?

- Nem szigorú, de dühös, ha medve-, bölény- és farkasvadászaton más állatra lőnek.

Megint puskaropogás hangzott.

- Ügyeljünk! - suttogá az erdőmester felvonva a sárkányt. - Ez a bundás koma, s nincs még megsebezve.

Míg itt feszült figyelemben vannak, látogassuk meg Rákóczi Györgyöt.

¹⁰⁵ Vörös színű drágakőnek.

Egy óriástölgy s néhány mogyorócsalit közt akkora rés nyílt, melyet a válogatott hátszló is alig tudna átugrani.

E rés fenekét málnabokor és még mindig zöld haraszt borítja, de oly sűrűn, hogy az ökörszemnek csaknem biztosabb menhelyet nyújtott, mint a kertsövény; előterét pedig legalább négy öl mélységű, kövecses és szirtos meredély szegte be, mely vízmosságok által támadt.

A természettől alkotott e kis színpadon, különböző helyzetben és foglalatosság közt találjuk a szerepvivőket.

Vegyük csak szemügyre.

A tölgyderékhez támasztott háttal egy középkorú, vállas és csontos férfi áll. Arca sárga-vörös, vonalai élesek, orra nagy és hajlott, homloka tág, sűrű bajusza rőtre játszik, míg üstöke sötét gesztenyeszín. Testén rövid bőrkabátot hord, melynek fehér színe vagyonosra mutat, ki tetszése szerint változtathatja vadászruháit. Széles öv nagy ércsapoccsal szorítja össze felsőöltözékét. Bő csizmája térdén felül nyúlik, s fején süveg helyett könnyű barett látható. Egyik puská a kezében; másik földre bocsátott aggyal oldala mellett.

Ez maga a fejedelem.

Körülötte felvont csővel a „nemes társaság” két tagját látjuk, oly díszes ruhában, mintha palotai szolgálatot tennének. Jobbról tudniillik Kapronczai György áll, ki meleg kedélyű, de élces ifjú volt, s ötleteiért nemrég vívott párbajt, bár az a „nemes társaság” szabályai szerint szigorúan, sőt ha következményei nagyobbak, fővesztéssel is büntetetik. Balról Horváth Ferenc áll, kiről azt olvastam, hogy a gyarmati csatában sebekkel rakva négykézláb mászott egy bokorba, hol a halottak között feledtek; de négy hónappal utóbb piros, egészséges arccal jött haza, s csak annyi baj érte, hogy felesége már mással volt jegyben. Ez a bájos nő, ki ily ártatlan s mégsem érdektelen kaland szerzője lett, az általam most rajzolt vadászatkor csak növendék leánya, s alig tudja: hol van, vagy hol nincs szíve tájéka. Mit részemről igen sajnállok, mert regényeimből a gyermekszobákban semmi sem történvén, a kis csintalant lehetetlen az olvasóval megismertetnem.

A „nemes társaság” két deli alakú s a fegyverforgatásban híres tagján kívül találunk a fejedelem körében más tulajdonokkal bíró egyéneket is.

Szorosan a mogyorócsalit tövével Csulai György udvari káplán ült, mégpedig pázsitra fektetett bibliával, s orrán a füleit sértő pápaszemmel. Ha a nyelvújítás akkor divatban lett volna, főtisztelendő Csulai uram lesz a szemüveg kitalálója; míg így rövidlátása miatt kénytelen volt a gyűlölt nevű tárgyat magával hordani, s ha el nem kerülhetette említeni is, azt oly szemérmes zavarral tette, mintha trágár szó rőppent volna el ajkain.

Csulai uram biztonság kedvéért egy karabélyt sem feledett magával hozni; de meg vala győződve, hogy neki erős várul és védelmül a Jehova kegyelmén kívül, csak a Kapronczai György és Horváth Ferenc puszkacsöve szolgálhat. Ennélfogva a karabélyt oldalától mentől nagyobb távolságban igyekezett tartani, nehogy valami harcias humor vagy világi hiúság egy bocs elejtésére csábítsa, jól tudván, miként az elesettek fölkelhetnek, s nemcsak ha templomkövető leányok, de ha medvék volnának is.

Döme diák - a másik egyén -, ki golyó- és löportársoly helyett óriás levéltárcát cepelt vállán, s ki hóna alatt néhány bűnvádi pör okmányait tartá, nem részesült azon kedvezményben, hogy a pázsitra heveredhessék, s csak azzal vigasztalta magát, hogy ha a merőnállásban elfárad, változtatás kedvéért, mint a golya, most az egyik, majd a másik lábát emelheti föl.

Döme a titkosabb s kevésbé úri dolgokban Rákóczi bizodalmaival méltán dicsekedhetnék, s mégis nem emlékszik, hogy valaha a fejedelem jelenléte alatt leült volna, s legmerészebb reményei sem szárnyaltak e szerencse szédítő magasságáig. Csulai hosszú papi ruhájánál fogva megközelíthetetlenül áll a tisztességben előtte; de Döme diák sok dolgot tud és visz végbe, melyet a világ szeme elől fátyol takar, s melyet, ha utóbb nyilvánosságra jön, Csulai uram az ótestamentumból nagy fáradsággal kikeresett példákkal kénytelen védni, bármint ellenkezzék lelkiismeretével.

Csulai, mint az ülés és tudomány emberei szoktak, húsos és gömbölyeg alakkal bírt; Döme pedig a kövér falatokat hasztalan leső kisrangúak éhes-szomjas dicsvágyát képvisel, az ő sovány, szikár természetével, mely egyiptomi hét szűk évből való jelenetnek látszott.

Még sokat lehetne e két érdemes férfúróról mondani, ha attól nem tartanánk, hogy a szapora beszéd miatt a vadászati kalandokról elkésünk.

Az erdőmester nem rosszul vetett Rákóczi jelleméhez, midőn jóslá, hogy a szarvasra tett lövés nagy zajt támaszthat.

A fejedelem homloka redőkbe vonult.

- Micsoda puffogás? Ez nem történt a hajtás irányában.

- Az ágzőrej szerint, fenséges uram, szarvasnak vagy dāmavadnak kellett állásunkból balra, a meredély keskenyebb pontján átszökellni - szolt Horváth Ferenc, míg társa szemhunyorítással inté hallgatásra; de amelyet ez nagy buzgóságában észre sem vett.

- Törvénytelen lövés, szigorú parancsom ellenére! Egy hajtóvadászaton sem tudok rendet tartani; s veletek hajtsak végre táborozásokat.

Horváth döbbenve tekintett a fejedelemre.

- Eredj tüstént - szolt ez szelídebb hangon -, s rendelt a marsallnak meg, hogy keresse ki a vétkest. Ha úr volna, vegye el tőle a puskát az egész vadászatra; ha udvarunk szolgálatához tartozó, küldje a hoppmesterhez megfenyítés végett; ha a „nemes társaság” zászlója alatt levő, két hétig ne engedje személyünk körüli foglalatosságokhoz; ha pedig a jobbágyságból kiemelt puskás, akkor veresse rögtön kurta vasra.

Horváth mélyen meghajtva magát elindult; de a fejedelem csakhamar visszainté.

- Fiam, ha Kornis Zsigmond, ki szórakozott vénember, lőtt volna, a marsall ne süsse rá a dolgot, ha Szentpáli, ki negédes hánykodó, szidja le mentől több úri rendűek előtt; ha Kassai István korlátnokunk... no, de az lehetetlen... azonban a közmondás szerint még a disznóláb is elsülhet... tehát ha korlátnokunk lőtt, dicsérje meg e bátorságért a mi fejedelmi nevünkben. Te pedig, fiam, gondosan járj, s a marsall oldala mellett maradj, míg elégséges intézkedést teszen a vadászati szabályok szigorú fenntartására. Inkább küldje haza a gyakorlatlanabb vendégeket.

Horváth szomorú szívvel ment el, mert nem sok reménye maradt a fejedelem szeme előtt kitüntetni magát. Pedig hetek óta járt azon szerencse után, hogy a kamarási szolgálat legalább egy hajtás alatt rája is bízassék, jól tudván, hogy Rákóczi még leghamarább a vadászat körüli érdemeket veszi észre.

Horváth távozása percében hangzott az a puskaropogás, melyre az erdőmester fölfonta sárkányát,¹⁰⁶ medvét várva.

Vendége, kit magával hozott, öröm és félsz nélkül nézett a szakadékba, minthogy annak keskeny fenékútjára tereltnek látszott a közelgő vadállat.

Megzördült a száraz ág és fonnyadt gally, melyet esőmosás vagy szélvész söprött az aljba, hol vörös agyag s kődarabok közt vékony szalagját fonta egy ér tovább, néha sáros gubbenókben¹⁰⁷ aludva el, néha sebesebben csergve.

- Nem nagy talpú mackó lehet - súgá a figyelmes erdőmester.

- S bundája nem sokszor vedlett - válaszolá az idegen.

Alig ejtette ki e szót, s már a kíváncsiság tárgya táncolva, szökdelve jelent meg.

Szügyén jobb szélről egy kis sebet horda, mely csak bőrét szakítja; de erősebb mozdulataira mégis kifortyant vére, s gazdag, sűrű cseppekben szivárgott hasán végig. Mert a sajgás és ingerültség kölcsönös hatása közt, fiatal mackónk, hol négy lábon ugrándozott, hol főlegyenesedve s fejét haragosan forgatva haladott a keskeny úton előre, s aligha azon nem járatta eszt, hogy alkalmas ponton a szakadás valamelyik martjára másszék föl; mi semmi esetre nem volt igen nehéz vállalat, s csupán a vadászállások miatt igényelt nagy óvatosságot.

Már célját kiviendő, első lábaival egy emelkedett palahasábra támaszkodva, hasig a mart párkányára lökte magát, s hátulsó csuklójával a porló fővényre kapaszkodott, hogy egy kevés ellenállásra lelvén, egészen fölvergődjék.

- Nem úgy, koma! - szólt az erdőmester, kitől alig harminc lépésre akart a fiatal üldözött haraszt és fák közé menekülni.

Ezzel elsüté puskáját, s a golyó a kuporgó vadállat füle mellett repült tovább.

Mackónk a ropogásra hátrakapta fejét, és súlyegyent veszve az árokba hengeredett vissza.

- Az ilyet nevezem én eszélyes lövésnek - mondá mosolyogva az idegen. - Nem érni többet el, mint amennyi céljainkra okvetlenül szükséges; ebben igazi életbölcseesség van.

- Csak kezem reszketett.

- De szerencsésen, mert egy nem veszélyes medve megy komoly seb nélkül a fejedelem puskája elébe. S arról kegyelmed nem tehet, hogy mackónk nagybátyja, vagy tán éppen édesmamája vonakodik erre jönni.

- Kegyelmed észrevette, hogy az öregebb medve más utat keres? - kérdé csodálkozva az erdőmester.

- Két lövés iránya gyaníttatja, miként már talált is - szólt az idegen.

- Ezt gyakorlott vadász mondá.

Az erdőmester tiszteletjelül meg is billenté kalapját.

- Bizonyosan - folytatá az idegen - kerestútnak kell ott lenni, hol a bocsra tüzeltek, mely néhány lépéssel elől ment.

¹⁰⁶ A puska kakasát.

¹⁰⁷ Pocsolyákban.

- Igen, s mellette egy kis irtás van.
 - S abba vonult az öregebbik!
 - Úgy látszik - válaszolá az erdőmester.
 - De aztán, ha nem csalódom, gondatlanul ismét a szoros útra ereszkedett le.
 - Kénytelenségből cselekedte, mert az irtás felénk néző részén két rosszul fedett lőhely van, melyet, ha szeme volt, tüstént észrevehetett.
 - S a szorostól könnyen szabadulhat-e ki? - tudakolá az idegen.
 - A szerencsétől függ - válaszolá az erdőmester. - Mert a vén latornak vagy Kemény János vagy Kornis Zsigmond keze ügyében kell elhaladni. Ha Keményt választja, bundájába fog kerülni; ha Kornist, akkor legfőlebb egy-két evőkanálnyi vért fizet a vámon. Tőlök menekülve a hopmesterhez ér, ki igen sima úrra, hogy még a medvékkel is gorombán bánhassék; vagy jöhet Szentpáli csövéhez, mely, mint mesélik, gyakran mond csütörtököt.
 - S hát azután?
 - Na, azután néhány biztos szemű tagja a „nemes társaságnak” üdvözli, kik ha le nem csücsülhetnék, a „zöld tengerszemig” jut, s ennek járatlan partján övé a világ, amíg ügyetlensége vagy a hajtók lármája miatt esztét veszítve, megint bajba nem keveredik.
 - Tehát kevés remény van, hogy látogatásunkra jöhessen? - kérdé az idegen.
 - Ha meg nem bódult, kevés - válaszolta az erdőmester. - Legfőlebb, ha nőstény, anyai szeretetből - tevé később hozzá.
 - Bocsát keresve?
 - Igen, mert a medvék közt sok derék anya van, s némelyiktől példát vehetnének feleségeink.
 - Ah, ez furcsa.
 - De igaz - szólt szárazon az erdőmester.
- Ekkor a fejedelem állásánál lövés hangzék.
- A bocs homlokban találva, élet nélkül rogyott össze.
- Rákóczi, mint szenvedélyes vadász, kéjérettel tekintett a hullára, melyből az életet keze oltá ki.
- Örömét növelte, hogy eddig alkalmasint egyedül volt, ki martalékkal dicsekedhetett.
- Néhány pillanattal utóbb a távoli tüzelés gyaníttatá ugyan, miként más is részesülhet a jó siker kedvezményében, de valószínűleg kevésbé pontos golyóval.
- S ez az ő hiúságát egészen kielégíté.
- Mint látszik - szólt Kapronczai Györgyhöz -, tőlünk szünetlen messzebb vonul a hajtás.
 - A vadállat, kegyelmes uram, a „zöld tengerszem” felé akar menekülni.
 - De már alkalmasint elejtették, mert megszűnt a puskaropogás - említé a fejedelem.
 - Vagy utat tévesztett - mondá szerényen Kapronczai.
 - Nem gondolom, minthogy a „tengerszem” körül erős állások vannak.
 - Erős lövők számára, fenséges úr!
 - Egyszer, még mint néhai Bethlen Gábor fejedelem vendége, én is foglaltam ott helyet.

- S két öreg medvét ejtett el fenséged saját kezével.

Rákóczi elégtelenen tekintett Kapronczaira.

- Pedig az egyik dühödésig volt ingerelve, s Máté pandúrnak a fejbőrét nyakszirttől a homlokáig leszakítá.

- S kitől hallád ezt?

- Mikes Zsigmond bátyám a poharazás közt mindig el szokta vendégeinek beszélni.

- Melyik Mikes? - kérde Csulai, szemeit a szentkönyvből felemelve. - Az a bűnös kanáneus, az a hitetlen emorteus-e, ki nagyobbik fiát Baál oltárához küldötte szolgálni?¹⁰⁸

Kapronczai a káplán megtámadására kipirult, de éles nyelve mellett sem mert válaszolni.

- Az a Mikes - szólt mosolyogva a fejedelem -, kihez foghatólag senki sem tudott nagy vadászaton rendezni.

- S ki második fiát fenséged rosszakarója, a cselszövő Lupuj vajda udvarában tartja - jegyzé meg ismét tiszteletes Csulai uram.

- Lupuj vajda - szólt közbe Döme diák tettetett ügyetlenséggel - éppen most a moldvai határszéleken nagy kísérettel vadászik.

Jó tapintattal ébreszti Döme a gyanút - gondolá Csulai.

Istennek hála! Döme más fordulatot adott a társalgásnak, hogy a bal helyzetből, melybe az álnok pap taszítani akart, kiragadjon - örvendezett magában Kapronczai György, ki a Mikesek távoli rokona volt.

Rákóczi a szokottnál valamivel élénkebben kérde az íródiáktól: - S honnan hallottad, hogy Lupuj vajda közel hozzánk vadászik?

- Fenséged jászvásári küldöttjei írták hivatalosan a korlátnok önnagyságának.

A fejedelem tüstént parancsolá, hogy Kapronczai az udvarmestert hívja elő.

Rákóczi vadászatain a marsall és udvarmester gyakran volt igénybe véve, az egyik mint rendőr, a másik főleg mint szálláskészítő. Ennélfogva a kamarásoknak örökké tudtul adatott a hely, hol e fontos hivatalnokok állást foglaltak, s az út, melyen a vadászat zavarása nélkül hozzájuk jutni lehet.

Döme diák sejté, hogy Kapronczai távozásával nagyban kezdődik az ő szerepe. Ujjaival iratok közt kezdett tehát babrálni, mégpedig azon nyalábban, hol a titkosabbak heverték.

Csulai uram pedig, ki a Dávid királyt megfeddő Náthán főpap szerepét tűzte eszményképül maga elébe, s ki Sámuel és Eleázer¹⁰⁹ büszkeségével szerette volna a világi hatalmat korlátozni, sőt fenýíteni is, de a hivatás teljesítésére elég erkölcsi erővel nem bírt: most szintén sóvárogva

¹⁰⁸ Kanáneus: a zsidóság honfoglalását megelőzően Palesztinában lakott nép, emorteus: egy másik palesztinai nép tagja; mindkét őslakos törzs ellenséges volt a zsidósággal szemben. Baál: a kanaáni őslakosok istene, általában pedig pogány istent jelentett.

¹⁰⁹ A Dávid király és Náthán próféta közti jelenetet Sámuel próféta írja le (Ótestamentum, Sámuel *Második könyve*, 12,1-24.); Eleázer az Izráelt i. e. 201-135-ig hatalmában tartó szír uralkodó parancsa ellenére nem evett a pogány áldozati húsból, inkább önként a vérpadra lépett.

várta a percet, melyben módja leend, anélkül hogy Rákóczi haragját fejére vonná, oly szavakat használni a fejedelem céljainak pártolására vagy megtámadására, melyekből kitűnjék, miként ő sem utolsó szolga Izráelben.

- Hej, Döme! - szólt Erdély uralkodója megint a cser derekához támasztva hátát, mint szokta, ha a vadászat iránti inger keblében magasabb értékeknek adott helyet.

A diák, kit olvasóim ne becsüljenek oly csekélyre, mint ő saját magát, mohón kapdosott tárcájában feltört s bepecsételt levelekhez, s a hóna alatti okmányokat is kezébe vette.

- Töltsd meg előbb fegyveremet.

Rákóczi magántitkára elég ügyesen teljesíté ezen szakába nem vágó parancsot, s török modorban, majdnem földig görbedve nyújtá a puskát vissza. Mihelyt pedig a kiegyenesedés ideje megjött, lassú, de rendkívül tiszta hangon kezdett jelentéseihez. - A fiskális direktor,¹¹⁰ fenséges uram, előterjeszti a tizenhetedik pótléklajstromot azon egyénekről, kik a néhai Bethlen Gábor fejedelem családjához szítanak, és Zólyomi Dávid háborgásait rokonszenvvel látszottak fogadni.

- Olvasd egyenkint fel a neveket!

- Jármí Ferenc - olvasá Döme.

- Sarmaságon szép birtoka - említette a fejedelem.

- Váradon - jegyzé meg a diák mély alázattal - emeletes házat épít; Gavrilla nagybojtnak a száműzetés alatt kétezer aranyat adott kölcsön; a leánya lakodalmakor elővett ezüstneműeket és ékszert tízezer tallerra becsülik; testvérének, ki vízkórban sínylik, halálával ötszáz jobbágy száll rá, s a királyi táblán a régi híres Bardocz-pört meg fogja nyerni.

- Vagyonáért tehát tekintéllyel bírhat - mondá Rákóczi.

- Kraszna és Középszolnok megyében szétágazott rokonsága van, kikkel nem civakodik - hozta föl Döme.

- S kik pártját foghatnák - szólt a fejedelem.

- Neje által pedig, fenséges uram, a brassói királybíróval sógor.

- És jelleme? - kérde a fejedelem.

- Ravasz s vállalkozó volna, ha a fiskális direktort nem tartaná még inkább annak.

- S lehet-e vádat alapítani ellene?

- Az eddigi adatokból nem.

- Hagyd meg a direktornak, hogy rendkívüli szigorral üldözzé, s midőn megszeppent, nyomja el a keresetet, s boronáljon be szépen mindent, ha tudniillik ezentúli magaviseletének zálogául összes vagyonát lekötne.

- Értem, fenséges uram!

Csulai vakarta füle tövét, gondolván: volnék bárcsak esperes, most megdorgálnám őt, mint Náthán próféta Dávid királyt!

¹¹⁰ A fejedelem s kincstárának ügyésze.

Döme diák a lajstromból olvasá: - Szentimrei Márton.

- Az öreg Dávid unokaöccse-e?

- Az, fenséges uram!

- Mondják, több adóssága van, mint vagyona.

- Házassága elromlott Herczeg Örszivel. S nagybátyja kegyére nem számíthat.

- Eszes ifjúnak tartják.

- Akadémiákon is volt, fenséges uram!

- S a gyanú ellene?

- Igen terhes.

- Hol lakik?

- Jelenleg Szászsebesen.

- Kérje számára tőlünk a direktor a királyi negyed haszonbérletjévé neveztetését, akár Szerdahely, akár Szászsebes székben, hogy legyen, minek elvesztésétől féljen.

Csulai köhintett, gondolván: volnék bárcsak püspök, most megmondanám neki Sámuel főpappal: Ó, Saul király, de bolondul cselekedtél!

Döme diák most Kemény János nevét olvasá.

- Ő is? - kérdé megdöbbenéssel a fejedelem.

- Gyanúsnak tartatik - szólt Döme.

- S a közvádoló?

- Csak kevéssel hoz föl több adatot terhelésül, mint Járm ellen, kit fenséged vagyonának lekötése által kíván hűségében erősíteni.

A fejedelem borult arccal, s elmélyedt hangon szólt.

- Kemény a nagy Bethlen Gábor udvarában növekedett. Ért a fortélyhoz, népszerű a katonaságnál. Fiatal kor és nagyravágyás mellett is terveiben lassú, de biztos. Ezek a tigriskörmök! S mivel vágod le? Betűvel vagy bárdal? S ad-e ő kötelezvényt? Kemény nem félénk. Szerezhetsz-e adatokat ellene? Kemény óvatos. Megengesztelhetem-e, ha nem büntethetém? Ő jobban tud színlelni, mint feledni. Terhes a fejedelmek helyzete. Az erősek árulókká lehetnek, a gyöngék rossz védelmezők.

Döme diák sokkal szerényebbnek képzelte hivatalát, hogysem Rákóczi György rövid kérdéseit, melyeket hozzá látszott intézni, ne vélje csupa monológnak, mire hasznosabb nem is hallgatni, mint válaszolni.

- Töröld ki Keményt, hogy neve sejdíthető se legyen! A direktor ne említse többé megdönthetetlen vádokok nélkül.

Döme gyorsan vakart és törölgetett a papíron.

Tiszteletes Csulai uram pedig a mogyoróbokrok árnyékában, hol pásztori ártatlansággal fosztogatá egy őszi kikerics leveleit, mellékesen sokféle visszaemlékezésbe merült. Eszébe jutott a segesvári országgyűlés, mely 1631-ben fejedelmi választásra hirdettetett. Látta a szomszéd falvakat Bethlen István katonáitól lepve, míg a másik követelőnek, a most dicsőségesen uralkodó Rákóczinak, alig volt zászlója és hada. Ekkor érkezett nagy pompával a

szultán követe, Arnot, hozván magával két levelet: egyikben írva volt, hogy a hatalmas császár Rákóczit óhajtaná fejedelemnek; a másikban ugyanazon kéz szép és cikornyás betűivel volt följegyezve, hogy a győzhetetlen császár, kinek szakálla árnyékába vonult a világ, Bethlen Istvánt kívánja fejedelmi főveggel és paláttal felruházni. Arnot Brandenburgi Katalin palotájába sietett, mondván: - Bethlen Gábor özvegye, válassz a két levél közül, hogy teljesedjék tetszésed. - Katalin zokogott és szólt: - Istenem! Avagy ki világosíthatná fel a gyöngye asszonyi állat elméjét, hogy ne tévedjen, midőn akkora ügyről kell határozni? Válasszon az én nevemben Kemény János. - Nagy a padisah! - mondá, hallván ezt Arnot. - Én megyek az ifjúhoz, kit megnevezteél. - Aközben az országgyűlés megnyílt. Csend volt. Várták a főurak Keményt, mert őt illeté az első szavazat mint Katalin képmását. Végre a fiatal kamarás belépett a terembe, hogy ajándékozzon egy országot annak, kit ő pártfogol. S e pártfogolt Rákóczi György volt.

Csulai uramnak, midőn a fejedelem kitörülteté Kemény nevét a gyanúsak közül, a múltból ily tarka képek zsibogtak elméjében, s gondolá: Éli főpap magzatai, kik Béliálnak s nem Jehovának áldoztak szívökben,¹¹¹ most hízelegve mondanák: kegyelmes és nagylelkű vagy, ó, Rákóczi György! De én nem dicsérem meg a hálátlanságot, pedig még csak káplán vagyok. Bezzeg püspök koromban meg nem elégedném a pusztá hallgatással.

Csulai önérzőn tekintett maga körül, mintha hinné, hogy jellemerejét fű és bokor észrevette.

3

Merre hangzik a robaj? Hol üldözik a vadat? Távoli lövések bágyadt moraja zeng. Egészen más irányban, s túl a „tengerszem” partjain szolgál a szerencse a lesben állók golyójának vagy a menekvő állat életének.

S Rákóczi, ki már a vadászatot unni kezdé, szertelen tevékenységével az állami magasabb ügyekre vonatkozó tárgyakat ölelé fel.

Döme diák tárcájából egymásra jöttek napfényre azon gyöngédebb természetű kérdések, melyek a kormánytanáccsal is ritkán közöltettek.

- A felső-magyarországi megyék panaszai, fenséges uram! - mondá a titkár vastag csomagot tartva kezében.

- Bizonyosan vallási sérelmek miatt - szólt közbe a fejedelem.

Csulai mélyen sóhajt.

- A bécsi és nikolsburgi békekötés¹¹² feltételeinek meg nem tartásán keseregnek - említé Döme.

Csulai még hangosabban sóhajtott.

- Templomokat foglaltak el tőlök? - kérdé Rákóczi.

- Kettőt - szólt Döme.

¹¹¹ Az Ótestamentum (Sámuel *Első könyve*, 2,12-25.) szerint Éli pap fiai Beliálnak, a gonosz szellemnek engedve paráználkodtak, ezzel megszegették Jehovának, Izráel istenének parancsolatját.

¹¹² A bécsi békét 1606-ban Bocskai István kötötte I. Rudolffal, ebben a császár fennhatósága alá tartozó területeken is biztosították a protestánsok szabad vallásgyakorlatát. Rendelkezéseit a Bethlen Gábor és II. Ferdinánd 1621. évi nikolsburgi békekötése erősítette meg.

Csulai sóhajára már a mogyoróbokor levelei is rezgenek.

- Mi baja kegyelmednek? - tudakolá Rákóczi tréfás mosollyal.

Csulai fölkel a pázsitról, s ihletett hangon kezdé: - Jehova megjelenvén, szólt Ezékiel prófétához: „Embernek fia fohászkodjál föl, mintha derekadban fájdalmat szenvednél. És midőn kérdenék tőled: miért nyögsz te?, mondjad: a hitért. Mert jön immár az ellenség, és elolvad minden szív, és minden kezek elerőtlenednek, és minden lélek nyomorúságba esik, és minden térdek vízzel folynak. Az fegyver, az fegyver megélesített ellenetek, és meg is tisztított. Hogy áldozatokat öljön, megélesített, hogy fényes legyen, megtisztított.”

- Én - válaszolá Rákóczi György, kegyesen tekintvén a buzgó káplánra -, én a vallás jogainak védelmében nem fogok hátrább állni, mint Bocskai és Bethlen. Azonban mindennek megvan a maga ideje. Esztelenség volna most rontani Magyarországra, midőn a török lesi az alkalmat, hogy ellenségeimet ültesse székembe. Akármelyik bitang áruló fusson a portához, pártfogókra talál, s ha van vád, melyet ellenem ki lehet zsákmányolni, nyakamra jön a temesvári, belgrádi és budai pasa. S akkor Ezékiel szája által ezt fogja mondani nekem a Jehova: „Kiontom tereád az én haragomat, az én búsulásomnak tüzét felfuttatom tereád, és adlak tégedet goromba férfiakkal kezekbe, kik főmesterek lesznek az pusztításra.”¹¹³

Csulai saját fegyverével vala legyőzve. Érzé ugyan, hogy Ezékielből más versek által még tudná magát védelmezni, de fontolóra vette, miként sok lépcső vezet a püspökségig, s e lépcsők mindenike a fejedelem kegye nélkül a jégnél sikamlóbb, melyen könnyű elbukni. A további vitatkozás helyett hallgatva és alázattal ült vissza tehát a pázsitra, s engedé, hogy Döme diák a felső-magyarországi panaszokat szépen félretegye.

Más tárgyakra került a sor.

- A konstantinápolyi titkos megbízott jelentése szerint - szólt Döme -, a szilisztriai basa parancsot kapott Máté oláhországi vajdának,¹¹⁴ fenséged régi szövetségesének kivégeztetésére.

- Az lehetetlen! - kiáltott fel Rákóczi indulatosan. - Máté a fővezér kegyében volt, s tavaly Ráduj olajkereskedőt azért ölette meg a szultán, mert több adót bátorkodott a fejedelemségért ígérni, mint amennyit Máté fizet... Hüm! Igaz, hogy Máté vitéz és bölcs ember, s tehát veszélyesnek tartathatik. Vagy tán engemet nem gyűlölnék-e hatalmamért? Ha hagynám alattvalóim szeszélye által kormányoztatni magamat, a szultán saját kaftánját is nekem ajándékozná, míg most árulóim jutalmaztatnak.

- A konstantinápolyi megbízottnak híreit - szólt Döme - erősíteni látszik egy Jászvásárból küldött levél, mely a szilisztriai basa rögtöni hadkészületeiről értesít. S Mikes János is, ki most jött Moldvából, atyjának hasonlót beszélt.

- Ha a dolog így áll, akkor a vén Lupuj keveri a kártyát. Egyesíteni akarná a két Oláhországot, mit soha tűrni nem fogunk. Hazám ne élje át másodszor is Mihály vajda¹¹⁵ véres korát. Egy

¹¹³ Csulai az előbbieken nem szó szerint idéz az ótestamentumi Ezékiel próféta könyvéből (21,6-9.), a fejedelem idézete pontos (Ezékiel 21,31.).

¹¹⁴ Máté vajda: Matei Basarab havasalföldi fejedelem, I. Rákóczi György kortársa.

¹¹⁵ Mihály vajda: Mihail Viteazul 1593-tól 1601-ig Havasalföld fejedelme. 1599-ben a Habsburg császár szövetségeseként elfoglalta Erdélyt, 1600-ban Moldvát. Végül Giorgio Basta császári zsoldosvezér megölette. Basta 1604-ig hírhedt zsarnokként kormányozta Erdélyt, ahonnan Bocskai István szorította ki.

erős oláh fejedelemség okvetlenül gyöngévé tenné Erdélyt. Segédseregeimet Máté táborában találndja a szilisztriai basa, mihelyt Havasalföld határára lép.

- De ekkor, fenséges úr, a szultánnal kiütne azon háború, melyet a felső-magyarországi sérelmek orvoslása miatti hadjárat talán nem idézett volna elő oly kétségtelenül.

Csulai őtisztelendősége, midőn e megjegyzést kockáztatá, saját vakmerőségén úgy megdöbbsent, hogy arcának színe versenyzett az öntött viasszal. Világért sem mert volna a hatalmas fejedelem nézeteiben ellentmondást keresni, ha lelkiismerete nem vádolja, hogy a vallásügy védelmében szelídebbnek mutatkozott, mint a papi öltözetéhez illett.

- Kegyelmed, páter Csulai, nagy tévedésben van - szólt Rákóczi szelíden. - Ha a szultánnal békében élő római császárt megtámadnám, a portának mint csendháborító jogos okot nyújtanék akármily fenytésre; míg ellenben Mátét a szilisztriai basa ellen védve, csak tartozásomat teljesítem, miután az igazságtalanul üldözöttnek régi szövetségese vagyok.

- De az üldöző, fenséges uram, maga a szultán, mert a szilisztriai basa az ő tábornoka.

- S Máté az ő vajdája, kit nyíltan le nem tett, kit nyíltan halálra nem jelölt - válaszolá Rákóczi. - Itt minden a sikertől függ - tevé hozzá szilárd hangon. - Ha Máté győz, akkor Mohammed basa a csendháborító, kit meg fognak Sztambulban tagadni, ha Mohammednek szolgál a szerencse, akkor a bűn és büntetés rám és Mátéra esik. Ismerem a konstantinápolyi szokásokat. Azonban, kegyelmed, Csulai uram, mondhatná, hogy ha csendesen otthon ülhetek, miért vetem a siker kockájára sorsomat? De éppen itt a bökkenő. Nabukodonozor most Sedeskiásba köt, s ha megalázza őt, jaj Ammon fiainak, kik mosolygák a szomszéd veszedelmét, jaj az érzéketlen Tirusnak, mely megtapsolta azt.¹¹⁶ Avagy kétkedem-e, hogy Máté bukása után az enyém okvetlenül következnek? Nem Máté verte meg a Bethlen Istvánt pártfogó budai basát Szalontánál, nem ő kényszeríté Lippánál a félholdat megalázó békére. Én tettem ezt. S elfeledték volna-e? A világ nagyjainak éles emlékezőtehetségök van, ha nem is a halálra... a bosszúra. S midőn szövetségesem országában Lupuj vagy fia lesz a vajda, akkor, hogy védhessem magamat, Pázmány bíbornok-¹¹⁷ és Eszterházy nádortól¹¹⁸ kellene segítséget koldulnom, s mit mondanának erre, Csulai uram, a kegyelmed felső-magyarországi megyéi?

A káplán testileg is meggörbedt védurának szellemfelsősége alatt. Alázatosabb vala az ő mostani helyzete, mint midőn a falusi lekipásztorkodást megsokallván, a fejedelmi palotába először lépett udvari hivatalért esdeklenni.

Rákóczi Döme diákhöz fordult: - A vadászat után mezei hadaink fővezére tüstént jöjjön hozzánk, hogy a seregküldésről előre intézkedhessünk.

- Értem, fenséges uram - szólt a titkár, de száját feledve hagyta, mintha ajkain is vesztegelne egy szerény gondolat, mely kilépni akarna, ha tudniillik a szabadban nincs mitől tartson.

Rákóczi bátorítón tekintett rá.

¹¹⁶ Sedeskiást (Sedékiást), a zsidók királyát, Nabukodonozor, a hódító babiloni király (i. e. 605-562) emelte trónra, Sedékiás mégis fellázadt ellene. Megtorlásul Nabukodonozor megvakíttatta és fogságba vetette. Ammon fiai itt: az egyiptomiak. Tirus: ókori kereskedőváros a Földközi-tenger partján.

¹¹⁷ Pázmány Péter (1570-1637) esztergomi érsek, az ellenreformáció vezéregyénisége, a magyar barokk irodalom kiemelkedő alakja.

¹¹⁸ Eszterházy Miklós (1582-1645) 1625-től Magyarország nádora. A Habsburgok híveként szembeállt az erdélyi függetlenségi törekvésekkel.

- A moldvai testőrök soraiban fenséged alattvalói közül is többen szolgálnak, kik ha vissza nem hívatnak, könnyen történhetnék, hogy a Máté vajda védelmére küldendő segédcsapatok ellen fognak használtatni.

- Kik? Az én alattvalóim? S nem elég világosak-e a honarulásról szóló erdélyi törvények? Új cikkekkel kell-e pótolnom, hogy büntethessem? Egyébiránt - tevé Rákóczi csillapultan hozzá - Lupuj semleges marad, mihelyt erélyt fog Máté vajda kifejteni, s a szultán nyíltan nem lép föl. Ahelyett, hogy alattvalóimat udvarából elparancsoljam, szeretném, ha számuk még szaporodnának. Ő tőlem biztosságban hinné magát. Barátságot színlene, hogy ámíthasson, s könnyebben fordulna el a szilisztriai basától, a szerencsével együtt... Ah! Hisz ő most határszéleinkhez közel vadászik! Ez kedvező alkalom. S mit tudsz Mikes Jánosról?

- Szeretik a nők, vitéz katona, kedveli a vajda, s mégis vannak igaz barátai - szólt Döme diák.

- Elég tapintattal bír-e?

- Őszintének mondják.

- Hümm! Őszinte? Hümm! Lupuj kegyence, s nincs nálam feladás ellene. Hány erdélyi lehet a vajda testőrei közt?

- Nyolcvannál több, fenséges uram!

- Őszinte! És csakugyan senki sem vádolja Jászwásárból?

- Csak azt írják, hogy a vajda leánya megkülönbözteti.

- S a vajda?

- Szintén megkülönbözteti.

- S mindinkább?

- Naponként inkább.

- És nincs a vajdánál egy elégületlen testőr is?

- Közelebbről hárman szöktek Jászwásárról haza.

- S egyik sem vádolta Mikes Jánost?

- Csak vitézségéről és szép lovairól beszéltek.

- Hümm! S ő őszinte?... Ha téged küldenék Lupujt üdvözleni, házi titkárom jelentéséből többet magyaráznának, mint szükség. A magas helyzetű egyének is figyelem tárgyai. Csulai páter hittani vitatkozásokra csábítaná a pópákat, kik a vajdát mindenüvé kísérni szokták. S Mikes János?... De olvass tovább. Mi van még sürgető tárgy?

- Csak egy levél, melyet nem merem felbontani, mert közvetlenül fenségedhez van címezve. A moldvai ügynök gyorspostán küldé, s a litván hercegtől jön.

- Radzivil Tanasiustól!¹¹⁹ - szólt örvendő meglepetéssel Rákóczi.

- A lengyel disszidensek fejétől! - fohászkodott föl Csulai.

¹¹⁹ Radzivil Janusz litván herceg, politikus, a magukat „disszidenseknek” nevező lengyelországi protestánsok vezére.

- És a szultán legfélelmeőbb ellenségétől - említé hivatalos, hideg hangon Döme diák, átnyújtván a fejedelemnek a töretlen levelet.

- Csak olvasd fel te - parancsolá Rákóczi kegyelmes arckifejezéssel.

Radzivil levele még a titkárt is egy kevésbé meghatotta, oly nem reméllett tartalommal bírt.

Az erdélyi történetekkel foglalkozók tudják, mennyi vérbe és szenvedésbe került azon fennhéjázó eszme, melyet először a litván herceg ébresztett föl a Rákóczi-családban. Regényem nem fogja az olvasókat sem a Krímbe vezetni, hová Kemény János fővezér¹²⁰ s később erdélyi fejedelem, seregestül rabságba hurcoltatott; sem a goroszlói mezőre, hol Rákóczi György fia és utódja¹²¹ becsvágyáért életével adózott. Regényem szerényebb tárgyak körül s korábbi időkben játszik. Minket kevésbé érdekelnek Radzivil levelének szavai, de rövid tartalma ez volt:

A litván herceg figyelmezteti az általa mélyen tisztelt György fejedelmet, hogy László lengyel király¹²² vén ember, s hogy minden disszidens, minden nem római hitű egyesült, a trónra protestáns vallású uralkodót akar választani, s közértelemmel a György offensége személyében nyugodnak meg. Tartsa tehát a bekövetkező változásokra készen seregeit, és számítson a litván herceg s az egész hatalmas párt segítségére. Lengyelország nyert már egy nagy uralkodót Erdélytől, s a másodikat előre is üdvözli.

- Ábránd, ábránd! - sóhajtá Rákóczi. - László király egészséges agg. Nincs fiatal neje, ki megcsalja; pártos fia, ki elárulja, s a lábköszvény nem öl. Tedd félre a levelet.

- Még utóirata is van - szólt a titkár.

- Nemde, hogy hozassam el Patakról aranyaimat, s küldjem a herceghez pártcélokra? Ugye legalább negyvenezer egész súlyú aranyat? Hm! A köszvény nem öl, csak fáj. Szükségem van pénzre... Majd utóbb... majd utóbb!

Rákóczi türelmetlenül intett kezével.

- A litván herceg - szólt Döme - nem kincset kér fenségedtől, hanem csak közbenjárást, Lupuj vajda nagyobbik lánya, a szép Mária kezének elnyerésére.

Veszélyes mosoly játszott Rákóczi arcán. - A szilisztriai basa halott, s Lupuj szolgám, vagy földönfutó - dörmögé oly halkan, hogy csak a titkár démoni sejtése érté az alaktalan hangokat.

- Mikes János Jászvásárba menete gerjesztene legkevesebb figyelmet - szólt Döme.

Rákóczi, kinek gondolatja összetalált a diákéval, meglepetéssel tekintte rá. - No! S mi véleményed a mátkaságról?

- Hogy tudjak én, szegény bárdolatlan ember, oly nézetet mondani, mely fenséged bölcsessége mellett megállhasson! - sopánkodott Döme.

- Akarjuk véleményedet ismerni.

Csulai el nem leplezhető irigységgel tekintett a diákra, ki hunyászan szólt:

¹²⁰ Kemény János I., majd II. Rákóczi György hadvezére, 1661-62-ben Erdély fejedelme. 1657-ben - II. Rákóczi György sikertelen lengyelországi hadjárata során - a krími tatárok fogságába esett.

¹²¹ II. Rákóczi György I. Rákóczi György fia, 1648-tól 1660-ig Erdély fejedelme.

¹²² IV. Ulászló, a svéd Vasa-dinasztiából származott lengyel király (1632-1648).

- Ha a vajda Radzivilt vissza nem utasítja, sokkal udvariasabban leendő, hogysem Rákóczi György fejedelem óhajításait jogos követelésnek, s követeléseit kegyúri parancsoknak ne tekintse. Mert a nász után szövetségesekre lesz szüksége és közbenjárókra; a nász előtt pedig mindig retteghet, hogy a titok a szultán fülébe jut. Hisz Erdélynek van Konstantinápolyban követe, ki véletlenül a nagyvezér előtt ejthet ki oly szót, mely Lupuj vajda országába vagy fejébe kerülne.

Döme diák - gondolá Csulai - ravaszabb tanácsadó, mint Achitophel,¹²³ ravaszabb talán még Kassai István uramnál is. Szeretné, hogy a fejedelem Lupujt fonja be a litván herceggel való szövetségbe, s aztán árulja el a szultánnak.

Rákóczi szemével végigmérte titkárját.

Most lehordják ökelmét - gondolá ismét a tisztelendő úr.

- Eredj - szól a fejedelem - Kassai István korlátnokunkhoz, s hívjad rögtön át, hogy e fontos ügyben az ő tanácsát is meghallgassuk.

- Be akarják hálózni a moldvai vajdát - sóhajtá magában Csulai. - Dáriusz király egyik apródja így szólott: ne imádd, ó fejedelem, a világi ravaszságot, hogy ne csatlakozzál hitedben; mert a bölcsesség hamar válhatik dőreséggé, de az igazság megmarad, erejében örökké él, és mindörökké megáll. Ezt mondhatnám én is most. Hüüm! Dáriusz rá így felelt: ó, apród, valamit csak akarsz tőlem kérni, kérjed, és megadom teneked. Vajon Rákóczi Dáriusz volna? Alig hiszem. S miért legyek én apród? Különben is az egész történet Ezdrás azon könyvében van megírva, melyet mi, reformátusok nem tartunk hitelesnek.¹²⁴

Míg Csulai fontolgatá, hogy mi az, mit el kellene mondani, de ő el nem fog mondani, a diák mozdulatlanul állott helyében.

- Siess Kassai után - ismétlé a fejedelem nyersebb hangon.

- Fenséges uram, nagyságod kamarásai közül egy sem tért még meg, s a vadászaton Erdély uralkodójának magas személyét egyedül hagyni nem szabad.

- Hisz itt marad Csulai őtisztelendősége. Neki karabélyája is van, s könnyen jöhet segítségemre a medve ellen - szólott nevetve Rákóczi.

A káplán mosolygott, de kellemetlenül, s látszott minden arcvonalán, hogy nem hiszi magát Dániel prófétának, kit a fenevadak is tiszteltek.¹²⁵ - Talán csak nem jön ide a medve - szepege kenet nélküli hangon.

A fejedelem körültekintett, s meggyőződött, hogy a „zöld tengerszemen” túl is minden pihen. Semmi fegyver halk dörgése, semmi üldözési jel nem hangzott.

Letelepedett a pap mellé.

- Nyissa föl kegyelmed a szentkönyvet - szólott ásítva. - Kipihenni, megfrissülni akarok az igék által.

¹²³ Akhitófel, Dávid király tanácsadója, aki később Dávid lázadó fiához, Absalonhoz csatlakozott.

¹²⁴ Az Ezdrás próféta *Harmadik könyvé*-ben leírt történet nem került be az Ótestamentum hivatalosan elfogadott (kanonizált) írásai közé.

¹²⁵ A babilóniai fogságban lévő Dániel prófétát - a róla szóló ótestamentumi könyv szerint - a király az oroszlánok vermébe záratta, a vadállatok azonban nem bántották.

Csulai szerette volna e frissítést Kapronczai György vagy Horváth Ferenc visszaérkezéséig halasztani; de szokása szerint gondolatjait most sem ereszté szabad szárnyakra. Keresgélt tehát a bibliában, míg a fejedelem válláról egy mogyoróbokorra fekteté puskáját.

- Mondá Jehova Náthán próféta szája által Dávid királynak - kezdette illendő köhécselés után Csulai. - „Én hoztalak ki tégedet a kunyhóból, hogy lennél hadnagy az én népemen, az Izraelen. És veled voltam mindenütt, valahová mentél, és kigyomláltam annak fölötté minden ellenségeidet teelötted. Nagy hírt, nevet szereztem teneked, mint az nagy fejedelmeknek hírek, nevek, kik vannak a földön.”¹²⁶

Rákóczi félbeszakítja a káplánt. - Olvasson ön oly helyeket a szentkönyvből, melyek tanítsanak önmérséklésre és alázatosságra - szól szelíden. - Bethlen Gábor levette fejéről a neki ajánlott magyar koronát; mert nem akart sokat kockáztatni kevés lehetőségért. S nem kerülne-e nekem még több áldozatba a fölkenetés Krakkóban? Mit induljak Radzivil herceg tanácsa után, kit a pártduh vakká tesz?... De ha végre is célt találnék érni!... Akkor országom határain belül a reformált hitet uralkodóvá tehetném, és zászlóim a svédeké mellett lobogva az egész német birodalom vallási háborújának más fordulatot adnának. Minő eredmények! Mely buzgalom az örök Isten szent neve dicsőítésében! Ó a lengyel trónról könnyű volna nagyot tenni; de a lengyel trónra lépni nehéz. Báthori István római hitű volt; Bethlen Gábor a vén Mária Anna kezéért áttérést ígért,¹²⁷ s ugyanazt ígérte volna a szép lengyel földért is... Valóban, így elveszteni ábrándos színét a terv, s a lehetőséggel szoros frigyét kötne. De nem alkudhatom hitvallásomra. Istenemre, nem! Ha elfeledkezném terólad, Jeruzsálem: feledkezzék el magáról az én jobb kezem!... S mégis bír valami bűverővel az a kilátás, melyet előttem Radzivil levele tárt föl... Olvasson tisztelendőseged az alázatosságról és önmérséklésről.

A pap olvasott.

A fejedelem pedig könyökére támasztva fejét, hallgatá.

Élesen jellemzett, erődús, de kedély és szeretet nélküli vonalai megvilágosodtak a vallásos merengés közt, s eltűnvn rólok minden érd, minden szigorúbb és sötétebb kinyomat, csaknem vonzóvá, meleggé és részvékenyvé lettek.

Csulait is meghatották a tárgyak, melyeket a szentkönyvből előadott. Hangja percenként prédikátoribb, sőt valódi lal lelkesült lett. Feledé a helyet, hol ült; a vadászatot, mely folyt; a félelmet, melyet Döme távozása után érzett. Lelkében Isten házává alakult a kicsiny tér, melyen állásuk volt; boltívvé a galagonya- s mogyoróbokor, mely ágleveleit az ő halántékáig hajlítá, s a gyulafehérvári szószekben sem gondolt volna kevésbé egy fenevad megjelenésére vagy egy puska durranásra, mint most.

- „Körülvettenek engemet Bazannak erős bikái - olvasá hévvel. - Föltátották ellenem az ő szájakat, mint a ragadozó és ordító oroszán. Megszáradott mind az én erőm, nyelvem is ínyemhez ragadott, és a halálnak porába vetettél engemet. Átallikasztották kezeimet, lábaimat, és az én ruháimat elszaggatták. De te, Istenem, ne légy messze tőlem, én erősségem, az én

¹²⁶ Sámuel *Második könyve* 7,8-9.

¹²⁷ Bethlen Gábor első felesége, Károlyi Zsuzsanna 1622-ben halt meg. A következő esztendőben a fejedelem több ízben követeket küldött II. Ferdinánd császárhoz, hogy kérjék meg számára a császár valamelyik akkor 13-14 éves leányának a kezét. A császár a 44 éves fejedelemnek korban inkább hozzáillő hercegisasszonyokat ajánlott a Habsburgok ausztriai és spanyolországi ágából. A fejedelem közeledési kísérlete sikertelenül fejeződött be.

segítségemre siess! Szabadíts meg az oroszlanoknak szájából, és az unikornisoknak szarvai ellen hallgass meg engemet.”¹²⁸

E percben közeli fegyverdurranás hallszott, mit a másik úgy követett, hogy hangja amazéval összeolvadt.

Rákóczi indulatosan szökött fel a pázsitról.

- Megint szarvasra merészelnek löni! - kiáltá, s a szakadás párkányához rohant, hogy láthassa a helyet, honnan a törvénytelen lövésnek kellett történni.

De szemei egy óriás, nőstény medvével találkoztak.

Most vissza kell egy kevésbé ténnem, mielőtt e kalandot tovább szőném.

4

Igaza volt Kassai erdőmestere vendégének, midőn állítá, hogy ahol a Rákóczi fejedelem által elejtett bocsra először lőttek, ott kellett az anyjának is lennie, csak hogy a keresztúton magzatjától elszakítottán, nem követhetné azt.

Öreg medvének gyakorlott szemei hamar észrevették, mennyire veszélyes menhelyet nyújtana azon irtásocska, melybe vonulhat. Jobbnak tartá tehát egyszerre megküzdeni sorsával, s hátrálás helyett bátran előrehaladni.

A „zöld tengerszemhez” vezető útra csapott tehát.

Itt Kornis Zsigmond golyója köszönté, figyelmeztetve, de nem sértve.

Öregünk fejét csóválva, azonban körülményei közt meglepően vidor arccal ért a hopmester elébe, ki nem akará a szegény állat jókedvét elrontani, s a puska sarkányát föl sem vonta.

Szentpáli, ki átellenben foglalt volt helyet, szégyenlő a hopmester példáját követni, s golyója érinté is a mackó fölborzasztott nyakszőrét; mire ez összecsattogató fogát, de minden más demonstráció nélkül tovább, s a „nemes társaság” tagjainak lövonalába nyargalt.

Itt reá az ebek harmincada várt volna, s bőrét ki sem viszi, ha oly szerencse nem találja, milyenre a medvék élettörténeteiben ritkán akadunk.

Midőn tudniillik a veszélyes lövonalba lépett, hogy a „tengerszemhez” csaphasson le, ugyanakkor egy más medve, kit senki e sétára nem kényszeríte, ballagott a „tengerszemről” fölfelé, s éppen akkor ért a „nemes társaság” rövid sorának alsó végéhez, mikor a felsőn a bocsvesztett anya megjelent.

Egyszerre nyílt meg tehát fönn és alant a lödözés.

A vonal pedig, melyről szólok, alig lévén háromszáz öles, a közbenső vadászok nem tudták már, melyik oldalról várják előbb a bejelentett vendéget.

Nyugtalanul tekintettek majd ide, majd oda.

S csakhamar zaj támadt, s kiáltozás hangzott a fegyvertűz közé.

¹²⁸ Ótestamentum, *Zsoltárok könyve*, XXII. zsoltár, 13-22.

Az alsó medve tudniillik legelső megsebzőjére bösz dühvel rohanván, puskáját kezéből kitörte, s derékon ragadá, és e durva ölelésre a szegény nemesifjúnak oldalcsontjai ropogtak, lélegzete elállott, s orrán, száján bugyogni kezdett a vér. Társa teli torokkal rivalgott segítségért, s a hangra a medve eldobva karjai közül előbbi martalékját, a lármázó ellen fordult, hosszan feltárva száját, hogy hatalmas ordításával csendet parancsoljon, s véres, lángoló szemeiből leírhatatlan düh és prédavágy szikráit szórva. A fenyegetett ifjú lábai a földbe gyökereztek, s karjai oly gyöngékké lettek, hogy puskáját, melyet felemelten tartott volt, alásüllyedni érzé. A medve ágaskodva tett egypár lépést feléje, de valami fantasztikus eszme vagy félelem által környezve hirtelen félreugrott, s négy lábon kezdett a sűrűbe osonni. De a lármára állásaikból már többen léptek volt ki. Egyik meglátta az eszmélet nélkül heverő ifjat; a másik a sóbálvánnyá változotttra veté szemét; a harmadik időt lelt a távozó szörnyre sütni fegyverét. - A sűrűnek tart! - kiáltá egynémelyik. - Álljátok útját! - E nógatás gyakorlati fontossággal nem bírt, miután elébe kerülni és feltartóztatni őt a tömött haraszt és indák közt inkább csak történetből, mint számításból lehetett volna; de növelé a közzavart, s mindenki figyelmét annyira összpontosítá, hogy egyébre gondolni, másfelé nézni vagy éppen hideg nyugalomban maradni teljes lehetetlen volt.

Míg az alsó medve véletlen közbejötté általános fölbontással fenyegette a vadászati rendet, addig a veszélyben forgó anyamackó, ki éppen a „nemes társaság” lövonalába ért volt, a rája nézve kedvező körülményekre kezdé figyelmét fordítani.

Előlről, amerre rohanni akart, gyorsan pattogván a puska, háta mögül pedig, hová visszahúzódni szintén kedve lett volna, a golyósivítás alig elhalt nesze még fülébe csengvén, ugyan mit tegyen, hogy bundáját jobban őrizhesse?

Leült az út közepére, csendesen, komolyan, mintha gondolkozásba merült volna, s az élet külső jelenei többé nem érdekelnék. Aki így látná őt, vagy a medvefajról lenne magasabb véleményrel, vagy a sztoikusokról, kiknek közönyét bámulta, csekélyebbel. Csak fejét nógatá a lövésekre, majd jobbra, majd balra, hűn kísérve a hangokat, s a visszhangot is, melyet a hegyek tisztán és élesen küldöztek hozzá, hogy komor bókjaival üdvözölhesse.

Percek teltek el e hideg közönye alatt.

De midőn később kiabálni, mozgani és előszaladni látta a vadászokat, kik egyébiránt rája nem ügyeltek, lassan kezdett az út oldalához kullogni, s ha kődarabra talált, mely mellé húzódhassék, vagy agyag-öbélyekre, melyeknek sáros, nedves ürege testét félig-meddig elrejtethé, legkevesbé sem aggódva szép, vörösbarna prémjének bemocskolásán, megpihent. Mihelyt pedig a zaj szűnt vagy távozott, óvatosan továbbment. S már közel volt azon ponthoz, hol egy vadász, ki közönyből vagy félelemből nem hagyta el állását, puskáját kezében tartva nézegeté az alsó medve elleni tódulást. E tény merész, de pontosan végrehajtott rögtönzésre csábítá a mi mackónkat. Észrevevén tudniillik, hogy a vadásztól alig tízölnyire az út martja nemigen meredek; oda sompolygott tehát, és szép lassan fölmászván, a vadász háta mögött a haraszt alá rejtőzött, s vizsgálá annak minden mozdulatát. Egy szoba hosszánál távolabb alig lehetett a két fél egymástól. Az ember hihetőleg arra gondolt, hogy a szarvasnak és őznek jó pecsenyéje van; de a medvekocsonyáról ő legalább keveset tart. Mi az állatot illeti, annak sem lehetek vérengző eszméi, sőt előrehajlott, s az áglevelek közül félig kilátszó arca komolysággal párosult békehajlamot tanúsíta. Az ember fűtyülni kezdett, vagy unatkozásból vagy hogy elméjéből kivesse a medveölést, mely az imént egyik barátjának oldalcsontokba került; a harasznál kuporgó szomszédja pedig, fájának a dallamok iránti rokonszenvét egészen osztá ugyan, s a kellemes fűtőtől elbájolva lehetett; de lelkesedését annyira mégis tudta mérsékelni, hogy a szép nótát semmi mormolással ne kísérje. Az ember megkopogtatá ujjával a vállán lógó kulacsot, s kedvetlenül hallgatá üres kongását; az állta pedig, noha szájpaddlását a szomj égeté,

nem tudta elhatározni magát, néhány puha vadkörtének, mely közel tőle a fűvön hevert, fölfalására. Így töltötték jó darabig idejüket.

De egyszerre gyorsan megtérő lépések hangzottak.

Úgy látszik állásába jött vissza néhány vadász.

A döbbszent medve most nem minden nesz nélkül hátrált a harasztból.

Szomszédja, az üres kulacsú ember, egy kevésbé figyelmessé lett ugyan a zajra. Azonban éppen akkor a „nemes társaság” alkapitánya, ki a szerencsétlenségről, mely a vadászatban történt, értesült, parancsul adá, hogy fonjanak zöld ágakat össze, s vigyék a vadásztanyára azt a szerencsétlen ifjút, kinek élete a medveölés miatt majdnem kiszakadt rongált testéből.

E parancs az üres kulacsos szívet sokkal inkább meghatotta, mintsem arra többé csak gondolni is tudjon, hogy vajon miért zörgött körüle a haraszt és bokor.

Anyamedvének tehát üldöztetés nélkül vonult a sűrű fenyvesbe.

A magány és csend - melyet a vaddarázsok zsibongásán és a harkálpittegésen kívül csupán igen távolról jövő hangok s a malomzúgásra emlékeztető moraj és egy-egy vadászeb lassú vonításai háborítanak - majdnem egészen visszahozták az öreg állat természeti ösztöneit.

Az éhség gabonamagokra, különböző bogyókra s mellékesen a fiatal tulkokra is emlékezteté, melyeket a székely gyermekek a rengeteg fenyvesein őriznek; de az anyai szeretet még többször juttatá a kedves bocsot eszébe, melyet tőle az átalúton elszakítottak.

Medve létére nem adhatott volna szándékairól számot, mert nem bírt, mint mi, sem értelemmel, sem szabad akarattal; azonban, Isten tudná, hogy s mint, arra intézte ballagását, amerre magzatát vélte legkönnyebben fölhalálhatni, egyszersmind ügyelvén: nehogy valamiként oly pontokra vetődjék, melyekről a golyó feléje fűtült vala.

Ily ösztönök és benyomások szerint a vadállat éppen azon helyre érkezett, ahová a józan értelem vezérfonala mellett is, jóserő nélkül, alig lehetett volna.

A kedves bocs hullájától tudniillik alig húsz öl távolságra csúszott le az agyagos és kövecses martról a szoros útra.

Kassai erdőmestere meglátá a fejedelem állásához közel lezökkenő vadállatot, s figyelmeztetésül puskát sütött el. Az erdőmester vendége is, szemfüles férfiú lévén, hasonlót tett, s a két golyó majdnem egyszerre süvöltött a cél felé. Melyik ólom volt a szerencsés, melyik nem? E kérdést a mai napig nem világosíthatták föl a történetbúvárok, de annyi bizonyos, hogy a medve vékonya táján egy igen terhes sebet kapott, mely embergyűlöletét és bosszúvágyát a testéből omló vérrel vetekvő mennyiségre emelé.

Ekkor futott Csulai mellől a szakadás párkányához Rákóczi, hogy a vélt törvénytelen lövés helyét a szigorú nyomozás végett megjegyezhesse.

Fegyver nem volt kezében.

A medve pedig bőszen dühében őt s nem a távol lévő s láthatlan lövőket jelölte bosszútárgyul.

Tajtékzott szája, s iszonyút ordítván, vérbe borultak szemei.

- A fegyveremet, Csulai! - kiáltotta Rákóczi, míg maga a cserefához rohant, melynek derekához volt egyik puskája támasztva.

A káplán, mintha forgószél kergetné, mozgott s kapott ide s tova; de a nagy iparkodás miatt saját karabélyán kívül más lőszert nem botlott szemébe. Lehajlott tehát e kétséges hasznú s eléggé rozsdás csőhöz is, de midőn emelni akarná, a medve már fölugrott a martra, s oly közel hozzá, hogy a szegény káplánnak torkába akadt a „Seregek ura!” fölkiáltásból jó harmadrész, s ő maga is ledöntött cölöpként borult a földre.

Még az emberi szenvedélyek filozófiáját sem meríthettük ki, pedig az első bűn és az első nagylelkűség óta annyi évezred alatt vala tanulmányozásaink tárgya. Hogyan adhatnánk tehát számot a medveszenvedélyek törvényeiről, melyeket, mentől inkább polgáriasodunk, annál kevésbé van szükségünk vizsgálni; mert a kiirtott rengetegekkel együtt vesz el érdekességök?

A földön heverő Csulainak hátat fordított a fenevad, s korlátlan dühvel rohant a fejedelemre, úgyhogy ennek alig volt ideje puskáját elsütni. A golyó a koponyának volt irányozva, de erősebb rándítása miatt csak a szügybe fűrődött be, s a mellcsontban állott meg. A sebzett állat hátratántorgott, mély, szaggatott, sípoló lélegzetet vett, s aztán egy ugrással a cserfa előtt termett. Forró lehet orcáján érezte Rákóczi, s körmei, melyek a kergét szakíták le, hozzá oly közel szorultak össze, hogy köntösét és arcát a széthányt mohák és fecskendő vércseppek érinték.

A fejedelem a cser széles derekát kezdé kerülni, időt keresvén puskája megtöltésére, de a medve mindig nyomában volt, omló vérével áztatva a földből kiálló és csögös fagyökereket, melyek a pázsittal együtt folyvást nedvesebbé és sikamlósabbá váltak. Egy botlás, s Rákóczi nem él többé.

- A fegyvert, a fegyvert! - kiáltá ez, látván, hogy puskájában a golyót leszorítani sincs többé ideje.

Természetesen a nógatás Csulai uramhoz volt intézve.

De a tisztelt férfiú tudta, hogy a medve a földön heverőt, ha lélekzetét visszatartja, hullának képzelvén, nem tépi szét; legfőlebb hengergeti, szagolgatja, rázza, és fülét szájához, orrához tartván, igyekszik kimúlása felől alapos meggyőződést szerezni.

Csulai gyermekkorától száz meg száz adomát hallott a székely pásztorokról, kik ily ámításokkal rászedik az őszinte mackóbátyát.

Eltökélé tehát hasonló cselhez nyúlni.

Hasra feküdt, arcát a fűbe dugta, s tagjait kimereszté.

Eleinte hangos szívverése s idegrángásai akadályozák szerepének - a halálnak - élethű eljátszásában, de már a fejedelem kiabálásakor kezdett még a lehelet elfojtásában is haladni.

Ki kívánhatta tehát tőle, hogy tanulmányozását félbehagyja, holott minden percben próbatételre szoríthatják, s jaj neki, ha megvizsgáltatván, könnyűnek találtatnék!

- A puskát ide! - hangzék ismét.

- Avagy Dániel próféta vagyok-e én, kit nem szabad a fenevadaknak bántani? - gondolá Csulai, és szorongásoktól megkörnyékeztetve, mi szerepének tetemes kárával történt.

Vér áztatá a cser egész körét.

A medvében a bosszúvággal növekvék a ravaszság is.

Elő- és visszafordult, hogy a fejedelmet körmébe keríthesse, kinek élete mindig késhegyen állott.

A sikamlós gyepek és gyökér is inkább akadályozta őt, mint üldözőjét.

Már eldobta fegyverét, melyet úgysem használhatott, hogy az övéből kivont rövid késsel oltalmazhassa végszükség esetében magát, s azzal néha hátra is csapkodott, bár jól érzé, hogy amely közelségben nagyobb sebet ejthetne a medvé, az elég leendő arra, hogy ez is őt tüstént hátban vagy nyakszirton ragadhassa.

- Csulai, fegyveremet!

A káplánnak nem kellett többé a tetszhalottat színleni, mert a tettetés már valósággá változott, s a lélegzet visszatartóztatása - bár most öntudatos működés nélkül - a legnagyobb tökélyre volt fokozva.

S hogyne?

Hisz Csulai éppen akkor emelte föl fejét legelőször a zajra, midőn a medve a fejedelem kiáltásának célját mintegy sejtve, a fűben heverő felé szögözve véres, dühös arcát, s rövid, de mély mormogással jelentette ki, hogy csak moccanjon meg a pap, majd emberére fog benne találni.

Rákóczi eltökélte végre fegyveréhez rohanni, noha valószínű volt, hogy mielőtt azt a bokorról lekaphatná, már utol fog érni.

A medve egy ugrással a szaladó elébe is vágott, s már egyenlő volt a veszély a továbbhaladás- vagy visszatérésben.

Sűrűn omlott a veríték a fejedelem arcára.

De ekkor idegen golyótól találva, összeomlott a vadállat, s kinyújtott torka hörögve okádként a vért a vadászését ellene szegző Rákóczi lábai elébe.

A szakadás átellenében pedig megfordult egy alak, hogy csöndesen vonuljon vissza az erdőbe.

Azonban a fejedelem szemei már észrevették.

Utánakiáltott.

Az egyén folytatta visszavonulását.

Ekkor tűnt ki a fák közül Kassai István erdőmesterének arca.

- Tüstént előmbe hozzátok ezt a férfiút - szólt parancsoló hangon Rákóczi, kezével azon irányba mutatva, hol a sűrű ágak már elfedték a távozót.

Az erdőmester szaladni kezdett, s utána Kapronczai is, ki éppen e pillanatban érkezett meg.

A megint magára hagyott Rákóczi, készt a medve szőrén kitisztítván, övébe dugta, s Csulaihoz lépett, ki a puskaropogásra fölébredvén alélságából, a legszélsőbb mogyorófabokorhoz vonta magát, és szerette volna, hogy azon köd, mely Mózes arcát eltakarja, most az övé elébe szállana le.

- Kegyelmed, Csulai páter, ha nem csalódom, gyáván viselte magát, s megérdemli, hogy halotti verseket készíttessenek önnek e medvéről, melyet a vadásztársaságnak az estéli tanyán elszavaljon.

- Engem nem illet a gyávasági vád, fenséges uram! - szólt összeszedett lélekkel Csulai. - Én bátran szembeszálltam a hitetlenség álnok kigyójával, a tévtanok páncélos, nílusi barmával, a babona hétfejű sárkányával és a vallásüldözés tűzokádó oroszlánával. Ezek - mint tudjuk - a

legmérgesebb vadállatok. S most is, ha kell, a vitatás kivont szablyájával megtámadom magát az Antikrisztust is. De a medvékhez semmi közöm. Avagy melyik pap kötelessége a medvevadászat? Hol van megírva a szentírásban? Ki ad érte képét,¹²⁹ didactrumot?¹³⁰ Melyik zsinat szenteli föl avégett, hogy bátran lőjön a puszkasinálók által készített fegyverekkel? A mi bátorságunk a szellemi harcban tűnik ki. Ott kell nekünk rohammal sáncokat bevenni, katapultákkal és ballistákkal¹³¹ várakat szétrombolni, s a sötétség fejedelmét az ékesszólás száguldó paripáján üldözni, míg ki nem fárad, elfogy lélegzete, és reszketve kér pardont. Ezek nagyobb dolgok, mint a medveölés, s az egyház férfainak bátorsága több ama polgári bátorságnál, mellyel egy mordályt vagy karabélyt sütnék el a „nemes társaság” tagjai, kiket különben én rendkívül nagyra becsülök, minthogy erejük és ügyességök mértéke szerint az Isten földi képviselőjének, a fejedelemnek testét védik, míg reánk, udvari káplánokra, az ő lelkének védelme bízott.

Rákóczi nevetve veré meg a káplán vállát, midőn Kassai István erdőmestere és Kapronczai György azon egyént, ki a medvét elejtve szerényen visszavonult, magokkal hozták.

- Kegyelmed, mint gyanítom, nem tartozik a vadászathoz - szólt a fejedelem, szemeivel mérve az idegent, ki elébe lépett.

- Nem, fenséges uram!

- Én valék bátor, állomásomba vezetni - mondá félénk alázatossággal az erdőmester.

- Az a kiadott szabályok sértése volt, s megdorgálást érdemel. De ő a halál torkából szabadított ki, s ez jutalmazást vár. Nemde, páter Csulai?

Csulai elsápadt; az idegen arcát pír borítá.

Rákóczi arannyal tömött erszénykét vett ki övéből.

Az idegen hátrább vonult.

- Fogadja kegyelmed elismerésünk jeléül.

- Határtalanul szerencsésé tesz fenséged, ha kegyes lesz az erszényt tartalma nélkül birtokomba bocsátani.

- Mit? Csak az erszényt? - kérdé Rákóczi az idegen durva kelméjű öltözékén tartva szemét. - Hát a pénz?

Ezzel tenyerébe öntve az erszényből egypár darabot, kedvteléssel mutatá:

- Teljes súlyú, meg nem nyírt, fényes aranyok!

- Mi hasznukat vehetném? - válaszoló szerényen az idegen.

- Országomban mindenki tudja az aranynak hasznát venni. Kicsoda kegyelmed? Honnan jött? Arany... s nem kell! Hol van Kassai István uram, hogy csodálkozzék? Körül nem nyírbált arany, a zsidó ujjá hegyével sem érinté, Nagybányáról hozattam, és a sárospataki kincstárba akartam indítani! S nem kell?... Mi a neve kegyelmednek?

¹²⁹ Kepe: papok gabonában mért járandósága.

¹³⁰ Díjat, fizetést.

¹³¹ A régi rómaiak lándzsa-, illetve kő- és gerendahajító gépe.

- Engedje fenséged elhallgatnom.

- Mit? Még neve sincs? Országomban mindennek van neve. Országomban senki sem pirul nevéért. Vallon Péter, a cigányvajda sem, Rákóczi György, az erdélyi fejedelem sem.

- Én is oly kevésbé pirulok nevemért, mint azon helyzet miatt, melyben fenséged aranyait nem használhatom.

Annyi önérzet és alázatosság türkőzé magát vissza az idegen vonalain, hogy Rákóczi hosszasan tartá szemeit arcára függesztve.

Csulai pedig gyanús, majdnem kaján tekintettel nézett reá a földről s róla a földre.

- Ha kegyelmednek - szólt Rákóczi - van büszkesége, nekünk is van. Egy fejedelem csak összes alattvalóinak lehet hálával adós. Az egyént jutalmazza szolgálataiért, vagy bünteti hűtlensége miatt. Kérem tehát és parancsolom, hogy kívánjon ön jeles tetteért díjt, mégpedig méltót helyzetéhez, melynek föl nem fedezésére szabadságot adok. Csak bátran mondja ki óhaját, s ha teljesíthető, mi nem tagadjuk meg... Egyébiránt a tiszta fiskalitásokról¹³² jogunk nincs rendelkezni, az az országgyűlés dolga - tevé hozzá a buzdítások mellé fősvény óvakodással.

- Hálával fogadom fenséged kegyelmét, de azon esdekléssel, hogy midőn kívánnivalóm lesz, csak akkor borulhassak kérésemmel fejedelmi széke elébe.

Rákóczi hideg kedélyére sajátságos igézettel bírt e szilárd és szerény hang. Különben is ő - a gyanakvó egyének közé tartozván - politikai hálával senki iránt sem viseltetett, de azon szolgálatokat, melyeket a nagyravágyás emelkedési lépcsőül nem tekinthetett, örömmel elismeré. Aztán talált az idegen modorán, külsőjén valamit, melyet Csulaiban szeretett volna föllelni, s viszont valamit, melyet testőreinél és kamarásainál óhajta vala. A búsongó s majdnem szent lehű ábrándnak a bátor és lovagias vonalakba vegyülése, az ellenkező kedélyelemeknek kimért s mégis szabad formákba összeolvadása s kibékülése: e tulajdonok, melyek az idegent felöltő egyéniséggé tették, inkább hatottak a fejedelemre, mint maga is hívé vagy óhajta.

Régi és drága emlékü, családi gyűrűt vont le ujjáról, s e szavakkal adá ismeretlen megmentő-jének:

- Kegyelmed hitelezőm, s illő, hogy zálogot nyújtsak tartozásom teljesítésére. Gondolja meg, miként egy fejedelmet, ki minden viszonyait tisztába hozni igyekezett, nem kell hosszasan várakoztatni. Ha személyesen nem jöhetne kérését bemutatni, a gyűrű elküldése elég. Ha másra akarja szállítani kegyelmünket, éltében vagy végrendeletileg, nevezze meg szóval vagy üzenet által az egyént, kitől becses, családi emlékünket kiválthassuk. Gyermekeimnek is szívökre kötöm, hogy egy uradalmat se sajnáljanak tőle, legyen akár zászlósúr, akár koldus. Csak azt nem szeretném, ha kegyes alapítvány válnék gyűrűmből.

E szavakat élesebb hangon ejté a fejedelem, de rögtön hozzátevé:

- Egyébiránt még úgyis, amit Rákóczi György ígért, Rákóczi György teljesíteni fogja... mihelyt hazája törvényei nem tilalmazzák.

Némi meglepetés mutatkozott az idegen arcvonalain, s midőn forró köszönetét kifejezte, távozni akart.

¹³² Államkincstári ügyekről.

- Kegyelmed, mint látszik, szereti a vadászatot; maradjon tehát kíséretünkben, míg a szomszéd havasokat fölverjük - szólta Erdély fejedelme a visszavonulóhoz.

Mélyen, de hallgatva hajtá meg magát az idegen.

- Bárcsak ezt ne tette volna urunk! - sóhajtá a mogyoróbokrok mellett Csulai. - Az, az idegen, kit oldalához vőn, bizonyosan Béliálnak fia, s Éli főpap azon gonosz szolgálai közé tartozik, kik beütik háromágú villáikat Izrael népének vasfazékaiba, hogy a hús kövérét kivegyék. Féltennem kell tőle még az én kicsiny vascsupraimat is. Szemeiben ül a ragadozási vágy. Nem csalatkozhatom, ő Éli főpap szolgálja. Álöltözetben s álnok szívvel jár közöttünk. Babilonból érkezett, a pogányok városából.

Míg az udvari káplán így elmélkedett, Kapronczai György szintén sóhajtva mondá a megjött Horváth Ferencnek:

- Barátom, a mai nap életem legszerencsétlenebb napja.

- Miért - kérdezte ez.

- Megnyomorított a hopmester.

- Hogyan?

- Hát dolmányának egyik gombját elvesztette.

- Hisz a gomb, ha gyémántos is, nem a tiéd volt - szólta Horváth.

- De az enyim volt a két láb, mellyel más dolmányért futtatott a társzekérhez, hogy illendőleg jelenhessen meg a fejedelem előtt.

- A futás sem nagy baj - mondá Horváth.

- De az elkésés az - válaszolta szomorúan Kapronczai. - Ha csak tíz perccel érkeztem volna előbb ide, most enyém lenne a gyűrű.

- S mit kívánnál érette a fejedelemtől?

- Csak a nagyváradi kapitányságot. Báthori István és Bocskai Nagyváradon volt kapitány. S úgy lett később mindkettő választott királlyá.

- Szerények vágyaid. Én merészebb követeléssel állok elé, ha a marsall a gyűrűt kezemből ki nem játssza.

- S hogy játszta ki kezedből a marsall? - kérdezé most Kapronczai a kis Horváthtól.

- Elég együgyűen - válaszolá ez. - Mert, lásd, elküldött, hogy én nyomozzam ki a medve helyett szarvasra lövő vadászt. A sok nyomozás eredménye csak az lőn, hogy félórával későbbre érkeztem ide vissza, s koporsóm zártáig szerencsétlenné levék.

- Szegény fiú! S mit kívántál volna a fejedelemtől?

- Országá legszebb leányát. Mert az igazi koronát fejünkre a szép nők tűzik.

- Tréfás gyerek vagy.

- Ah, nem barátom, Kapronczai. Vénusz kacér szemeire esküszöm, hogy amit mondok, komolyan hiszem!

A fejedelmi gyűrű, mely álmokba ringatá azokat is, kik el nem nyerték, az új tulajdonos kedélyét sem hagyá érintetlenül.

Visszavonultan, mélán állott. Értelmes, élénk és metsző szemei most bágyadt vagy anda tűzzel nyugodtak egy ponton, melyet lelke észre sem vett, figyelme meg sem különböztetett. Karjait pedig lassan egymásra helyezé, hogy mellén keresztet szegjenek. - Mit kívánjak? - gondolá, gépileg mozgatva ajkait. - Számomra meghalt a világ. Örömei, kéjei árnyak, s az árnyék nem melegít. Tisztem csak egy óhajtanivalót engedett, de a fejedelem végszavai megtagadták azt is. Ismerem Erdély törvényeit. S mit kívánjak rideg személyemre nézve, mely magas példákon tanult túrni és lemondani? A véletlen annak játszta kezére a vágybetöltő gyűrűt, ki egyedül nem veheti hasznát. A többenél boldogság lett volna, nálam becs nélküli érc és kő. De ugyan mi a boldogság? S amit a rövidlátók véletlennek neveznek, nem maga a gondviselés-e? Hadd legyen nálam a gyűrű, csak ne számomra...

Eközben Döme diák is megérkezett jelenteni, hogy Kassai önegyságát sok keresés után a várként védett társzekérben föltalálta, s az egyes fegyveres csapat oltalma alatt már eddig útban is van.

- Szükségtelen már - szólt Rákóczi, s rendeletet adott a vadászat félbeszakítására.

Kürt és harsona zendült meg a rengetegben, s e jeladásra a „nemes társaság” tagjai rögtön odahagyva állásukat, kötelességök szerint a fejedelem személyének körébe siettek.

Míg egybegyülnének, van egy kevés időm említeni, hogy a „nemes társaság” tulajdonképp az erdélyi uralkodók testőrcsapatja volt, de más, szintén fontos szerepekre is használtatott. A „nemes társaságból” szemeltettek ki a szolgálattevő kamarások, az idegen hatalmakhoz menő futárok, a kisebb várak parancsnokai, a külföldi követeket elfogadó s bevezető lovagok, a fejedelmi háztartás hivatalnokai és a szárnysegédek. Többnyire csak előkelő családból vettek e testület zászlói alá. Aki közülök közpályára lépett, hamar emelkedett magas polcra. S még az is, ki két- vagy háromévi szolgálat után elbocsáttatásért folyamodott, legalább annyit elért, hogy divathősnek tartassék, s a legszebb és gazdagabb kisasszonyok kezét és szívét könnyebben megnyerhesse.

A „nemes társaság” marsallja, ki a jeladásra rögtön megjelent, rövid tudósításba foglalá a vadászat eredményét, mely nem tartozik a fényesek közé.

- Urak - szólt a fejedelem -, sátrak alatt fogunk ebédelni, mint a napiparancsban volt kiadva; de az éjre visszatérünk egész kíséretestül vendégszerető tanácsosunk, Kassai uram házához.

Kassai éppen akkor mászkált köszvényes lábaival a keskeny és szirtes úton, melyre már Rákóczi leszállott volt, hogy az általa lőtt két medvét saját fölügyelete alatt vitesse tovább.

- Hozzám akarnak megint jönni? - kérde a vén fukar, egészen elképedve.

Az udvarmester, ki éppen akkor tolakodott Kassai őrizete közt, hogy a fejedelemig nyomulhasson, nyájasan felelé: - Egész kíséretestül, drága barátom! Nagy megtiszteltetés, rendkívüli szerencse! Csak az ország legfőbb s leggazdagabb urainál szoktunk teljes személyzettel tanyát ütni. Az én szakomból nyolcvan egyén, a lovászmesteréből huszonnégy, a marsall zászlója alól hatvankét úrfi, a főrendekből tizennyolc darab, Haller Péter önegyságán kívül, kit minden pillanatban várunk, s végre az őfensége körében levők cselédsége. Egyébiránt a teljes névjegyzéket még ma délután át fogom adni, hogy fogadtatásunknál semmi zavar s fogyatkozás ne történhessék. De most sietnem kell őfensége színe elébe. A viszontlátásig, drága barátom! Ne feledje a három átalag ó-tokajit üvegekre szedetni. Második asztali bornak jó lesz a dicsőszenmártoni négyéves; de kisebb serlegekbe a néhai Bethlen Gábor fejedelem megválasztásakor szűrt sárdiból kell tölteni. A viszontlátásig, drága barátom! Aztán a jókedv terjesztéséért a hírnökök értesítsék a vendégeket, hogy aki egy öblös öregserlegből a bort körömig kiissza, az éji lakoma emlékéül vigye azt magával haza. Ez szép, ősi szokás, melyet a valódi nagyúr el nem mulaszt teljesíteni.

- De nekem nincsenek ónszerlegeim! - hebegé Kassai a verítéket törölve arcáról.

- Isten őrizzen! Ki is tenne a fejedelmi asztalra aranyserlegnél egyebet? - szólt a nevetve távozó udvarmester.

- Ó, hogy pukkannátok meg az első falattal, vagy ütnétek serlegeimmel főbe egymást! - dörmögé a vén Kassai, ki hamar észrevette, hogy az udvarmester a fejedelem látogatását ingerkedésnek véli.

- Kassai uram! - szólt Rákóczi a közelgőhöz -, tanácsát akartam egy fontos kérdésben itt meghallgatni; de minthogy már az időből kifogytunk, saját házánál fogom véleményét kikérni.

- Örök hálára kötelezi hű jobbágyát fenséged e határtalan kegy által - válaszolá elfojtott sóhajjal a fösvény nábob.

- Kegyelmed pedig - mond Rákóczi az udvarmesterhez fordulva - marsallunkkal együtt holnap-utánra az erdélyi határszéleken rendeznek vadászatot. Döme diák közleni fogja azon pontot, hol tanyát akarunk ütni. Két század székely darabantot, s ugyanannyi önkéntest is kell kíséretünkhöz vonni.

- Értem, fenséges uram.

- Ez a litván herceg levele miatt történik - ságá Csulai fülébe Döme diák.

De a káplán még mindig Éli főpap szolgájának háromágú villájáról elmélkedvén, vállat vont.

- Hány órára fekszik Kassai uram házatól a Mikes-vár? - kérdé most az udvarmestertől a fejedelem.

- Lóháton négy órára, fenséges uram!

- Holnap reggel fölkeressük régi szolgánkat, Mikes Zsigmondot; de csak szorosabb kíséretünkkel.

- A többiek szállásáról, fenséged kegyelmes engedelmeivel, tüstént fogok előintézkedéseket tétetni - szólt közbe a marsall, látván, hogy vetélytársa, az udvarmester, már igen bőven részesült a Rákóczival való párbeszéd malasztjából.

- Mikes Zsigmond hű szolgáknak pedig - parancsolá a fejedelem - azon hírnökünk adja tudtul érkezésünket, ki az idegen udvarok követjei elébe szokott lovagolni várkapunktól hatvan ölig.

- Mily megtiszteltetés! - sóhajtá halkán Csulai.

- Fiáért, Mikes Jánosért történik - ságá Döme.

- Hm! Mi lesz a világból? Ő pápista. Hogy tetszik kegyelmednek ez a rendkívüli, ez a csodálatos, ez a megfoghatatlan lépés? - kérdi a káplán.

Döme vállat vont.

- Nem borzad-e hátgerince?

- Miért, tiszteletes úr?

- Mikes pápista.

- De mit érdekel engem az?

- Ő a mi szent és igaz hitünk ellensége.

- Kérem, egy bevett s egyenlő jogú vallás tagja.

A káplán fősóhajta, mintha már Éli főpap szolgálja ki is vette volna az ő vasfazekából a legkövérebb húsdarabot.

Midőn Rákóczi a vadászebédre indult, kíséretéből már hiányzott az új tag, tudniillik a névtelen, kinek ő életét köszöné.

E távozást csak a sátonál vette észre.

Kérdőzködött utána, de senki sem bírt felvilágosítást adni.

Mi azonban a titkon visszavonulót hamar megtalálhatjuk Kassai őnagysága erdőmesterének szerény udvarában, hol éppen lovát nyergeli.

- Ne felejtse kegyelmed alázatos tiszteletemet jelenteni Mikes Zsigmond nagyuramnak, az én jó pártfogómnak, aztán Mikes Zsigmondné nagyasszonynak, kit az Isten sokáig éltesen, és Kelemen úrfinak - szólt a házigazda, segítve a nyeregszíz fölkapcsolásánál.

- Igen sajnálom, hogy szíves üdvözlét nem vihetem meg - válaszoló fájdalmas hangon az idegen. - Én most Székely Mártonhoz megyek.

- S miért változtatta meg szándékát? Hisz úgy sietett Mikes Zsigmond várába.

- Ó, oda most sok nagyúr száll be. Oly szegény embernek, mint én, ki foglalatosságban jár, jobb más alkalmas időt választani.

- Az igaz, hogy holnap délelőtt elég csatara¹³³ lesz a várban; de ma még maradna kegyelmednek egypár órája a látogatásra. Egyébiránt, ha dolgai nem sietők, csakugyan helyesebb halasztani. A hírnek sólyomszárnyai vannak, s kegyelmednél - anélkül, hogy almaszürkét gyalázzam, mely derék iramló - a hír végre is hamarabb érkezhetik meg. S ha a háziúr egy fejedelem elfogadására készül, akkor a legbarátságosabb indulat mellett sem marad sok ideje kisebb ügyekkel bajlódni.

- Nem ám! - szólt az idegen lovára pattanva, s házigazdájától búcsút véve.

Lova iramlék, de mielőtt az erdőmester kísérő szemei elvesztették volna a hegyösvényeken, már lépésben kezd haladni.

Járása a hátán ülő kedélyhangulatát, mely csendes borongásba ment át, látszék jelölni.

- Ah - gondolá -, millió apró szálak kötik a halandót az élethez, midőn a nagyobb kapcsok szétszakadtak. Amiért hideg elszánással kioltod a háztűzet, élni fog szívedben annak melege. A lemondás hamv, mely égő parazsat takar. Végre is, ki feledte el egészen a világot, ha kilépett belőle?... A csillag, mely fönnragyog, a gőzkört juttatja eszünkbe, mely földgolyónkat átöleli; a gőzkörben meglátjuk a felleget, mely a hegyélen halad el; a hegy a völgyre viszi el képzelődésünket, hol a pacsirta sugártengerben lebeg és énekel; az ének az illatárt, melyet a tavasz lehel, érezteti idegeinkkel; a tavasz a zöld kertbe csábítja szemünket, a zöld kert a kicsiny virághoz, melyet a gyermek leszakít, a leány ápolt, az anya ültetett, és az apa munkás keze vont termőfölddel körül: s előtted áll a család! És ugyan hová lőn a lemondás? Dobd föl a követ, s az visszahull a földre; a sugár is elhagyja az eget, hogy ott csillogjon hol a por himbál, a kő hever... Ah, bűnös eszmék, ti nyomorú szolgálai az ösztönöknek a lélek elleni pártütésben!... „Hagyj el mindent, és kövess engemet”, szól az ige. De a mindent odahagyni könnyű, feledni nehéz. Messzebb távozzatunk lábunkkal, mint lelkünkkel, s ez az eredeti bűn...

Sarkantyúját dőfé lovába az idegen, s most ismét ügetve haladott a hegyösvényen.

¹³³ Lárma, zaj.

Hagyjuk a bujdosót Székely Mártonhoz barangolni, s menjünk oda, hová ő készült, mielőtt a fejedelem szándékát megtudta volna.

Mikes-vár sötét ablakai nem csalogatják az embert, de kapunk mégis gyertyafényt a hálószobában.

Két éltés személy szeretne alunni, ha a kellemes érzések miatt hamar lehetne.

- Mily boldog napra virradunk föl! - szólt Mikes Zsigmond.

- Bárcsak János fiunkat vehetnők rá a nálunk lakásra! - fohászkodott neje, Kornis Ágnes.

- Az, galambom, okvetlenül meg fog történni.

- Tán rábeszéli fiunk, Móric - szólt a nő.

- Hogyne! Ő híres tudós.

- És jó testvér.

- Erős okokat fog a maradás mellett fölhozni.

- S megindítja a szeretet szavaival - tevé hozzá az anya.

- Hisz éppen azért jön hozzánk - mondta Mikes Zsigmond.

- S milyen messzünnen! - sóhajtá Mikesné.

- Holnap reggelre bizonyosan megérkezik.

- Mára kellett volna.

- Hihetőleg régi barátja tartóztatta fel.

- Csak ne tudnák meg jöttét!

- Ügyelni fogunk. Már tizenkét év óta nem volt Erdélyben, könnyen meg sem ismerik.

- Mégis kár, hogy szerzetbe lépett!

- Több fiunk van, galambom! Egyiket adhatjuk az oltárnak. Más hitsorsosunk kevesebből is kész áldozni.

- De legalább nem kellett volna a törvény által megtiltott szerzetbe.

- Bethlen Gábor fejedelmünk nem ellenzette, galambom! S Móric fiunk éppen e rendbe akart csak lépni.

- Pázmány érsek beszélte rá szegényt! - sóhajtá az anya.

- Nem, saját szíve. Sürgető vágyat érzett. Hivatását követte. Oszlopává lesz egyházunknak.

- De hazája földjére nem teheti lábát.

- Az erdélyi fejedelemségen túl is jó darab van még a magyar hazából - szólt Zsigmond úr.

- Mit ér? Azokkal a magyarokkal mi többször harcolunk, mint az idegenekkel - sóhajtá a vénasszony.

- Nem lesz örökké úgy.

Ágnes asszony fehér fűrtet kétkedően rázta.

- S ha sohasem békélnénk is ki állandólag, galambom, az egyházért semmi áldozat sem nagy. „Hagyj el mindent, és kövess engemet!” - ezt mondja üdvözítőnk.

Az asszony sóhajtott.

- Móric, galambom, régóta teljesíti e szent parancsot, s úgy beletanult, hogy nem is tudna másként érezni.

Ágnes asszony hófürtei mintha kétkedően rezgettek volna, s keze is, midőn a hosszú gyér hajszálakat hálófölkötőjébe szorítja.

- De ne szóljunk a megváltozhatatlan dolgokról. Elég, hogy közöttünk lesz ő.

- Bár jönne hamar!

- Holnap egész családuk együtt van - folytatá az öregúr. - Mindenik a maga nemében derék fiú.

- Legyen az Isten áldása rajtok! - fohászkodott Ágnes asszony.

- Móric nagy tudós - számlálgatta az apa -, János híres vitéz és udvari ember, Kelemen jó gazda, háládatos fiú, igaz barát. Mi boldogok vagyunk!

- A mennyei atya nem vonta meg házuktól kegyelmét - mondá Ágnes asszony.

- Sőt elárasztott malasztjával - erősíté Zsigmond úr. - Jóságainkon nincs adósság. Csürein tömvek. Ménesünk szaporodik. Tulkaink nevezetesek Székelyországban, juhturmáinkat¹³⁴ egész Besszarábiáig legeltetjük. Erdeinkben még a bölény is lakhatik, mely nem teszi lábát többé oda, hol egyszer fejsze hangzott. Családuk előkelő. Kérdezősködik rólunk Eszterházy nádor; barátságban van velünk Lupuj vajda. S jövendőnk még szebb. Móricból csakúgy lehet érsek, mint Pázmányból. János a moldvai hercegleány kezét megnyerheti. Kelemen szíve szerint választhat nőt, mert lesz mit aprítson a tálba. Mi büszkék lehetünk.

- Sárát nem adja neki Tarnócziné - jegyzé meg szomorúan Ágnes asszony.

- Ne hidd! Átengedi vagy elveszük tőle, vagy elfelejti Kelemen.

- Bár feledné!

- Ha ő Sáráról lemond - szötte tovább Zsigmond úr -, idővel még a Báthori-családból is hozhat arát. Mi gazdagok vagyunk!

- Legyünk alázatosak - szólt a nő.

- Vigak, galambom! Hisz reggelre mindnyájan együtt vagyunk.

- Isten tudja, miért nem jön szemeimre álom! Érzem, hogy egész éjen nem fogok aludni.

- Az öröm miatt, kedvesem! - válaszolá Zsigmond úr. - Százszor boldog nap a holnapi!...

A várúr mélyen aludt, a várasszony nyugtalanul forgott ágyában, midőn lódobogás és fáklya-fény rezzenté meg az agg párt.

A belsőleány a szobába szaladva jelenté, hogy János úrfi még mos kívánna valami nagy dologban szólani.

Kíváncsi lett Zsigmond úr, megdöbbsent Ágnes asszony, s mindketten reggeli pongyolát öltöttek magokra, hogy a melléktérben János fiukat kihallgathassák.

Ez röviden elbeszélé a történeteket.

¹³⁴ Juhnyájainkat.

- S te segített Kelement a könnyelmű s bűnös tett végrehajtásában? - sóhajtá Ágnes asszony. - Több megfontolást vártam volna tőled!

- Büntet, kedves anyám, dorgálásod a lelkiismeretem! - szólt János illetődéssel.

Az anyának szeméből könny gördült.

- Ne kárhoztasd, galambom, kedves fiunkat! - lépett Zsigmond úr közbe. - Az apák, tudod, egymásnak szánták Kelement és Sárát. Tarnócziné húgom, néhai férje életében, vakbuzgalma mellett sem ellenkezett, s te megáldád a tervezett szövetséget. Most Sebestyén barátom legforróbb vágya az özvegy makacssága miatt ily csíny nélkül nem létesülhetett volna. Egyébiránt a leány becsülete semmi csorbát sem fog szenvedni. Még ma írok Szebenbe az anya áldásáért. Ő kérésünket csak Sára hírnevének tisztán tartásáért is teljesíti. Ellenzése az ördögénél is feketébb színben állítaná az egész ország szeme elébe. Tarnócziné húgom enged a kénytelen-ségnek. Judit asszonyhoz magam fogok átlovagolni. Csak addig ne csapna nagy lármát! Talán mégis hallgat. Ne aggódjál, kedves élettársam! Összeadjuk őket. Derék lakodalmat csapunk. Még az én vén lábaim is ellejthetik a lassú magyart. Ej, haj! Ne szomorkodjál, tubám!

Pajkosan csipé meg ujjáival Ágnes asszony hervadt lilomarcát.

- S hogy viselte magát Sára? - kérde ez Jánostól, semmit sem derülve öreg párjának víg kedvétől.

- Kezdetben, anyám, ellenkezett, de utóbb egészen átengedővé vált. Nemcsak szereti, imádja öcsémet.

- A kedves menyem! Alig várom, hogy homlokát megcsókolhassam - szólt közbe Zsigmond úr.

- Csak ne ütne a cselédség nagy zajt. A csürhehad még összegyűl tátogni. Fiam! Költsd fel a várnagyot, nyittasd ki a kaput, hogy csendesen vigyék a kisasszonyt a „kék szobába”, mely földre fekszik, s azonkívül a legcsinosabban van bútorozva.

János a parancsot teljesíteni távozott.

- De mit fog mondani Móric, a szent férfiú? - töprenkedett most egy kerevetre ülve Zsigmond úr. - Félek, kárhoztatja Kelemen tettét. S tán az én elnézésemet is. Hm! Móric szigorú! Móric bezárta szívét a világ elől, mint a fősvény pénzesládáját. S az apának fia által vádoltatni! Hm! Mint vágytam szegény Móricot látni, s most óhajtanám, hogy mégse jöjjön el.

Zsigmond úr kezdé már a dolog kényes oldalát is észrevenni; Ágnes asszony arcának barázdáin pedig kétfelől egy-egy öreg könny gördült le.

Ekkor kocsi érkezett a várudvarba. A tág folyosókon léptek hangzottak, de zokogás is tört föl.

- Istenem, ő sír.

- Kedves galambom, nem kívánhatod, hogy örömet mutasson. A szeméremmel ellenkeznék.

- Ah, félek e naptól!

- Én teljes boldogságunk zárkövének tekintem a reggelt - vigasztalá Zsigmond úr... - Csak Móric fiam ne sietne! - sóhajtá cáfolatként.

- Pedig tizenkét év óta nem láttuk! - szólt keserű fájdalmak közt az anya.

Sára, kit a Mikes-várba vivő erdei úton vesztettünk el szemünk előtt, a kocsiban eszmélni s helyzetéről gondolkodni kezdett.

A leeresztett arcrostélyú lovagnak karjain elenyészett, a semmiségben oszlott szét, mint egy üres álmokép, az egész világ; de a kocsi vánkosa, hol magára vala; a rezgő éjfény, mely ismert fák sudarait metszé ki a homályból rémes körrajzokkal; a döcögő, kövecses út, melyen néhai atyjával annyiszor járt: szóval minden tárgy azon csodálatos önkívüliségből, mely az ájultság és a leigéztetés közti állapot volt, fölrázta őt, most csak egy rövid pillanatig, majd pedig hosszabb és kínzóbb időre.

Hová tűnt az idegen lovag?

Fényes rézpáncélja fölcsillog a kocsiajtó előtt, s a száguldó mén patkója csattog. Ezt látta, ezt hallá Sára. S mi történt később?

Hol a lovag?

A dombélen nem az ő mellvért villant-e ismét meg?

Semmi jel többé, egy alig hallható dobogáson, mely már szünni is kezd s egy lőnyerítésen kívül, melyet a szellő távolról kaphatott föl, oly halk, oly kétes!

A rablott leány meggyőződött, hogy rablója nincs körüle.

Mellette Mikes Mihály lovagolt, kit ismert.

A bakon valaki ült, kit Kelemennek gyanított.

De mit kereshetett közöttük a harmadik, kinek ő páncéljára hullatá könnyeit, szorítá szívét és fuldokló arcát?

Sára megfejthetetlennek találta a helyzetet, melyben van.

De az éj mindig világosabbá lőn, s azon millió csillag s azon holdsugár, mely a tájékat hegytömbjeivel és szirtalakjaival a leány szemei elé rajzoló, rendre fényt vetett a történetekre is.

Hisz Mikes-várba visznek, bizonyosan oda - gondolá Sára, mintha hinné, hogy még csak ezentúl kell fölébrednie.

Megrázkódott, mert talán hideg volt a lég, talán éles szél süvöltött be egy völgynyíláson, talán felröppent a kocsizajra egy alvó madár, talán a szirtdarab repedékéből égő szemek néztek rá, melyek a baziliszkuszé¹³⁵ vagy a butykáé¹³⁶ lehettek - megrázkódott.

- Kelemen rabolt volna-e el? De miként került hozzá az idegen?

Talányok, hozzávetések, a lehetetlenségtől való félelmek, a lehetőségről való ábrándok raja zibongott e kérdések körül.

- Majd meg fogom látni a valót! De nincs miért ily hamar, nincs miért ily korán!... Ah, hogy halad a kocsi!... Lassan, lassan!

¹³⁵ Szárnyas kígyó, tekintetével és leheletével élő mitológiai lény.

¹³⁶ Mumus, kísértet. (Szláv.)

Szívére szorítá kezét. S nem tudom, annak szilaj dobogásához szólott-e, vagy a repülő kocsihoz?

Egy fáklya lobogott, földre omló szurokkal, sötét füsttel, vörös lánggal.

- Hisz ez a Mikes vára.

- S kié lenne másé? - szólt Mihály, leemelve a rívó Sárát.

Kezdődött a várnagy szerepe.

Mármost sarkantyút adok lovamnak, hogy hamar otthon lehessenek - gondolá keresztes vitézünk.

- Mert látom, minden asszonyi állat sír, ha örvend, sír, ha búsul. Mindegyik egy-egy Judit, csak ifjabb vagy vénebb. A külső különbözik; a tartalom az. S ki érthetné a nőt? Ki tudná, mikor találta el kedvét, s mikor tesz kedve ellen?... Azt mondom neked, Mikes Mihály, jó barátom, hogy maradj nőtlen. Hódíts szíveket, ha tudsz, de ne legyünk úgy hódítók, hogy magunk essünk rabul. Fölfogtad-e ezt, jó barátom, Mikes Mihály? Ügyelj magadra. A szerelem nem csak a siketfajdot teszi vakká. Kár volt csupán ez aránylag eszes madarat keverni rossz hírbe. Ki találná el a női könnyek okait? S ők néha azért állanak ellen, mert akkor sírnak, midőn szívök nevet. Világos példa rá Sára. Szemes légy, jó barátom, Mikes Mihály, s nehogy elrabold Judit asszonyt, hogy ő is keservesen sírjon. Érted-e?

Ilyféle monológ között száguldott haza a tisztelt nagybátya, ki unokaöccseit Tarnócziné leányának elrablására tüzes szavakkal nógatta volt.

Úgy látszik, eltökélé a szép tanácsot, melyet másoknak adott, maga részéről nem követni.

Mit mondana rá az érzékeny Judit, ha tudná?...

A „kék szobában” Kelemen a leány előtt térdre esett.

- Imádott Sárám! - szólt ennek tündér kis kezét ajkaival - inkább ajkleheletével - félénken és elragadtatással érintve. - Imádott Sárám, megbocsáthat-e vakmerőségemért, mely forró szerelmem leghűbb záloga? Anyjának előítéletei majdnem az oltár zsámolya előtt szakították el kezeinket egymástól. Az nem lehetett az Isten akarata, hiszen mily bűnért lennék elkárhózható? S nem lehetett az ön óhajtása, hiszen a múlt annyi kedves emléke kísért és vigasztalt száműzetésemben! Sárám, ha lehetségesnek tartja, hogy anyja elébb-utóbb beleegyezését adta volna házasságunkra, ám akkor kárhóztasson; de ha nem élt e remény szívében, úgy ne ítélje meg szigorral a tettet, melyet elkövettem. Ó, Sárám, ki ne szerezne vissza elrablott kincsét a legkockázatosabb eszközök által is, midőn joga volt hozzá, s koldus lőn nélküle? Nem anyját vádolom e kemény szavakkal; csak magamat akarom menteni szilaj bűnömért. Szerelemből voltam gyöngédtelen, hűségem vétkem. Megbocsát-e?

Sára merőn tekintett az esdeklőre, mintha sokáig nem értette volna, amit hall.

Arca fehérebb lett az emlékkői alabástromnál. Ajkai mozogtak, mintha a gondolat és érzés szavait leszedte volna egyenként rólok valami varázslat, csak a beszéd küljeleit hagyván meg, oly csodálkozó és tompa arckifejezéssel együtt, mely a néző vérét megfagyasztja, idegeit tépdeli. Ajkai mozogtak, de nem hallatszék az a búbajos hang, melynek tiszta érce az üveg-harangoknál zengőbb volt - azon édes és csábos suttogás sem, mely érzéki és mégis szeplőtlen, titokszerű s angyalártatlan szokott nála lenni. S ah, az arcvonalak a néma ajk helyett mennyit szólhattak volna az esdeklő Kelemennek; de rémesebbet, mint a rossz jóslat; keserűbbet, mint a kétségbeesés; megfoghatatlanabbat, mint az örülség! Azonban a szerelmes ifjú csak annyit olvasott az arcvonalakból, hogy kedvese most haragszik rá, mit a történetek után könnyen megfejteni vélt, sőt előre képzelt.

- Bálványom! Szerelmem! Életem! Szép Sárám! Igéző tündérem! - rimánkodott, használva minden hízelgő és hő kifejezéseket, ó, ne légy olyan kegyetlen! Vétkeztem a közsokások s illedelem ellen... de szemrehányásokat anyádtól vártam volna, nem tőled, kedves, édes menyasszonyom.

A leány ijedten vonta vissza kezét, melyet Kelemen még mindig kezében tartott.

- Haza... haza akarok menni. Mi lesz belőlem? Ah, Istenem! Haza akarok menni! Vigyenek tüstént haza!

E fölkiáltások közt hátrált Kelementől az ablakig.

- Mi történt vele? Minő változás? Megfoghatatlan! - sóhajtá az ifjú. - Sárám - szólt közelítve hozzá -, az lehetetlen, hogy te félreértetted volna tettemet. Anyám tüstént ír nénémnek Szebenbe, s minket az oltár fog örökre összekötni.

- Soha! - kiáltá Sára, tiltólag emelve felé karját.

- Ah, hová sülyedtem véleményedben! - esdeklék Kelemen.

- Otthon kell lennem! Gyorsan, szélszárnyakon, időhaladék nélkül... vigyenek, vigyenek! Átok e küszöbön, melyen áthurcoltak! Igen, áthurcoltak. És ők mégis lovagoknak mondják magukat!

Kelemen leírhatatlan bámulattal tekintett Sárára.

- A hold eltűnt - folytatá a leány. - A csillagok, a csillagok... már halványabbak. Mennybéli atyám, még itt ér a hajnalszürkület! Kelemen, mindenre, ami szent, vitessen haza! Térden könyörögek-e szabadságomért?... Ó, az én nevem, az én nevem!

Omlottak a könnyek arcán.

Ekkor belépett Mikes Zsigmondné.

- Te nem lehetsz - szólt fiának - addig Sárával egy fedél alatt, míg Tarnócziné húgom nem ad szövetségtekre áldást. Indulj tüstént Mihály nagybátyádhoz, s ott várj, míg apád hívatni fog.

Kelemen, kit a rablott hölgy magaviselete egészen megzavart, örvendett, hogy hamar távozhatott.

Az öreg Mikes Zsigmond vörösbőr zsöllyeszékébe ült. Megtörlé homlokát, mert egy kevésé fárasztá az a gondolat, hogy kedves Móric fiát, kit oly régen nem szoríthatott karjai közé, s kit várva várt, még ma megláthatja. De e kedvetlen érzést, mely lélekvádval is vegyült, hamar elsimíták s kiűzték az új benyomások, melyeknek neje eltávazása után mindinkább átengedte magát.

- Gyönyörű birtok néz Sárára - számítgatá az öreg. - A szentléleki jószággrész testvérek közt is az én uradalmam harmadát föléri, s tiszta székely örökség, mely fiú nem létében leányra száll. Tarnócziné húgom sem volt szegény hajadon. S mennyit nem gyűjthetett özvegysége alatt? Boldogult nővére hozományát is Haller Péter kénytelen lesz kiadni. Személyesen fogom e pör megkezdését és vitelét vezetni. De csakugyan leginkább annak örülök, hogy sikerül, amit Sebestyén barátommal terveztünk. Keresztüljárt a gonosz anya eszén Kelemen fiam. Minden cselszövényeit, mint a pókhálót a dongó, szétszaggatá. Hej, fufangos gyerek Kelemen, pedig tartózkodónak és szelédnek hittem. Lám, lám, lassú víz partot mos. Azonban mégsem képzelem, hogy az ő eszében fogant volna meg a merész vállalat. Kétségkívül Sára bátorítá. Hadd csókoljam meg mind a két arcát. Irigy vagyok fiam szerencséjére, hehe, mily kedves kis menyasszonyt kapott. Nőmet juttatja eszembe, az is karcsú volt, de a sok gyerek a sugár

termetnek és fiatal arcnak éppen nem óvszere. Sárán is meg fog látszani a gyakori keresztelő. Bánkódjék férje azon. A nagyapa egyik unokát egyik, a másikat másik térdére veszi, bámul, hogy valaha unhatta magát, s úgy kapcsokkal tapad az élethez. Úgy ám, a nagyapa az igazi boldog. Gyí, fakó, gyí, deres! Hipp-hopp, ragadjátok a büszke kölyköket a tündérkiráyleány váráig.

S a vén Mikes Zsigmond gyorsan emelgette térdeit, mintha már lovagoltatná a leendő kis unokákat.

- De ideje volna Judit asszonyhoz menni - sóhajtá. - Hej, nyergeljetek!

A cseléd sietett e parancsot a lovászlegénynek tudtul adni.

Már felölté prémes, meleg ruháit a várúr - mert a hasadó korány hűvös szellőket hozott -, már távozni készült, midőn neje belépett.

- Hová akarsz menni?

- Judit húgomhoz, galambom!

- Jobb lesz, ülj kocsira, s vidd magaddal Sárát is.

- Mit tréfálsz, szívem!

- Bár volna okom tréfálni - szólt Ágnes asszony, levert, szomorú arccal... - Ő igen haragszik.

- Kicsoda?

- Sára.

- Ha haragszik is, csupa illedelemből teszi - válaszolt az öregúr, süvegét kezébe vevén.

- Minek csaljuk magunkat! Sára nem szereti Kelement.

Zsigmond úr előbb megütközött, s aztán jóízűen nevetett. - Nem ijesztesz meg, galambom. Tudom én, mit tartsak a dologról, rég benőtt már a fejem lágya. Ő ne szeretné az én derék fiamat? Gyermekkorában is minden játéka abban végződött, hogy ő volt az ara, s Kelemen a vőlegény. Csak a vőfélyre nézve valának kétségben. Fiam Mihály bátyát akarta, de a kis kacér menyasszony Kapronczai Györgyöt. Talán most is azon civakodtak össze! Hehe!

- Az Istenért, vedd komolyan, amit mondok - esdeklék könnyezve Ágnes asszony. - Sára határozottan kinyilatkoztatta nekem, hogy sohasem fogja kezét Kelemennek adni.

- Szeszély, merő szeszély! Hívd hozzám hamar Kelement.

- Már Mihály bátyához küldöttem őt, míg sorsa eldől.

- Utánajár hát János fiam a dolognak. Ő ravasz, sima, udvarias ember, a legrejtettebb titkot is könnyen kicsalja. Valami veszekedésnek kellett az úrfi és kisasszony közt támadni. Hamar fognak a házaselet szokásainak elsajátításához. Sára makacs, hm, s haragjában még magát szerencsétlenné tehetné. Mielőbb ki kell őket békítenünk. Eredj, galambom, Jánosért... De íme, jön. Jó, hogy itt vagy, fiam. Éppen emlegettünk. Szólj igazán, ellenkezett-e veled Sára, midőn lovadra emelted? Te egyebet mondottál nekünk.

- Az első percen kívül, atyám, nem küzdött, nem vonakodott, nem szólt. S ez természetes, mert félsötét este volt, s termetem és arcom hasonlatossága könnyen elhitethető vele, hogy Kelemen vagyok.

- S most nőm mégis haza akarja vitetni - szólt panaszkodva Zsigmond úr.

- Mert megveti e hajlékot - mondá Ágnes asszony.

- Kérlek, fiam, nyomozd ki az egész perpatvar okát és célját - adá Jánosnak az apa utasításul.

A szegény leány, időn ismét magára volt, fölindulástól kifáradva borult le egy kerevetre.

Halvány arcát az ég szegélyén megvillant hajnalsugárok köszönték.

- Ó, Istenem, már vége az éjnek! Fölserkentem az álomból, s én ez iszonyú házban vagyok még. Hová hoztál, ó, mivé tévél...

Fölnyílt az ajtó, belépett János, és Sára kiáltá: - Francisco!

- Szent ég! Ez Loránt kis apródja!¹³⁷ - rebegék az érkezett ajkai.

Sára hozzá futott:

- Segítség, segítség! Távozzunk innen. Szabadítson meg e rémítő helytől. Itt visszaélnék a barátsággal, a vendégjogot nevetik, a bizodalomból gúnyt űznek, a hitet megcsalják. Ó, Istenem, mily borzasztó órákat éltem át! Fussunk! Meneküljünk hamar, míg nem lesz késő!

János mozdulatlan állott, de arcáról elköltözött minden vér.

- Sejtelveim, sejtelveim! - sóhajtá alig hallhatón.

A leány megfogta karját:

- Menjünk! E házban az árulás lakik, a csel lakik, a csábítás lakik. Sok bűn van együtt. S mindenik az erény köntösét és szavait lopta el. Úgy néz ki, mintha ártatlan volna. Ó, Francisco, miért hozott ebbe az átkos házba?

- Sára, ön atyám hajlékát gyalázza.

- Atyját?... Áldott legyen a küszöb! Áldott a falak minden köve!

És sűrűn omlottak a leány könnyei, míg most összefogott kézzel kérte az áldást.

- El vagyok ítélve! - szólt János hirtelen odahagyva a szobát.

Sára nem érté sem a felkiáltást, sem a távozást. S mit érthetett volna az egész éj titkaiból? Mit, azon csodálatos órákból, melyek hol az álom bűvjátékainak, hol pedig rejtélyesen bőszerű valónak látszottak?

A szerelem édes nézetével tüstént Franciscóra ismert, midőn a hölgyrabló arcrostélyát küzdő keze lerándítá. Elbűvölve nem bírt többé ellenszegülni. S míg Mikes János a rendkívüli jelenetet abból magyarázta, hogy öccsével tévesztik össze; míg a leánynak minden felindulásában Kelemen iránti rokonszenvet vélt; míg keble megfeythetetlen érzések hullámainál hanyatlott, kék és szomor, emlékek és jósálmok felé; addig Sára elborítva a benyomásoktól, melyek kedélyére omlottak, midőn az önkívüliségből menekült, csak szívének erős szerelmét és szorongásait érzé. S mire is gondolt volna, s miért? Hogy foghatná föl a titkost, az érthetlent, mely vele és körüle történik? Miként fűzhette volna össze elméje az álmoképeknél álomszerűbb tényeket?

¹³⁷ Ráskai Gáspár 16. századi főúr *Egy szép história az vitéz Franciscóruul és az ő feleségéről*, című elbeszélő költeménye 1574-ben jelent meg Debrecenben.

Csak midőn a hölgyrabló többi kíséretére, a hegyi útra, melyen vitették, és Mikes-várra ismert, rohanta martalékként meg egy szintén alaktalan, szintén összefüggés nélküli, de sötét gyanú, melynek azon ösztöni hatása volt rá, hogy Kelement, kit eddig túrni tudott, most gyűlölni kezdé.

De János megjelenése ismét szerelembe olvasztá föl a szerencsétlen leány egész lényét, s végre azon áldást mondatá az átokra nyílt ajkakkal, melyben a hölgyrabló elítéltetését hallá csengeni.

- Nos, rábeszélted? - tudakolá hévvel Mikes Zsigmond a karszékből fia elébe sietve, mihelyt ez az oszlopos étterembe lépett, hogy a kis fegyvercsarnokba érkezzék, hol az öreg várt reá. - Mi bajod, fiam? Miért vagy oly sápadt, mintha terítőről keltél volna fel? Nos, boldogultál-e Sárával? Ugye helyreigazítottad makacs fejét? Tudtam, hogy te hamar fogod a szerelmespár apró civódásait elintézni. Eszed találékony, s ezer szó közül mindig a legsimábbat és meggyőzőbbet választja ki. Te mestere vagy a rábeszélésnek. De mintha átfáztál volna, megkékültek ajkaid, vértelen lett arcod. Sírt-e egy keveset Sára? No, azért szerelmes szűz, hogy könnyezzen és vonakodjék. De csakugyan engedett, vagy... Fiam! Miért hallgatsz? Tekinteted aggodalomba ejt! Szólj, az Isten szerelmére! Szólj, beszélj már! Egészen elvesztettem türelmemet. Mit akarsz titkolni? Vész fenyegeti-e házunkat? Még ránk foghatnák ellenségeink, hogy leányt raboltunk. Az ördögben, süsd ki már a valót.

- Vigye, atyám, haza Sárát.

Zsigmond úr hallá e tanácsot már nejétől is; de akkor nem vette számba, míg most egészen megütközött, s gondtalan bizakodása, mely eddig kedélyhangulatát jellemzé, menten szétfoslott.

- Mekkora gyalázat! Gúny tárgyaivá leszünk!

- Atyám, a halasztás által jön házunkba a szégyen és vád. Sietnünk kell. Atyám, még jóvátehetné erélyével Kelemen tévedését és az én bűnömet. Rossz szellem hozott ide. Távollétem alatt boldog volt családunk. S most? Ah, atyám, megbocsáthat-e nekem? Anyám könnyei lelkemet fogják égetni. Vitesse vissza tüstént Sárát! Legjobb, ha anyám megy vele.

- Nem - szólt az öreg -, gyávaság volna ily hamar lemondani a reményről. Annyi évig szerettek egymást, hogy meghasonlásuknak nem lehet mély oka. Szeszély, egyéb semmi, csak leány-szeszély.

- De szerette-e Kelement Sára? Tudja-e atyám bizonyosan?

- Mint azt, hogy élek. S hozhatta-e valaki józan ésszel késégbe? Beszélte neked valaki ellenkezőt? De, fiam, sápadt vagy. Igen szívedre vetted a történeteket. Ne félj! Ne veszítsd el reményedet! Minden felleg még nem jelent zivatart, és sok vihar után lett már zöldőbb a rét, erősebb gyökerűvé a fa, tisztábbá a lég, gazdagabbá az aratás. Én tapasztalt ember vagyok, gondok közt vénültem meg. Sára engedni fog, mihelyt szeszélye kigőzölg. Engem tapasztalt ősznek tartanak, s fehér fürteimre erősítem, hogy Sára boldog lesz.

- És csakugyan szerette Kelement? - kérdé János.

- Fiam, miért nem akarsz szavamnak hinni? Vaknak tartasz vagy bárgyúnak?

- Ah, akkor még mindent jóvá lehet tenni - sóhajta János különös nemével a fájdalomnak és elszánásnak.

- A ló, nemzetes uram, megnyergelve - jelenté egy apród.

- Mit sürögtök itt? - zsémbelt az öregúr. - Most minden pontos akar lenni. Máskor lármázhatok, míg előütik orrukat. Pusztulj ki!... Még e kölyök is gyanít valamit - szólt a távozó

apródot szemeivel követve. - Cselédek szüntelenül körülöttem lábatlankodnak. Örökös lótasfutás! És Móríc fiam mindjárt megjön! Mit tegyünk? János fiam, eredj, kérlek, hamar Székely Mártonhoz. Ő ott hált az éjjel. Tartóztasd vissza legalább holnapig. Ha vele az úton találkozna, vidd valamelyik ismerősödhöz, csak Mihály bátyádhoz ne. Nála mindent meghallana. Majd később magam beszélem neki el a történeteket. Eredj, fiam!

- Engedje, kedves atyám, egyszersmind búcsúmat venni. Mihelyt Mórícval végeztem, indulok Lupuj vajdához.

- Hová? - kiáltott csodálkozva az öreg.

- A vajdához.

- Álmodom-e? Hisz lemondta a testőri hadnagyságról.

- Ha nem adhatná vissza helyemet a vajda, akkor újra fogom a szolgálatot kezdeni.

- Az Istenért! Megint itt akarsz hagyni? Mit mond rá szegény anyád? Fiam! Egészen elidegkedtél házunktól. Én nem foglak vádolni. Hallgattam, midőn annyi év óta nem vettél időt magadnak, vén szüleidet fölkeresni. De mit gondolhat felőled anyád? Rossz jel, ha a fiú nem érez szeretetet ősi hajléka iránt; ha a fényes udvarok élveihez és szokásaihoz simulva, nem lel többé örömet otthon; ha kezdi szégyellni atyjának, anyjának egyszerű magaviseletét, s kevélységgel telve lemond a kegyeletekről, hogy ne akadályozzák nagyravágásában... De mit is beszélek ily bohóságokat? Hisz te csak tréfáltál.

János a fájdalomtól egészen át volt hatva, de amint arcát elfordította, hogy a szemében serkedő könnyet lenyomhassa, meglátja Sárát, ki az étterem egy oszlopánál állott, közel a mellékszoba ajtajához, s tusakodott a továbblépés vagy visszavonulás közt.

- El kell okvetlenül utaznom, atyám - szólt ekkor János emeltebb hangon. - Minden perc, mely föltartóztat, boldogságom esküdt ellensége. Jászvásárig meg sem állhatok.

- De az Isten szerelmére, miért?

- Jegyesem vár.

Halk sóhaj tévedt a kis szobába, oly kínos és elfojtott nesz, mely a részvétlenséget gyöngédségre, s részvétet könnyekre, a szerelmet örülésre csábíthatná.

János lesütve tartá szemét; Zsigmond úr az öröm miatt nem hallott semmit.

- Hát csakugyan igaz a vajda leányával való viszonyod? Te tagadtad.

- Mária kívánságára.

- Visszautazási szándékomat is titkolád.

- Tegnap kaptam az első reményt, hogy Lupuj beleegyezik.

- Áldásom fejedre! Menj, fiam, anyádhoz búcsúzni.

Amint az apa fia fölött kiterjeszté kezét, meglátta a reszkető, halvány Sárát. - Ő itt? Bizonyosan megváltoztatta nézetét, s azért van ekkora fölindulásban - sűgá Jánosnak.

Sára a fehér oszlopra támasztotta fehér karját.

- Kedves menyem! - szólt most Zsigmond úr a leány felé fordulva, hogy azon kiterjesztett kezekkel, melyekkel fiát akarta megáldani, Tarnócziné leányát karolja át.

Sára még inkább reszketett.

János segítségére megy.

- Nem szükség, éppen semmi bajom - szólta Sára, erejét hirtelen összpontosítva. - Magam sorsáról akartam beszélni; de elsőséget adok a lovag búcsúzásának, s visszavonulok az érzékeny családjelenet elől, és csak azután kérek kihallgatást.

Zsigmond úr a leányhoz indult, hogy karján vezethesse szobájába; de akit udvariasan akart kikísérni, csaknem szaladva tűnt el szeme elől.

- Mélyen meg van hatva - sóhajtá János. - Mennyi gyönyör reá nézni! Gyűlölni fog-e? Mit érdelek egyebet! Isten veled, Kelemen, légy boldogabb, mint én lehetek! Ne sejtse az áldozatot, melyet éretted hoztam!... Polyva az élet, kihullott tartalma; hadd hajtsa a szél ide-oda!

- Óvatosan hozd elő anyádnak a távozást - szólta az étterem ajtajából visszatért Zsigmond úr. - Mily szilajon nyargalt el előlem Sára! Átkozott kis teremtés!... Említsd meg, fiam, előbb Mária vonzalmát, s csak azután térj szándékozdra. Szegény anyád sírni fog. De Móric véletlenül megérkezhetik. Légy, fiam, a búcsúzáskor szavaidban takarékos. Mikor látlak megint? Tudósíts rögtön Jászvásárról. Ugye, eljössz névnapomra, ...az születésem napja is. Akkor, remélem, szép menyecskét kapsz várunkban. A leggyorsabb lovon menj Móric elébe. Ígérd meg, hogy a Zsigmond-napot együtt töltjük. Távozz, fiam, anyádhoz búcsúzni. De mi bajod? Te beteg vagy, rosszul érzed magadat? Szólj! Ugye visszajössz?

- Mikor, atyám?

- Névnapomra, János fiam. Te nem hallgattál rám?

- Ah, igen, visszajövök.

- S nőtől?

- Kivel?

- Máriával, János fiam.

- Ah, igen, talán vele.

Mikes Zsigmond, mihelyt magára lőn, hosszasan sétált a szobában. - Mégsem értem Jánost! - töprenkedett. - Ő minden gyermekem közt legkülönösebb természetű. S minek e gyors távozása? Megkövetem a szerelmet; de nem tetszik azon új divatú szokása, hogy a gyermeki szeretetnek kíván ártani. Mária szép kisasszony, s türelmetlen lehet a várásban; azonban én apa vagyok, s mióta nem láttam fiamat? Helyes-e Máriától e mohó, e falánk hév, mely a szülék kebléről is elirigyl az ölelést? János fiam igen lágyszívű. Én nem hagytam volna el a hosszú távollét után atyámat Ágnes szép szemeiért oly gyorsan; pedig Ágnes, az én vén Ágnesem, bájos leány volt, mindenik ujja kaphatott volna egy férjet, s különben nálamnál. Úgy ám! Ej, be megváltozott a világ. A jó fiak is most másként jók, mint eddig voltak... De minek a panasz? Nincs-e elég gond nélkül is nyakamon?... Röviden fogok Sárával igazítani, s aztán Naprádiné asszonyhoz lovagolok, hogy értesítsem az eredményről.

Midőn Zsigmond úr az előcsarnokba lépett, hogy a folyosón végigmenve azon szobába érjen, hol Sára volt, Mihály lovásza vágatott az udvarra egészen habos paripán.

- Mi újság? - kiáltá a patkócsattogásra kitekintő várúr.

- Levelet hoztam, kegyelmes nagyuram, az én gazdámtól, s pedig igen sürgetőt. Válasz nem kell rá.

A lovász, míg egy apród átadta az iratot, már a várkapun kiszáguldott. Még csak egy pohár borra sem várt.

A levél pedig, melyre válaszolni nem kellett, így hangzék:

Tisztelt urambátyám!

Tarnócziné, a szentléleki vár hétfejű sárkánya, ma reggel véletlenül megérkezett, s rettentő dühben volt. Haller Péter, ki derekabb embernek látszik, mint hittem volna, eleget csendesíté, de nem használt. Most a nagyasszony urambátyámhoz indul, bár Naprádiné mentől kevesebbet vallott reánk. Ha Sára amellet marad, hogy önként távozott az anyai házból, akkor Haller, mint mondá, minden befolyását a házasság végrehajtására fordítja, s mihelyt Tarnóczinéval nem boldogul, a fejedelemhez folyamodik, ki egy hatalomszóval könnyen rendet csinálhat. Hisz a megszökött leány tizen-nyolcadik évét betöltötte. Csak bátorítsa tehát, urambátyám, hogy félelem nélkül vallja be Kelemen iránti szerelmét. Ezt ő könnyen teheti, mert nem képelem, hogy mamája annyi idegen előtt szemeit ki akarhassa kaparni. Egyébiránt az éjjeli kalandnak a cselédek közül senki sem volt tanúja, s az erdőből akármerre rabolhatták Sárát Moldváig. Ennélfogva, ha a határozott nyilatkozattól rettegne, akkor jobb lesz a várban létét kereken tagadni, míg a mama megszelidítésére módot lelhetünk.

Zsigmond úrra inkább nyugtatón, mint ingerlőleg hatott az egész levél.

- Hála Isten - szólt belépő nejéhez -, Tarnócziné húgom hazaérkezett, s mindjárt jön hozzád. Lásd szívesen.

- Tehát beleegyezik a házasságba?

- Egy kissé pattog még; de Sára kinyilatkoztatja, hogy szerelemből és önként hagyta el a szülei házat. S így a mai ebédet könnyen követheti jegyváltás. Akkor húgom vissza fogja vinni Sárát, s az egész kifejlés sokkal természetesebb lesz, hogysen felőle valaki csak beszélhessen is.

- Bár úgy történnék! - mondá szomorúan felesége. - De Sára velem határozottan beszélt. S mi oka lett volna szerelmét titkolni? Szegény János!... Tudod-e, hogy ő is megy?

- Visszajön tavaszra.

- Hiszed-e?

- Ugyan, miért ne hinném, galambom? Talán még nejét is elhozza.

- Meg fogod látni, hogy János nem veszi el Máriát.

- Ez már mégis sok! Te vagy az első anya, ki azt hiszi, hogy fiaiba egy leány sem szerethet. Tán nyomorékok gyerekeink, vagy a bűn és feslettség barlangjában növekedtek föl? Ugyan, öregem, legyen eszed. Egyik fiamnál sem voltam különb, s mégsem adtál kosarat. Őket se féltsd. Nem oly becses Erdélyben a párta, mint az amazonoknál. Tízet is odaadnának egy közönséges csipkefejkötőért. De te vendégeket vársz; rendelj fényes ebédet. Tarnóczinének jó étvágya van. Fogadjuk régi ismerősként. Kedvenc ételeit készítesd meg.

8

Mit mondhatta Szécsi mármarosai várában Francisco a Loránt kis apródjának? Csak ami szerepében volt, s az egypár rossz vers lehetett. De a darab közben s az előadás után? Akkor a szellemes és kacér Szécsi Máriának udvarolt. S az apróddal nem beszélt-e? Talán legkevesebbet, talán a legtöbb közönnyel.

Sára visszaidézte emlékébe Francisco minden arckifejezését, mozdulatát és szavát. Akarta volna, hogy hűtlenségéért gyűlölhessen a vajda leányába szerelmes Mikes Jánost. Boldog Isten! De kihez volt hűtlen? Hozzá nem. Mármarosban alig vette észre őt, és a szentléleki várból úgy rabolta el, hogy rá sem ismert.

Ah, ez elviselhetetlen kín! Miért nem gyűlölhetsz? Mily balsorsos volna most vérző szívének a megvetés joga. S mint kell szégyellnie a hő vért, a lázas átengedést s a tündérképeket, melyeket a boldogságról álmodott, míg rablója ércmellére hajtá fejét? S mit szégyelljen inkább? Azt-e, ha Mikes János nem is sejté szerelmét, vagy ha észrevette?

Szilajjává tévé fájdalma, s meggyűlölte... Kelemen.

Zsigmond úr nyitott a szobába.

- Fiam, Kelemen, durvaságát menteni és Sára kezét számára megkérni jöttem. Kedves húgom, eléggé büntette őt már, s ideje, hogy régi, jó indulatjába visszafogadja.

- Uram, én sohasem szerettem fiát.

- Hát az eddigi jelek? - kérde képéből kikelve az apa.

- Önteltség volt tőle baráti ragaszkodásomban, mely most egészen kihalt, többet látni a valónál.

- Családom!

Sára vállat vonított.

- Minő negéd.

A leány gúnyos, hideg arckifejezéssel válaszolt.

- Kelemen jelleme ellen van talán kifogása?

- Tegnap óta.

- De ezt feledve, ezen kívül?

- Kit szeretünk, hibáit is elnézzük; ki iránt közönyösök vagyunk, jó tulajdonait sem vágyunk tudni.

- Ha most nem is szereti őt, fogja ezentúl.

- Soha.

- Ki kezeskedhetik a jövőről?

- Én. Más szeretek.

- Ez tréfa.

- Való, uram!

- Ugyan kit? Szentléleken!

- Szerelmünkre érdemtelen mindenütt lehet találni. S kegyelmedhez nincs több kíváncsi, csak hogy vitessen haza.

- Meg akar-e minket alázni? - szólt Zsigmond úr ingerült esdekléssel.

- Anyám házában akarok lenni. Akarom, hogy a világ tudja meg, mi módon távoztam el.

- Nevére úgyis ragadna szenny, Sára! Szerencséje akkor is össze volna rontva. Csak fiam keze óvhatja a gyanútól. Csak az eltitkolás védi hírnevét.

- Az őszinteség hívókra fog találni.

- És mosolygókra is. Én vénember vagyok, de egy nőrablásra sem emlékszem, melyben legalább a kacérság vádja ne terhelte volna a leányt.

- Uram, kegyelmed igen szigorú bírása fiainak. Legyen irántok irgalmasabb. Én kérem erre. De az idő halad. Vitessen haza!

- Kelemen boldoggá tenné önt.

- Úgy teljes szívemből vágyom boldogtalanságra.

Mikes Zsigmond szeme előtt lebegett családjának gyalázata és a nevetségessé tétel.

- Húgocskám, másként fogsz majd gondolkodni - szólt egy eszme által megkapatva. - Sára, kegyednek nyugalomra és magához térésre van szüksége.

Ezzel hátat fordított.

A leány hallá, hogy a távozó várúr az ajtót bezárja.

Fogollyá lőn.

Az ablakon erős vasrostély volt.

- Keblemben kellett volna rejtennem azt a gyilkot, melyet az ő vaspáncélján törtem át.

E szavakkal dőlt Sára a kerevetre...

Zsigmond úr pedig levelet írt Mihálynak és Kelemennek, melyben a veszélyt, mely házáat fenyegeti, érintvén, felszólítja, hogy Tarnócziné leányát még az éjjel ragadják el, s vigyék Moldvába. Addig majd eligazítja ő a többi.

Lovásza már útban volt a levéllel, midőn az ebédre intő nejeének mondta:

- Nincs szükség dáridóra. Tarnócziné asszonyom nem eszik nálunk. S te nem fogod tudni, hogy leánya hol van. Hallgatsz, ha térden állva kérdené is.

- Az Istenért, mi történt?

- Csak annyit mondom, galambom, hogyha elárulod a titkot, fiad és családod semmivé van téve.

Alig mondá ezt Zsigmond úr, midőn Tarnócziné azon zömök kocsin, mely Judit finom hintóját pozdorjává akarta törni, a várkapun behajta.

9

Ki hibáztatná a nőket, ha a gyászruhát is, melyben a férjért fognak a koporsó előtt sírni, előbb fölpróbálják, s aztán visszaküldik a szabónak, hogy hamar igazítsa ki, mert nem áll jól?

Azonban Tarnócziné nagyasszonyom Sebestyén temetésére egész pongyolában s talán éppen szőrzsákban - mint Sionnak kesergő leánya¹³⁸ - óhajtott volna megjelenni; s minthogy ez kivihető nem vala, fenntartá magának a jogot hosszú s tömött haját összevissza kuszálni, s a hevesebb vezeklés perceiben a gyászruhából egy-egy darabot lehasogatni; természetesen oly helyekről, melyeknek fedetlensége a hallgatók szemét nem botránkoztatja. A ruhahasogató igen megható jelenet volt, és sokáig élt a nép emlékében.

De Tarnócziné, mint bölcs asszony, a szerencsétlenségnek, melyre őt az irgalmas Isten próbáltatás végett kitette, különböző nemei szerint tudá magát viselni.

¹³⁸ Sion eredetileg a júdeai hegylánc egyik hegyének neve, a „Sion leánya” kifejezés általában Jeruzsálemet és lakóit jelentette.

A férj halála oly baj volt, melyhez a magáról elfeledkezés és könny illett; a leány elraboltatása pedig erélyt és polemizáló ügyességet kívánt.

Így fogta föl a kérdést árva özvegyünk.

Egyszerű sötét rokolyát választott ki szerény ruhatárából; de annyi gonddal öltözött fel, amennyit a közönség elébe lépő matrónától igényelhetünk.

Mihelyt készen volt, Jutkának egy nyaklevest ígért - mi nem egészen arccsapást jelent -, Naprádínét, ki elutazandó vala, gúnyos és gyanakvó szemekkel méregeté, az ispánt hűlt-szájúnak, a várnagyot féleszünek címezte, s elmondván jóslatait a házában délutánig történhető rendetlenségek felől, kocsiba ült, és ott a kocsis valószínű ittassága felől sopánkodott, míg nem végre szuszt nyert a földolognak, melyért az ittasság kérdését feszegette, elmondására, hogy tudniillik a kocsis gyorsan hajtsa a lovakat, de nehogy a hámistráng elszakadjon, a tengelyszeg kiszökjék, a kerékagy meghasadjon, a küllők széthulljanak, a pánt elpattanjon, a rúd kettétörjék, a kocsi fölforduljon; mert ha a hámistráng elszakad, a tengely kiszökik, a kerékagy meghasad, a küllő széthull, a pánt elpattan, a rúd kettétörik, a kocsi fölfordul, és valami szerencsétlenség történék, akkor a kocsis egész évi fizetésétől elbúcsúzhatik, azonkívül hogy tömlőben fog rothadni.

Ha nem másnak, úgy alkalmasint e keresztyéni és szelíd figyelmeztetésnek tulajdonítható, hogy az árva özvegy ép tagokkal s hamar érkezett a Mikes-várba.

Zsigmond úr cselédei a kocsihoz nyargaltak, hogy a kegyes asszonyt leszállni segítsék; de minden szolgálati készségek füstbe ment, mert Tarnócziné bevárta, míg inasa s az apródot helyettesítő kulcsár a bakról szép csendesén talpra keltek, s rájuk támaszkodva haladott föl a tornác lépcsőin.

- Jön! Jön! - rebegé Ágnes asszony, ki a férjétől nyert utasítás óta percenként növekvő aggodalmak martaléka volt.

- Legyen eszed, Ágnes! Félelmed elárul, szedd össze lélekerődöt! Vagy jobb lesz, ha visszavonulsz! Eredj, kedvesem, menj hamar szobádba! - inté nejét Zsigmond úr, az ajtóhoz sietve, mintha csak most venné észre, hogy vendége jött.

Alig haladt a nagyterem közepéig, midőn az árva özvegy, hátracsapva az ajtószárnyat, belépett. Bal karja már a küszöbön fölemelve, s kövér kerek keze gombolyékba volt szorítva. Első indulatrohamában, úgy látszék, talán egypár széket is föl akart dönteni; de midőn a neki hasztalan köszöngető Zsigmondhoz ért, megváltoztatá szándékát, s feléje fordulván, csípőre tett kézzel s vadul csengő hangon mondá: - Állj elő, vén Hámor, s adj számot sáfarkodásodról! Hová rejtetted Dinát, Jákobnak és Leának magzatát, kit a te utálatos, bálványimádó fiad, Sechem, elrabolt? Hogy lepje meg a bélpoklosság, zsugorodjék össze keze-lába! Hozd ide tüstént Dinát. Hallod-e, vén Hámor, nyomban itt legyen Dina!¹³⁹

- Kedves drága húgom! Én Mikes Zsigmond vagyok, nem pedig Hámor, és Dinának soha hírét sem hallottam. Aztán nem is hívnak engem csak félvállról te-nek. Még a bagoly is úr az odúban.

¹³⁹ A történetet - Jákob és Lea leányának, a szépséges Dinának elrablását - az Ótestamentumban Mózes *Első könyve* (34. rész) írja le.

- No hát, magyarul mondom meg kegyelmednek, vén Jébuzeus,¹⁴⁰ vagy hogy is hívják... vén Mikes Zsigmond uram! Ej, miért is vesztegetném a perizeusok cudar nemzetségeinél, az emorteusok bűnbarlangjában a hitteusok ronda ágyasházában, a hiveusok latrai közt és a kanáneusok faragott képeinek imádói előtt azon szent nyelvnek kifejezéseit, melyet csak a Sion igaz fiai és leányai értenek? No hát, Jébuzeus-Mikes uram, hová tettük Tarnóczi Sárát? Hol duggatjuk? No, Mikes uram, vásik ugye régóta a fogunk Sára után? Meghiszem, az ebszültét! De Sára nem a Baal szolgáinak való. Nem azért neveltem fel az ige mannájával, nem azért öltöztettem a jó erkölcs fehér gyolcsruhájába, nem azért kapcsoltam be derekát a szemérem háznál szőtt, kék bársony övével, nem azért akasztám vállaira az alázatosság tiszta palástját, nem azért áztattam haját az áhítat drága kenetjeivel, s nem azért tűztem kontyára az igaz hitnek éjjel is ragyogó karbunkulusát, hogy a tisztátalanok gyermekei, kiknek ruháit utálattal égetik meg az engesztelő áldozatoknál is, az ő testét fékélyes kezeikkel érinteni merjék, s az ő szeplőtlen ajkaihoz leheljék azon dögvészes lélegzést, melynek szagát a leviták¹⁴¹ minden füstölődényei sem képesek kiirtani. Úgy ám, Jébuzeus nagyuram, nem azért szültem, tápláltam, s oktatám az Isten igéjében Sárát, hogy a perizeusok tisztátalan fájával lakozzék egy fedél alatt, egy són és egy kenyéren. Hallja-e már? Az én leányom után hiába nyújtózkodik Sechem úrfi. Nincs nekem szemétre vetni való leányom. Értette-e? Hozzák tüstént elé Sárát! Hová rejté őt a fajtalan Sechem, az átkozott Sechem, az utálatos Sechem? He! Hová rejté?

- Kedves húgom! Becsületszavamra mondom, hogy Sechemnek soha hírét sem hallottam - szólt szelíd hangon Zsigmond úr.

- Velem ne üzzön tréfát, Jébuzeus uram! - kiálta az árva özvegy. - Én tenyeremben tartom a kegyelmed fejét, s tetszésem szerint a földre dobhatom. Fölfogta-e, amire célzok, vén Jébuzeus, vén Mikes Zsigmond? A kegyelmed fia, Kelemen rabolta el Sárát.

- Majd megmosom fejét a lurkónak, ha csakugyan ezt tette.

- Nekem semmi mosás nem elég - válaszolá Tarnócziné, még jobban illesztve csipőjére öklét.

- Megparancsolom hát, hogy nőül vegye.

- Nincs szükségem az ebszültére! Majd bizony pápistának adom leányomat! Előbb lássa meg a háta közepét!

- No, hát nem veszi el fiam.

- Ugye? Tehát legyen culája?¹⁴² Köszönöm szépen, vén Jébuzeus!... Ilyenek a pápisták!... Még ezt meri nekem ajánlani!

- Én azt mondtam, hogy Kelemen vegye el Sárát - mentegetőzék Zsigmond.

- Mit hallok? Kit vegyen el? Még ezt meri ajánlani! Hallatlan szemtelenség! Ilyenek a pápisták!... Csak ki a lányommal! Tüstént adják ide Sárát!

- Egy hajszálnyi sincs nálam belőle. Most hallám először, kedves ángyomasszony szájából, a történeteket.

¹⁴⁰ Az Ótestamentum szerint az egyik palesztinai pogány törzs ősatya. A következő mondatban Tarnócziné sorra veszi az ótestamentumi zsidósággal ellentétes törzseket.

¹⁴¹ Értsd: katolikus papok.

¹⁴² Szajhája.

- Sárának itt kell lenni. Hová vitték volna egyebüvé?
 - De, drága húgom, miért képzeled, hogy éppen Kelemen vitte el, s hogy általában elvitték?
 - Vén farizeus! Hát azt hiszi, hogy otthon van?
 - Biz én nem gondolom, hogy ángyomasszony éppen ok nélkül üssön ekkora csatarát. De elmehetett Sára mással. Sok levante van Erdélyben a fiamon kívül is.
 - Mi? Elszökött hát valakivel? Mily cudarság! Megpukkanok mérgemben.
 - Elragadhatták a zsványok.
 - Hát Mikes Mihály zsványokkal jár?
 - Mit tudom én. Pöröm van vele. Rég nem láttam.
 - Tehát zsvány Mikes Mihály?
 - Azt mégsem hinném.
 - Hallja-e Jébuzeus? Őt tulajdon szemeivel látta két erdőkerülőm... nem egy, Jébuzeus, de kettő. Érti-e?
 - Úgy hát Mihály öcsém ragadta el Sárát.
 - Ne tartson bolondnak! Kiadja-e a leányomat szépszerint, vagy nem?
 - Nincs nálam.
 - Kiadja-e? Másodszor kérdem.
 - De honnan adhassam ki?
 - Tehát nem adja? Kérdem harmadszor és utoljára.
 - Drága húgom! Egy régi törvényünk mondja, hogy ahol nincs, onnan a fiskus¹⁴³ sem vehet.
 - Tudok én más törvényeket is, vén Jébuzeus - szólt keserűen föl kacagva Tarnócziné. - Majd fogja kegyelmed is tapasztalni. Ismerem az 1573-i cikk 7. artikulusát,¹⁴⁴ az 1625-inek, az 1630-inak és 1631-inek pontjait, a közelebbi segesvári diéta¹⁴⁵ végzésével együtt. Azok világosan szólnak... Hálát adok, mennyei Istenem, hogy az én leányomat választottad eszközül e hitetlen család semmivé tételére! Dicsértessék szent neved; mert föl magasztaltál engemet e kegyelem, e kitüntetés által!
- Míg az árva özvegy összefogott kézzel imádkozott, hideg borzadály futott Mikes Zsigmond gerincvelején át, s térdei reszketni kezdtek. Az idézett törvénycikkek tartalma iszonyú lehetett; de még iszonyúbb hatást gyakorolt rá a bösz asszony rajongó fohásza. Már ajkain lebegett azon nyilatkozat, hogy kész Sárát kiadni; midőn Tarnócziné a természet búcsú nélkül odahagyá. Zsigmond úr magával küzdve indult utána; azonban midőn a tornáchoz ért, az inas és a helyettes apród éppen a kocsiba emelték a szentléleki vár úrnőjét.
- Már késő! - sóhajtá az öreg. - Átkozott nap virradt rám! Egy századig tart minden órája. Boldog Isten, mikor lesz már éjjel?

¹⁴³ A kincstár.

¹⁴⁴ Bekezdését, pontját.

¹⁴⁵ Országgyűlés és annak ülőszaka.

Tarnócziné, midőn lovai megindultak, mosolygott. Sárának a Mikes-várban kell lenni; különben a vén farizeus nem tűrt volna el tőlem annyi gorombaságot. Kezemben vannak mindnyájan, az apa és gyermekei egyaránt... - Mit pizmog a kocsis? Hajtson hamar, ha kidőlnék is a lovak - kiáltá cselédeinek. - Bontsd ki már azt az ostort! Hajts!... Be örvendek, hogy sem előbb, sem utóbb nem érkeztem Szebenből haza. Hallert könnyen vissza tudom keríteni... Mégsem hajtasz?... Megbosszulom azokat, kik Sebestyén szívét tőlem és az Istentől el akarták vonni. Érettök szokott ő el a háztól, példájokon tanulta a világi hivalkodást, velők együtt nevetett ki engemet, csengő poharak közt... s engemet nevetett ki!... S mégsem hajtod eléggé a lovakat? Rajta, rajta!... Ők szoktattak féltékenységre, s órákig kellett egykedvűleg ülnöm kacér nők közt, kik táncoltak, kendőztek, élceket mondtak, és szemtelen danákat éneklének hárfa és citera mellett. Emlékszem, emlékszem mindenre!

Míg a kegyes asszony lovait úgy ostromoztatta, hogy ha állatkínzás elleni társulat létezett volna, az őt soha tagjai közé be nem veszi; míg a nyaktörést is kockáztatá a gyors hazaérkezését: említsük mellékesen jellemének nagy ruganyosságát, mely által néha látszatos ellentmondásba jött magával, s éppen akkor, midőn tulajdonképp a legkövetkezetesebb vala.

Tarnócziné nemcsak fösvény, de fukar volt.

Mint tudjuk, uzsoráskodásért akará egy kalmár bepörlni, s e vád elnyomása végett ment főleg Szebenbe.

Pedig tőkéjét, melyet kölcsönzött, az elvesztéstől nemigen féltheté; mert a tény bebizonyítása aligha sikerült volna.

De a reformált hitűek azon században, melyben regényünk játszik, egészen az ótestamentumi szigorral kárhoztatták az uzsoráskodást, s mivel Tarnócziné főbüszkeségét abba helyezé, hogy kegyesnek tartassák, tehát kész vala a gyanú elhárításáért fukarságát is fêkezni. Ennélfogva egyezkedni kezdett a kalmárral, ki eleinte könnyen lecsendesíthetőnek mutatkozott. Azonban engedékenysége ismét fölizgatá a nagyasszony fösvényességét. Fillérről fillerre alkudozott. A dénárok feletti vita közt napok teltek, s azalatt a wittenbergi káplán elprédikálta híres szónoklatait, Haller Péter a jegyruha és hozomány iránti kérdésben teljesíté Tarnóczinének mint közelebbi örökösnek minden követeléseit; szóval eljött az idő, melyben a szentléleki várasszonynak haza kellett volna indulni. Ekkor már Tarnócziné még csak tíz dénárt kívánt a szásztól lealkudni, hogy aztán kocsiba üljön. De a ravasz szatócs a sok értekezlet alatt kiismeré a nagyasszony gyöngé oldalát, s kereken megmondta, miként okvetlenül pört fog indítani, s nem alkuszik, ha emeletes háza, méheskertje, boltja, hosszú, gombos mentéje, sőt ha inge is a perköltségbe odaveszne.

Most már Tarnóczinéra került a sor.

Átkozódva és kérve árverezte fölebb a dénárokat, s midőn ez sem használt, a forintokat.

Azonban a furfangos kalmár makacsul ragaszkodott szándékához.

Pört akart, ha felesége gránátgyöngyét, nehéz atlaszszoknyáját és ágyvánkosságait sem menthetné meg a csődtől.

Mindig a pört emlegette, s nemcsak a szobában, hanem a kapu előtt, és az utcán is.

Eközben történt, hogy Haller a fejedelem székelőföldi vadászatairól értesült, s mint hivatalnok és nem messze lakó birtokos, kötelességének tartá az udvari kísérethez csatlakozni; midőn egyszersmind Sárát, a kijelölt menyasszonyt is meglátogatni óhajta.

Kevés hír hathatott volna ennél leverőbben Tarnócziné kedélyére.

De sok küzdés után végre - bár pillanatnyi - győzedelmet nyert fukarsága.

Haller útra indult, s ő a követeléseit szüntelenül magasabbra hangoló kalmárral folytatá alkuját.

Azonban egy álmatlan éj más határozatra téríté.

Latra vetette Sára és Péter jellemét, megméré, s igen könnyűnek találá Juditot.

Tisztába jött, hogy ha a vőlegény csak negyvennyolc órát is tölt az ő távolléte alatt a szentléleki várban, akkor a lakodalomnak vége.

S a könnyen vezethetőnek vélt Haller Péter, kicsiny kiadásban maga a kincses Dáriusz volt, kinek egy heti jövedelme vetekedett a kalmárnak kölcsönzött tőkével.

Mindezt az álmatlan éj teljes világosságban tünteté föl.

Korán reggel tehát Tarnócziné az első nyilatkozatra szaván fogta a kalmárt, s oly bőkezűleg egyezkedett vele, mintha a pénz, melyről lemondott, csupa fagarsból állott volna.

Így érkezett meg aztán Haller Péterrel majdnem egyszerre.

S már most megint a Mikes-várba léphetünk.

Zsigmond úr kedélye azon gondolatra, hogy a nemesi udvarház szent, s hogy az est - bármily lomhán haladnak a percek - végre el fog érkezni, hamar lecsillapult.

- Leráztam magamról a boszorkányt, s már csendesen lehetek - szólt, a reggelihez terített asztalhoz ülve. - Hm! Tizenegy óra. Ugyan elkéstünk! Éhesebb vagyok, mintha hajnal óta bölényt kergettem, vagy az kergetett volna.

- Vajon nem rosszul igazítottad-e el a dolgot Tarnóczinéval?

- Minden jól áll, galambom!

- S mi történik Sárával?

- Hm!

- Az Istenért! Csak nem terveztek ellene valami rosszat?

- Semmi baj nem éri; bár megérdemelné, hogy ne fogadjam el leányomnak. Ha ekkora galibába nem keveredtünk volna, meg is tiltanám a házasságot. Félek, nem lesz vele Kelemen boldog. Makacs, nyelves s tán kacér is. Kordán kell, hogy tartsák. Egészen más valál te, kedves galambom! Na, mi is civódtunk néha, de veszekedésünk csak a kibékülés örömeinek élvezésére volt számítva. Azonban azt mégsem hiszem, hogy Sára valakit szeretne, s azért idegenkednék fiamtól... nem hiszem, bár maga mondá.

- De én aggódom! - sóhajtá Ágnes asszony.

- Szokásod, galambom! Tölts poharamba dicsőszentmártonit.

Zsigmond úr fenékgig ürté a kicsiny serleget, melyet neje ezüsttálcán nyújtott neki.

- Mily közel volt hozzánk a koldusbot. Kezemet érinté már.

- Hogyan? - szólt elképedve Ágnes asszony.

- A vagon- és fővestési pört értem. De már elvonult fejünk fölött a vihar.

- Mennyei atyám! - zokogott a nő.

Ekkor megint patkó csattog a várudvar kövezetén.

- Ki lehet ez?
- Talán Kelement hajtotta vissza a szerelem - válaszoló életpárjának Zsigmond úr.
- Ő nem hágja át az én kívánságomat - szólt Ágnes.
- Csak nem Móric? - találgatá a várúr.
- Bár ő volna!
- Nem kívánnám most, galambom! De tán találkozott vele János.

Kard zörrent, sarkantyú pengett az előcsarnokban, s belépett egy díszruhába öltözött hírnök.

Zsigmond úr, ki az udvari szokásokat ismerte, büszke lett volna máskor a ritka megtisztetésen, melyben részesülhet, de most egészen visszarettent, mintha fejére ítéletet akarnának mondani.

- A fejedelem őmagassága jön - szólt a hírnök.
- Őmagassága - hebegé a várúr.
- Csak legszorosabb kíséretével, s az egész napot kegyelmednél szándékozik, nemzeti nagyuram, tölteni.
- Az egész napot! - sóhajtá a várúr. - Már ez sok... kegyelem. Sietek őfensége méltóságos személye elébe. Ó, ez sok! - sóhajtá ismét ide-oda kapkodva.

10

Mikes Zsigmond törökgránát¹⁴⁶ díszruhába öltözött.

Összegyűjté és lóra ültette szolgálait.

- Ágnes, szívem, szemed legyen Sárán. Csak az Istenért észre ne vegyék őt! Itt a szobája kulcsa. Ételet vinni se járjon senki hozzá. A fejedelem távozásáig, ha lehet, magad se menj. Majd beszélünk erről, mihelyt módját ejtjük. Bátorság, galambom, lélekjelenlét! A mai nap is végre csak lehalad. Sötét lesz, s az éj nyugalmat hoz.

- Bár hozna! - rebegé halkán a nő.
- Miért kétkedél az Istenben?
- Teljesedjék szent akaratja! - sóhajtá Kornis Ágnes.
- De a mi javunkra - tevő hozzá Zsigmond ör erőltetett vidorsággal, s almásszürke paripáján a fejedelem elébe sietett.

Nem kelle messze lovagolnia, hogy Rákóczi Györgyre találjon, ki éppen a vár látkörét beszélő dombsor éléről lejtett le.

Kísérete a marsallon, udvarmesteren, Csulai uramon, a titkáron és a „nemes társaság” néhány tagjain kívül csak egypár főúrból s igen csekély számú fegyveres népből állott.

¹⁴⁶ A gránát szó itt egy bizonyos posztófajtát jelent.

Mikes Zsigmond, kit az elfogadás közelgő perce inkább még fölzavart, mintsem lecsillapítana, az udvari illem szabályainak ellenére csaknem a fejedelemig lovagolt, midőn hibáját észrevéve, a nyeregből kiemelkedék, hogy gyalog lépjen a magas személy elébe, s jobbágyi hódolattal várába meghívja.

Rákóczi vidám mosollyal hallgatá az öregúr rövid s nem is nagyon folyékony szónoklatát.

- Hosszabban akarok kegyelmednél mulatni, s asztalának vendége leszek - válaszolá oly jó kedvvel, mely árnyat vont Csulai uram arcára.

Mikes Zsigmond a rendkívüli kegy miatti örömeiben... sóhajtott; mert rágondolt az alkonyra, az éjre, s hogy addig is egy csoport véletlen történhet.

A fejedelem kezével engedelmet int neki a nyeregbe ülésre, s a fényes kíséret továbbhaladt.

- Képzelfehettem-e valaha, hogy e pápista házában fogok hálni - sугá Dömének ecetsavanyú arccal Csulai. - De mi nem történik a világon!

- Ha szabad vélekednem - válaszolt alázattal a diák -, Mikes Zsigmond és mi, mindnyájan egy hazának fiai vagyunk.

- De nem egy akol juhái! - sóhajtá a tisztelendő úr.

A várba értek.

Mikesné a tornáclépcső alsó fokán fogadta a fejedelmet.

Nehéz selyemruha s drága családi ékszerek valának a haladott évű, azonban ép kinézésű és tekintélyes matrónán.

A gyulafehérvári udvarban kevés palotahölgy volt, ki természetessége és egyszerű modora mellett oly tiszteletre méltó külsővel és magatartással bírt volna; de tagadni mégsem lehet, hogy e percben csakugyan több elfogultságot tanúsított, mint amennyi őt, ki Báthori és Bethlen Gábor háztartásánál szerepet vitt, megilleté.

Szemei kerülni látszottak a vendégek arcát. Társalgása szaggatott volt, intézkedései zavart sejtetének, kapkodásra mutattak, s mindenekfölött arcvonalairól nem szikrázott azon öröm, mely hasonló alkalmakon, hasonló kitüntetés közt más úrnőnek tekintetét sugárözönével elárasztotta volna.

Rákóczit a visszatartózkodó vagy legalábbis lágymeleg fogadtatás nem bántotta.

Szeretem e büszkeséget - gondolá -, mely a kötelesség és illem megsértése nélkül oltalmazza jogait. Évekig voltak kegyelmemből kiesve, s most önérzetök nem engedi, kellemes meglepetéseket az alázat, hálájokat a hízeltés rabmezébe öltöztetni. Elég udvaronc vesz körül arra, hogy még a rátartás is jó benyomást tegyen kedélyemre. Aztán egyik fiára szükségem van, s Csulai híres gyávaságáért, melyet tegnap tanúsított, megérdemel egy kevés bosszantást.

Rákóczi mind barátságosabban társalgott a Mikesekkel.

Ágnes asszonynak dicsérve emlité rokonait, kik a fejedelemné palotahölgyei közé voltak sorozva; Zsigmond úrtól pedig a határszéli erdőkről és a bölények tartózkodási helyeiről tudakolt.

Még vadászatra hívja! - számítgatá magában az udvarmester.

Még egy borostyánkő csibukot ajándékoz neki, s éppen azok közül, melyeket legtisztább elvű hitsorsosaink, a svékusok¹⁴⁷ küldöttek - gondolá Csulai.

A fejedelem percenként nyájasabbá lön.

- Kegyelmednek - szólt - engedelmet adunk fiait, kikről sok dicséretet hallánk, bemutatni.
- Rendkívül nehezemre esik - válaszolá Zsigmond úr -, hogy most gyermekeim még nincsenek itthon; mert nem is álmodhatánk a határtalan szerencséről, mely szegény házunkat a mai napon érte.
- S messze vidékre távoztak el? - kérdé a fejedelem.
- Csak a szomszédban mulatnak, főséges uram - valamelyik barátjoknál, mint a fiatal emberek szoktak, ha nincs dolguk.
- Kerestesse föl őket, hogy ajánltathassanak.
- Sietek főséged parancsát teljesíteni - válaszolá a várúr aggódó kifejezéssel s reszketeg hangon.
- Mint hallom, János nem szándékozik Moldvába visszatérni.
- Forró óhajtásom az volna, főséges uram.
- S mi a kisebbik fiúnak neve? - kérdé Rákóczi most Ágnes asszonytól.
- Kelemen, nagyságos uralkodóm!
- Hallom, hogy mindig itthon tölti idejét.
- Öregségünk istápjává szántuk őt, s a napokban fogja összes gazdaságunkat átvenni.
- Meg kell mielőbb házasítani.

Ágnes asszony fehér arca oly pipacsszínűvé lön, mint midőn leánykorában kezét kérték meg. Csakhogy most vajmi más okból és érzések miatt!

- János - szólt a fejedelem Zsigmond úrhoz - derék bajnok. Szándékom őt szárnysegédek közé venni be, sőt talán fontosabbra is alkalmazhatom.

A Mikes pár térdet hajtott, s Ágnes asszony néhány hálaszót is regebett, míg Zsigmond úr töprenkedve gondolá:

- Átok rajtunk, Sára!
- Megint beteszik lábaikat az udvarba a pápisták - súgta Csulai a kíséret közül azoknak, kikre e kegyelem, irigységből vagy rajongásból, nem a legmegnyugtatóbb hatást tön.

Rákóczi észrevette a káplán aggodalmait.

- S kegyelmed Móríc nevű fiával mi történt? - kérdezé most Mikes Zsigmondtól.

Az anya döbbenve nézett a fejedelemre; az apa pedig vontatva szólt:

- Fölszenteltette magát, főséges uram.
- Helyesen tevé, ha hivatást érzett. S melyik rendbe lépett? - kérdé Rákóczi.

¹⁴⁷ Svédek.

- A Jézus rendjébe! - hebegé Mikes Zsigmond.

Rákóczi arcán bosszankodás nyomai látszottak; de visszautasítá az első fölindulás kitörését, s inkább dorgáló, mint vádló hangon szólt:

- Kegyelmednek meg kellett volna Móriccal értetni, hogy e rend ellen szigorú törvényeink vannak, s hogy a jezsuita szerzet követői magánbirtokaiktól is megfosztatnak.

- Móric földi javak után nem vágyik - válaszolá az apa leverten.

- De azt sem kell vala kegyelmednek eltitkolnia, hogy állásánál fogva örökre száműzve van e hazából.

- Ő elszántan szakította ki karjaink közül magát - zokogá Ágnes asszony.

- Azonban talán nem tudta, hogy ha valaha álruhában is jönne Erdélybe, azt, ki szállást és védhelyet ad neki, ki ügyét pártfogás alá veszi, mint honárulót büntetik törvényeink.

- Az Isten a mi törvényeinknél kegyelmesebb lesz iránta és azok iránt, kik felebarátaikat megkülönböztetés nélkül szeretik - szólt az anya kikerülön.

Rákóczi nyájasan mondá: - Móric, mint értesítve vagyok, a fejedelmi udvar apródjai közt jámbor magaviselete által különbözteté meg magát, az ifjúság tükre volt, és ha törvényeink szempontjából hibáztatnom kell is tettét, a ruha bizonyosan nem változtatott jellemén.

Nehéz kő esett le mellemről - gondolá Zsigmond úr, e szorongatások miatt rákvörös arccal.

- Seregeknek Istene! Megbabonázta e család a fejedelmet - sугá az udvarmesternek, kihez legközelebb állott, Csulai uram. - Őfensége egy szerzetest dicsér, egy Mikes Móricot!

- Még udvari pappá teszi - válaszolta ez kötekedve.

Csulai mélyet sóhajtott...

Az ebédet jelentették.

Ha a délelőtt nem volt is egészen kedvező a Mikes családra nézve, tagadhatatlan, hogy a délután fényesen, ragyogón kezdődött.

Rákóczi a lakoma alatt mindig nyájasabbá és közlékenyebbé lett.

Emlékezet óta kevés nő iránt volt annyi udvariassággal, mint Ágnes asszonyhoz.

És Zsigmond úr is a kegytől szédülve feledte Sárát, a Tarnóczi családot s azt, hogy házának sérthető oldala van.

Csakugyan boldog napra virradtam föl! - gondolá a vendégek egészségére fenéig ürített pohárba tekintvén.

Az udvaroncok pedig komoly aggodalomba estek.

- Még kegyelmébe veszi Zsigmondot - sугák, ebéd után egy kis csoportot alkotva a rokon érzelműekből.

- Fájdalom! Semmit sem tudunk múltjáról. Évek óta mély homályban élt. Ki figyelt volna rá? Ki képzelheté, hogy megint fölkaphat az ugorkafára?

- Bevádolni sem lehet.

- Nincsenek adataink.

- Egyetlen hibáját, hogy pápista, jól tudja a fejedelem.

- Megint megszűnik az udvar tiszta lenni - sóhajtá Csulai uram.
 - Talán még remonstrálhatnak¹⁴⁸ a svékusok.
 - Mit? Hisz a római hit a bevett vallások közé tartozik.
 - De azért őfenségének nem kellene palotáját gyanús néppel tölteni meg, kik a nádorispán kémjei is lehetnek - mormogá az udvari káplán, ki most szabadabban mert vélekedni, mint a mogyoróbokrok alatt.
 - Ó, a boldog emlékű Bethlen Gábornál is szolgált elég pápista - jegyzé meg a marsall.
 - De akkor jobban tudtuk ám az evangélikus rendek jogait künn védeni, ha benn türelmesebbek is valánk - szólt kritikai szigorral az udvari káplán.
- Míg e halk társalgás néhány főbb egyén közt folyt, addig Mikes Zsigmond a cselédség megvendégeléséről intézkedett.
- A fejedelem pedig Mikesnével és Serédivel, ki kedvelt tanácsnoka volt, a díszterem melletti szobában beszélgetett, s az urak alig vevék észre, midőn helyét odahagyva közéjük lép.
- Úgy gondolom, hogy Poznai allovázmesterem hűn teljesíti kötelességét - szólt a marsallhoz.
 - Poznai, fenséges uram, a legjobb szolgál.
 - S így Mikes Zsigmond ökegyelmét nem tehetem régi állomására vissza?
 - Az allovázmester, kegyelmes fejedelem, éppen semmi hibát nem követett el - válaszolá a csodálkozó marsall.

- Eszerint tehát kényszerülve leszünk Mikest főlovázmesterré nevezni. No, nem is nagy baj. Hisz ha nyugalomba nem vonul, már eddig rég elérte volna a most neki szánt állomást. Senki sem tekintheti tehát az ő kineveztetését igazságtalan favornak,¹⁴⁹ vagy pedig mások mellőzésének.

A körülálló udvaroncok alázattal és színlett örömmel fogadák a magas kegyet.

De az udvari káplán le volt sújtva, s ha a tegnapi vadászon rossz fát nem tesz vala a tűzre, most a szentírásra és Sámuel próféta büszkeségére támaszkodva bizonyosan egész kenettel emelt volna tiltakozást a reformált hit veszélyben forgása és az Antikrisztus országának terjedése miatt; de így csak lassú sóhajok által adott bánatának, ingerültségének és gondolatban élő átkainak szárnyakat.

A fejedelem intésére egy apród sietett Mikest előhívni.

Ez már hallá a magas kegy hírét, meghatva közelg, a díszterembe lép, minden szem feléje fordul, s Rákóczi már a marsallal kezdett intézkedéseit végzi is, hogy kegyelmes szándékát Zsigmond úrnak hamar adhassa tudtul, midőn az udvaron nagy csörömpölés hangzik.

A csörömpölést kiáltás és civódások követék.

Mikest egy tagja „a nemesi társaságnak” egészen fölzavart arccal szólítja ki.

¹⁴⁸ Tiltakozhatnak.

¹⁴⁹ Kegynek, kedvezésnek.

Az öregúr viaszsárga lesz. Leírhatatlan szorongás fogja el. Távozni és maradni sem tud. Csak térdei reszketnek.

- Mi dolog? - kérde Rákóczi.

Senki sem felel meglepetés vagy tartózkodás miatt.

Ágnes asszony gyorsan rohan ki a mellékszobából.

Az illem szabályai, mint a megoldott gombolyék, össze vannak kuszálva.

Némely arcon káröröm villámlik föl.

Csulai égre vetett szemmel áll, mintha Ishár fiának Áron főpap elleni föllázadásáért Jehova büntetését kérné.¹⁵⁰

- Mi történt? - tudakolta ismét a fejedelem.

Tarnócziné asszony és az alkirálybíró a díszterembe lépnek.

11

- Fönséges uram, nagy hatalmú és tündöklő erényű uralkodónk! - kezdé Tarnócziné mély bókok közt -, midőn Gibeonba ment volna Salamon király, hogy ott áldoznék, megjelent az Úr éjjel az ő álmában, és mondá: kérj, amit akarsz, hogy adjak tenéked! És válaszolá Salamon: Ó, én Uram és Istenem, te tettél engemet, te szolgádat, királyt, Dávidnak az én atyámnak helyette. Én pedig kicsiny gyermek vagyok, és nem tudom a népet igazgatni, melyet magadnak választottál, s mely oly nagyszámú nép, hogy meg sem számláltathatik, meg sem írástathatik az ő sokasága miatt. Adj azért a te szolgádnak értelmes szívet, hogy tudja megítélni a te népedet, és tudjon választást tenni a jó és gonosz között!... És tetszék e beszéd az Úr előtt. Mondá azért Salamon királynak: Mivelhogy te nem kívántál magadnak sem hosszú életet, sem gazdagságot, sem pedig ellenségeid fölött győzedelmet, hanem kívántál értelmet az ítélletételre, ímé, én a te beszéded szerint cselekszem veled, és adok neked bölcs és értelmes szívet, úgyannyira, hogy valamint hozzád hasonló nem volt előtted, utánad sem támad senki. Sőt még azt is, amit nem kívántál, megadom tenéked, tudniillik a gazdagságot és dicsőséget. És ha utaimon járandasz, teljesítvén az én végzéseimet és parancsolataimat, meghosszabbítandom életednek idejét is...¹⁵¹

Erdély fejedelme - folytatá szónoki hangon Tarnócziné -, nagynevű és fényű Rákóczi György! Amit Izrael Istene föltétlenül adott Salamon királynak, tudniillik a bölcsességet, gazdagságot és dicsőséget, mindazt te teljes mértékben bírod. S én árva özvegy, keserűséggel szívemben, imával és átokkal ajkaimon, mást nem kívánhatok számodra, mint azt, hogy a szent Isten, ki lelkedbe néz és szavaimat hallja, oly mértékben juttassa neked is, amit Salamon királynál föltételekhez kötött, tudniillik a hosszú élet ajándékát, amely mértékben fogok én, a teáltalad kormányzott országban, részrehajlatlan igazságot és szigorú elégtételt nyerni azon mély megsértésre nézve, mely rajtam most követtetett el, s melyhez hasonlót a szemérmes nap arca igazhitű keresztény népek közt egy század folyama alatt alig lát.

¹⁵⁰ Az Ótestamentum szerint (Mózes *Negyedik könyve* 16. rész) Ishár fia, Kóré és több társa fellázadt Mózes és Áron főpap ellen; Isten büntetésül megnyitotta alattuk a földet, s a lázadók elevenen a pokolba hullottak.

¹⁵¹ Idézet az Ótestamentumból, *Királyok első könyve* 3, 4-14.

Rákóczi csodálkozással hallgatá a szónokló árva özvegyet.

- Mi történt? Beszélje el, terjessze színünk elébe - szólt összevont homlokkal. - Alattvalóink nem hányhatják szemünkre, hogy az igazságot elnyomtuk, vagy ítéletünkben a bűnnek kedveztünk volna.

- Fenségedtől én csak annyiért esdeklek, mély alázattal, hogy legyen szemtanúja a törvényes eljárásnak, melyet egy hölgyrabló család feje ellen - ekkor az árva özvegy Mikes Zsigmondra mutatott kezével -, ezennel végrehajtani fogok.

A meglepetés szoborcsoporthoz vázslá a díszteremben levő vendégeket.

- Csak az eszelősök kétkednek a gondviselésben! - sóhajtott föl, égre emelt tekintettel Csulai, ki a Mikesek meggyaláztatásán, csupa vallásos buzgóságból, leírhatlan örömet érzett.

Tarnócziné háládatos szemet vetvén a káplánra, az alkirálybíróhoz majdnem parancsoló arckifejezéssel szólt:

- Lépjen kegyelmed nemzeti és vitézlő Mikes Zsigmond uram elébe, s olvassa föl az admonitionális¹⁵² levelet, melyet kezében tart.

Úgy történt, mint az árva özvegy akará.

Az ünnepélyes megintés a gonoszul elrablott Tarnóczi Sára nevű leányzónak tüstént kézbesítése iránt sztenori hangon fölolvastatt.

Különös gonddal volt az okiratban kiemelve, hogy Mikes Zsigmond a visszakövetelő anyát tévutakra akará vezetni, s vele elhitetni igyekezett, miként szerencsétlen leánya haramiabanda által raboltatott el; holott most is a várban van, s még a bűnösöknek nem sikerült máshová szöktetni, vagy merényletök beleplezése végett örökre láb alól eltenni, minek egyébiránt ily előzmények utáni megtörténésétől az árva özvegy Tarnócziné, ki a Mikesek jellemét ismeri, minden percben retteg.

- Igaz-e a hölgyrablás vádja? - kérde Zsigmond úrtól a fejedelem, ki, mint az özvegy előre látta, tevékeny vérmérsékénél fogva nem bízható az ügyet, minden személyes közbevegyülés nélkül, a törvényes eljárásnak rendes folyamára. De Zsigmond úr a szerencse tetőpontjáról, a fejedelmi kegy szédítő magasságából egyszerre hullván a gyalázat és megaláztatás porába, még nem tudott annyira magához jönni, hogy a vallomás vagy tagadás szavait ajkaira vehesse. Csak rákvörös arca, nehéz lélegzése és kapkodó modora árulá el a kínokat, melyeknek martalékává lön.

Ágnes asszony, a szelíd, engedelmes és félénk nő vette föl tehát családja védelmét, azon aránylag nyugodt és óvatos módon, mely a válságos percekben éppen az átengedő jelleműeket, kik máskor kevés hatékonyságot fejtenek ki, szokta megkülönböztetni. - Tagadhatatlanul - szólt - a mi hajlékunkban van Tarnóczi Sára. Ma éjjel érkezett. Hogy csak az erőszaknak engedve jött-e ide, vagy hajlamát is követte, annak még utána nem járhattunk. Őt, fenséges uram, mint ismerőseink egész köre esküvel bizonyíthatja, néhai atyja kisebbik fiunknak, Kelemennek ígérte, s mert évek óta hön szerettetik, s anyja tilalmáig családunkhoz számította magát, okunk volt hinni, hogy érzelmeit mostan sem változtató meg. Két fiunk és Mikes Mihály társaságában távozott hazunna, s hozzánk jötte bármily okból történt, annak módját magunk sem tartottuk helyeselhetőnek. Én Kelemen a várból tüstént Mihály bátyjához

¹⁵² Megintő, vádoló.

küldöttem, férjem írt Szebenbe, hol Tarnócziné asszonyt lenni gondoltuk, és Sárát még ma reggel Szentlélekre vissza akartam vinni, hogy távozása föl ne tűnjék, s hogy a menyegző előtti napokat otthon töltsen; mert az anya beleegyezését e szerencsétlen bonyodalom után bizonyosnak hittük. Ezalatt Tarnócziné véletlenül megérkezvén, oly lármával és oly nyilvánosan követelte Sárát, hogy ittlétének bevallása százszor többet ártott volna a leány hírnevének, melyhez semmi mocsok nem férhet, mint családunknak. Meg kellett menteni a gyaláztatótól, melybe saját anyjának bűsz haragja taszítja vala, s ezért tagadtunk mindent; de erős szándékunk volt, mihelyt a figyelem másfelé fordul, s legkésőbb még ma éjjel hazavinni őt. És így távollétének oly magyarázatot adhatott volna, mely becsületet nem sért, gyanút nem hagy fönn. Kegyelmes fejedelem, én idős asszony vagyok, s nem akarnék koporsóm szélénél jönni örök meghasonlásba lelkiismeretemmel és az Istennel; de úgy üdvözlök a mennyben, s hagyjak becsületes nevet magam után a földön, amely igaz, hogy csak fenséged megérkezése függeszté föl szándékunk végrehajtását!

Zsigmond úr fölajdult neje esküjére. Ő a szorongatás perceiben feledé, hogy Ágnes asszonnyal nem közölte tervét, Sárának Moldvába ragadtatásáról, melyet az éj homályának beálltával akart fia által végrehajtatni.

Ó - gondolá zúzott szívvel -, feleségem hamis hitet tett le! Szeretetből cselekedte; de nem fog több nyugodt órája lenni! Mi vár még reánk?

Mikesné elég ügyes mentsége kedvezően hatott Rákóczira.

- Hozzák színünk elébe a leányt! - parancsolá szigor nélkül szavában és arcán.

Csend és feszítő várakozás.

- Most a fejedelem mindent rózsaszín üvegen át fog nézni - sűgá a marsallnak az udvarmester.

- Majd pityereg egy keveset a leány, aztán bevallja, hogy szereti a rablót, s ekkor kézfogást tanácsol őfensége, a család hálakönnnyek közt borul térdre, s mi feleségeink számára a vadászati kalandokon kívül más érdekes hírt nem is vihetünk haza - válaszolt a marsall.

- Tarnócziné - jegyzé meg Döme diák - nem békül ki a Mikesekkel. Hideg s kárörvendő arcvonalai kezeskednek, hogy leánya becsületét tekintetbe sem veszi, és a rablót gyűlöli.

- Legalább a lovászmesteri állomás meg van ingatva - folytatá a suttogást az udvarmester.

- Könnyen lehetne oly hírt forgásba hozni, mely után a rablott menyasszony és ipja inkább vágynának az udvari élet helyett a falusi magány pásztoróráit továbbfűzni - mondta a marsall.

- Nincs még minden kocka elvetve. Bízunk, reméljünk! - buzdítá híveit a kegyes Csulai uram.

Mikes Zsigmond szeretett volna lába alatt egy süllyesztőt, úgy, mint a legrégibb épületeknél volt szokásban, hogy a titkos rugó megbillentésével a várpincében, az épület fundamentuma alatt, a kaszatömlőc tilói¹⁵³ közt vagy a családi sírbolt egyik rézkoporsójában lehessen.

Ágnes asszonynak mozogtak ajkai... imádkozott.

Kapronczai György azon bosszankodott, miért nem férfi Tarnócziné, hogy most párbajra hívhatná.

¹⁵³ Tömlőc, verem, falába erősített kaszákkal. Tiló: a kender törésére, átvitt értelemben kivégzésre, lefejezésre használt eszköz.

Horváth Ferenc a hamar föllángoló szív ritkán salaktalan kíváncsiságával gondolá: - Végre megláthatom az isteni Sárát, kinek szépségét ezerszer harsogtatta fülembe a hír trombitája! Valószínűleg sápadtabb fog lenni, mint máskor, de ingerült idegei, szemérme és könnyező pillái leírhatlan bűbájt vetnek egész lényére.

Haller Péter pedig, ki Tarnóczinét, midőn botrányt akart ütni, haraggal hagyta oda; ki Kassai lakába sietett, hogy a fejedelmet Sára és Kelemen részére közbevegyülésre bírja, s ki Rákóczi távozása után néhány órával érkezvén meg, mihelyt ennek Mikes Zsigmondhoz meneteléről értesült, tüstént kocsira ült, hogy az uralkodó oldala mellett lehessen, s ott a szerelmespár érdekeit képviselje; ismétlem Haller Péter csendesen lépett a díszterembe, éppen midőn a háta mögött kardcsörtetést hallott, és Sárát látta „a nemes társaság” két tagjának kíséretében a terembe és a fejedelem színe elébe közelíteni.

Meg nem foghatá, mi történik. Keskeny mellén átfonta száraz karjait, lapos orra kitágult, kis szemei fürkésző éllel csapongtak szanaszét, s testének legnemesebb része, az annyiszor félreismert és senkitől nem értett szív, lázasan vert, nemes aggodalmak, önáldozó eszmék és önzéstelen félelem miatt.

- Isten, örködjék gondviselésed azok fölött, kiknek minden bűnük, hogy nagyon tudnak szeretni!

E sóhaj emelkedék Haller Péter szűk és rekedt melléből.

12

Rákóczi az elébe vitt Sárától nyers, de kedélyes hangon kérdé:

- Szerelmesek vagyunk, ugye? Menekülni akartunk a szülei hatalom alól? Féltünk a mama bele nem egyezésétől? Hüm! Elég nagy hiba. A lány kötelessége az engedelmisség. Nincs boldogság oly szövetségben, melyet a szülék őszinte áldása nem kísér. Kelement férjül más úton is meg lehetett volna nyerni, s ha most nem, egypár év múlva.

- Én nem óhajtottam Mikes Kelement férjül. Én sohasem fogok neje lenni.

- Tehát csakugyan erővel hoztak, leányom, ide? - kérde Rákóczi szokatlan fölindulással.

- Önként nem jöttem volna.

- Ne szépítsd tettetted! Ne hárítsad magadtól el a részt, mely a bűnből sajátod! Egy fiatal leánynak szépségénél is szebb tulajdona az őszinteség.

- Igazat mondtam, nagyságos fejedelem.

- Ismét kérdezem, becsületes véredben és növelésedben bízva... erővel hoztak-e ide?

- Úgy, fenséges uram!

- S ki?

Sára hallgatott.

- Felelj, leányzó, ki hozott?

- Kelemen... Mihály.

- És János - szólt közbe Tarnócziné.

- S nem óhajtok forróbban semmit - zokogá Sára -, mint hogy tüstént távozhassam e helyről.

- Tehát elraboltattál! De egészen tudtod nélkül történt-e ez, vagy pedig sejtetted a tervet, s hallgatva beleegyeztél?

- Semmi jelből nem gyaníthattam céljokat.

- Azonban szíved legalább titkon örvendett. Ugye, kisasszonykám, nem bántódtál a merény sikerülésén? S tán magadban áldottad is, midőn az illem kedvéért szavaiddal kárhoztatád?

- Szívemben és ajkaimmal átkoztam - szólt Sára határozottan.

- Uraim - mondá ekkor Rákóczi a kísérethez fordulva -, a panaszló anyának, mint látszik, igaza van. Országomban példátlan bűn követtetett el, s a bosszuló igazság szigorú elégtételt követel. Törvényeink szerint a nőrablás honárulási sorba esik, büntetése jószág- és fejvesztés a tettesre és társaira egyaránt. Direktorkunknak kötelességévé fog tétetni a keresetnek megindítása, mégpedig a legközelebbi országgyűlés folyama alatt. A pallos föl van emelve, hogy sújtsa az erkölcs- és törvénytapodót, a gazdag várban oly kérlelhetetlenül, mint a pórnép kunyhójában.

Sára sikoltva rogyott össze.

E véletlen változást nála a jelenet izgatottságából folyónak tekintették.

Valami mélyebb érzés kitörésének senki sem vette.

- Kegyelem fiaimnak! - kiálta Zsigmond úr térdre borulva. - Minden gyermekeimet egyszerre veszítsem-e el? Kegyelem!

- Hatalmunkban nincs az igazság folyamát föltartóztatni - szólt palástolhatlan szájalommal Rákóczi. - Bíraskodik fölöttök az országgyűlés. Példát kell adni.

- Háznépem a föld színéről ki fog irtatni! Miért élek? Szegény Ágnes, kedves Ágnesem, ne nyisd föl többé szemeidet! Mit tudnál ezentúl látni a világon?... Vért! Vért... magzataidét.

Ágnest, kit magánkívül vittek ki a főurak a teremből, csak szemeivel követé a szerencsétlen férj; tántorgó lábaival nem tudta volna.

- Mi az ő büntetése leányom sorsához képest! Nevén és pártáján szenny. Ki fogja Sára becsületét védni, s ki hisz a védelemben? - sóhajtá Tarnócziné rajongó hangon s bú közé rejtett bosszúvágygal.

- Ne tartson attól, asszonyom! - szólt Rákóczi, s udvaroncain és kíséretén végigtekintett. - Urak - folytatá -, melyik fogja védni kegyelmetek közül Tarnóczi Sára erényét; nevét és kezét kötve az ő szeplőtlenségéhez? Az anya és a leány itt vannak. Melyik a kérő?

Többen váltak ki, s legelőbb Horváth Ferenc.

A helyzet regényes és megindító volt; a nemes szívet s kalandori hajlamot egyaránt igénybe vette.

- Mi is, kiknek nők van, védjük a kisasszony becsületét szóval, fegyverrel.

- Én büszke leszek, ha kérőül fogad el - mondá maga Serédi is, ki a fejedelemsné rokona, s még jó korban levő özvegy volt.

- Leányom kezét - szólt köszöngetve Tarnócziné - Haller Péter uram akarta az elrablás napján megkérni. Ha most ártatlanságán nem kételkedik, úgy övé az elsőség.

- Inkább kételkedném a szentírásban, inkább a nap tiszta sugáraiban, inkább az éj sötétségében, inkább, hogy ébren vagyok!... Remélhetek-e? - szólt Haller Péter Sárahoz fordulva.

Tarnócziné leányán hideg rázkódás futott keresztül. Mi volt előtte az életöröm? Hol találta volna föl azt többé?... S a megtagadás a becstelenség bevallása volna.

Igent rebegtek ajkai.

- A törvényszék ítélni fog - mondá ekkor a fejedelem -, s ha a vádlottakat bűnben találandja, s fejük fölött pálcát tör, a kincstáramra szálló birtok legyen az ara jegyajándéka.

- Átok reám! - nyöszörgé Sára.

- E leány nemes lelkű, és sajnálja, hogy dúsgazdaggá lett - súgta Döme diáknak az udvarmester.

A fejedelem bizonyosan halálát érzi, hogy így megváltozott; e pazarlás után nem élhet sokáig - gondolá a diák.

- Hehe! Sára kisasszony furfangos egy szer - jegyzé meg halkán Serédi.

- Hogyan? - kérdé Csulai uram.

- Tisztelendőséged nem sejtí? Ő Hallerhoz megy nőül. Így döntetlen marad a főkérdés. Hisz Péter barátunk legalább hatvanéves lehet, s hálni alig jár belé a lélek.

Tarnócziné egy igen szép és átgondolt szónoklatban kezét, lábát csókolta a nagylelkű fejedelemnek, s karon fogott leányát magával vonva, mély bókok közt távozott.

Az alkirálybíró nyomban követé.

- Elvitte a víz a pápista lovászmesterségét - súgá ide-oda Csulai.

Rákóczi meg volt hatva.

- Örömet akartam hozni e házba, s gyászt hagyok! - sóhajtotta távozásakor.

Midőn a tornáchoz ért, rendeletet adott Mikes Mihály, János és Kelemen elfogatására s bebörtönzésére, míg kezeseket állíthatnak.

13

Az öreg Zsigmond halottként hevert karszékén.

Ágnes asszony hálósobájában térdelt a feszület előtt.

Az idő haladt, s alkonyodott a láthatár.

- Elmetszetének minden ágai a vén törzsnek!... A poroszlók most teszik rájuk kezöket, most verik bilincsbe, János védelmezi magát, sebet kap, vére csorog. Ne öljétek meg Kelement! Kegyelem, irgalmazzatok!... Agyam ég!... Mikes Mihály gúzsba kötve hever... Egy üstökös kilépett útjából, a földhöz ütközik, sörénye meggyújtja a világot... Ah! Velőm ég! Víz, vizet! - kiálta bösz ábrándokkal küzdve Zsigmond úr.

Az öreg vad merengését neje szakítja félbe.

- Hála neked, mennyei atyám, ők szabadok!

- Fiaim? - kérdé az apa ögyelelegve.

Ágnes asszony Judit levelét mutatja, melyben ez írja, hogy mind a három Mikes, midőn az alkirálybíró- és Tarnóczinének a várba jöttét hírül vevé, rögtön Moldvába indult. Kalauzok a titkos ösvényeket jól ismeri, s a pandúrok többé utol sem érhetnék őket, ha nyomon követnék is.

Zsigmond átölelte nejét, sírt örömében, mint a gyerek.

- Tehát mentve vannak. Mily boldogok vagyunk! - szólt.

- De örök száműzetésben. Fiaink földönfutók.

- Az is boldogság - válaszolá az anyának az apa.

Ekkor lépett Móric be, azon férfiú, kit Kassai erdőmesterénél s Rákóczi vadászatán láttunk.

Az agg pár elébe rohant.

- Ah! Mégis van fiunk. Lesz családunk. Lesz aki fenntartsa nevünket. De... nagy ég! A nőtlenségi fogadás! - sóhajtá az apa.

- Ne aggódjatok, édes szüléim! Az Isten jó. Elkéstem, nem lévén korán értesítve a történekekről. Azonban még semmi sincs veszve. Legfőlebb a vagyon. Testvéreim vissza fognak jönni. Amely percben az ítélet kimondatik, bizvást közinkbe léphetnek. Mindent rendbe hozok a fejedelemmel. Hozzá sietek a szükséges percben. Szava lekötve. Testvéreim mentvél. Én kezes vagyok mindeniknek hajszáláért.

- Te a száműzött?... Szegény Móric, megtévelyodott.

- A fejedelelem nem játszhatik szavával. Neki teljesíteni kell, amit kívánok.

- Megőrlt!... Még ezt a csapást is ránk mérte az ég! Miért tanultunk imádkozni! Ágnes, ne térdelj többé az oltár előtt. Nőjön kövein föl a bogáncskóró, s kígyók sziszegjenek málló porai közt.

- Kicsinyhitűek, emeljétek inkább kezeiteket föl az Úrhoz, ki csodálatos utakon vezeti sorsunkat!

Oly varázserővel bírt Móric tekintete és egyszerű intése, hogy Ágnes asszony imádkozva mondá: - Legyen meg, uram, a te szent akaratod!

És Zsigmond úr halkan ismétlé az átengedés, a megnyugvás szavait.

Harmadik rész

1

Míg Mikes Zsigmond úr és Ágnes asszony kifejezhetlen szerencsétlenségök közt a hitben leltek vigasztalást, s imádkozva mondták: „Legyen meg, mennyei atyám, a te szent akaratod!”, addig a kegyes Tarnócziné száz- meg százszor ismétlé: „Immár a fejsze a fáknak gyökerére vettetett... alleluja! A Krisztus, az ő gabonáját az ő csűrében betakarja, a polyvát pegidlen megégeti olthatatlan tűzzel, alleluja!...”¹⁵⁴ A polyvák a pópisták, a fa a Mikes család, alleluja!”

Alkonyult.

Judit asszonynak a szenvedő Sárát kellett ápolni, Jutka leányzó Tarnóczinétól a cofra címet nyerte díjul, hogy a szobába hívatlanul benyitott. Minden óhajtá a várkastély úrnőjét, lármás tevékenység helyett, földiekre nem gondoló merengésben hagyni.

Éj lőn, s az árva özvegyet még mindig sajtószzerű elragadtatás környezé.

- A rókáknak barlangjok vagyon, az éji madaraknak saját fészkek, mondja a szentírás; de, alleluja, Mikes Zsigmond fiainak nincsen hová fejöket lehajtsák. Pedig - folytatá az áhítatos nő - a várnak, hol máig laktak cifra termeiben Heródiás leánya¹⁵⁵ és a feslettség számára ezer puha vánkos volt. S mint pengett a cimbalom, mint sikolta a tárogató, mint járt körben a serleg, hogy a tobzódó nép az én férjemet asszonynak gúnyolja, ha fenéig nem tudta kiüríteni! A Mikesek idegenítették el Sebestyén szívét tőlem és az Istentől. Nehezedjék az Úr keze reájuk! Késő éjig táncoltak e hitetlen család cimborái és rokonai. A nő a férfi vállára veté kezét, bátran nézett szeme közé, és a szeméremnek egy vércseppje sem szökölt arcára, midőn tekintetök találkozott. Heródiás egyik leánya csábító mozdulatokkal lejtett a nagy termen végig. Lihegő mellén a lepel átlátszó és nyaka fedetlen volt. Sebestyén pedig sokáig nem fordítá el róla tekintetét. Ők, Zsigmond úrtól kezdve mindnyájan célzásokat ejtettek ellenem, kinevették dorgálásaimat... dőzsöltek, vadásztak, világi dalokat énekeltek. S a világ őket még jámbor életűeknek is tartá... Botrányok háza, mihelyt birtokomba jutsz, széthányatom a padimentumot,¹⁵⁶ le fogom veretni a falak vakolatját, elhordatom az ajtóküszöböt, a kilincset és a félfákat, s ha koldussá leszek is, nem fog semmi, amit csak bűnös testök érintett, az épületben maradni... Azt mondják, fősvény vagyok; vesztegetővé leszek. Tudok én az Úr dicsőítéséért áldozni! Alleluja!... Ők megaláztattak. S boldog az én magzatom, Sára, mert az örök kegyelemtől eszközül választatott a hitetlen nemzetség semmivé tételére! Őt a szentlélek szállta meg, hogy elfordítaná szívét a szép külsejű, de hivalkodó és erkölcstelen Mikes Kelementől.

¹⁵⁴ Idézetek az Újtestamentumból, Máté 3, 10., 12.

¹⁵⁵ Heródiás a palesztinai Heródes-dinasztiához tartozó Filep, majd Antipás felesége. Leánya, Salome szép táncának hatására ígérte meg és hajtatta végre Antipás Keresztelő János lefejeztetését. (Újtestamentum, Máté 14,1-12.).

¹⁵⁶ Padlózatot.

Szerette Béliál gyereket,¹⁵⁷ s mégis ellene vallott. Megtagadá az ifjút; önként ment a vén karjaiba. Ki képzelte volna? Alleluja!

Tarnócziné akkora lelkesedésbe jött, mintha e percben szorosabb szövetségbe lépett volna az éggel, s már az átszellemülés pontján állana.

Jutka az ajtó küszöbén rémülve hallá az „allelujákat”, és sokáig nem merte behozni a vacsorát, melyet az árva özvegy, hogy magára lehessen, szobájába rendelt volt.

S Tarnócziné most még le sem hordotta a késedelmes cselédet.

Hagyá őt teríteni, és folytatá merengéseit.

Étvágya nem akart kegyetlenségével versenyezni. Ennek engedte át az egész tért.

A fejedelem alig haladt fél órát a Mikes-vártól, midőn udvarmestere jelenté, hogy a másnapi vadászatra, Döme diák utasításai szerint, minden intézkedéseket megtett ugyan, de Lupuj vajda a moldvai határszélekről hirtelen hazatért, s ezen újabb értesítés után ő - tudniillik az udvarmester - őfensége kegyelmes parancsát jött az iránt venni, vajon szükséges-e már a kétszáz székely darabont kirendelése?

Rákóczi arca borús lőn. - Hívjátok ide Horváthot... nem... hívjátok Kapronczait! - szólt a szokottnál élesebb és emeltebb hangon.

A két testőrtiszt nem állott oly távol, hogy ne hallhassa megneveztetését.

- Kulcsot kapsz, barátom, Horváth, a legszebb lány szívéhez.

- Már elejtettem; de te veszed föl a sárból a váradi vár kulcsát - válaszolta ez Kapronczainak mosolyogva, bár nem minden irigység nélkül.

Kapronczai derűlten közelít Erdély uralkodójához, sejtván, hogy megbízás vár rá, s azon kéjálommal telve, hogy a „nemes társaságból” most neki van jövődjöje, ő a szerencse fia, a perc kegyeltje.

- Lupuj vajda - mond a fejedelem, nem annyira a testőrhöz, mint az egész környezethez szólva - egy régi szerződés által van kötve a szökevények kiadására, midőn honárulási vád forog fönn. Három Mikes lépte át eddig már Erdély határait. Mindenik nőrablással vádoltatik, mindenikre nótapör vár. S te, fiam, Kapronczai, még virradat előtt Jászvásárra fogsz indulni, a vajdától e szökevények kézbe szolgáltatását követelendő. Utasításaimat az éjjel veszed.

- Fenséges uram! - szólt az ifjú meghajlott térddel és esdeklő hangon -, a Mikesek rokonaim, Zsigmond úr jótevőm.

- De a „nemes társaság” tagja vagy - válaszoló szigorral a fejedelem.

Kapronczai mély bókkal és sebzett szívvel vonult vissza.

- Mi lappanghat e küldetés burkában? - töprenkedett Döme.

- Isten bocsássa meg gyöngeségemet; de kezdem sajnálni a Mikeseket, ámbár pápisták - súgá most Csulai uram.

¹⁵⁷ Az Ótestamentum (Sámuel *Első könyve*, 2,12-25.) szerint Éli pap fiai Beliálnak, a gonosz szellemnek engedve paráználkodtak, ezzel megszegték Jehovának, Izráel istenének parancsolatját.

- S hiszi-e kegyelmed, hogy őfensége örvendene e nőrablók kiadatásán? - tudakolta halkán az íródiák.

- Hogyan? Hisz a fejedelem egyházunknak híve, a közerkölcsiség őre és bosszulója.

Döme fanyar mosollyal szakította meg a párbeszédet.

A hopmester a fejedelem színéhez közelítvén, megint azt a kérdést merte kockáztatni, hogy mi történjék a kétszáz székely darabonttal és önkéntessel.

- Az egész vadászat elmarad, holnap székvárosunkba visszatérünk.

A hopmester rémült arca mosolyt vont a vén Kassai cserepes, vékony ajkaira.

- A szállás körüli rendelkezések füstbe mentek, hé, hé! A kíséret Isten jóvoltából számos, és tegnaptól tudom, hogy sok borra, pecsenyére és sok ágyra van szükség. Kegyelmednek, hopmester uram, közel van egy kis birtoka. Remélem, ott fogunk az éjjel dőzsölni. Bővelkedik-e elajándékozandó aranyserlegekben, he-he!

- Életem és vagyonom a fejedelemé - válaszolta Kassainak az udvarmester -, de - folytatá - a falu, melyet kegyelmed említ, oly kicsiny, hogy e had harmadát sem fogadhatná be. A nagyobb részt sátrakba kell telepítnem. Szűk udvarházamon kívül, melyben alig férhet el őfensége, csak a papi laknak nincs lantornaablaka¹⁵⁸ és agyagpadlata. Az egész véletlennél tehát csak azt sajnálom, hogy kegyelmednek, drága barátom, köszvényes lábai könnyen szenvedhetnek, miután unitárius létére nem szánhatja magát reá, hogy egy plébános hajlékában töltsen az éjt.

- Ne féltsen engem, drága barátom - vigyorgott Kassai -, mert őfensége az állami ügyekben tanácsomat akarja kihallgatni, s kegyelmednek parancsolatot ad, hogy számomra lakást a számára fenntartandó szobákból rendeljen.

Döme diák oly ügyesen tudott Kassai és az udvarmester körül sompolygani, hogy a halk szóváltásból némely töredéket elleshetett.

Tehát csakugyan fontos küldetést nyert Kapronczai? - gondola. - Pedig az ifjú a finom fogásokra aligha bír elég ügyességgel. Kezdek örövendeni, hogy ma a titkos dolgokat Kassai önagsága kezeli, s nem én. Azonban várjunk még, ki tudja, estig mi történik?

2

Végre az udvarmester elhelyezteté a vendégeket.

A kis falu, mely három nemzedék óta földesurat nem látott, a sátraknál is kevesebb kényelmet ígért. A vendégek tehát többnyire szabadban vertek tanyát, s Csulai uram, ki nem volt az éji friss légnek és a ropogó fenyőmáglyák körüli heverészetnek barátja, a paplakba utasított.

Iszonyú ellenszenvet kellett legyőznie, hogy a küszöböt átlépje. A lelkész nem találta honn. Ezt csak másnapra várták Csíkszeredáról, hová beteg testvérét, a minorita kolostor gárdiánját ment meglátogatni.

A vén gazdasszony, ki egyedül vitte a háztartás terhét, a fejedelem káplánjának szíves fogadására mindent megtőn, ami csak a kevés eszközzel bíró szűkölködés vendégszeretetétől kitelik.

¹⁵⁸ Üveg helyett hárttyával fedett ablak.

Csörögefánkot is süttött, lefekvésre fűszeres bort is készített, s a korán pihenni akarónak ágyat a lelkész hálósobájában vetett, s az asztalra kétkarú, fekete gyertyatartóban viaszgyertyát vitt be.

Csulai uram valóban fáradt és álmos volt; de mihelyt magára maradt, a kisdéd, tiszta és kedélyes szoba összeesküdni látszék szemei, idegei és kedélye ellen, hogy minden pihenést és szendert messze űzzön.

A káplán gyanúsán szaglált. Úgy vélte, hogy valami már alig érezhető illat üt meg orrát. Bizonyosan kifüstölte a szobát a gazdasszony, s a légből vegyült szag a tömjéné. S a falon, a Megváltó körül, néhány más kép is függött, mely távol volt attól, hogy a Melanchtoné¹⁵⁹ vagy Zwinglié¹⁶⁰ legyen, s annál kevésbé Kálviné. Csulai uram elég méltányos ugyan arra, hogy egy plébános lakában ne követelje a hitújítók arcával találkozást; de vallásos buzgalma mégis kizáróbb természetű és türelmetlenebb vala, hogysem szemeit a kereszténység első századainak szentatyáin s a mitrán, tiarán,¹⁶¹ dicskőrön és görbe boton örömmel legeltette volna. Miután pedig a falon függő képek - mint az első és röpkén odavetett pillantás már fölfedezé - egyháziak és jelvényesek voltak, Csulai a szűz hajadonnál is gyakrabban tartá lesütve szemét, vagy úgy hordozá, hogy ritka alkalmá lehessen botránkozásra.

- Helyesebb lett volna a sátozt választanom nyughelyül, mint a nicolaiták házát, melyet az ephesusi angyal gyűlölt.¹⁶² De ha már egyszer itt vagyok, legcélszerűbb rögtön lefeküdni és aludni; mert - a közmondás szerint - aki alszik, nem vétkezik.

Az udvari káplán ez okoskodására a friss, puha, fehér ágynemű is kiválólag befolyt. Levette és az asztalra helyezé a szalagkoszorúval díszlő érckeresztet, mely az ágyfő felett függött, s melyet reggel, mint illedelemhez szokott vendég, még az öreg gazdasszony megjelenése előtt vissza akart tenni. Összefogott kézzel elmondá esti imáját, s vetkezett. De midőn az ágyban hanyatt fekvék, s a különben is kellemetlen benyomású karos gyertyatartó után nyúlt jobbájával, hogy a világot kioltsa, rémülve fedezte fel az átelleni falszőgleten Loyola Ignác¹⁶³ képét. A haragtól vére arcára szökött, és szeméből az álom elillant. Talpra kelt, hogy a képet letépje, össze- szakítsa. Azonban erős megindulásán a végrehajtás percében győzött azon tekintet, hogy ő vendég, ki szíves fogadtatásban részesült. - Dajka Gábor, a mi egyházunk püspöke - szólt Csulai oly erős hangon, mintha többen volnának a szobában, kikhez beszédet intéz -, Dajka Gábor felöltvén tógáját, most egyenesen a fejedelemhez menne, s mondaná: „Uram! Íme halld meg, hogy azon szerzetnek, melynek tagjai Erdélyből örökre és a halál büntetésének terhe alatt száműzve vannak, híres alapítója, hozzád, ki a törvények őre vagy, alig százölnyi távolságra lappang egy plébános hálósobájában. Hasztalan állítják, hogy csak képe van ott. Mert ő ércre metszett képe által csakúgy él, hat és veszélyes buzgóságra ingerel, mintha személyesen volna

¹⁵⁹ Melanchton Fülöp (1497-1560) Luther munkatársa, a wittenbergi egyetem híres tanára. Számos magyar diák tanult nála ókori görög, latin nyelvet és irodalmat.

¹⁶⁰ Zwingli Ulrich (1484-1531) zürichi lelkész, a református egyház egyik alapítója.

¹⁶¹ Főpapi süveg és a római pápa hármaskorona.

¹⁶² Nicolaiták: az ephesusi ókeresztény gyülekezetben alakult szekta, tagjai a pogány bálványáldozati szertartásokon is részt vettek. Az Újtestamentum (János *Jelenésekről szóló könyve* 2,1-6.) szerint Jézus Krisztus levelet íratott a nicolaiták ellen „Efezus angyalához”.

¹⁶³ Loyolai Ignác (1491-1556) a jezsuita rend (Jézus Társaság) alapítója.

jelen és prédikálna. S nincs-e az 1610-i artikulusokban¹⁶⁴ megírva, hogy a jezsuiták pártfogóit minden rendek szabadon üldözdhessék, és minden javaikban zsákmányt vessenek? Bizony mondom, meg vagyon írva. S avagy nem pártfogója-e az e rendnek, ki Loyola képét magánál tartja? Kétségtelenül. Fegyverezd fel tehát ellene a törvényt, ó, igazságos és bosszúálló fejedelem!” Így szólna Dajka... s én?... Én is így érzek, de, ám legyen, behunyom szemeimet, hogy ne éljek vissza a vendégjoggal.

Csulai nem tudta behunyni szemét. Az álom végképp eltávozott tőle. Eszébe jutott a múlt napi medvevadászat, s a fejedelem álöltözetű szabadítója. Most már bizonyosnak tartá, hogy a nevét eltitkoló vadász a száműzött szerzet tagja. Felizgatott képzelődése, mint a prizma sokszorozá a képeket. Egy helyett száz meg száz álöltözetű papot látott faluról falura bolyongni s a reformált hitű fejedelem ellen a tömeget ingerelni.

- Veszély fenyegeti a hazát és vallást - sopánkodott, nagy léptekkel mérve a szoba hosszát. - Összeesküvés készül Rákóczi megbuktatására, s Pázmány Péter tartja kezében a titkos tervek fonalszárait. S mit akarnak? A nádorispán pálcája alá terelnek-e bennünket, vagy a papok valamelyik kegyencét szeretnék a fejedelmi székben látni, és a Báthoriak szellemét a Bethlen Gáboré helyébe iktatni? Hm! Rossz idöket élünk, s ha így tart, maholnap a svékusokat kell segítségül hívnunk, másképp lakunkból kidobnak, s templomainkat bezárják.

Csulai néhány perc múlva érzé, hogy iszonyú rémlátásainak végre nincs alapja; de már egyszer föl volt izgatva, s haragjának kaput kellett tární, szabad utat nyitni.

Öltözetlenül, amint volt, asztalhoz ült tehát, s egyik tisztársának levelet ír, melyben erős színekkel rajzolta az igaz hit ellen megindított cselszövényeket, s különösen fölhozza, hogy a jezsuita rendhez tartozó emisszáriusoktól¹⁶⁵ hemzseg az ország; úgyannyira, hogy ő maga is saját szemével látott már egyet.

Csulai a levelet bevégezvén még nem volt álmos.

A másolatról másolatot írt tehát, és végre legalább hat levél volt készen.

Mit csináljon már velök?

Nem érzé-e óránként inkább, hogy hihetőleg semmiért üt nagy zajt?

- Igaz, túl éles ecsettel festettem; de veszély csakugyan létezik. S különben is az örködés szellemét mentől gyakrabban kellene izgatni, hogy virrasszon szent hitünk ügyei fölött. Másképp, kötelességeink betöltésében lanyhák leszünk. Aztán nem általánosan szóltam-e én? Jelöltem-e ki valakit üldöztetésre? Nem, ezerszer nem; pedig kellett volna.

Csulai a levelet bepecsételte, hogy az ország különböző részeibe oly lelkészekhez indítsa, kiknek buzgósága és erélye ismeretes volt.

Kapronczai sem aludt; de egészen más gondok miatt.

A dicsvágy ábrándjai lebegtek lelke előtt, míg szívében a száanalom húrjai meg-megrezdültek, s fájó érzéssel gondolt a Mikesekre, kik az ő első diplomáciai szereplésének alkalmasint áldozatai fognak lenni.

Az éj a hajnalszürkületnek kezdett engedni, midőn a fejedelem hívatá.

¹⁶⁴ Törvénycikkekben.

¹⁶⁵ Titkos megbízatású küldöttektől.

Kapronczai a pitvarban Döme diákot találta, ki vékony köpenybe takarózva falócán guggolt, s oly bólintással fogadá őt, mely a szender és ébrenlét közt bizonytalan helyet foglalván, csak az ajk alig észrevehető mosolya által látszott közelebb lenni az eszméléshez.

Egy őr a „nemes társaságból” az udvarház bal oldalán kisdéd és homályosan világított szobába vezeté Kapronczait, hol a dunyha és vankosok közül alig látszott ki Kassai uramnak dupla hálósipkával a szemig eltakart, vékony és redős arca.

A korlátnok aligha volt elégült az ággal s a rövid alvással; mert először lehordá a testőrt kardjáért, melyet - mint mondá - úgy zörget, mintha az egész házat föl akarná riasztani; aztán Kapronczaira tért, és száraz, de tartós köhögések közt megmutogatá, hogy mily rossz szokás fiatal, szeleburdi emberekre fontos küldetések bízni; végre pedig tudakolá tőle az eltávozott testőr nevét, hogy illetlen magaviseletéért a marsallal leszidassa.

Midőn a korlátnok rossz humorát egészen kitölté, a foglalatosságokra tért. - Itt van, fiam, megbízóleveled a moldvai vajda önagyságához, üm, nehogy táskádból kihullasd. A hazaáruló Mikesek kézbe szolgáltatását naponként sűrgesd. Jászvásári rezidensünk¹⁶⁶ haragudni fog rád, mert küldetésed őt némileg lealázza. Nincs mért tehát, hogy jó magaviseletre buzdítsalak, mert képzelheted, mily árgusi szem ügyel rád. Titkos gondolataidat is, üm, gyors posta hozza Fehérvárra. Te is légy figyelő, mint a hiúz. A mi rezidensünk sincs felül minden hibán; sőt vannak gyöngé oldalai. Kapzsinak, részrehajlónak és hanyagnak rágalmazták. Isten tudja, igaz-e? A világnak nyelve rossz. De szél sem indul fúvatlan. Füst sem támad tűz nélkül. Különben rezidensünk talpig becsületes ember. Ír róla gyakran nekem, s óvatos légy az elküldésben. Szemen tartsd a vajda udvarának főbb egyéneit, ügyelj a hangulatra, s barátsággal közelíts az idegen zsoldban álló erdélyiekhez. Így sok titoknak juthatsz nyomába. Szeretném, ha eszed nem volna oly fiatal, mint korod. A Mikeseket pedig kíséret közt s békón vitesd Töröcsvárra. Itt az útipénz. A nemzet sok költségébe kerül, fiam, érdemeld meg. A jövő óra úton találjon.

Kapronczai könnyűnek érzé kezében az erszényt, melyet a korlátnok a vetkezőasztalról átnyújtott.

Döme diák még mindig a lócán guggolt, midőn ifjú diplomatánk a pitvarba visszajött, hogy távozzék.

- Előbb a fejedelem őfenségéhez, vitézli uram! - hangzék a lócáról félsuttogással.

Kapronczai a két őről védett középajtónak tart.

Az őrök tiltólag emelték fegyvereiket föl.

Döme diák a lócáról mondá: „Csengetnek!”

E jelszóra felnyílt az ajtó, s Kapronczai ellenállás nélkül lépett egy nagy terembe, honnan a fejedelem írószobájába vezették.

Rákóczi szokott vadászöltözékében ült az asztalnál, s a szentkönyvből olvasott. Úgy látszik, reggeli áhítatosságát fejezte be. Az ajtónál mély bókkal meghajló ifjúnak a könyvből föl sem emelt szemmel mondá:

¹⁶⁶ Követünk.

- Mindenütt nyomon kíséred a Mikeseket, s addig nem mutatod magad sehol, míg velök nem találkoztl. Külön veszed Mikes Jánost, s titok pecsétje alatt átadsz neki egy levelet. Csak azután jelented magadat a vajda őnagysága udvaránál. Ott sürgeted a bűnösök kiadatását... gyakran, de kevés eréllyel. Az előre nem látható esetekre nézve minden utasításod csak az: hogy eszeden jársz. A sikertől függ jövőd.

A fejedelem távozást intett kezével, utána mondván: - A levelet a diáktól kapod.

Döme nem volt már a lócán. Köpenyébe burkoltan sétált az udvar harmatos fűvében, s a szürkülő égre és a sápadt hajnalsillagra veté szemét, mintha szerelmes vagy költő volna. Midőn pedig Kapronczait maga előtt látta, alázatos bókkal kívánt szerencsés jó reggelt, s a levelet kézbesítvén, kérő hangon mondá: - Rendkívüli hálára kötelezne kegyelmed, ifjú úr, ha néha egy-egy bizalmas sorral tisztelne meg. Különben értsen mindenben egyet az én kedves pártfogómmal, a jászváári rezidenssel. Igyekezék mentől szilárdabbá tenni az ő helyzetét és tekintélyét. A kényes kérdésekben tőle várjon utasítást. Én most csak annyit tanácsolhatok, hogy óvakodjék cselszövények eszközévé lenni, mi úgy érthető legbiztosabban el, ha Moldvában mulatása alatt egy erdélyi nagyúrral sem fog levelezésben állani.

- Mit tegyek már? Hogy tájékozzam magamat! Kinek írjak levelet, kinek ne? - sóhajtá lova hátáról Kapronczai. - Úgy látom, nehéz és hosszú út vezet a váradi kapitánysághoz és a dicsőséghez. Addig könnyen kitörhetik a nyakam. Ma kezdődtek gondjaim. Ma látom először kevésbé derültnek az eget, rejtélyesnek minden ember arcát, s elhagyottnak magamat... de érzem, hogy javamra... Ugyan kire hallgassak? Ki után szabjam cselekedetemet? „Minden utasításod csak az: hogy eszeden jársz”, mondá a fejedelem. Ezt követem. A siker minden.

3

Tarnócziné nagyon megerőltette magát leánya kiházásításánál.

Volt elég a ládákban.

Ősi ékszer majdnem annyi, mint olcsón vásárlott vagy zálogban bírt.

S bár Sára eddig sok háziszótttest és kevés bolti kelmét hordott, a fősvény anyának csak néhány idomtalan kulcsot kellett előszedni s néhány nyikorgó zárt felnyitni, hogy a bíbor és nehéz selyem nagy bőségben lepje el a rideg és sötét tekintetű szobák almáriumait.

Kész vagy könnyen testre illeszthető díszöltözetek is feles számmal voltak. Találkozott közülük egy-egy, mely a hosszas zár alatt színét veszte, vagy hermelin és menyépréméből harmincadot fizetett a molyoknak, s e szerencsétlenségen az árva özvegy még érzékenyebb könnyeket ejtett, mint midőn kipótolhatlan és drága emlékű férjének erényeit dicsérte. De viszont némelyik ruha oly friss és ép volt, hogy látásán a kegyes nő majdnem akkora örömmre ragadtatott, mintha az Istentől eltávozott Mikes Zsigmond úr vagy Ágnes asszony könnyező szemeibe tekinthetett volna.

A XVII. században a kiházásítás a ruhaszekrényt üríté ki, s nem az erszényt, mint most. De Tarnócziné a bosszúért még többre is kész volt. Gyulaféhérvárra írt, hogy ama híres nyolc boltból, mely Bethlen Gábor alatt a fejedelmi udvar földszintjén nyitattott, s melyben kelet és nyugat legdrágább szövetei halmozattak össze, ami csak a szemnek tetszik, vásárolják meg, tudniillik bizonyos mérsékelt öszletig.

Aztán bármennyire nem szerette Judit asszonyt, bármennyire emészté a düh, hogy a távolléte alatt történekeért még néhány napig sem szítkot, sem átkot nem szórhat a könnyelmű sógor-asszonyra, s csak általános főnógatással és Jutka leányzóra pazarolt arccsapásokkal jelentheti kielégületlenségét, mégis bírt annyi önuralkodással, hogy mézes-mázos szavakkal beszélje Juditot rá a Szentléleken maradásra s a kiházásítási készülétek vezetésére.

Így van alkalmunk a várkastély egyik szobájában a szép özvegyet munka közt találni.

- Szegény leány! - sóhajtá Judit, letévén a tűt, s gyűszűjével az előtte álló kis asztalt kopogtatván... - Tudom, nem szereti, ha gyorsan varrunk. Minden öltés egy szem az ő rabbilincséhez. A menyasszonyi fehér ruha hamar fogja termetét elhervasztani, mint a dér, melye egy hideg órában a kegyetlen égből az árva virágra hullott. Szegény virág! Ő nem szeretheti Hallert. Hisz nagyatyja is lehetne... a köszvényből és bundái után ítélve. Arca borzasztóan hazug, mert sűrű redői több évekről beszélnek, mint igaz. Ferde dicsekvés! Mikes Mihálynál ellenkező természete van az arcnak. Minden vonala esküt tesz a virító ifjúságról, s az ily hamis esküt örömmel bocsátjuk meg. Szegény Sára! Dehogy szerethetné Hallert. S mégis valami titok van magaviseletében... Csodálatos jelek! Ki érthetné? Ki foghatná meg, ami történt s amit látok, akár ha elárulja magát, akár ha uralkodik bánatján? Néha úgy kell hinnem, hogy csakugyan szerette Kelement. S ekkor megfoghatatlan minden, amit a Mikes-várban tett. Hisz a fejedelem jelenléte szerencsés véletlen volt számára. Ha csak egy hanggal gyaníttatta volna, hogy az elrablás az ő egyezésével hajtattott végre, Rákóczi az anya ellenszegülései dacára elvéteti őt Kelemennel. Félt a botránytól. Félt, hogy a világ a távozás és esküvő között fekvő órákra gyanút dob, ha a szerelmét bevallja. Balga leány! Egy mosolyt, melynek csak fele lett volna gúny, fele enyelgés, nem akart tűrni, s cseréül, az egész hosszú élet kinszenvedését választá. Hát engem hányszor nem gyanúsítottak Mihály úrral? S mégsem mennék Haller Péterhez férjhez. Ha Sára az anya egyetlen átkára magát kiteszi, mindjárt előállott volna a papi áldással Csulai uram vagy a helység plébánosa. S most?... Most Tarnócziné néném ékesíti leányát, mint az én könyveimben a pogányok az oltári áldozatot, mielőtt leölnék.

Judit az előtte érthetetlennek látszó történetre nézve minden találgatást kimerítvén, még egyszer sóhajtja, s aztán varráshoz fogott.

Keze alatt égett a munka.

Sára belép.

Aranyszőke haja, sápadt arca s a bánat együtt még ígézőbbé tévők, mint valaha volt. Sötétkek szemeiben az ideges fény oly vonzó és megdöbbenő hatású, hogy Judit észrevétlen ejté ki kezéből a vásznat, és szemeit hosszasan feledé a lány lankadt vonalain s égő tekintetén.

- Nem vagy beteg, kedvesem?

- Éppen semmi bajom - szólt Sára erőltetett mosollyal, mely végkifejlésben az ajkszöglet finom rezgésébe ment át. - Segíteni jöttem hozzád, nénikém.

Ezzel asztalhoz ül, s hurkolni kezd.

Tarnócziné is megérkezett, s magával egy smaragd- és rubintvirágokkal terhelt diadémot hozott.

- Kérlek, próbáld fel a fejéket, kedves leányom! - mondá nála egészen új szívességgel.

Sára szótlán engedelmeskedett.

- Mily szépen áll! - kiáltott föl Judit eléggülten.

- S mily drágakövek! - szólt közbe az anya. - Száz florenci aranyat megér, a foglalvány valóságos árát csak felére is számítva. Gazdag menyasszony vagy, leányom. Ha az apait, anyait mind elkölteném számodra, mégis Székelyföld legdúsabb földesúrnője volnál. Ott van Debrő, a Mihály várkastélya, hé, hé, ez a tiéd.

Azt tőlem rabolták el - gondoló Judit. - Mihály kezemet akarta megkérni.

- Az ég szerelméért, anyám, ne emlékeztessen ily iszonyú dolgokra.

- Ott van Zabola hasonfele, melyet Zsigmond uram éppen négy héttel ezelőtt resznált Kelemennek, s most már többé vissza nem vehet. Szigorúan fogunk osztozni. Egy arasznyit sem engedek a földből, egy hajszálnyit sem jogainkból. Ragadjon szájpaddásomra a nyelvem, midőn az első fillért nekik visszaajándékozom, s könny helyett vér cseppenjen ki szememből, ha véginségökben sajnálnám a vén Jébuzeust és gyermekeit! Gazdag vagy, leányom! Igen jól áll fürteiden e fejék. Ágostából hozták Csákyiné számára, de ő drágállta. Megveszem, hisz a Mikes János jószágából fél év alatt kifizetjük! Hihi! Hisz az is a tiéd. Vége a latroknak, hihi!

Sára letépte fejéről, és az asztalra dobta a diadémot.¹⁶⁷

Judit ijedten tekintett rá.

Tarnócziné állandó nyugalommal folytatá: - Takarékos voltam, most vesztegetővé leszek. Akarom, hogy fényes esküvő legyen, s hogy úgy nézz ki, mint egy királyné.

- Megőrülök - sóhajtá halkán Sára.

- Irigyeljenek, kik rágalmazni mertek. Pukkanjanak meg mérgökben a pápisták. Sirassák a sok földet, rétet, kaszálót, erdőt, malmot, mely igaz kálvinista kézre került, hehe!

- Szent ég, mily kínok! - rebegte a szerencsétlen leány.

- Akarom - folytatá az anya -, hogy mondja a vén Jébuzeus: koldusmankót adott kezembe Tarnóczi Sára; s mondja Kornis Ágnes: megvakultak a könnyektől szemeim Tarnóczi Sára miatt!

A szerencsétlen lány alig hallá már e szavakat; szédülten borult Judit karjai közé.

Csak az anya távozása vetett véget a kínos jelenetnek.

Sára összeszedvén erejét, folytatá hurkolását; de az asztaltól, hol a diadém hevert, látható borzadályal vontá székét félre. Mintha kígyók és baziliskuszok szemei volnának gyémántkövekké varázsolvá, s minden percben fölelevenülhetnének, úgy rettegett ezen ékszerszertől.

- Leányom, te nagyon szenvedsz! - szólt testvéri részvétellel Judit.

- Még nem jöttek idegeim egészen rendbe.

- Naponként izgatottabb vagy, Sára. Te ki nem állhatod Haller Pétert.

- Ő maga megvetne, ha azzal ámítanám, hogy szeretem - válaszolá a lány keserű mosollyal.

- De nem is azt akartam mondani; hanem hogy te valakit forrón szeretsz.

- Ugyan kit? Ismer-e engem más, mint...? - Itt Sára elakadt.

¹⁶⁷ Ékköves fejdísz.

- Mind Kelemen... - egészíté ki Judit a leányra szegezve szemét, s miután annak arca nyugodt maradt, mosolyogva mondá: - Ha Kelemenen kívül más lovag nem ismer, akkor, Istenemre, te azon fantomba vagy szerelmes, kit... hogy is hívták?... Ah! Franciscónak.

Sára liliomarca vérpirossá lőn.

- Boldog Isten! Hisz te annak valódi nevét sem tudod. Lehet egy török aga, egy német tábornok, egy harámbasa, egy vitézi rend tagja, ki nőtlenségi fogadást tett, vagy oly kóbor kalandor, kinek két felesége is van. De nálatok, kik ábrándvilágban éltek, minél kétségesebb valaki helyzete, annál magasabb jelleme.

- Ah, ő szívtelen! - sóhajtá Sára fakadó könnyel.

- Hisz a minap lelkesedéssel szólottál róla.

- Akkor még boldog voltam.

- S most?

- Ó, ki adja vissza balga gyermekhitemet?!

- A csodálkozás fog el. Tehát láttad volna őt azóta? Találkoztál-e a névtelen alakkal, kit Franciscónak nevezel?

- Én? Én? - habozott Sára.

- Igen. Neked beszélni kellett velem, különben miként győződte volna meg éppen most szívtelenségéről.

- Vétkeztem ellene, Judit - zokogá Sára -, midőn a nem viszonzott szerelmet szívtelenségnek mondtam. Mi kötötte őt hozzám? Miért szeretett volna? S mégis! Ó, ég... más számára ragadni el engem!

- Iszonyút sejtek, Sára! - szólt Judit fölindulással. - Tehát a páncélos és leeresztett arcrostélyú lovag, ki karján vitt ki a kertből, tehát Francisco...

- Mikes János volt - rebegte a lány alélt hangon.

Judit átölelé unokahúgát, könnyeivel áztatá az aranysárga fürtöket, csókjaival hinté el a könnyező szempillákat, a reszkető ajkat, a szenvedő leányt. - Most értem szerencsétlenségedet. Menyasszonyi fehér köntösöd mennyi özvegy gyászruhájánál sötétebb!

- Néném, ne vegyítsd könnyeimhez könnyeidet - szólt Sára, Judit karjaiból kibontakozva. - Sorsom változatlanul van kijelölve. Nekem túrni, neked bátorítani kell.

A leány ismét munkához fogott. Varrt, szabott, rendezett, szilaj kinyomattal arcán, de gyors kezekkel, mint azon arához illik, ki hiszi, hogy minden öltéssel nagy utat tesz meg a boldogság felé, és az oltáreskü az éden kapujának valódi kulcsa.

Vándoraink a Szeret mentében utaznak.

Rég elhagyták már a hegyláncokat, kedves hazájoknak, melytől tán örökre búcsút vettek, határszéleit.

Lapályosabbá lőn a vidék, gyérebbé az erdő, lanyhábbá a lég, súlyosabbá a honvágy.

Csak egy nap kellett, hogy Lupuj vajda udvarába érkezzenek, s még egyik sem hallá a másik szavát.

Maga Mihály bátya is legfőlebb szomorú nótákat füttyörészett.

János felötlőleg merengő és magába vonult volt.

Kelemennek szíve csordultig telt fájdalommal, s minden percben ki akart áradni; de rokonainak komoly tekintete visszadöbbenté.

A Szeret révénél megállíták lovaikat.

A komp a túlpartról lassan közeledett.

Leszállottak nyergeikből... s a három bújdosó, mintha álomból most ébredt volna föl, egymásra nézett.

- Lehetetlen, hogy ne szeressen! - sóhajtá Kelemen. - Évek óta mennyi jelét adta vonzalmának! Midőn utolszór valék vele, midőn szemrehányásokat tett, és tiltón emelte felém kezét, akkor is nyakán volt egy kis csat, melyet ősanyám hordott.

- Feledd őt! - mormogá Mihály.

A kompba léptek.

- Haragudhatott rám, mert gyöngédtelen valék. De hányszor nem mosolyogtak ajkai, midőn hosszabb távollét után találkozott velem. Ó, a múlt... a múlt! S miért szórta volna rám mosolyát, ha szíve érzéketlen volt? János, te elűzetésem után is beszéltél vele. Szólj, mit vélsz vonakodásai felől?

- Feledd őt! - ismétlé Mihály.

- S légy önérző, büszke - válaszolta János komolyan.

- Ha így beszélsz, soha nőt nem szeretnél.

- Ah!

- Vagy nem olyant, minő Sára.

- Ne ábrándozz! - szólt János szintén méla és ábrándos tekintettel.

A túlparton voltak.

- Hamar szaladtunk el, félénknek fog a világ tartani... és Sára...

- Megint! - dörmögé Mihály.

- S ki tudja, nem vett-e utóbb kedvező kifejlést a dolog?

- Pah! Hazaeresztették a zárt madarat.

- S Mihály bátya! Hiszed-e te, hogy rokonszenvét egészen megtagadva ment haza, s hogy otthon nem bánta meg hamar e tettét?

- Hiszem, hogy bolond vagy, öcsém.

- Szavamra mondom, Sára sohasem szeretett téged - szólt János határozott hangon.

Kelemen ámulattal tekintte rá, de arcvonalai kiderültek, mint fellegek közül a nap.

- Honnan tudnád te? Hisz Moldovában voltál. Ezer tanújelét bírom vonzalmának.

- Barátságát vetted szerelemnek.

Kelemen tagadólag rázta fejét.

- Úgy hát megváltoztatta hajlamát, s most kedvel mást.

- Miért rágalmazod?

- Mintha a némberek sohasem cserélnék szívök lángját? - vágott közbe Mihály bátya. - Szégyelld tapasztalatlanságodat. Báthori Gábor udvarában tizenhat ara esküvőjénél voltam vőfély, s közülök egyik sem ment ahhoz férjhez, ki első szerelme vala. A tizenhetedik menyegző végre olyan volt, hol az első hajlam frigyét kötöttük meg. Vala is ám lakodalom Boncidától Hencidáig; két hétig folyvást áldomást ittunk a ritka szerencsére, és serlegünket csak azon hírre tevők le, hogy a vigadó nász közül valamelyik kópéval a menyecske megszökött.

- Ó, bátyám, Sára nem udvari hölgy.

- De hölgy, öcsém, s az is elég cím a hűtlenségre.

- De nőkről, bátyám - szólt János -, nem lovagiasság rosszat szólani, és Sára jelleme felül van a vádon. Ő nem köznapi lény.

- Igen szép! Rontsd még csak jobban öcséd fejét! Most éppen ily dicsérgetésekre van szükségünk.

- Bátyám, nem is volt kibe szerethessen Sára - említé Kelemen.

- Nem-e? Olyan ritka Erdélyben a fiatalember?

- Szentléleken mindenesetre az.

- Hát Bethlen Istvánnénál? Hát a sok utazgatás alatt nem találkozott-e száz különb fiúval, mint te?

János zavart tekintetet vetett Mihályra.

Kelemen kétségbeeséssel küzdött.

- Tudnod kell sorsomat! - kiáltá.

- Sorsod a lemondás - válaszolta János.

Tovább lovagoltak.

Éj borult a földre, s a bujdosókat egy szalmafedelű kunyhó rideg kebele fogadá be.

Reggel Kelemen oly dült arcú volt, mint a siralomházba zárt bűnös.

Mihály haraggal fordítá el szemét tőle; János mély szánalommal tekintett rá.

- Ó, barátaim, minő látvány volt! Szegény atyám jött nyoszolyámhoz. Tántorgó lábain békó, kezén békó, ősz fűrtain rászáradt vércseppek. Lélegzetem a rémület miatt elállt, s torkom fuldoklott; míg végre, mintha lefoglalt tagjaimat az ígézetből egy ígézet elleni szóval váltottam

volna ki, hirtelen föl pattantak szemeim. Ébren valék. Körül néztem a sötét szobában. Láttam fekhelyedet, látom a Jánosét, s mégis hallám nyoszolyám előtt a rabbilincseket.

- Ez is álom volt - jegyzé meg János.

- Esküszöm, ébren valék.

- Botor beszéd! - szólt Mihály bátya.

- De hitemre mondom!

Mihály, ki a babonás félelemre különben is hajló volt, megszeppent. - Minden talizmánomat otthon feledtem! - sóhajtá.

- Ó, bizonyosan Sárát atyámnál meglették, s ő a kiadatásnak fegyveres kézzel szegült ellene. Legyőzték, börtönbe hurcolták, és az én bűnömért ő hal meg.

- Megint leltél ürügyet az önkínzásra! - korholá Kelemen Mihály bátya, míg János hirtelen megnyergeltette a lovakat.

- Induljunk!

Jászásár felé haladtak.

- Nincs-e semmi háborúja Lupuj vajdának? - tudakolá hosszas hallgatás után Kelemen.

- Miért kérded?

- Tán a veszély meggyógyítana.

- Rövid időn lesz alkalmunk harcolni - válaszolá János.

- Attól is meggyógyulnék - sóhajtá Kelemen -, ha tudnám, hogy Sára nem szeret, ha tudnám, hogy nem csupán percnyi szeszélyből taszítottam el. Csak a tisztába jövetel ad írt sebemre. A bizonyosság gyógyít meg.

- Ne félj - szólt Mihály -, hamar fog ide is lakodalmának híre eljönni.

Haladtak.

Falu falu után vonult hátra.

- Visszamegyek Erdélybe - szakítá meg Kelemen a csendet.

- Mi a hév kő! Eszed ficamodott-e ki? - dörgé Mihály.

- Tudod-e, hogy fejeddel játszol? - szólt János.

- Mit sem tesz.

- Tehát egy hóbot miatt csakugyan bárdal készülsz nyakadat levágtatni? Eszeveszetten nyargalsz oly kocsis után, mely fölvenni sem akar. Hisz Sára rád sem hederít. Neveti gyáva könnyeidet, erőtlenségedet, együgyű kétségbeesésedet.

- Ha mondom, visszamegyek.

Ezzel Kelemen megfordította lovát.

Rokonai elébe kerekedtek.

- Mást javaslok én! - kiáltá Mihály, megfogva öccse lovának kantárszárát. - Fiú, magam megyek el, s becsületesen utánajárok a dolognak.

Kelemen szemében könny fakadt: - Kedves bátyám, drága jó rokonom! Nem elég szerencsétlenséget okoztam máris neked? Bujdosóvá lettél miattam, s most még életedet is veszélyeztesd?

- Átöltözködni, lappangani fogok.

- Téged az utolsó gyermek is ismer.

- De szeret, és nem fog följelenteni.

- Gondolj Tarnóczinéra!

- Annak rád még inkább vásik a foga.

- Hasztalan szólsz, bátyám! Erővel vissza nem tartóztathatlak; de esküszöm, hogy követni foglak nyomról nyomra.

- Jó. Tehát menjen el János. Őt nem ismeri a nép.

- Én?

- Te, öcsém.

János arca viaszhalvány lett.

- Megtennéd-e, testvér? - tudakolá Kelemen. - A te szemedben bízom. Ítéleted pontos, figyelmed éber.

Ó ég, minő megpróbáltatás! - gondolá János.

- Puhatold ki jól - szólt Mihály - a távozásunk után történeteket. Hozz hírt házam ügyeiről is. Miért mondanád, hogy Zsigmond bátyám és Ágnes néném állapotjáról mentől hívebben értesülj? Hisz te szereted szülőidet.

- Hagyd itt Armidort és Zelmirát, mert a bámész népet magok után csődítik - jegyzé meg Kelemen.

János leszállott lováról, és egyik szolgálóra ült.

- Isten veletek. Az irgalmas ég könyörüljön rajtam!

Gyorsan kivált közülök.

Elvágatott.

5

A nap még a legmagasabb pontra nem emelkedett, midőn a két bujdosó Jászvásárnak majdnem kapujáig érkezett.

- Hej, megsütik a makkot¹⁶⁸ János távozása miatt! - sóhajtá most Mihály bátya. - Nincs többé pártfogónk Lupujnál. Ágról szakadt levél vagyunk, melyet a véletlen szellője gördít ide-oda.

- S hogy ez nekünk eszünkbe sem jutott! - töprenkedett Kelemen.

¹⁶⁸ Lebzselünk, tétlenkedünk.

- Ha ő most velünk van, a vajda udvarába szállunk, s főszerepet viszünk körüle és a nők társaságában. De így bitangként csavaroghatunk az utcákon.
- Fedelet csak kapunk pénzünkért - vigasztalá bátyját Kelemen.
- Kapunk, kapunk, de... Tudod, mi jutott eszembe?
- Ugyan mi, kedves bátyám?
- Nemde - szólt Mihály -, Tarnócziné azért vitte apádhoz az alispánt, hogy alkalma legyen minket nőrablásért bepöröltetni?
- Ebben ne is kételkedjünk.
- Ha így volna a dolog - folytatá Mihály -, akkor könnyen megtörténhetik, hogy Rákóczi fölkéret, s Lupuj kiszolgáltat bennünket.
- Már erre nem is gondoltam - szólt Kelemen.
- Az én elmémben is csak most villant meg.
- De Rákóczi tán nem tesz ilyesmit.
- Ökörhizlaló kupec. Tőle minden kitelik!
- Magamra nézve nem nagy baj, ha kerékbe törnek is. Rég elfeledtem az élet becsülését. De megvallom, bátyámat igen sajnálnám.
- Hej, jó hasznát vennők most Jánosnak!
- Mi haszna, ha már nincs itt! - szólt Kelemen.
- Fájdalom, igaz. Azonban még utolérhetnök.
- Nem látta, bátyám, hogyan vágatott? Elválásunk óta legalább három óra telt el.
- Talán négy is.
- S így csak magunkra kell támaszkodnunk.
- És valami bölcs tervet gondolnunk - szólt Mihály.
- Okvetlenül.
- S hogy előre mindent jól kifőzhessük, szálljunk meg e korcsmában.
- Nem bánom - válaszolá Kelemen.

A korcsma, melyet bujdosóink a tervkészítés színhelyéül választottak, nagy épület volt, s udvara tömve fuvaros szekerekkel, málhákkal, kurjongató, félittas néppel. De bármekkora benne a sokadalom, miután többnyire csöcselékből áll, üres szobát könnyen lehetett találni.

A Mikesek egy fővénypadlójú parányi ablakú és sötét, de nagy teremben szálltak meg.

Behordák poggyászaikat, bort rendeltek, ebédet készíttetének magoknak, leheveredtek a padokra, s mert a szoba lehe dohos volt, kinyitották az udvarablakokat.

- Már gondoljunk valami okosat, mert holnap reggel Jászvásárba be kell mennünk.
- Én csak Sárára tudok gondolni, s az nem okos. Gondoljon bátyám!
- Drágakő és értékes holmi van velünk; de pénz kevés.
- S ha a vajdánál nem jelentjük magunkat, az első gyűrű vagy boglár árulásakor, mint gyanús egyéneket befognak.

- Igazad van, öcsém, s a bejelentés azért is hasznos, mert Lupuj személyesen ismeri atyádat, és így János nélkül sem maradunk éppen minden pártfogás nélkül.

- De ily csekély pártfogás mégsem elég kiadatásunk gátlására.

- Hogyan volna elég! Hisz a vajdának szerződése van Rákóczival.

- De egymással gyakran szoktak háborgani.

- Ez nyom valamit a latban, öcsém!

- S mit mondasz, ha a vajda szolgálatjába lépnénk?

- A szeg fejére találtál, öcsém! De micsoda szolgálatot válasszunk?

- Én a testőrségbe közkatónának állok be. Úgyis meguntam az életet, s villongós időkről hallék valami neszt.

- Bravó! Magam is közkatona leszek.

- De bátyám mégis talán...

- Mit akarsz mondani?

- Talán igen öreg a közkatonaságra.

- Micsoda együgyű beszéd - szólt Mihály úr haragosan pödörve bajuszát, és kevély állást foglalva. - Tinéktek már vén, aki nem hebehurgya, akinek már egy kissé benőtt a feje lágya. Én öreg? Ha magam számára rablom el Sárát, megvált volna: vajon kellene-e most Moldovába kiszöknünk? Nem tudlak titeket leszoktatni azon ostoba modorról, hogy bátyának hívjatok... s aztán mindjárt öreg vagyok.

Kelemen hízelt szavakkal kezdé Mihály urat engesztelni; midőn a korcsma udvarán nagy láрма támadt; cifra magyar káromkodásokkal vegyítve.

Valami oláhok a szérűben a jászol mellől kikötöttek három lovat, hogy a magokét helyezték el, mit a lőtulajdonos két szolgálja észrevévén, derekas csatarához kezdett. A civakodás közt a korcsmából a lovak, kihez a szolgák tartoztak, a helyszínéhez sietett, haragja előhírnökéül magyar szitkokat szórva.

- Hisz ez Kapronczai! - kiáltá Mihály úr az ablaktól Kelemenhez.

A Mikesek a szérűnek rohantak, s előbb egyesített eréllyel rendreutasították az oláhokat, s aztán külön-külön átölelték, s jobb és bal pofára megcsókolták Kapronczait.

A viszontlátási ceremónia után szobájokba vitték őt.

- Honnan s hogy kerültél ide? - kérdék.

- Lóhalálában jöttem, sürgető tárgyban.

- Tán atyám küldött utánunk? - tudakolá fölindulással Kelemen. - Te jó rokonunk vagy. S mit csinálnak szüleim? Szegény atyám! Szegény anyám!

Sűrűn omlottak Kelemen könnyei.

- Amennyire mostani körülményeink közt lehet, ők jól vannak - vigasztalá a bánkódót Kapronczai.

- Voltál nálok?

- Voltam, de megvallom, nem a legszerencsésebb percben. Én a fejedelemmel jöttem Zsigmond bátyám várába.

- S milyen humorban volt a fejedelem? - tudakolá Mihály.
- Derültebb kedvben ritkán találtam. Rendkívül megtetszett öfenségének Zsigmond bátyám és Ágnes néném.
- Lám, lám! - ujjongott Mihály -, ki gondolta volna?
- Az ebéd alatt poharat ürítünk a háziúr egészségére.
- Rég mondom, hogy derék ember Rákóczi! - kiálta föl Mihály.
- Ebéd után pedig főlovászmesterré nevezé ki Zsigmond bátyámat.
- S mi, nyúlszívűek, éppen rosszkor szaladtunk el - sopánkodott Mihály.
- Éppen jókor, barátim, mert egyszerre betoppant az alispánnal Tarnócziné, s fejeteket kérte.
- De csak nem adta mindjárt oda a fejedelem? - szólt Mihály.
- Dehogya adta. Makacsul ragaszkodott Zsigmond bátyánkhoz.
- A nagy Rákóczi! - kiálta Mihály.
- És szerette volna Sára kezét okvetlenül a Kelemenével kötni össze.
- A jó Rákóczi! - sóhajta Mihály egészen elérzékenyülten.
- Evégett hozatta ki Sárát a kék szobából.
- És Sára? - kérdé fojtott hangon Kelemen.
- Barátom, azt mondta, hogy te neki nem kellesz, nem is kellettél soha, s hogy gyalázatosan elraboltad.
- Szent Isten! - rebegték Kelemen ajkai.
- No, ekkor természetesen vízzé vált a lovászmesterség, s Rákóczi megparancsolá, hogy titeket a direktor nótán¹⁶⁹ pöröljön be.
- Tudtam, hogy ez lesz a vége! - pattogott Mihály.
- De itt még nincs vége - jegyzé meg Kapronczai.
- Nincs? - hüledezék Mihály úr.
- Tarnócziné mondá, mit használ neki a nóta? Ki adja vissza leánya jó nevét?
- Istentelen anya! Hát minek tartott engem? Gaz csábítónak-e? S minek tartotta leányát?
- Rólad nem szólott, de leánya becsületét kereste.
- Borzasztó!
- Mi is azt hittük, s midőn a fejedelem udvaroncain és kíséretén végigtekintve kérdé: „Melyik fogja védni kegyelmetek közül Tarnóczi Sára kisasszony erényét, a nevét és kezét kötve szeplőtlenségéhez?” Erdély legszebb s legfényesebb rangú ifjai ajánlkoztak kérőkül.
- És Sára kit választott? - tudakolá Mihály csodálkozó megütközéssel.

¹⁶⁹ A 17. században a súlyosabb bűncselekményeket, a hazaárulást, felségsértést a latin eredetű „nota” szóval jelölték. Direktor: itt ügyész.

- Kit? Senkit.

- Ó, ég! - sóhajtá Kelemen örömtől áthatott arccal.

- Senkit az ajánlkozók sorából - folytató Kapronczai... - de egy mást, egy összetöporodott példányát a viseltes agglevényeknek... Haller Pétert.

- Ó, ő kincsért s a hiúság bábjátékaiért áldozta föl szívét. Bár gyűlölném inkább, mint szánjam! Magasabb lény volt, hogysen a szánalom büntetéséig aláztassék meg.

Kelemen mély felindulása Kapronczaira is hatott.

Egy percig megszakítja a beszédet, s aztán hűlepedve folytatá.

- A vagyonvágy és fényelgés nem lehet Sára választásának oka. Haller fősvényebb a griffmadárnál.

- Ne ejts kétségbe, Kapronczai! - sóhajtá Kelemen.

- Haller pénze rejtve van, mint a Dáriusz kincse, mely halommal fekszik a Sztrigy¹⁷⁰ fenekén; de nem tudjuk, hogy hol és hogyan vegyük ki.

- Csak nem megy Sára szerelemből hozzá? - szólt Mihály úr gúnyos arckifejezéssel.

- Ha nem is szerelemből, szerelem miatt - válaszoló Kapronczai.

Kelemen vad tekintetet vetett rá.

- Nem annyira magam, mint a fejedelem egész kíséretének véleményét mondom - szólt Kapronczai.

- S mi e kíséret véleménye? - kérdé hévvel Kelemen.

- Hogy Haller vén, és ami főbb, erőtlén.

- Ah, a pokoli fény, mely lelkembe villant... Tehát erőtlén?

- Barátom, Kelemen, magad is képzelheted.

- S így nem jöhet tisztába a kérdés, melyért Tarnócziné jajgat? haha!... Szólj!

- Szólj te! - válaszoló Kelemennek Kapronczai vállvonítva.

- Mondhatom, szép történetecske! Egészen a Báthori Gábor udvarából való! - jegyzé meg Mihály úr erőltetett nevetéssel.

Kelemen Kapronczaihoz rohant.

- Esküdjél, hogy az egész történet úgy folyt le, amint elmondtad.

- Miért ne esküdném? Néhány szitkozás, sipítás, sikoltás és elbágyadások kihagyásával úgy történt. Azokat meg ki győzné elősorolni?

- Csak okos ember az a János - szólt közbe Mihály úr -, ő eleget célzott arra, hogy Sára valakivel szerelmi viszonyban volt; de te nem akartad érteni.

- S hol van János? - kérdé Kapronczai.

¹⁷⁰ A Maros mellékfolyója Hunyad megyében.

Kelemen közbevágott, Kapronczai bal kezét megragadva: - Esküdjél arra az imára, melyben először mondtad ki az Isten szent nevét, esküdjél, hogy igazán beszélted el a történetet. De mégis ne arra esküdjél, mert sok embernek van joga istentagadóvá lenni, s a gondviselés is csak oly hazugság lehet, mint a szemérem és szüzesség... esküdjél egész családod becsületére... Ó! De hányan hordják családok nevét szívökön? S a közelfajulás nem nyelte-e örvényeibe a legtiszteltebb házak becsületét?... Nem, nem arra... Esküdjél anyád sírhalmára, hisz láttalak koporsójánál könnyezni; de a könny a szem gyöngesége is lehet. Ki véd meg engem az emberi nem gyűlöletétől?... Édes barátom! Esküdjél arra, mi legdrágább előtted. Ki tudja, mi az? Arra a névtelen, arra az ismeretlen kincsre esküdjél, mely mindened, s melyhez képest semminek tekintesz mindent. Legyen dicsőség, hatalom, erény, bűn, álom, remény, csalódás, mit tudom én, mi! De esküdjél rá, hogy igaz történetet beszéltél.

- A legkevesebb tétovázás nélkül esküszöm; de már te is térj magadhoz, s mondd meg, hol van Mikes János. Okvetlenül találkozni akarok vele.

- Ó, Mikes János nagy belátású; talán azért, mert nem volt szerelmes. S mint kell neki pirulni, midőn szemére vetik testvérségét velem! Gyalázat, gyalázat! Szakadjon szívem ízekre azon bűnért, hogy Sárát gyűlöli! Mily nyomorult vagyok. Seperjen utcát minden gyáva férfiú, és köpjék őt hahotázva arcba, ha a nőktől megcsalatra gyűlöl. Ki meri e felséges érzést pazarolni oda, hol a megvetés kötelességünk? Bátyám, Mihály! Barátom, Kapronczai! Tépjétek le rólam e ruhát, mely a lovagokéhoz hasonló szabású, törjétek szét kardomat, mely eddig becsületes kezekben volt, és tapossátok a sárba süvegemet, melynek kerecsentolla őseimről és daliás időkből maradt rám, gyalázzatok meg, taszítsatok ki társaságtokból, ha valaha fogok nőt szeretni, ha valaha térdem meghajlik azon ámtás előtt, melyet a hígvelejűek nőérénynek neveznek.

Kelemen kimerülten rogyott a padra, s tenyerével takará el arcát.

Mihály dorgálta gyöngeségeért, és vigasztalá bánatában.

- Már megmondhatom, mit eddig kíméletből elhallgattam - szólt Kapronczai -, hogy a fejedelem elkobozandó birtokaitokat Tarnóczi Sára kisasszonynak adományozta jegyajándékkul.

- Jól tevél! - válaszolá Kelemen fásultan.

- De az eblelkét, nem tevél ám jól! - pattant fel Mihály úr. - Hát Debrő az új udvarházzal, a drágaságoktól terhelt almáriumokkal, a büverejű kövekkel, temérdek gabnámmal, szarvasgulyáimmal és nemes természetű lovaimmel a képmutató Tarnócziné átkozott családját emelje fényre? Inkább rögtön visszamegyek Erdélybe.

- Az, barátom, nem változtatna a dolgon, ha a nőrablás vádját nem háríthatod el magadtól. De, az Istenért, hol van János?

- Ha már birtokaimat fehérszemélynek szánta Rákóczi, miért nem ajándékozta inkább szomszédnőmnnek, özvegy Naprádinénak?

- Barátom, erre felelni nem tudok. De te miért nem válaszolsz az én kérdésekre, melyre könnyen felelhetnél?

- Mit kérdeztél hát?

- Hol van János?

- Alkalmasint farkasveremben. Az Isten eleget ostoroz minket!

- Erdélybe indult - szólt Kelemen, fölemelve tenyeréből arcát.

- Borzasztó szerencsétlenség! - kiálta aggodalmas tekintettel Kapronczai. - Hej, nyergeljete! - rivalg cselédeknek az ablakból.

- Mit akarsz? - szólt Mihály.

- Utolérni őt.

- Sohase fáradj! Már alkalmasint a határszéleken van. Minden baj nyakunkra szállott.

- Jánosban volt egyedüli támaszotok. Mit fogtok már Jászvásáron tenni? Nem tudjátok-e, miért jöttem ide? No hát, édes barátim, a fejedelem küldött, hogy titeket Lupuj vajdától felkérjelek, és kötözve vitesselek Erdélybe.

Mihály hűledezve tekintett Kapronczaira. Kelemen arcán szikrázott az öröm.

- De titokban szólván, a fejedelem nemigen bánná, ha Lupuj az ő követelését megtagadná, s éppen ezért nagy baj János távolléte.

- Ah, hát a remény utolsó fellobbanása is csalfa volt! - sóhajtá Kelemen elborulva.

- Barátim, én megpróbálom Jánost utolérni. Ha Moldva széléig nem találhatok rá, visszatérek Jászvásárba, és sürgetni fogom kézbe szolgáltatásokat. Addig fészkeljétek be magatokat a vajda udvarába, s keressetek hatalmas pártfogókat. S most Isten veletek!

Az újonc diplomata megölelte rokonait, és szobájába távozott poggyásza kihordása végett.

- Volna bár ellenségünk Kapronczai! - mormogá fogai közt Kelemen.

- Meg akarsz-e okvetlenül halni?

- Igen... csak hogy hazugnak hihessem őt.

- Még most is szereted Sárát, boldogtalan!... Elpirultál? - szólt Mihály.

- Utolsó visszaverődése volt ez a láthatárról lement napnak.

6

Kapronczai utol nem érte Mikes Jánost.

A határszálen kétkedve, tévovázva állott meg, lovát majd előre-, majd visszafordítva. Ha Erdélybe lép, küldetése, mely azért, hogy titkos, hihetőleg fontos is, be van fejezve, mégpedig valószínűleg ügyetlenül és célt tévesztve. Megérkezésének legelső következménye Mikes Jánosnak, kit ő mint rokonát sajnált, s kit a fejedelem, mint gyanítá, kímélni akart, befogatása leend; második pedig, hogy miután ő semmit sem igazított, más fog Jászvásárba küldetni.

Kapronczai érzé a határozó perc jelenlétét.

Tekintsünk - gondolá - végig a helyzeten, még mielőtt e pontról, hol most ebédelni fogunk, csak egy lépést tennénk keletre vagy nyugatra.

Ekkor az útitáskából kivesz egy darab szalonnát, lovászával tüzet gerjesztet, maga pedig nyársat farag, s a lángon pörkölni kezdi az egyetleneledelt, mely még rendelkezése alatt volt. Gondosan ügyelt, hogy minden falatra nagy kortyokat nyeljen; mert a bor megvidámítja a lelket, s élésíti az elmét.

- Mi tehát helyzetem? - kérdé, jóllakva, önmagától... - Kassai uram, a korlátnok, szeretné, ha titkos föladásaimmal a jászvásári rezidenst megbuktatnám; ez ravasz és kétértelmű nyilatkozatainak szelleme. Ellenben Döme diák azt várja tőlem, hogy a rezidens tekintélyét emeljem;

Kassai uram kémkedést ajánlott a vajda udvara s különösen ott tartózkodó hazámfiak után; Döme diák hallgatásával e részben nyílt tért hagy ugyan számomra, de azt kiköté, hogy ne Kassainak, de neki írjak. Így tehát magam alkalmazása végett tudnom kellene: vajon Kassai vagy Döme diák a befolyásosabb egyén? Ha Döme alázatosságát veszem mértékül, akkor ő az apródoknál is alantabb áll; ha a történetekre figyelek, akkor ő Kassai szerencsés vetélytársa. Melyik kerekedik végképp felül? A jövődó titkai borítják el szemem elől. Miután pedig őket e percben egyenlőknek vehetem, s hajlamom nincs a kém szerepére, úgy látszik, küldetésem egyik tárgya megszűntnek tekinthető. Hátravan a Mikesek fölkérése. Kassai a kiadatást komolyan akarja; de a fejedelem ez ügyben kevés erélyt parancsol. Itt a választás világos, s jelszavam az erélytelenség fog lenni. Könnyű szerep... De most következik a bökkenő. Rákóczi őfensége utasításul adta: addig sehol sem mutatni magamat, míg egy levelet titkon Mikes János kezébe nem szolgáltatok. Eszerint a vele találkozás előtt tulajdonképp semmi tárgya sincs küldetésemnek. Vissza tehát Erdélybe!... Hüüm, de furcsa eljárás volna, hogy előbb elfogassam őt, s aztán adjam át neki a titkos levelet... Keresd fel Jánost Erdélyben, barátom, Kapronczai, mondhatná útitársam, ha volna ilyen. De, jó komám, hogy tegyem ezt, miután nem is ismerném meg őt, mert iskolás gyermekkorom óta nem láttam? Tudakozódjam utána? Hisz ez annyi, mint az elfogatás!... Tömkelegben vagyunk, s bizony nem bontakozhatunk ki... Csak egy menekvés van. De, hüüm, az semmivé tehet... vagy naggyá. Ki gondolta volna, hogy a közönséges testőrnek is Rubiconja,¹⁷¹ mint a világhódító Caesarnak. Hallom a túlparton a hívogató síp csábszavát, de visszadöbbenek a veszélytől. Balgaság! Hisz az előre nem látható esetekben a fejedelem saját józan eszemre utasít, s nem ez forog-e most fönn?... Rögtön át a Rubiconon.

Kapronczai a Mikes Jánosnak címzett levelet gyorsan töré fel, hogy ideje se lehessen többé habozni. A papír remegett kezében, midőn tartalmán szeme végigfuta.

Mi egész terjedelmében közöljük olvasóinkkal.

Nemzetes és vitézlő uram!

A mi kegyelmes fejedelmünk őfensége nagy megilletődéssel vette, hogy kegyelmed, nemzetes és vitézlő Mikes Mihály és Kelemen uramékkal együtt, notát concernáló¹⁷² véteknek nemével vádoltatik. A kegyelmetek szerencsétlen távozása az in contumaciam¹⁷³ elítéltetést vonja maga után, s őfenségének sem áll többé hatalmában a törvény folyamát feltartóztatni. A Meggyesre convocalandó¹⁷⁴ országgyűlés az in causam attractusok¹⁷⁵ ellen exclusis omnibus remediis¹⁷⁶ a fő- és jószágvesztés büntetését ki fogja mondani, és in perpetuum semmi reportatio¹⁷⁷ nem engedtetik meg. Valóban

¹⁷¹ A Rubicon határfolyó volt Itália és Gallia között; Julius Caesar a szenátus engedélye nélkül ezen átlépve tette meg az első lépést az egyeduralkodó felé.

¹⁷² Nótapört maga után vonó.

¹⁷³ Távollétében való.

¹⁷⁴ Összehívandó.

¹⁷⁵ A vádlottak.

¹⁷⁶ Minden jogorvoslat kizárásával.

¹⁷⁷ Soha semmiféle visszavonás.

mélyen lehet sajnálni a szépen virágzó Mikes családnak repentinus¹⁷⁸ romlását, sőt úgyszólván teljes corrualtatását.¹⁷⁹ De engem mindig az vigasztal s quasi erigál,¹⁸⁰ hogy a jus aggrationandi¹⁸¹ azon uralkodó kezében van, ki a törvény rigorát¹⁸² a könnyörülettel moderálni oly bölcsen tudja, mint Dávid és Salamon király. Csak én tudom, mily keservesen esik őfensége nagy szívének a fervor,¹⁸³ mellyel neki, mint a törvény végrehajtójának, a kegyelmetek subsistentiáját¹⁸⁴ és életét kell megsemmisíteni. Mintegy vonakodva küldte el Kapronczai György ifjú urat kegyelmetek fölkérésére, s valódi fájdalommal nevezé az öreg Mikes Zsigmond nagyuramat második Jóbnak, kit kétségbe fog ejteni s tán istentagadásra vezetni azon szívszaggató jelenet, midőn fiai bilincsből vezettetnek az igazság pallosa elébe, és szabadításukra semmi remény nem fog többé elucescálni.¹⁸⁵ Én azonban még inkább féltem a lugubris¹⁸⁶ jelenet alkalmával Mikes Zsigmondné nagyasszonyomat, mert aes triplexnek,¹⁸⁷ mert természet elleni közönynek és hidegségnek kellene az anyai szívet körülfogni, hogy ily iszonyú csapásra meg ne repedjen. A szegény nagyasszony most is zokogva zokog, könnyei álmában is szemét borítják, s tántorgó lépései alig bírják már az imádkozó pulpitushoz¹⁸⁸ vezetni. Sokszor elgondolám: vajon okvetlenül szükséges-e e derék anyának kétségbeesve halni meg, s nincsen-e semmi mód, hogy gyermekei, kik őt könnyelmű lépésökkel a sír széléig vezették, onnan ismét visszarántsák? Nekem is vannak szüléim, s ezért továbbfűztem gondolataimat a kegyelmetek sorsa felől. Elmémbe forgott, hogy a jus aggrationandi bizonyára a „majestaticumok”¹⁸⁹ legszebbike, s hogy nevezetes bűnért is lehet nagy szolgálatok által oly recompensatiót¹⁹⁰ nyújtani, mely uralkodónkat a kegyelem jogának gyakorlata ösztönözzé, kivált, midőn erre szívének nemességénél fogva, különben is nagy inclinatioja¹⁹¹ van. Mihelyt pedig azon érdemeket rostálgattam, melyek a megkegyelmezésre kaput nyitnának, tüstént eszembe ötlött őfenségének baráti indulatja ab una parte Lupuj moldovai vajda, aba altera vero¹⁹² Radzivil litvániai herceg őnagyságok iránt. Többször volt szerencsém magamnak is, minden alacsony helyzetem

¹⁷⁸ Hirtelen, váratlan.

¹⁷⁹ Tönkretételét.

¹⁸⁰ Szinte felvidít.

¹⁸¹ Jus aggratiandi, kegyelmezési jog.

¹⁸² Szigorát.

¹⁸³ Hevesség.

¹⁸⁴ Életlehetőségét.

¹⁸⁵ Mutatkozni.

¹⁸⁶ Gyászos, szomorú.

¹⁸⁷ Hármasság vértnek.

¹⁸⁸ Zsámolyhoz.

¹⁸⁹ Felségjogok.

¹⁹⁰ Kárpótlást, visszavonást.

¹⁹¹ Hajlama, hajlandósága.

¹⁹² Egyrészről - másrészről.

mellett, a mi dicsőn uralkodó fejedelmünknek saját szájából hallani, hogy Radzivil herceg a vajda szép és példás erkölcsű leányának, Mária kisasszonynak, kezét vágnék megkérni, s hogy a követség tüstént útnak indul, mihelyt remény lehet a sikerhez. A fejedelem számtalanszor ismétlé, miképpen alig tudna valamit attól megtagadni, ki Lupuj vajdát a házassági szövetség iránt hajlandóvá tenné, s ismervén a favort,¹⁹³ melyben kegyelmed a moldovai udvarnál áll, szüntelenül a kegyelmed nevét emlegette. Természetesen őfensége egy capitalis poena¹⁹⁴ és processus¹⁹⁵ alá esett individuummal az egész ország méltó animadversiója¹⁹⁶ és botránkozása nélkül confidentialis¹⁹⁷ viszonyban nem lehet; de meg vagyok győződve, sőt merem mondani, biztos forrásból tudom, hogy a litván követség csakugyan Jászvásárba el fog indulni, s ha kegyelmed a vajda önagyságánál és Mária kisasszonynál a házasság létesítésére sikeresen fog hatni, a jegyváltás napján Mikes Kelemen és Mihály urammal együtt quoad personam amnestiában¹⁹⁸ fognak részeltetni. A birtok restitúciójáról¹⁹⁹ őfensége nem intézkedhetik fejedelmi szavának megsértése nélkül; de elég módja van más úton illő kártérítést nyújtani, s különösen kegyelmed könnyen megkaphatja akár Moldvában a rezidensi díszes hivatal, akár pedig, ha inkább gyönyörködik a kard, mint a toll forgatásában, a Máté vajda mellé küldendő csapatoknál a mezei kapitányságot. Leginkább Mikes Zsigmond uram néma, mély bánatja és Zsigmondné asszonyom könnyei szolgáltatnak e levél megírására ösztönt, a magát kegyelmed úri gratiájába ajánló

*szegény és alázatos
Döme diáknak*

Post scriptum. A pecsét feltörője, mihelyt e levelet elolvasta, ha lovag, tüstént tűzbe dobja, s eb, ha tartalmát valaha elárulná.

R.

Kapronczainak, az eléggé éles lég dacára, veríték tört ki homlokán, midőn az utóiratban Rákóczi vonalaira ismert.

A legpontosabb, de gépi engedelmisséggel dobta tűzbe a levelet, s még hamvát is szétszórta.

- Megyek Szilisztriába. Talán a basa beveszen töröknek. A sárospataki egész kincstárért nem mernék többé a fejedelem színe elé kerülni. Megberetváltatom fejemet, hogy mától holnapig legalább a maga helyén maradhasson. Sült törökké szegődöm.

E kétségbeejtő eszmével ült lovára Kapronczai, s bolygott a hegyek közt határozatlan irányban. - Most kellene a meredély mögül zsigányoknak előrohanni, s engem kifosztani és vérbe köpülni. Úgy a levél elvesztését rájuk róhatnám. De midőn rendiben volna a gazság, a haramják is becsületesen viselik magokat. Nincs többé gondviselés!

¹⁹³ Kedvezést.

¹⁹⁴ Főbenjáró bűn.

¹⁹⁵ Büntető eljárás.

¹⁹⁶ Neheztelése.

¹⁹⁷ Bizalmas.

¹⁹⁸ Személyre vonatkozó kegyelemben.

¹⁹⁹ Visszaadásáról.

Sokáig tartott még Kapronczai csüggettsége. Meg volt győződve, hogy midőn a pecsét feltörésével a titkos megbízatás teljesítőjévé iktatta be magát, oly kötelezettséget vállalt, mely erején felül áll.

Ő, az egyszerű testőr, mi módon tolakodjék a vajda legfontosabb házi ügyeiben tanácsadóvá, s mily varázseszközzel nyerhesse meg ennek bizodalját!

Mint közönséges futár küldetett Moldvába, s oly ügy végett, mi valószínűleg kellemetlenül hat Lupujra. Hihető, hogy el sem fogadják, kénytelen leendő csak a fölkerő iratot nyújtani be. De ha a vajdánál személyes kihallgatást nyerne is, mi távol van ettől még a személyes barátság és a csak arra építhető siker reménye!

Kapronczai mindezt később is úgy érzi, úgy látta, mint az első percben; de az ifjú kedély könnyelműségénél fogva lassanként félelme és levertsége közé betévedt valami biztató sejtelen, valami kósza remény, mint a sötét éjben olykor fölcsillog a pásztortűz, vagy szikrázva röpköd a lidérc, és a villamos lég más apró tüneiménei űzik szeszélyes játékaikat.

S ha mégis sikerülne - el-elgondolá Kapronczai -, akkor mezei kapitánnyá lennék, akár pedig rezidenssé; ha nem sikerülne... akkor könnyen átszökhetném Szilisztriába.

Ez ötletén, mely a hajótörésben mentődeszkának nem sokat ért, most egész eréllyel függött Kapronczai, s hogy késedelmezését helyreüsse, gyorsan ügetett Jászvásárnak.

Mikesék - fűzé tovább gondolatait -, János nélkül sem lesznek a moldvai udvarban rossz szemmel látott vendégek, mert Lupuj fiatalkori barátja Zsigmond nagyuramnak. S ha Kelemen még használhatatlan állapotban sínylik is, Mihály három fejedelem udvarában élt, s kétségkívül bír annyi ügyességgel, hogy a vajda szívét megnyerje. Nekünk egyet kell értenünk. Ő Radzivil házasságát; én az ő tekintélyét mozdítandom elő. Ő engem mezei kapitányságra segít; én amnesztiában részesítem. Vagy vonakodnék tán? Nincs rá oka, s ha volna is, kiadatását sürgetve, gyakorolhatok kedélyére bizonyos nyomást. Ösztönözhetem és ijeszthetem.

Kapronczainak nem volt szüksége Mihály urat sem fenyegetni, sem buzdítani.

Mihelyt kalandszomjas lovagunk értesült a számára kijelölt szerep felől, magánkívül volt örömeiben. Rég gyanítja, hogy János nem nagyon ragaszkodik a vajdalányhoz, s mint tapasztalt udvaronc, nem kételkedett, miként aki fejedelmi széken ül, ha csak a moldovain is, semmi barátságért sem hajlandó leánya kezével egy testőr hadnagyot boldogítani. E részben tehát valódi veszteségről és nagy áldozatok hozataláról komolyan szó sem lehetett. Aztán mennyi színben és csábbal nem ragyogott Mihály úr felé az udvari cselszövény és a rég nélkülözött kaland. Olybá vette, mintha megint Báthori Gábor udvarában volna az ifjúság minden igényével, a tettvágy egész szomjával. Kedélyét dagasztotta, mint a kedvező szél a vitorlát, azon nagy szívesség, mellyel a vajda őt és Kelemen mindjárt érkezésükkor fogadá. Ha most az osztogató sorsnak elébe lépve, kérdezte volna: - Melyiket választja, a deprői kastélyt-e minden tartozékaival, úgy, amint a nőrablás előtt bírta; vagy pedig a bujdosást, a nótapört, az elkobzást, a vajda udvarában kezdhető kalanddal együtt? -, Mikes Mihály alkalmasint Jászvásárban maradt volna, hogy Radzivil litván herceget, kit ő nevére is alig ismert, a menyasszony megszerzésében elősegítse.

Olvasóimat megint Székelyföldre, s különösen Kassai István uram, a nagyságos korlátnok erdőmesterének havasi magányába kell vezetnem.

A kandallóban vitorán lángolt a fenyő, kedves meleget terjesztve a szobában, mert október már végéhez közelg, s a vadászak ablakára néző bércek élén a hó tükréről csillogott vissza a lemenő nap sugara.

A kandalló előtt vörös posztóba szegett, öreg medvebőr volt kiterítve, természetes körmökkel, csinált szemekkel, de - fájdalom - a golyótól szagatott fél füllel.

A mackó bundája lábzsámolyul szolgált a karszékben ülő számára; a karszék maga pedig famunka helyett merőben címeres szarvas ágbogaiból és lábszáraiból volt oly szeszélyesen összerakva, hogy bizarabb alakot a bútortól széles birodalmában csak igen keveset lehetett volna találni.

A darutollas lovag, ki a fejedelem életét menté meg, s kit mi már közelebből ismerünk, mint házigazdája, az alkonyhomály miatt félretevé könyvét, melybe egész figyelemmel merült volt, s még egy hasábot vetve a kandallóba, a karszékből gondolkodó tekintettel nézett a füstvényes lángra, s ez viszonzásul kedélyes világát a lovag szép arcán játszódattá, és még átlátszóbbá, túlvilágibbá, vagy legalább szellemiebbé tévé a finom, de bágyadt és korán fonnyadó vonalakat.

A szobában csend, a rengetegben csend volt, benn némább, künn mélyebb és döbrentő. Az erdőrem légben ugató kutyáival fölfedezhetetlen barlangokba vonult, farkas nem üvöltött, hollók nem mozdíták meg a száraz gallyakat, szellő nem forgatá a hervadt leveleket, bölény nem csattogtatá a sűrű harasztközt, s messze hangzott ugyan a nesz, mellyel a nyugvó dámvad az avar füvet leszakítá, de a vadászlakig mégsem érhetett el. Csak a hegyi erek és patakok távoli zúgását hallhatta volna az a fül, mely az éj halk és rejtelmes beszédét érteni megtanulta.

Mert éj volt a szobában; csak a kandalló által világított, csendes, néma éj.

A fal- és deszkarepedések piciny népe oly nyugodtan viselte magát, mint a veszélyes kandúr, mely a lovag lábai előtt a medvebőrről hosszan nyújtózva hevert, fejét a tűzhöz fordított málára görbítve.

Csak a vidám tücsök unta e hallgatást meg, s rejtekéből kilépvén, a karszék felé szökdelt, s egész készséggel csicsergett a loagnak talán a tücsökcsalád egészségéről, megelégedéséről, gondtalan életéről, derült kedélyéről. Közleményei háznépét mélyen érdekelheték, mert a kis üregből hol egyik, hol másik szólamlott meg, mintha ki akarná egészíteni a becsületes családfő társalgását az érdemes lovaggal, ki velök már gyakran virraszta, s kinek mindig szüksége volt egy kis szórakozásra, hogy gondjaitól menekülhessen.

A falióra nehezekeinek harsány zörömbölése s a kalapács csengő ütései, lyukába visszariaszták a furcsa kis állatkát, s midőn a kilenc elverése után az idő hirdetője megint régi apátiájába süllyedt, és csak az inga egyforma, halk ketyegésével adott ébrenlétéről jelt, még sok percnél kellett eltelnie, míg a vadászlak apró zsellérkéi ismét vigadni, mulatozni és csevegni bátorkodtak.

A lovag mécses gyújtott, összevonta az ablak függőnyeit, felszítá a hamvadó tüzet, fegyverét vállára vette, s nem minden nyugtalanság nélkül ment a szabadba, hol a ház egyetlen fehércecselése, a vén szakácsnő, még több aggodalmak közt nézett a sötét erdőbe, a rejtőző gyalogútra, a csendes, de majdnem csillagtalan égre.

- Már el sem fog ma jönni - sopánkodott az öregasszony. - S minek is jönné? A haricskakása egészen péppé lett, és a hosszas várás miatt vacsoránknak nincs már sem íze, sem bűze.

A lovag biztatásai javában volt, midőn a hegyi útról dobogás hallatszik.

Néhány perc múlva megérkezett az erdőmester, s előrivogató csöszét, hogy sokáig jártassa a lovat, mert ki van fáradva, s reggel sütögesse ki a körömhasíték alatt meleg vassal a hátulsó bal lábát, mert Szentléleknél már kényesen kezdé hordozni.

- S kend, kedves gazdám, betért Szentlélekre? - tudakolá kezét szorítva az erdőmester vendége.

- Be ám! - válaszolá ez. - De meg is zaklattam lovamat. Derék állat az én hókám, másnak tán kiszakadt volna párája. Azonban menjünk a hűsből a kandallóhoz, ott majd beszélhetünk - előzte az erdőmester meg vendége tudakolásait.

A szobában, a lámpamécs félderűje mellett is feltűnt a háziúr komoly, aggódo tekintete.

- Az Istenért! Tán szerencsétlenség történt... Mikes Zsigmond nagyuraméknál? - tudakolá fölindulással az idegen.

- Hallgasson ki kegyelmed, Mikes Móric uram, béketűréssel, mert a magamféle egyszerű embernek is vannak néha jó tanácsai, és a gyöngye is segíthet az erős baján, mint a mesében kisgyermek húzta ki a sánta oroszlán talpából a szálkát.

Az erdőmester vendége mellé ült, s félbeszakítás nélkül folytatá: - Kegyelmedet egyetlen jóltevőm és barátom, Székely Márton küldötte hozzám, és én kilétéről nem tudakozódva, szerencsésnek tartám magamat, hogy szegény házam vendégül fogadhatja a lovag urat. A kíváncsiság nem bűnöm, éles elmével sem vagyok megáldva, s most tehát, midőn nevéen szólítám kegyelmedet, ezzel úgy hiszem, eléggé meggyőzhetém arról, hogy élete veszélyben forog.

- Történjék a mindenható szent akaratja! - szólt az idegen hideg lemondással.

- Kegyelmednek nem lehet rémítő a börtön és halál, de sajnálom, hogy megfélekezett szüleinek bánatáról.

- Derék férfiú, igaza van! Én még az éjjel itthagynom e csendes hajlékot, mely kedélyemre annyi varázssal hatott, úgy magába foglalta minden vágyaimat, és úgy együtt tartá, mint az olvasó gyöngyeit a füzér zsinórja. Hajnalszürkület előtt már úton leszek, s anyám könnyeire fogadom, hogy a megtámadások ellenében, nem mint pap, kinek legmagasabb reménye a vértanúság, de mint lovag fogom magamat viselni, kinek jó fegyvere, bátorsága és lelékenysége van.

- Nem úgy, uram! hallgassa meg előbb a történeteket - szólt az erdőmester. - Józsa Péter, Kassai uram önagysága tisztartója, le sem ültetett, mint szokta, a számadásokat sem kérte, mint szokta, de ahelyett teli torokkal kiáltá előmbe, hogy vége az ország jó békéjének, mert Pázmány érsek az egész jezsuita rendet Erdélybe küldötte lázítani, csak egyedül maga maradt Magyarországon. Sáskarajként lepték el különböző öltözetben e papok a mi hazánkat. Egyik pálosnak, másik minoritának, ferencesnek mondja magát, s a kolostorokba búvik, mint a kakukk a rigófészekbe. A gvardiánok csodálkozva tátják szájukat az idegenekre, de nem mernek szólani, nehogy fecsegésükért a pápa négy fal közé rakassa. Inkább ráesküsznek, hogy páter Anselm senki más, mint György fráter, kit ők neveltek a zárda kulcsárjának. De ez még kisebb, folytatá Józsa Péter uram, nagyobb az, hogy némelyik a jezsuiták közül doktor, borbély, felcser lett, szürke port árul, melyből aranyat lehet csinálni, a nehéz nyavalyásokat ujja érintésével gyógyítja, s mindenütt maga körül hamis csodatételekkel gyűjt követőket. Van olyan is, ki mezei kapitánynak adja ki magát, s kettős zsolddal toborz, az Isten tudná, minő

célokra. Mások meg igazhitű református kántorrrá szegődtek be, s egyszerre csak a jó magyar zsoldárokat diákul fogják énekelni. Azt is hallám, hogy többen asszonyokká öltöztek, de még nem sajdíthatjuk, ki végett.

- Mily badar beszéd! - sóhajtá a lovag.

- Magam sem sokat adtam rá - szólt az erdőmester -, s éppen azért tudakolám is, hogy tulajdonképp kitől hallotta Józsa Péter uram.

- S mit mondott?

- Hát azt, hogy neki Szabó Mártonné mesélé, kinek Sütő Biri mondta, ki a mesturamtól hallá, kinek a kurátor beszélt, ki a kézdivásárhelyi bírótól körülményesen értesült az egész dologról, ez meg az esperesnek szájából szóról szóra vette át, mégpedig a fejedelem őfensége udvari káplánjának levele szerint.

- Csulai uram pedig akkor álmodta, midőn a medvétől féltében elaludt - tevé hozzá a lovag.

- Alkalmasint - szólt az erdőmester. - De a nép mindenütt úgy sűg-bűg, mintha tatárjárás nesze ütötte volna meg fülét. Alighogy Szentlélekre értem, befordulék tehát a plébánoshoz, valami bizonyost hallani a dolog felől. Ő egészen elveszté szívét, s hangja, arca csüggedt volt. Nem is ok nélkül, mert Tarnócziné nagyasszony éppen akkor üzente, hogy rövid időn ki fogja vettetni a paplaktól, mivel egy híres jezsuitát, ki az országot fellázítani és a fejedelmet orozva meg akarja gyilkolni, alkalmasint ő rejteget, s neki kell legbizonyosabban tudni, hogy ki az a Mikes Zsigmondnál titkon megforduló darutollas. A plébános eleget esküdözött ártatlanságáról, de a vén sárkány még a régi időkből bős ellensége lévén, buktatására mindent el fog követni. Szóval a papot nagy keserűség közt találtam és hagyám el. Amint pedig a faluból kiértem, megsarkantyúzám a hókát, s hipp-hopp, hegyen fel, hegyen le, idejöttem. Derék egy pára, teremtuccse, nem adnám százforintos paripáért. Dupla abrakot fog kapni. Holnap reggel korán indulunk. Én ismeretlen hegyi utakon vezetem kegyelmedet az ország széléig. Életemmel kezkeskedem, hogy vadon, madáron, s egypár ostoba hegylakón kívül, éppen senkivel sem lesz találkozásunk.

- Isten őrizzen - szólt a lovag az erdőmester kezét megszorítván -, hogy kendet több veszélynek tegyem ki, mint amennyivel ittmulatásom miatt máris körül van véve. Nem gyaníthatám, hogy gyanúba vettek, de miután most vallásom ellenségeinek céljairól értesülve vagyok, valódi pogány volnék, ha bárkit azon szigorú büntetésnek akarnék kitenni, mely hazánkban a jezsuiták pártfogóit, rejtegetőit, védelmezőit sújtja.

- Nemzetes uram! Mi közöm nekem a jezsuitákhoz? Magam is egész lélekből reformált hitű vagyok. Én csak az üldözöttre és kegyelmedre, kinek szabadsága és élete ellen törnek, gondoltam.

- Nem, barátom! Inkább magam megyek egyenesen Tarnóczinéhoz vagy Csulaihoz, mintsem engedjem, hogy udvarából tíz lépésre is kísérjen.

- Már látom, a lovag úrnak nincs bizalma hozzám - szólt keserűen az erdőmester.

- Akkor hitem nem volna a jámborság és becsületesség iránt - válaszolá Mikes Móric. - De - folytatá mosolyogva - kend el is feledte, hogy kezemben egy talizmán van, melynek segítségével magamat a hét lakattal és vaspánttal elzárt börtönből, ha megannyi sárkány őrizné is, tetszésem szerint kiragadhatnám. Kend ott maradna; én baj nélkül mennék tovább. Igazság-e ez?

Az erdőmester hűledezve tekintett a beszélőre.

- Csakugyan nem emlékszik kend a gyűrűre?

- Biz Isten, igaz - kiáltá ragyogó arccal az erdőmester. - Csak tartsa meg szavát a fejedelem.
- Azért fejedelem.
- No, nehéz kő esett le szívemről.
- De, kedves gazdám, nagy szívességre kell kérnem. Ugye teljesíti?
- Okvetlenül.
- Én pár órányi pihenés után útra indulok. Reggel kend az asztalon levelet s egy kis szekrényt fog találni, drága szüleimnek szánt emlékekkel. Fürt is lesz köztük ezen főről, mely a férfikor küszöbén, öröm és mosolygó emlékek nélkül öszült meg. Mi volt nekem az élet, s mit várhatok tőle? Hazám kítaszított kebléből! De ne szóljunk erről. Önhibám lehet. Magam idéztem föl ellenem a törvények szigorát, melyeknek minden betűit jól ismerém. Csak azt akartam mondani, vigye kend a szekrényt és levelet még holnap reggel atyámhoz, s adja át neki, különhíva őt és tanú nélkül, üdvözetem mellett... Most már jó éjt! Igen fáradt vagyok, jó éjt!
- Megölelé az erdőmestert, és az oldalszobába vonult.
- Isten hozzád, csendes lak! Ajtódon belül volt a nyugalom, künn zúg a zord élet viharja.

8

A csapás, mely a Mikes családot érte a közös nagy súly mellett, mégis különbözőleg hatott Mikes Zsigmond nagyuramra és Ágnes nagymamára.

Móric biztatása támasz volt mindkettő számára, s nem engedé a kétségbeesés örvényébe bukni a tántorgókat. De Móric bármennyire szerette szüleit, nem tartá eszélyesnek a történetet, melyre testvérei megmentését alapította, elbeszélni, s mindig csak általános, azonban határozott hangú bátorításoknál maradt. Tudta, hogy reménytelen öröm és keserűség a kellő mértéknél beszédesebb lévén, áldásait és átkait gondatlanul ejtett szavakkal vegyíti. Egyetlen rosszul őrzött perc elárulhatta volna a világnak, hogy a gyűrű egy a törvény által halálra keresett kezében van. Mi nem vélekedhetünk arról, mennyire ragaszkodott az élethez Móric, de az élet teljes megvetése mellett sem akarta szüleit még egy honarútlással vádolt fiú elítéléséből származható csapásnak kitenni. Aztán az embereket ismervén, belátta, hogy semmi sem vonhatja inkább a közönség szemét Mikes-várra, mint a két öreg derült arca, akkora veszteség közepett. Móric Rákóczi szavával játszó férfinak nem hitte ugyan, de tiszta fogalma volt a szív dialektikájáról, mely a kötelességek összeütközésekor hamar talál feloldozást az aggódó lelkiismeret számára. S ki biztosíthatá őt, hogy a reformált hit egyik fő képviselője nem keres a vallása ellenségének tett ígéret alól menekülésre valami elfogadható, sőt dicséretesnek látszó ürügyet? Móric bűnnek tartotta volna szüleit a bánat karjai közül egészen kiragadni, mert érzé, hogy a véletlen csalódás őket iszonyú ellentétével okvetlenül meggyilkolná. Terve volt tehát rejtekéből néha meglátogatni, hogy vigasztalja, s a remény színvonalán alul süllyedni ne engedje. Midőn pedig a nőrablás fölött az országgyűlés ítéletet fog hozni, csak akkor akarta a gyűrűt a fejedelemhez, a megkegyelmezési kérelemmel küldeni.

Szándékát lényegesen átalakították a körülmények. De térjünk vissza Móricról a két öregre.

Zsigmond úr a nyújtott reményt, minden homályos célzatokkal együtt, egy a magány és megtagadások által túlzgatott idegű rögeszméjének vette, s a veszélyben forgó két fiú sorsa miatti bánathoz csatolá a nagyobbik fia egészségi állapotából támadt aggodalmat is.

Ágnes asszony ellenben Móric biztatásait a vallásos érzelemmel telt kedély jóslatának tekinté, mely magasabb jelentőséggel bírhat, mint a tények horderejéről okoskodó elme legfinomabb észlelése.

Ágnes asszony számára Móric vigasztalása balzsamul szolgált, mely a sebet nem gyógyítja ugyan, de legalább fájdalmait enyhíti; míg Zsigmond úr sebére az csak égető szer volt, mely a behegedést gátolta.

Aztán Mikes Zsigmondnak a külhatásoktól inkább függő kedélye kevésbé volt egy nagy szerencsétlenség hordozására alkalmas, mint életpárjának mélyebb érzelmű, de nyugodtabb jelleme.

Ágnes asszony a csapás után csakhamar összpontosítja lelkierejét, s bár vonalaira állandó jegyet nyomott a bánat, panaszra ritkán, könnyekre csak magányában fakadt. Korán reggel kelt föl, övében hordá kulcsait, mindent maga adott ki, mindenre gondosan felügyelt, s midőn a direktor írnokai a vád alá helyezett ifjak vagyonának összeírására és lezárolására jöttek, ő vala, ki ügyessége s lelki ébersége által, amit csak igazságosan lehet, megvédett.

Ellenben Zsigmond úr mindinkább tétlenségbe süllyedt. Szenvedélyes lovas létére sem volt rávehető, hogy a karszéket odahagyva nyeregbe üljön. Gazdaságát szemre sem vette, s kerülé lakásának még azon ablakait is, honnan csűrre s gazdag takarmányára nyílt a kilátás. Midőn pedig a direktor hites jegyzői lefoglalásokhoz kezdettek, vadabb öröm tört ki arcán, amint öregbedett vesztesége. Nem bánta volna, ha mindent elkobzanak, elharácsolnak, elpusztítanak; ha ágyából a szalmazsupot kivonnák, a ha a vállán levő dolmányról a gránát- és smaragd-kövekkel rakott aranygombokat mind lemetszenék is; már különben is koldussá van téve, s egy fillérrel több vagy kevesebb, csak az éhhalál pillanatját tolja előbbre vagy hátrább.

Ágnes asszony valamivel sápadtabb arca a hervadt szépség nyomait, s a nőméltóság és szelídség jellegét a nagy szerencsétlenség után is úgy megőrzé, mintha a múlt és jelen közt rögtön nem tárult volna óriási hézag; de Zsigmond úr szemlátomást görbedt a bős napok súlya alatt, s majdnem összeesettnek tűnt föl.

Az ő kedélye még a szokottnál is süllyedtebb vala azon reggel, melyben a mi tudomásunk szerint Móric útra indulásának kellett történnie.

Kilenc óra volt.

Derülten sütött a nap éppen az asztal elé, hol Zsigmond úr étvágy nélkül ült, ízletes tészták és özderék mellett, s hol a dicsőszentmártoni finom óborral tölt serlegre szomj és kedv nélkül tekintett.

Ágnes asszony elébe rakta a falatokat, s közelebb voná hozzá a bort.

- Maholnap megesszük mindenünket - szólt az öreg, anélkül hogy egy falatot ennék. - Te reggeltől estig főzetsz, és egész had számára. Jól teszed. Hadd essünk hamar túl mindenben. Az a Móric sem jön felénk. Jól teszi. Minek ámítani hiú reményekkel!... Jezsuita lett, ahelyett hogy lovagnak maradjon. Jól tette. Legalább kitöröltetett az élők sorából, nem számít, mintha nem is született volna. Annál több rész jutott Jánosnak és Kelemennek, hogy belőle a pohos Tarnócziné és a sovány Haller Péter hízzék. Koldusok vagyunk. Semmit sem tesz! Majd elmegyünk fillért és ételt kérni Sárahoz, ahhoz a kis rimához, ki álnokul odahagyta Kelement, hogy megrabolhassa... majd elmegyünk.

Zsigmond úr késével mérgesen kopogtatta az özhátat, s egy falatot le is szelt belőle.

- Én úgy hiszem - jegyzé meg szerényen Ágnes asszony -, fiunk csalatkozott Sára érzelmében, anélkül hogy ámíttatnék.

- Galambom, te minden vétkesnek pártját fogod. Egyébiránt így is jól van. Kelemen megérdemelte sorsát; miért elegyedett korpa közé? Családunk tiszta vérét miért akarta újabb és homályosabb eredetű vérrrel vegyíteni? Nyakunkon most az Isten büntetése. Bár üznének ki az idegen bitorlók ősi hajlékunkból is! Mit ér e rozzant fal és rongyos fedél? Elharácsolják vagyonunkat.

Zsigmond úr bosszankodva nyelt egy kortyot a serlegből.

- Amennyi Mikes-birtok kezeden marad a Székelyföldön, mindig elég nagynak fog tekintetni - szólt Ágnes asszony, a tálat még közelebb tolván férjéhez.

- Jól van, jól! Tudod is te adósságaimat és pöreim állását! Mondom neked, ha csak egyszer veri el a jég termésemet, nem küldhetünk egy farkasbundára valót is sem Jánosnak, sem Kelemennek. Pedig a jövő nyáron bizonyosan legalább tojás nagyságú jég fog gabonáinkra hullani. Jól ismerem vidékünkön az időjárást. Hadd legyünk koldusok!

Zsigmond úr a legkedvezőtlenebb hangulattal metszett egy hatalmas falatot az özsültből.

- Nem hozom kétségbe - mondá Ágnes asszony -, hogy e vidéken jól ismered az időjárást, s hogy itt sok jég fog az őszön hullani. De Szolnok megyében nekem is van annyi birtokom, mely öreg napjaink tengetésére s bujdosó magzataink fölsegélyezésére bőven elég.

- Ágnes, te mindig sokat tartottál vagyonodra. Ez nagy gyöngeséged. Tudd meg, hogy ha a házasságban pénz után indulok, soha hozzád nem botlottam volna. Csak szépséged és nemes szíved volt minden hozományod.

Zsigmond úr erélyes nyilatkozata után két nagy és hosszú kortyot nyelt a serlegből, s a harmadikra is készülletet tett, midőn egy legény jelenté, hogy Kassai uram erdőmestere igen sürgetős dologban akar csak magával a nagyurammal beszélni.

- Ímhol na - szólt nejéhez Zsigmond -, ennek az embernek tíz köből tiszta búzát ígértem, s bizonyosan sürgetni jött, félvén, hogy pár hét múlva nem lesz, miből adjak.

- Már rég elküldöttem én azt neki - válaszolá Ágnes asszony.

- Mi dolga lehet hát velem? - dörögé az öregúr, míg nehézkes léptekkel ment a mellékszobába.

- Az én derék fiam, az én kedves Móricom! - hallá néhány perc múlva Ágnes.

- A szent Istenért! Nagyuram mindent elárul - szólt halkan az erdőmester.

- Oltalmazza őt az ég! Kísérje útjában áldásom és a szerencse! - hangzék megint a szobából Ágnes asszonyhoz.

- Mérsékelje örömét, drága jó nagyuram - esdekelék lassan, majdnem sűgva az erdőmester.

- Dehogy mérséklek! Kendet is mindjárt megölelem - hallatszék ki ismét.

- Érdemetlen vagyok a nemzetes úr kegyelmére - válaszolá az öröm nagy kitörésén megdöbbszent erdőmester.

- Mit, érdemetlen? Tüstént menjen az istállóba, válassza ki magának a legszebb két lovamat. - Ezt is hallá a csodálkozó Ágnes asszony.

- Kérem, kérem!

Aztán olyanforma nesz hangzék, mintha valakit akaratja ellen dőföltek volna ki a szobából.

- Két legszebb lovamat mondtam. Itt egy aranyóra is.

Ezzel csattanva zárult be a szomszéd szoba ajtaja.

Ágnes asszonynak ideje sem volt a történekekről találgtásokba ereszkedni, midőn férje berontott.

- Krőzusok vagyunk, kedvesem! Gazdagok, mint Salamon király. Fiainknak meg van mentve a fejők. Oly szabadon sétálhat ebben a szobában Kelemen, mint én; oly szabadon a másikon János, mint te. Sohasem lesz vége e világnak, annyira szilárd alapokon áll, s a nap, mely most aransugáraival várunk ablakán besüt, világítani fog ezer év múlva is a Mikes család boldogsága fölött. Unokáink s azok unokái elárasztandják az országot jó gazdákkal, mint Kelemen, vitéz katonákkal, mint János, szent papokkal, mint Mőric. Áldja Isten őket! Legkülönősebben a te szemed fényét, Ágnes, és az én büszkeségemet, a derék Mőricot. Egy pohár bort iszom Mihály öcsém egészségéért is. Mármost rendben van, házaselek közt nem lehet titok. Nyisd fel e szekrényt.

Ágnes teljesíté, amit férje mondott.

Gyűrű és hajfűrt volt a szekrényben.

- Szegény Mőricom fűrtje! - kiálta öröm és fájdalom vegyületével az anya. - Naponként több fehér szálát láttam halántékain, s itt még számosabbra talállok, mint vártam. Ő nem boldog! De az Istenért, tán már elutazott, s ezen emlék a búcsút pótolja, néma képviselője a szóló könnyeknek és ajkaknak. El tudott válni tőlem anélkül, hogy keblemre szorítottam volna!

Az anya a fűrtöt szorítá szívéhez.

- A gyűrűt nézd, galambom, a gyűrűt - szőlt Zsigmond űr, ifjú étvággyal folytatva a félbenhagyott reggelit. - Nem sejtess-e? Kővén a fejedelem címere van. Leveretem a vár bal szárnyának fedelét, mert az idő megrongálta. Ott lesz a János szállása. Hasztalan minden ellentmondásod. Én nem engedem többé, hogy ő Lupujnál lakjék. Inkább hagyja ott Máriát; van elég jófajta erdélyi leány. Kelemen a régi szobába költőzik. De legyen több kényelme, mint eddig volt. Ékesítsd fel szőnyegekkel szobáit!

Ágnes asszony ámulva tartá kezeiben a gyűrűt.

- Mi boldogok vagyunk. Szerencsés napra virradtunk! - folytatá Zsigmond űr, fenékgig űrítve a serleget.

- De hát mi történt?

- Mi történt, galambom? Olvasd ezt a levelet.

Ágnes kezei reszkettek, amint a sorokon végighaladt.

Mőric a gyűrű történetét írta le, azon kéréssel végezve levelét, hogy mindent nagy titokban tartsanak, és csak amidőn az országgyűlés kimondja a nótapörben, melynek folyamatá többé föltartóztatni nem lehet, a végítéletet, s midőn a kegyelmezési jog gyakorlatára alkalom nyílik, akkor küldjék el a gyűrűt a fejedelem őfenségéhez. A levél végén említé, hogy testvérei vagyónukat vissza nem kaphatják ugyan, mert az előre már Tarnőczi Sárának van jegyajándékul ígérve, de abból, mi még családuknál megmaradt, elégűlt életet folytathatnak. Külőnben is a gazdagság nem boldogság, s az Isten a boldogság föltételeit a szívbe tette le, hogy a legbiztosabb szekrénybe legyenek zárva.

Ágnes amint az olvasást bevégezte, összefogá a levelet és kezeit.

Ajkai mély áhítatú imát rebegtek.

Zsigmond úr öklével az asztalt ütügetve szólt: - Ki meri mondani, hogy nincs elég vagyonom? Mikes Zsigmond nem szorul senkire; neki van mit a tejbe aprítani. Lefoglalták fiaim birtokát. Bánom is én. Azzal még nem tettek szegénnyé. Emlékszel, Ágnesem, mikor téged nőül vettelek, nem volt annyim, mint amennyi most megmaradt, s mégis a fejedelem udvarában éltünk, mégpedig fénnel, pompával, adósság nélkül. Még én kölcsönöztem, s minden kamat nélkül, a szolgálatomhoz tartozó úrfiaknak, ha gondatlanul elkockázták pénzüket. Ki visszafizette, ki nem. S bántam is én? Aztán neked is, angyalom, szép birtokod van Szolnok megyében. Derék udvarházad, malmod, és csűrödbe az idén is tíz asztagot rakattunk. Szentpáli uram, a nagy kópé, gazdagságodért szeretett volna nőül venni. Emlékszel-e még rá, galambom?

Ágnes nem tarthatá vissza mosolyát a gyorsaságért, mellyel férjének a vagyonról való nézetei megváltoztak; de szívében aggodalom ébredt Móric sorsa iránt, s a könnyekhez, melyeket a két fia viszontlátásával kecsegtető remény árasztott arcára, keserű cseppek is vegyültek, melyeket Móric véletlen távozásáért facsart ki szemeiből egy homályos aggodalom.

Zsigmond úr nem aggódott, csak élvezett. Sütkérezett az új szerencse derült, meleg verőfényében.

9

A Sára kiházásítására szükséges készülétek véget értek, s azzal kezdetét vevé Tarnócziné zsémbje Naprádiné ellen.

Az árva özvegy nagy szemeket vetett ágyának arcára, ruhájára, mozdulataira, s kegyessége a világ romlottságán mély sóhajokban tört ki, mégpedig oly gyarlóságok és vétkek miatt, melyeket Juditban tapasztalt. Néha Sárát az anyai szív szorongásával figyelmezteté azon rossz véleményre, mely rokonuk iránt az egész országban uralkodik; néha pedig nyersen is tudatta vele, hogy a nőket barátnőikről szokták megítélni, s nem jó ajánlat lenne majd Haller Péternének, ha Naprádinéval egy bordában szóttnek mondanák.

Judit mindezt hallá, észrevette vagy legalább sejté, s bár nem örömet vált meg Sárától, idején látta a hazamenetelt.

Debrőn találjuk tehát őt.

Eleinte, mint minden nőnek, ha hetekig nincs honn, sok rendeznivalója volt; de munka közt is megállíták kezét és gondolatait az átelleni ház zárt ablaktáblái, élettelen, komor udvara, ilyenkor lehetetlen volt a bujdosó háziúr emlékezetének egy sóhajjal vagy talán többel is nem áldozni.

Eleinte Sára szerencsétlen helyzete az érzékeny szívű nő képzelődését bőven tudta megható jelenetekkel ellátni, de végre az ábrándok e gazdag forrása is apadozott; mert, kivált e hosszú és magányos őszi estéken, sokat kellett belőle merítenie.

Szóval Judit gyakran unatkozott.

Lomhakká váltak az órák, restültek a percek, s a szép özvegy, hogy szórakozás nélkül ne maradjon, kénytelen volt Mikes Mihály sorsát gondolatainak állandó tárgyául választani.

A ravasz udvarló ingyen²⁰⁰ sem tett házasságra célzó nyilatkozatot, s Judit, ha légvárakat akart építeni, készítményére egy „volnánál” tömörebb alapkövet sehogy sem tudott szerezni.

Megelégtült tehát a „volnával”, s kitervelé, hogy, ha a bujdosás előtt Mikes Mihály megkérte volna az ő kezét, akkor ő mit csinálna.

- Eladnám ingóságaimat, csak néhány gyűrűt, nyakláncot és karperecet tartanék meg, s rögtön elindulnék... Hová?... Moldovába.

Judit a díványon ülve el is indult, nem sokkal naplemente után.

A haza határán túl már rendkívül fantasztikus vidékre érkeznek, hol a szikláról a fősvény griffmadár gyanús tekintettel néz rá, a hegyszorosból pedig folyvást rablók, farkasok, csodaállatok tűnnek elő. Judit a nagy ijedség miatt sikoltani sem bírt; de szerencsére segédül jön a legjobb varázsigékkel egy hószakállú mágus, s meg van mentve. Ekkor kalauzává szelíd őzike lesz, s ennek nyomdokait követvén, egyenesen Mikes Mihály lakába érkeznek. De a szobákat földúlva találja, csak egy vénasszony jajgat, zokog a pincegádjában, s tőle tudja Judit, hogy akit ő keres, már elvitték a tatárok. Leírhatatlan volna bánata, ha éppen akkor száz vitéz lovag vértesen és aranyos sisakkal nem vágatna elébe. Ezek kardjokat és véröket ajánlják Mihály úr kiszabadítására. Judit térdre borulva ad hálát az Istennek, s imádság által megerősödvén, a hosszú úthoz fog. Okosan kikerülve a mágneshegyet, mely ha magához vonja, többé meg sem mozdulhatnának, végre a forró tenger partjához érnek, hol vitorlás hajóra akadnak, melynek személyzete rabolni szétoszlott. Gyorsan szedik a horgonyokat, a szél kedvez, s a láthatár íve körös-körül pusztá és jeltelen vízszivatra hajlik. A hajó akadály nélkül halad; de a tenger meleg gőze fokként emelkedik, ellepi a földézetet, áthat minden ruhán, és iszonyúan kezdi az idegeket ingerelni. S miután az ember agyagból van alkotva, még ha lovag és úrnő is, a szabadítók, esküjök ellenére, vakmerészekké válnak, és Judit szerelme ellenére igen felhevül, azonban a csábnak és ostromnak valahogy és mint ellenállt. Kétszáz szem gyúl haragra, száz ajak kér, fenyegetőzik; de ki-ki irigylő mástól a martalékot, s a nagy zavar és féltékenység az eskü szentségénél még hasznosabb óvszernek mutatkozik. Végre a száz lovag kockát vet Judit ártatlansága fölött, s ha a hajó hirtelen a jégtengerbe nem lejtene be... de bélejtett. Itt már fárasztó munka várt a lovagokra. Jéghegyeket kellett lándzsáikkal feltartóztatni, s a mindig bőrdzö vizet a hajó orra előtt tördelni. Tartott, amíg tartott a baj, de az Isten úgy rendelte, hogy minden tengernek partja legyen; midőn tehát a vitorlás hajó szépen kikötött, Judit megint meglátá egyik lovagnak kezében a veszélyes kockát, és szíve a nyárlevélnél tízszer inkább reszketett, tudniillik a félelem miatt, min csodálkozni sem szabad. Ekkor a száz bajnok fáradsága díjául követelék, hogy a szép özvegy ne kergesse többé ábrándképét, hanem válasszon férjet közülök, különben sorsjátékon fog nyertes számmá lenni. Judit sírt, alkudozott, s végre három nap tűzetik ki, melynek elteltével, ha Mihályról addig hírt nem vesznek, lakodalom fog tartatni, a körülmények szerint tengeren vagy szárazon. Az áldozatra szánt úrhölgy étel-ital helyett imával és kétségbeeséssel táplálkozott. A határidő közeledett, még csak néhány óra volt hátra, midőn partra, és csak néhány perc, midőn a tatár kán fővárosába értek, hol az első cigánynő, ki tenyeréből jósol, vigyorogva mondá, itt van rabságban Mikes Mihály, kit te, szép asszony, halálosan szeretsz. A lovagok savanyú képet vágtak, mert a három nap kitűzésekor nem esküvel, hanem sokkal többel, parolájokra kötelezték magukat, hogy ha nem nekik kedvez a szerencse, föltétlen engedelmisséggel viseltetnek Judit iránt mindaddig, míg a Mikessel való házasság és az Erdélybe megtérés létesül. A hű nő tehát tüstént visszakövetelék Mihály urat a

²⁰⁰ Az „ingyen” szó itt a tagadás nyomósítását szolgálja. Értsd: semmiképpen, egyáltalán nem.

tatár kántól, ki oly nagy díjat kért váltság fejében, hogy minden vagyonát át kellett a kegyetlen zsarnoknak adnia. Semmije sem maradt tehát, csak Mihály. De még most jön a dolog bökkenője. A kán ugyanis Mihályt szabadon bocsátván, letartóztatja Juditot, hogy ő legyen a sok közül a legelső felesége. A szegény nő feledte, hogy magával Debrőről mérget hozzon, mi igen komoly mulasztás volt. Csak arról maradt még néhány kérdés fenn: vajon megtesz-e érte Mikes Mihály mindent és hamar?... Hisz fegyverzaj hangzik. Mikes a lovagokkal tüzesen ostromolja a háremet, a kán védi azt, mégpedig minden perc alatt ezer harcfíval gyarapodó sereggel. Volt mit szabdalni a lovagoknak; fogyott is, maradt is elég. Ily körülmények közt egyik fél sem győzhetett. A sok vérontás megszüntetéséért tehát Mihály úr párbajt ajánl; a kán elfogadja. Judit - s melyik nő tehetne másként? - a párbaj első kardcsattanására elájul, és sokáig vagy talán örökre tetszhalott maradt volna, ha egy pélke erős illatát orra elébe nem tartják. Már erre csak föl kellett szemét nyitnia, s ijedten látja magát háremi pongyolában és Mihály úr karjai közt. Szélszárnyakon röpült a tengeren és szárazon át egész Erdély széléig a házaspár és a vitéz, de balsorsú száz lovag. Itt követek küldettek Rákóczihoz azzal a kérdéssel: hogy bebocsátja-e Mihály urat Debrőre büntetés nélkül, vagy nem? A bölcs fejedelem hallván, hogy a híres Amadis és Lancelot²⁰¹ is a lovagok között van, igennel felelt. A házaspár tehát szerencsésen megérkezett Debrőre.

- De miért éppen Debrőre? - kérde magától a díványon ülve Judit.

- Mert - válaszolá szintén maga - ily kalandori élet után, milyen a miénk volt, le kell a világról mondanunk. A háztűzhely igen köznapi tárgy ugyan; de akkor a legkedvesebb költészetté válhatik, ha az egy regény befejezése, s ha a zivatar utáni kikötő.

A szép özvegy így álmodozott, midőn legénye egy lovagot jött bejelenteni, ki nevét titkolni akarja.

Judit előbb kétkedett, hogy jól hall-e, annyira ábrándjai szerint alakultnak látszék a névtelen vendég estéli látogatása. Csak ismételt kérdés után mondott, bár némi vonakodással, igent.

E szóra a terembe lépett az idegen.

- Én a moldovai hospodár²⁰² testőrségéből hazatért katona vagyok - szólt -, s nemzetes és vitézlő Mikes Mihály urammal Jászvásáron találkoztam. Tőle kegyes asszonyomhoz, kit az Isten sok szerencséivel áldjon meg, üdvözlét hoztam.

Judit szemérmesen pirult el, de a testőr vagy nem eléggé világoló gyertyák vagy kevés figyelme miatt aligha észrevette a háziasszony kedves zavarát.

- Mihály úr - folytatá a vendég -, dacára a balszerencséjének, mely üldözőbe vette, még mindig a régi jókedvű, s arcát csak akkor borítják komor fellegek, midőn hazájára gondol, melynek szent földéből számára tán egy sírhelyet sem szakítának ki, s midőn eszébe jut, hogy azoktól, kiket leginkább becsül és szeret, üzte legtávolabb a sors zivatara.

A regényes történetben, melyet az idegen érkezésekor végzett be a szép özvegy Mihály úr a szerelemért egy háborút viselt. Ó, ég, mennyivel csekélyebb ily erélyes föllépésnél a csak néha befellegezett arc. És hogyan tudhatni, mily sorozatban emlékezik a különben most is jókedvű száműzött azokra, kiket szeret és becsül? Hol áll a névjegyzékben Judit? Hosszú lajstromot kezd-e meg, vagy zár be? Mindez a testőr elbeszélésében nyílt kérdésnek maradt. De a szép

²⁰¹ Az *Amadis de Gaula* című spanyol lovagregény névadó hőse, Lancelot a Kerekasztal egyik lovagja.

²⁰² A moldvai és havasalföldi fejedelmek (vajdák) címe.

özvegy, roppant idealizmusa mellett is keveset követelt az élettől, s néhány kecsegtető szóért annyit mondott az idegennek Sáráról, a Tarnócziné háza felől és a Mikek távozása után történt dolgokról, amennyit körülbelül maga tudott. Azt sem feledvén ki értesítéseiből, hogy a lakodalom napja november huszadikára van kitűzve.

Ott leszek az esküvőn, fenéig üríteni a méregpoharat - gondolá az özvegytől búcsút vevő idegen.

10

A szentléleki várkastély az utazók és utcagyerekek figyelmét ritkán vonta úgy magára, mint most.

Az udvaron nyalka lovászfíúk vezetnek csótáros²⁰³ paripákat.

A házi ebeken kívül egy csoport úribb fajú ugrált, csaholt, s kergeti a komoly varjakat, melyek eltitkolhatatlan megvetéssel szállanak egyik göröngyről a másikra.

A konyha kéménye hatalmasan füstöl, s az árva özvegy Tarnócziné kevesebbet átkozódik, mint amennyit kegyessége után hinni lehetett.

Szóval a vőlegény megérkezett.

Haller Péter személyesen van itt a menyegző végett.

Zakariás, ki bösz humorból néha ostobaságokat tesz, a kastély tornácára teríté kiszellőztetésre, érdemes urának számtalan prémes és bőrruháit. A kívül-belül bélelt lábzsákok, sapkák, fővegek, süvegek melegbiztosító társaságában függtek és lógtak különböző nyest-, nyuszt-, szibériai róka-, vidra-, kásztor- s más prémű felsőöltözetek, s velők barátságos szövetségben együtt szellőzének a tisztos farkas- és nem eléggé becsült juhászbunda. A sort pedig roppant hatással zárta be egy eddig soha nem látott nagyságú, s eredetére nézve külföldi medvének bőre, mely hivatva volt a kocsiban ülő államtanácsos úr testének alsóbb részeit úgy befedni, hogy a rosszakarátú szellő, mely tán a prémes öltönyökön át utat találhatott volna magának, hogy még egy kevés köszvényt csempésszen a többiek közé, tökéletesen meghiúsulva lássa minden furfangjait.

Zakariás lomhán mozogva és vigyorogva sétált a beprémezett és bebundázott tornácon, és csak Tarnócziné nagyasszony hosszas okoskodásaira kezdé sejteni, hogy november tizenötödikén már igen hideg van a molyok étvágyától való félelemre, s hogy minden veszély nélkül zár alatt lehet tartani a sok prémet.

Zakariás tehát a ruhaneműek visszahordásához fogott, de oly fontolgató modorban, hogy a siker csak igen későre vált láthatóvá.

Eközben a vőlegény szeme, lelke a menyasszony szépségének csodálásával telt el.

Figyelme kimeríthetetlen, tekintete meghatott, és szavai oly gyöngédek valának, hogy Sára epedve vágyott anyjának szitkaira, s érzé, hogy a szeretet az üldözésnél még kínzóbbá válhatik.

Péter annyira el volt foglalva csodálatos, megfoghatatlan, büszke boldogságával, melyre számítani sem mert, s melyet most is inkább csak kecsegtető álomnak, mint valóságnak tart;

²⁰³ Díszesen felszerszámozott.

Péter annyira belémerült bűvös-bájos arája szépségének szemlélésébe, hogy csak az ebéd alatt vette észre, miként a tiszta jellemű, szelíd és őszinte nő, tudniillik Judit, ki iránt ő annyi előszeretettel viseltetett, nincs sehol. Tudakozódott tehát felőle, s midőn hallá Debrőben létét, Tarnócziné asszony különös arcjátékai dacára is elhatározá, hogy másnap látogatást fog nála tenni.

Mi megtörténvén, alkalmat szolgáltatott Judit asszony viszontlátogatására a szentléleki várkastélyban.

Tarnócziné hidegen, leánya valódi örömmel fogadá őt. Judit szokatlanul víg volt, s keresé az alkalmat, hogy Sárával magára lehessen.

- Csak képzeld - szólt, mihelyt tanúk nélkül beszélhetek -, csak képzeld, a napokban egy névtelen lovag jött hozzám, s Mikes Mihályról hírt hozott.

- S minőt?

- Bizony, lelkem, éppen semmi különöst. Több prózai van Miskában, mint gondoltam; de legalább megemlékezett rólam. A férfiaktól ennyi figyelem is elég. A mai nap nem mondhatják a hölgyek, hogy udvarlóik által el vannak kényeztetve. A lovagias kor fogyatékán van, ritka férfi hasonlít azokhoz, kikről anyádnak távolléte alatt annyi szép mesét olvastunk. Egyébiránt Mihály úr küldöttje, a névtelen, felőled is tudakolt. Jó házból lehet. Modora finom és lekötelező. Karcsú termete van, és szép, mondhatnám bájos, göndör hajú. Jelentő fekete szemei az agátnál sötétebbek. Tekintete pedig, ha mosolyog is, szenvedő.

- És arcszíne barna? - kérde félénken Sára.

- Talán nagyon is az. De ezzel nem akarok deliségéből semmit levonni.

Sára elejté a beszédet.

Ábrándos sejtelmek ébredtek szívében.

- Ő volna-e... Hisz megbántott, kigúnyolt, s mégis?...

Ekkor lépett be Tarnócziné.

- Örvendetes újságokat hoztak, leányom, Meggyesről. Az országgyűlés éppen esküvőd napján fogja tartani első ülését. A Mikesek ügye úgy megért a tárgyalásra már, hogy kezdetben mindjárt elővételhetik. A direktor a pápisták incselgései által tévútra vezetve Jánost ki akarta a vád alól venni, mert mint mondá, nincs biztosan megállapítva azonossága a nőrablást elkövetett harmadik lovaggal. De ügyünk barátai addig nem nyugodtak, míg Mihály lovászát, ki eddig ide-oda csavargott, világos vallomásra nem bírták. Ezzel a kérdés oly tisztába hozatott, hogy a contumacián²⁰⁴ elmarasztalás ellen a legkényesebb lelkiismeret sem fog kifogást tehetni. János úrfinak nincs több menekülése. Az ő birtoka is, ne kételkedjél, kedves leányom, a te jegyajándékok lesz.

- Ó, anyám, ne említse e gyűlöletes gazdagságot.

- Aki a te jegyajándékodat gyalázza, a fejedelmet bántja meg, s ha te teszed, gyanúsítod erényedet, melynek az díja.

A lány görcsös zokogásban tört ki.

²⁰⁴ Távollétében való.

Ekkor lépett be Haller Péter.

Előtte nem akarta az anya a folyamatban levő tárgyat, mely leányát annyira ingerlé, továbbfűzni, de úgy el volt telve a Mikes család iránti gyűlölettel, hogy amihez kezdett, még élesebb törzsúrás volt, még mélyebben sebzé a szerencsétlen Sára szívét.

- Hallotta-e kegyelmed, édes Haller, öfenségének szilárd eljárását a kóbor Mikesek ellen?
- Nem, drága húgomasszony, nem hallottam.
- Azt beszélik, megrendelte, hogy Lupuj vajdától kérjék ki őket, és láncon, gyalog hozzák vissza Erdélybe.
- Ha így történt is, mit alig hiszek, Lupuj tudja helyzetének függetlenségét oltalmazni.
- Hogy érti ezt, kedves Haller?

Péter zavarba jött, s arcának ezer finom redői megmozdultak, de természetes tartózkodásán győzött nemes kedélye.

- Csak úgy értem, drága húgomasszony, hogy a hospodár nem fogja a Mikeseket kiszolgáltatni.
- Miért, ha szabad kérdezni?
- Mert önérző fejedelem és becsületes ember.
- Hm! - csattant fel Tarnócziné, azonban visszanyomva haragját, ferde mosollyal mondá: - Bizony alig merném még állítani, hogy a kolozsvári vagy gyulafehérvári piacon semmi esetre sem fognak három nőablót lefejezni.
- Ne tegyük föl mindig, drága húgom, a legrosszabb lehetőséget. Ha az Isten irgalmát nem hisszük, minek imádkozunk?

Sára halálsápadtan, ingó léptekkel hagyá oda a szobát, s Tarnócziné érzé, hogy itt a határpont, melyen túl még az optimista Haller Péterrel sem jó vitát folytatni. Háziasszonyi ügyeiben keresett alkalmat a távozásra.

Csak Judit maradt Sára vőlegényével.

Haller egymásba ereszté vékony, száraz, görcsös ujjait, s amint a díványon összefogott kézzel ült, szőrbe borult, kisdéd, szőke arcával, parányi, kék szemeivel, vékony és a megdöbbenésig számos arcredőivel egy fétishez hasonlított, melyet valami északi nép a művészet gyermekkorában faragott magának házi istenül vagy ördögül, s mely századokig hevert földbe temetve, mielőtt kiásatott volna az archeológia és közkíváncsiság számára.

Judit hozzá volt már e képhez szokva, s mégis, bár nem visszatetszéssel, de csaknem szájalommal tekintett reá.

- Az én leendő napam a vallásos nők különös fajához tartozik - szólt Haller rövid szünet után.
- Azok közé, kik miatt el kell szoknunk a vallásosságtól.
- Talán mégis szívében valamivel jobb, mint szavaiban.
- Csak az a kár - felelé Judit -, hogy mindig szavai szerint cselekszik.

Mily elmés nő! - gondolá Haller -, s gyöngéd is. Nem bántja Tarnócziné szívét. Más ezen oldalon támadta volna meg napamat.

Megint szünet állt be, mely alatt a vőlegény redői mozgásba hozattak, mintha egy titkos indulat keze ügyetlenül rángatná szanaszét. Végre a mozgó arc bizonyos jellegre küzdé magát, melyet Judit a ravaszság kinyomatának vélt, s némi megdöbbenéssel fogadott.

- Hihi - szólt Haller, jobb kezének mutatóujját gyorsan reszkettetve szája és halántéka közt -, hihi! Szépen kikaptam Tarnóczinén, rászedtem őt, borzasztóan megtréfáltam. Ha tudná, rögtön kidobhatna várából, hihi! De nem fogja megtudni. Elhallgatjuk. Némák leszünk, mint a halak. Ugye, húgom sem szól?

- Én a hallgatás mesterségét legnagyobb tökélyre vittem - válaszolá Judit. - Rám a tanácsos úr a titoktartásra nézve mindig bátran támaszkodhatik.

- Hihi! Megbüntetem Tarnóczinét, példás büntetésnek lesz kitéve az én kapzsi és fukar napam. Ő állhatatosan hiszi, hogy ugyancsak tönkreteszi a Mikeseket, s leányának három szerencsétlen főúr vagyonából szerez gazdag jegyajándékot. Sárát akarja idegen s majdnem rablott kincssel örökre szerencsétlenné tenni. Ilyen az önzés mérge által szeme világától megfosztott fősvénység. Nem lát, nem vesz tekintetbe semmit. Mit tudja a fukar anya, hogy angyaltiszta kedélyű leánya inkább hordaná a koldusrongyot, mint egy kifosztott család bíborát és gyémántjait. Sára főkötőjének vörös szalaga, melyet a Mikesek pénzén vett volna, csepegő vért hullatna a fehér vállakra. Ő iszonyal és siker nélkül törölné le a vért; lelki szemei világosan látnák azt a bőr haván, mindig és mindig. A Mikesek rubinja Sára homlokán égő szénné válnék, mely olthatatlan hévvel fűrná be magát egészen a csontig. A pihekönnyű bálruha pedig, mely a bujdosókat megfosztá a kenyértől és hajléktól, ólomsúllyal nyomná őt a porba, s lelkét szennyezné be a testtel együtt. De mindezt a fősvény és gyűlölettel telt szívű anya nem látja, nem érzi. Tarnóczinét bőszen szenvedély ragadja az ellene inkább csak könnyelműségből vétkezett Mikesek semmivé tételére. Ez szintén büntetést érdemel, s én, kedves húgom, igen elmés módot találtam az ő kijátszására, az ő lakoltatására. Hé, hé! Nem menekszik tőlem, megbüntetem, megtréfálok. Igen elmés ötletem van e célra, s Istennek hála, maholnap a végrehajtás pontján is áll.

A regényes hajlamú nő feszült figyelemmel hallgatta Péter urat, nagy fekete szemeit a redős arcra függesztvén, melyen a lelkesedés nemesítő pírja terült el. S Judit, ki a képzelődés befolyásának másoknál sokkal inkább volt alávetve, most esküt mert volna letenni, hogy Haller Péter arca érdekes, sőt mondhatni, szép is.

- Titkon megbecsültem a három Mikes fekvő és ingó vagyonát - folytatá a vőlegény dévaj szemhunyorítással. - A becsüösszeget hatezer talléron kívül már egybeszereztem; de minthogy évek óta megtakarított pénzből ki vagyok fogyva, a hátralevő hatezer tallért jó kamatra Kassai uramtól fogom kölcsön venni. Már tegnap írtam neki. Amely nap tehát ítéletet hoznak Mikesék fölött, futárom kitelhető gyorsasággal siet Moldovába, hogy vigye meg a jószágvesztés hírére s a jószág teljes értékét. Erre unokaöcsémet néztem ki. Ő nyugtát hoz a Mikesektől, s én azt Sára ágyvánkosa mögé dugom, hogy reggel, midőn fölébred, ott találja. Az ártatlan teremtés bizonyosan kedvesen fog meglepetni. Ha öcsém gyors lesz, huszonnégy órával az ítélet után e nyugtával együtt megérkezik Szebenbe. De, kedves húgom, mint mondtam, tartsuk ezt addig mély titokban. Tarnócziné dühöngni fog ellenem, midőn megtudja, hogy leánya a gyűlölt Mikesek pénzéből egy fillérrel sem lett gazdagabbá. De hadd haragudják! Büntetnem kell őt, mégpedig lélektani számítással, hihi!

Judit fekete szeméből könny csordult ki. Ajkai megnyíltak, s arca azon beszédes és élénk kifejezést nyerte, mely a gondolatokat, melyeknek közlését a lélek a szavakra ruházta, a bensőség varázserejével ajándékozza meg.

- Nemes szívű férfiú! - rebegé édesen csengő, reszketeg hangon, s midőn Haller feléje fordítá tekintetét, elakadt, s oly zavart félelemmel, mint az szokott, ki egy nyilatkozat közben, melyet tenni akar, visszadöbben annak horderejétől.

S nem csoda, mert Judit ezt akarta mondani: - Nemes szívű lelek, ne adj oda annyi ezer tallért, tégy ennél sokkal kevesebbet, vagyis sokkal többet. Tagadd meg magadat, ejts mély sebet szíveden, mondj le Sáráról!

De míg ajka a szavakhoz ért volna, elméjében ezer tiltó eszme villant föl.

Elgondolá, hogy akit Sára titkon, forrón szeret, száműzetésben van, hogy nem is értesülhet a lány érzéséről, s hogy tán nem is viszonzá azt.

Elgondolta, hogy a gyeheha minden kínjait túlhaladná a szenvedés, melynek Sára az anyai házban kitéve volna, midőn Tarnócziné a menyegző elmaradtával a jegyajándékot nem nyerné meg, s bosszúvágyát a Mikeseken nem tölthetné ki, sőt fősvénysége és gyűlölete gúnytárggyá is válhatnék.

Elgondolta, hogy Sárának az anyai hatalom alól szabadulás végett mielőbb akárkihez nőül kellene menni, s hogy a férj, kinek szintén szerelem nélkül adná kezét, oly elővéleménnyel fogadná el azt, mintha a szégyen eltakarása végett volna az esküvőre és az ő nevére szükség. Elgondolá, hogy a rablási kaland s a fejedelem színe előtt történtek után egyaránt gyanúval kötné össze a világ akár Haller visszavonulását, akár a Sáráét.

És ily helyzet közt ugyan miért ejtene egy idegen nő gyöngédtelen beavatkozás által sebet a nemes érzésű Haller kedélyén, ki Sárától csak becsültetni akar, s kit megalázna az arája szerelméről nyújtott kéretlen és célt tévesztett értesítés?

Judit tehát a perc jobb ötleteinek hódolva, elhallgatá a kérést, mely ajkain lebegett, s ahelyett általános dicséretekkel halmozá Haller tervét.

- Arra is gondoltam - folytatá a völegény -, hogy mit tegyek, ha Kassai szeszélyből nem akarna nekem hatezer tallért kölcsönzeni.

- Úgy hiszem - szólt közbe Judit -, ekkor legjobb volna a hiányzó öspletet kötelezvényben küldeni el a Mikeseknek.

- Miért várakoztatnám szegényeket csak egy hónapig is, midőn napamnak van pénze, hihi! Ismeretes vagyok azon szásszal, kivel ő titkon trafikálni szokott. Nem rossz, mondhatnám egészen megbízható ember. Hozzá küldeném Istenben boldogult szegény nagyanyám ékszereit, hogy idegen név alatt tegye Tarnóczinéhoz zálogba... Furcsa gondolat! Hihi! Napamasszony erszényéből menne sok szép pénz a Mikesek zsebébe, hihi! Különösen találó neme a büntetésnek, valódi ördögös gondolat! Kezdek magamtól megijedni.

Haller egész erejéből kacagott a nagyszerű ravaszságon, melynek ő kigondolására és végrehajtására képes.

Judit pedig most érte először életében mély ragaszkodást az ideg ingere, a szív kéjsóvár gerjedelmei nélkül.

A vén és kedvezőtlen kinézésű Hallert már ama deli lovagoknál is felsőbb lénynek tartá, kikről eddig oly jólesett magányos óráiban a verses regények szerint ábrándoznia.

A zordon vidéket, melynek közepén a szentléleki várkastély feküdt, november 20-án friss, de elég mély hó borította.

Az udvarház előtt várakat raktak a közelbe eső kunyhók víg gyerekei, s miután az udvaron sorban álló lakodalmi hintókat megbámulták, csoportozatot alakítottak a kész hóépítmények védői ellen, vitézül küzdöttek, romboltak, s kicsinyben daliás időket éltek.

Még mulatságosabban telt a perc és óra a drága ruhás vendégek, az előkelő urak és úrhölgyek cselédei közt.

Ott volt a sok címeres hintó, csótáros paripa s dőzsölő kíséret, és oly nehéz vala elhatározni, melyik nagyúr a nagyobb, s melyik cselédet illet a gazdáért több megbecsültetés, hogy pártszakadásnak kellett történnie, s öklözésre is került a dolog, mi a Tarnócziné kulcsárjától kiosztott savanyú bornak valódi füszeréül szolgált.

Magában a várkastély szobáiban már sokkal kevesebb élvezet ajánlkozott.

A nők órahosszat öltözködtek; de az árva özvegynek tükör és pipereasztal hiányában sínylő vendégszobái a hazunnan hozott rekvizitumok²⁰⁵ mellett is nagymértékben akadályozták a teljes sikert. Ez kétségbeesésig ingerlé az úrhölgyeket, mi miatt aztán a szobaleányoknak kellett szemeiket nedves kendőn nyugtatni, hogy azok vörhenyege a nyalka huszárok előtt föl ne tűnjék.

A kellemes úrnők hosszas visszavonulása a lovagokat végtére egyhangúakká tevő. Folyt ugyan az országos ügyekről és vadászatról elég vita, de kivált a fiatalabb nemzedék szellemibb élvezet után vágyott, mi egyedül a klárispiros nőajkaknak a társalgásba vegyülete által érhető el.

Óranegyed óranegyed után telt, és csak egy-egy vén matróna jelent meg mosolyogva, tréfálva a férfiak közt, s nagy bókók mellett utasított vissza azon kéréssel, hogy nógassa gyors készülődésre a fiatalságot, mert már harangoznak, a nászkíséretnek indulnia kell.

Sára, az oltáráldozat, rég fel volt öltözve.

Karcsú termetén fehér selyemszoknya és váll, gazdag aranyhaján királylányhoz méltó párta, csillogó-villogó drágakövekkel, s pártájáról földig hullámszó fehér fátyol, mely halványfehér arcát fedi.

Egyedül és szobájába vonultan ül még, midőn a harang megkondul.

Ekkor térdre borult görcsösen összefogott kézzel, s átható hangon imádkozott.

Istenem!

Add, hogy el tudjam viselni az élet terhét!

Add, hogy ne gyűlöljem azokat, kiket szeretni tartozom!

Add, hogy higgyek az erényben!

Add, hogy ne tagadjalak meg téged!

Szeme előtt egy percig elsötétült a világ, mintha napfogyatkozás volna, s aztán fölemelkedék térdeiről, és szilaj nyugalommal ment a díszterembe anyjához, ki félgyászba volt öltözve, s

²⁰⁵ Kellékek.

éppen a szeretett, a feledhetetlen Sebestyén nevét említé, kebléből dúsan szakadó sóhajok közt. Az istenfélő nőt Erdély főrangú uraiból alakult népes csoportozat hallgatá különböző hangulatban és mellékgondolatok nélkül, de midőn Sára belépett, villanyütésként minden arcra egyszerre szökkent a bámulat kifejezése. Nem volt szív, mely ne érezte volna a kellem istennőjének közellétét, a búbáj bilincselő ígézetét s azon mélabús benyomást, hogy még a szépség is lehet az ég szerencsétlen ajándéka.

A kocsik előállottak.

Judit volt - Haller kikötött kívánsága szerint - a nyoszolyaasszony; Serédi, a fejedelem biztosa és távoli rokona, a vőfély, s a „nemes társaság” néhány deli tagja a hivatalos nászkíséret.

Ünnepélyes sorban haladtak a termeken végig a fogatokhoz, s ha nem volt is a vendégek arcán gyújtó öröm és kedv, az udvarkapun betolakodó nép, midőn a betegek ápolóját, a vidék bálványát, a gyönyörű Sárát a tornácon meglátta, oly hangon, oly riadó üdvözlésekben tört ki, hogy Tarnócziné szerette volna némelyiket közülök az illetlen magaviseletért megzalogoltatni. Könny is folyt, zokogás is tört ki elég, különösen a cselédek részéről, kik érezték, hogy mit vesztenek Sárában, s kik ismeretesek lévén az úri egyénnel, a virító leány vőlegényét ujjal tudták megjelölni.

A kocsik elrobogtak.

Tarnócziné mellett komoly, szótlan férfiú ült, s az árva özvegynek kellett a társalgást, hogy el ne aludják, föl-fölszítani.

Szentléleken egy kis, de csinos külsejű ház mellett haladtak tovább.

Tarnócziné kinyújtá a kocsiból ujját, s az épületre mutatva mondá:

- Ezt közelebből úgy ledöntetem, hogy kő kövön nem marad.

A szótlan úr sajnálá kivált a földél új cserepzetét, mely - mint hiszi - pénzbe kerülhetett.

- Én mindamellet lerontatom - válaszolta az árva özvegy -, mert okom van gyanítani, hogy egy jezsuitát rejtegettek benne. Heverjen porban a bűn menhelye.

Ez erélyes szándék némi észrevételre nyújtott alkalmat, mely viszont vitákra szolgáltat anyagul, s heves fejtegetések közt érkezett az anya oda, hol leánya sorsa fölött a kocka elvettetik eskü és áldás alakjában.

A szegény falusi tiszteletes, kinek a főrangú házasulandókat össze kellett adni, ily nagy alkalommal még sohasem szónokolt, s az egyszerű templom, melyben a szónoklat fog történni, soha ennyi aranyat és bíbort nem fogadott keblébe. Valamint tehát a nép messze vidékről csődült a látványra, s a fenntartott helyeken kívül minden zugot betöltött, szintúgy a pap réges-régen hozzáfogott az előkészülethez, minden szót meglátolt és betanult, s oly zsinóron menő, oly kimért prédikációt készített, melyet nehéz volt többé bontogatni, változtatni. A vőlegényt a tiszteletes csak a templomba érkezéskor látta; a menyasszonyt rég ismeré és szerette.

Elmélkedése tárgyául vevé Szent Pál apostol Rómába írt levele VII. részének 2. versét: „Mert a férfiú birodalma alá vetett asszonyi állat, az ő urához kötteték a törvény által, míg az ő ura él; de ha meghaland a férfiú, megszabadul az asszonyi állat az ő urának törvényétől.”

E szövegben a körülmények sajátságánál fogva valami megdöbbenő volt. Mintha jéghideg szél csapott volna Sára szívére, fázott, rezgésbe jöttek idegei, s Judit, ki mellette állt, az alabástromfehér arcon köirati betűkkel látta bevésve a kétségbeesést.

A pap pedig élénk színezettel festé a nő szerencsétlen sorsát, ha szerelem nélkül adatott a „férfiú birodalma alá”, ha „az ő urának törvényei” előtté gyűlöletesek, s ha csak azon bűnös gondolatban kell keresnie a rémítő vigasztalást, hogy akkor mégis le fognak rabbilincsei hullani, midőn férje meghal.

- De reátok - folytatá a jegyesekhez fordulva -, reátok rózsás, derült napok várnak; mert téged, érett korú, de daliás jellemű, nemes külsejű férfiú, és téged, ifjú, szeplőtlen erkölcsű, szép hajadon, a szerelem vezetett a szent hajlékba, hogy megáldatva kalauzoljon az élet utain, soha nem tévedve el, és soha hű védenreit félre nem vezetve. Boldogok, akik szeretnek!

Ekkor Judit véletlen meglepetés közt rebegette:

- Itt van ő!

Oly suttogó volt e hang, oly önkéntelen, oly gyorsan ejtett, hogy senki figyelmét nem vonta el a szónoklattól, és semmi botrányt nem okozott.

Hallá-e Sára vagy valami delejes erő vonta ugyanakkor szemeit a templom előterében egy homályos, egy beárnyalt pontra?

Ó, e szemek mereven, mozdulatlanul, kiterjedt szemfénnel néztek és néztek oda, mignem a térd hirtelen összeroskadt, és az egész test arccal omlott a pap elé a templom kövezetére.

A közönség zavarogva, bámulva nézett a hamar magához tért arára és egymásra.

Haller gyanútlan és csak Sára egészsége miatt aggódó kedéllyel az esküvő elhalasztását sürgette; de Tarnócziné állítá, hogy leánya már egészen helyrejött.

Sára még egyszer függeszté szemeit a pontra, hol azok Mikes János lever, sötét tekintetével találkoztak. Senki sem volt már ott.

Az esketés véghezment.

Sára tiszta, érthető hangon monda az „igent”.

A menyegzői ágy helyett Haller Péter feleségét kórággy fogadta vánkosaira.

Erős lázban feküdt, mely ideges előjelekkel mutatkozék; azonban vagy az orvos tudománya vagy a finom, de az ép és kimeríthetetlen ruganyosságú szervezetnek gyors visszahatása hamar adott a kórnak kedvező s majd minden veszély nélküli folyamat.

Csak néhány napig kellett Sárának feküdnie, hogy az anya minden aggodalma nélkül, és mi még sokkal megnyugtatóbb vala, magának az orvosnak helybenhagyásával indulhasson útra.

Péter szórakozás végett előbb különböző jószágaiba akarta őt elvezetni, és csak azután vitte volna rendes lakására, Nagyszebenbe.

November hó végnapja tüzetett az indulás határidejéül.

Tarnócziné reggel és estve külön imádkozott lánya gyógyulásáért.

Judit és Haller Péter egész éjjeleken a beteg mellett virrasztottak.

Kassai uram erdőmestere két öreg könnyecseppet törült le jobb és bal hüvelykének lapjával szemeiből; aztán nyeregbe zökkent, s lóhalálban vágatott Mikes-várba.

Hadd szakadjon a tajték a kedves állatjáról, mit bánta ő!

Fehér foszlányt vetett a zabla az út havára, s bár friss idő volt, az iramló paripa szőréről füstölgött a pára.

- Mekkora bánatnak leszek tanúja! Miért is hagytam őt magára elutazni, s miért hagyta ő el magától talizmánját? Rossz időket értünk. Én azt hiszem, nincs messze a végítélet napja.

Az erdőmester a várba érkezvén elbeszélte az öreg Mikes párnak, amit a jószágain mulató Kassaitól hallott, hogy tudniillik a szabadhadjúk a végvidékeken elfogtak egy jezsuitát, ki e szerzethez tartozását büszkén vallotta be, de nevét megmondani nem akarja, s kit Mikes Mórícnak gyanítanak, mert a leghíresebb bajnokokhoz méltó vitézséggel védte magát.

Zsigmond úr hasonlóan ahhoz, kit a mellette lecsapott villám szele földhez sújt, tompán, dermedve ült.

Ágnes asszony az első ijedség után a kis szekrényhez rohant, s kezében tartva a gyűrűt:

- Kérem - szólt az erdőmesterhez -, mondja meg várnagyomnak, hogy tüstént fogasson, mert egy óra alatt személyesen kell Fehérvárra indulnia, s úgy gondoskodjék minden szükségéről, hogy éjjel-nappal útban lehessen. Midőn szekere már előhajtott, jöjjön fel hozzám rendeleteink vételére.

- Kegyelmes asszonyom, szabad-e nekem, egyszerű embernek, e fontos ügyben csekély nézetemet tisztán kimondani?

- Szóljon csak bátran, erdőmester uram! Kend mindig jóakarattal volt házunk iránt, s mi sohasem fogjuk feledni a szívességet, mellyel szegény Mórícához viseltetett.

- Bár védhettem volna őt vérem hullásával megtámadói ellen; de nem akart ráállani, hogy kalauza legyek, nem akart kitenni szigorú törvényeink üldözésének, s én az ő makacs kívánságának engedtem, bízván e gyűrű erejében, melyet, mint hittem, magával fog vinni. Most helyre szeretném hozni hibámat... Jó nagyasszonyom! Ugye a várnagyot a gyűrűnek Rákóczi öfensége kezébe juttatásáért küldi Fehérvárra?

- Igen - válaszoló Mikesné.

- De vajon eljuthat-e a fejedelem színehez a várnagy? Fog-e kihallgatást nyerni?

- Ó, Istenem! - sóhajtá a félelem szorongásaival Ágnes asszony. - Nekünk nincs most az udvarnál befolyásos ismerősünk.

- S a gyűrűt átadás végett nem bízhatná idegen kezekre a várnagy - jegyzé meg az erdőmester.

- Őrizzen attól az ég!

- Engem a fejedelem régóta ismer, és sokszor fogadott el magánál. Kassai őnagysága, az én uram, az ország legmagasabb tisztviselője, s ha én a palotában megjelenék, minden kamarás állhatatosan hinné, hogy uramnak megbízásaiban járok, és sok főispánnál is előbb volnék öfenségéhez bevezetve. Távollétem pedig itt senkinek nem tűnnék föl; mert közelebről aligha fog nagy vadászat tartatni. Engedje, nagyasszonyom, hogy a várnagy helyett én teljesítem mindazt, mit kegyelmetek Móríc úr megszabadítására szükségesnek tartanak.

Ágnes asszony benső örömmel hallá ezen ajánlatot, s férjének fogatát az erdőmester rendelkezése alá adta.

- Egy óránál még előbb leszek az indulásra készen.

- Köszönöm, derék férfiú, hálás szívvel köszönöm a kend buzgóságát. Jutalmaztassa meg érte a mindenható Isten!

Az erdőmester sietett az útikészületek után látni.

Zsigmond úr szórt tekintettel, kábultan, tompán hallgatá, félig értve, félig nem, Ágnes asszony intézkedéseit. Nyílt ajkain erősen húzta a leget, szokottnál vörhenyegebb arcának dült vonásai megdöbbenő hatásúak voltak, s hólyagos, nagy kék szemének száraz, könnytől nem fátyolozott tükre, bőszerű élével, téveteg járásával vagy merev nyugalomával olynemű fájdalomnak volt tolmácsa, mely ahelyett, hogy a lélek mélyébe fúrta volna magát, gyors rohamával a szervezetet dülhata szét, s könnyen végződheték szélhűtésben. Szerencsére a válság rövid ideig tartott, s midőn az erdőmester a szobából kiment, Zsigmond urat már érdekelni kezdék a történetek, s tagjai, arcizmai, szeme kezdék mozgékonyaságukat visszanyerni.

Ágnes asszony, ki életében most először nem vette észre azon válságot, melyen férje átesett, papírt és íróeszközöket hozván, asztalhoz készült.

Zsigmond úr előrenyújtott nyakkal s vizsga tekintettel nézett nejére, ki éppen szemüvegét illesztgeté.

- Mit akarsz, Ágnes? - kérdezé.

- A fejedelemnek írok.

- S mi végett?

- Hogy ne ölesse meg fiunkat, aki az ő életét megmentette.

- Add ide a papírt, majd írok én. Te nem tudsz elég alázatos lenni, te nem tudod a hízélgés minden formáit, melyekre a szerencsétlenség oktatta a szenvedőket, midőn az önkény lábzsámolyának porát mint szentséget csókolták. Én láttam Bástat, Mihály vajdát, állottam Báthori Gábor vérpadai előtt.²⁰⁶ én tudok kérni.

Zsigmond úr az átvett papírt maga elé téve fontolgatva mártá a tintatartóba a tollat, s azután az írlap fölött nyugtatá egy hosszú percig, s ekkor hegyét az asztalon szétúzta.

- Száradjon el a kéz - kiáltá -, ha két fiam halálát alá fogja írni! Ó, János, szeretett gyermekem, apád vigyen-e a bakóhoz? Ó, Kelemen! Anyád kösse-e be szemedet a bárd előtt? Móric a ti megszabadítástokra adta nekünk a gyűrűt, s megfosszunk-e titeket a nap szép világától, az éj szelíd csillagainak fényétől, a dicsőségtől, szerelemtől, a ház csendes tűzhelyétől és a harci tárogatók zajától? Mi mondjuk-e az ifjú szíveknek, szűnjetek meg dobogni! Mi mondjuk-e az erős karoknak, szűnjetek meg tenni? Mi változtassuk-e Jánost és Kelement egy-egy marék porrá? Ó, ég! Az egyik alig huszonhat, a másik alig huszonnyolc éves.

Az anya erős zokogása követé az apa minden szavát.

²⁰⁶ Mihály vajda: Mihail Viteazul 1593-tól 1601-ig Havasalföld fejedelme. 1599-ben a Habsburg császár szövetségeseként elfoglalta Erdélyt, 1600-ban Moldvát. Végül Giorgio Basta császári zsoldosvezér megölette. Basta 1604-ig hírhedt zsarnokként kormányozta Erdélyt, ahonnan Bocskai István szorította ki.

Szünet állt be, néma és gyötrő.

- De Móric fiunkat az ország törvényei szerint halálra fogják ítélni - rebegé az anya.
- A törvény világos, azonban még nálunk egy jezsuitát sem végeztek ki.
- Mert egyet sem fogtak el - felelé Ágnes asszony.
- Igaz, igaz. Add ide, kedvesem, a tollat.

Az öreg úr írni kezdett, de alig végzett be egy sort, midőn fölkiáltott: - Lupuj ki fogja fiaimat adni. Ők veszve vannak!

- A vajda sokáig volt vendéged, barátságot kötött házunkkal, szereti Jánost, meg fogja szeretni Kelement - szólt Ágnes.

Zsigmond úr íráshoz kezdett, s megint félbeszakítja azt.

- Lupuj frigyese²⁰⁷ Rákóczinak, kötelezte magát a bűnvád alá helyezett szökevények kiadására. Láncon viszik Jánost és Kelement Fehérvárra - mond az apa.

Zsigmond úr ismét írt.

- Lupuj kiadta Máté vajdának Gabrilla bojárt, kit saját házához fogadott be, s kivel hónapokig evett egy sót és kenyeret. Ő a vendégjog szentségét kevésre becsüli - jegyzé meg az apa, folytatva írását.

- Ó, állj meg, állj meg, az Istenért! - kiáltá most Ágnes asszony, szíve gyökeréig átfázva az iszonytól.

- Mit akarsz?

- Mentsük meg két fiunkat - esdeklék az anya.

Zsigmond úr nehezet lélegezve dobta félre a tollat; de új aggodalom által kapatván meg, csakhamar ismét kezdé vetni a betűket; keze reszketett, szemei könnyektől homályosultak.

- Az Istenért, te a levelet folytatod? - rebegé az anya, feltartva férje karját.

- Ne bánts, Ágnes, mégis jobb Móricot megszabadítani.

- Mennybeli atyám! Hisz Lupuj kiadja Jánost és Kelement, mint Gabrilla bojárt - sóhajtá az anya.

- De lásd, Ágnesem, Móric elítéltetését és kegyetlen legyilkoltatását Rákóczi demonstrációnak használhatja azon egész egyházi rend ellen, melynek fiunk tagja, mely Magyarországon a reformált hitűektől templomokat foglalt el, s térítéseit néha befogatások és üldöztetések közt gyakorolja. Legalább ezt beszélik a fejedelmi udvarban a tanácsnok urak, s ezt panaszolják a pozsonyi országgyűlésen is a felső megyék. Rákóczi nem könnyen bocsátja ki kezéből a megtorlási alkalmat. A mi szegény Móricunk le fog mészároltatni, nem saját vétkéért, de hideg és ravasz politikai tekintetből.

- Istenem, mit tegyünk? Siess, siess a levél bevégzésével!

Zsigmond úr átesett az iszonyú munkán, s rajta volt a levelen a pecsét.

Éppen akkor lépett be az erdőmester.

²⁰⁷ Szövetségese.

Zsigmond úr félénken dobta neki oda a levelet, Ágnes asszony elkiáltotta magát, s két tenyerét omló könnyekben fürdő szemei elé voná.

- Ó, hogy nem haltunk meg tegnap! - zokogta, midőn az erdőmester okos tapintattal minden szóbeli búcsú nélkül távozott.

- Száradjon el a kéz, mely a levelet írta! - átkozódott maga ellen dühöngve az apa.

Keréköre hallatszott a szobáig.

- Vége két fiunknak a harmadik kedvéért! - kiáltá Zsigmond, öklét homlokához csapdosva. - Ezen híg velő idétlen szülöttjei voltak a bitang gondolatok, melyek János és Kelemen ellen lázadtak föl, hogy áruló fortéllyal lökjék őket a bitófához. Móricot merné-e Rákóczi megöletni? Móric kiontott vére a római császár seregeit indítaná Erdélybe, az egész katolikus világ gyűlöletét Rákóczi fejére zúdítaná, s iszonyú megtorlásokat hozna a magyarországi reformált hitűek ellen napirendre. Igen, igen, Móricnak minden hajszála védve van, a haszon-talan betűk nélkül is, melyeket ez a bolond erdőmester elvitt. Hadd törnék el a kocsijának négy kereke, hadd dőlnének ki a hámból lovai, mielőtt szemei Fehérvár tornyát meglátnák; s ha mégis a fejedelmi palotába lép, hadd rugdossák ki, mint nyihogó, nyüves ebet, az előcsarnokból a poroszlok! Ó, én hóbertos, vén gonosztevő, ki kezeimet családom kiirtására emeltem föl, hová tevém azt a kevés észet, mellyel az oktan állat is meg tudja különböztetni, hogy kettő több egynél. Két gyermekem véres árnya riasszon föl álmaimból, ha az irgalmazó szender pilláimat szelíden összefogná, s átkod legyen, Ágnes, a halotti ének, mellyel bűnös testemet a földbe fektetik.

A nő a bösz szavakat nem hallá, mert az öreg kitöréseinek kezdetén már a tornácra szaladt, s egy csatlózt lóra ültetett, hogy az erdőmester után száguldva, azt visszatérítse.

Zsigmond úr a kétségbeesés apátiájával hevert karszékén, midőn élettársa vigasztalón mondá, hogy az erdőmester nemsokára itt lesz.

- Ki lesz itt? - kérdé az agg.

- Az erdőmester. Őt visszahívtam.

A férj megrázkódott.

- Ágnes! Ágnes! Tehát az ártatlan Ábel vérét szántad áldozatra! Nem szakad-e meg szíved, ha elgondolod, hogy Móric fiunk szent, mocsoktalan, majdnem gyarlóság nélküli? Ha az orosz-lánok vermébe dobnák őt, talán azok sem mernék körmeiket testére vetni. De Rákóczi nem fog rajta könyörölni. Csak Pázmány elleni gyűlöletből is megöleti. Mít fél ő a római császár seregeitől, holott pártolni fogják a svékusok és a lengyel disszidensek? Vagy tán az egész katolikus világ gyűlölete fogja visszadöbbszteni? Ne hidd! Magasztalni fogják tettét hitsorsosai kik örömtüzeket gyújtottak London utcáin, midőn a törvénytelenül elítélt és ártatlan Stuart Mária vére a hóhérbárdról csurgott.²⁰⁸ Ezek véleményére hajt Rákóczi.

- Az Istenért! Mindjárt egy csatlózt indítok a másik visszahozására.

²⁰⁸ Stuart Mária, a katolikus skót királynő, miután összeütközésbe került a protestáns alattvalóival, Angliába menekült, ahol a protestáns I. Erzsébet, mint a hatalma elleni összeesküvés támaszát, 1587-ben kivégeztette.

- Megállj, Ágnes! - intett kezével Zsigmond, új reményeknek és új aggodalmaknak esvén martalékul. - Talán túlságig kétkezem Lupuj jellemében. Ő mindig ragaszkodással emlegeti nevemet, s János fiunk leánya szívét bírja. Ebben rejlik valami remény. Hát ha csakugyan nem adja ki őket a vajda? Könyörgő levelet írok hozzá. Nem, a hideg tél dacára is magam megyek el. Ha arcomat látja, ha szavamat hallja, talán meglágyul szíve. Ó, nehéz az apának gyermekeinek fejei közül választani!

- Irgalmas Isten - rebegé Ágnes egybefogott kézzel s térdre borulva -, vigasztalás és bölcsesség forrása! Mi homályban járunk, szemeink nem látnak, és segítséged nélkül az igaz utat el fogjuk téveszteni. Adj te jelt nekünk, hogy tudjuk, mit cselekedjünk!

A kesergő anyát látható jel nem világosította ugyan föl az igaz út iránt. Az ég felhői csendesen úsztak a láthatáron, úgy, mint máskor, a nap fátyolt öltött arcára, s megint szétveté azt; két ellenkező szél találkozván egymással összesivalkodott, s míg tölcserők alján hópilléket és apró gallyakat táncoltatott, a felsőbb légörvényben kéjelgve himbált az ölyv, és egy percig felede martalékokra tekinteni; szóval minden úgy történt, mint a téli délelőttökön gyakran szokott.

Aközben a legény levelet hozott be.

Zsigmond úr azt nagy lelki küzdelmei közt, bontatlanul veté asztalára.

- Ó, Ágnes, Ágnes - hangzék a karszékből -, hol az a második Jób, ki annyit szenvedett, mint mi?... Melyiket öleted meg gyermekeid közül?

A nő fölemelkedett térdeiről, s míg ingatag léptekkel férjéhez közeledék, szemei a levélbe ütköztek, s annak címén női kézvonásokra ismert.

- Ki küldte ezt? - kérdé.

- Mit tudom én? - válaszolta Zsigmond úr.

Ágnes feltörte a levelet s ezt olvasá:

Tudatni akarom kegyelmetekkel, kedves bátyámuram és nénémasszony, hogy midőn éppen be vannak fogva a lovak, és Szebenbe akarunk Haller Péterrel és nejével indulni, Tarnócziné értésünkre adá, hogy nem fog velünk jönni, mert Fehérvárra siet tanúvállomást tenni a fogoly Mikes Móric ellen, ki nevét bevallani nem akarja. Sógorasszonyomnak jelenléte miatt minden rossztól lehet tartani. Vallásos buzgósága és a Mikes család elleni bosszúja alig ismer határt. Csak azért írom ezt kedves bátyámuramnak és kedves nénémasszonyomnak, hogy ha módjokba ejthetik, kövessenek el Móric úr védelmére mindent, ha csakugyan ő volna a befogott pap. A rossz hír után örömmel tudathatom mint Haller Péter uram üzenetét, a fejedelem azon észrevételét, melyet bizodalmas körben mondott. Remélem, szólt őfensége, midőn a nótapör említették, sőt állhatatosan hiszem, lesz annyi esze Lupujnak, hogy a bujdosó Mikesek kézbe szolgáltatása által nem fog engemet zavarba hozni. Még egy kellemes hírrel szintén szolgálhatnék, de lekötött szavam nem engedi. Bizzanak az Istenben stb.

Özvegy Naprádiné

Ágnes asszony még egyszer és hangosan olvasá föl a levelet.

Ekkor Zsigmond úr maga ment ki, s küldé a második csatlózt az erdőmester után.

Egy kis cédulát írt neki, következő tartalommal:

Csak folytassa kend gyorsan útját, és akármit üzennék ezentúl, számba sem vegye. Csak utazzék.

Kevés férfiút áldott meg a természet inkább, mint Mikes Jánost, szép külső mellett azon sajátsággal, hogy az érzéki vágyakat a szív vonzalmától különszakítani ne tudja.

Rája nézve a kaland, amennyiben könnyelmű viszonyok kötésére és hódítási üzletre vonatkozott, éppen semmi értékkel nem bírt.

Keblének vallása a szerelem volt, a hű, az áldozó, a minden gondolatot lefoglaló.

Sugár, de a legnagyobb mértékben leventei termete, ígésző tartása, könnyű, kecses mozdulatai, szeretetre méltó kedélye, szellemdús és nemes arckifejezése minden kacér nő számára áhított martalékká jelölték ki őt.

S mind hasztalan!

Mikes János kettőhöz nem értett, melyhez még a becsületes férfiak is értenek: hazudni érzéseket s a nőkegyet szerelem nélkül élvezni.

Gyöngéd, áldozó, mély lelkiülete, költői emelkedettséggel, s a képzelődés vad kicsapongásai nélkül csak a családélet boldogságára volt hivatva.

Ábrándjai e kép körül lebegtek.

Keveset követelt az élettől, vagy tán igen sokat, a szerelem díját a szerelemért.

S ó, mennyire volt szeretve, és mennyi kárhozatot talált azon iszonyú meggyőződésben, hogy határtalanul szeret.

De nem maga idézte-e föl maga ellen a sorsot?

Egy gondolatlanul kimondott véleményt a nőrablásról teljesíteni akart, s más számára rabolva, a bosszuló igazság törvénye szerint, magát rablá meg.

Testvérének nem viszonzott szerelméért lemondott a viszonzott szerelem sérthetetlen jogáról, s az élettörténet végzetes iránya a tartalmatlan nagylelkűséget szigorúbban szokta büntetni a hűtlenségnél.

Általában lengeségünk azokon, kiket szeretünk, kisebb sebet tud ejteni, mint rosszul alkalmazott erényünk. A szerencsétlenség magva nem mindig a bűn, s a bűnnek társképe a rossz tapintatú jószág.

Ugyan mit nem érzett János, midőn ráfüggesztett szemekkel roskadt össze a templomban Sára, kit végtére is ő taszított a vén Haller karjai közé?

Elveszté színét az élet s értékét minden tárgy és vágy.

Minek panaszkodnék? Kit vádolna?

Nagy szerencsétlenségünk új erély forrása lehet, ha küzdve buktunk, s a porból kezünkkel mutathatunk ellenünkre, ki a diadal gögjét élvezi. De hol vegyünk reményt, ha dúlt szívünkért senkit sem okolhatunk? Tetterőnk legkönnyebben széttörik, ha veszteségeinket nem kíséri joga a bosszúnak, emlékezete a csalatásnak.

János nyakába vette a világot, melyből már semmit sem bírt.

Jászvásárra kellett volna bujdosótársaihoz visszatérnie.

Haladott is arrafelé, távozott is attól.

Félt a találkozástól, félt a perctől, midőn karjaiba rohannak Mihály és Kelemen, hogy szeretetükkel és tudakolásaikkal ostromolják.

Mit fog nekik elbeszélni, mit elhallgatni? S mennyi kínba nem kerül, amit titkol, és amit megmond? Unta Lupuj udvarát, hol öröm közt telt ideje, a szolgálat terhét, melyet egykor dicsvágya oly könnyűnek talált, a sok jó barát mosolyát, kik sohasem csalták meg őt, s unta mindenekelőtt Mária tüzes szemeit, melyeknek szikrázó sugárai feléje is, a régi kegyelt felé, tévedhetnének. S hogyan hallgassa a sok panaszt, mely az ítélet kimondása után nagybátyjának és testvérének ajkain még gyakrabban fog megújulni, mint eddig; s hogy tűrje a vádat, mellyel majd Sárát illetni fogják.

Érzé, hogy minden visszatetszése ellenére, kötelessége volna a bujdosó rokonok oldala mellett lenni; mert azok joggal számíthatnak az ő pártfogására és a moldovai udvarnál megalapított befolyására. De szintén érzé, hogy ellenállhatatlan szüksége van a magára hagyatás, a félrevonultság renyhe, álmodozó éveire, a napok jeltelen egyformaságára, az idő ürességére és a benyomások által többé nem mozgatott kedély ködös, ólmos őszi légére, a halálra az életben. Sóvárogta a sivatagot, melynek fővenyén a láb nyomát csak elvétve lehet föllelni, melynek gyér bokraitól az ágat kéz helyett a vihar töri le, melynek hús forrásait csak a vadállat ismeri, melynek csillagos éjét vigasztalóul nem hívja a titkolt bú, tanúul a titkolt kéj.

János gyakran estétől reggelig bolygott a vár körül, hol anyja a könnyáztatott ágyvánkoston, atyja pedig a hideg karszéken, róla és szívök többi szakasztottairól ébren és félszenderben álmodoztak. Mint szeretett volna a szenvedők lábaihoz borulni s könnyét könnyeikkel vegyíteni! Mint hitte, hogy maga is inkább fog a sivár élettel szembenézni tudni, ha egyszer a kiöntött fájdalom által erőt nyerhet! De miért tegye ki szülőit a rémítő aggodalmaknak, miért a lehetségnek, hogy a törvényszolgák szemök előtt fogják el? S miért a mindennél terhesebb új búcsúvételnek?

Sára menyegzője után János odahagyta a vidéket, hol szívének bálványa élt, talán átkozva őt, talán azzal büntetve, hogy nem vádolja.

Nem volt célja nyomon követni Haller nejét, nem lett volna elég aljas találkozni vele, vagy elég merész a láthatár háttéréből is egy röpke tekintetet vetni a haladó kocsira, s a kocsiahlakon véletlenül kitekintő arcra, kilebbenő fátyolra; annyira érzé, hogy tettei a történetek ledönthetetlen sorompóival választják el az örökre kedvelt lényt ötőle. De valami delejes erő, valami visszaidézhetetlen végzés vontá őt Szebenbe, hol Haller Péter állandó lakása volt. Tudta, hogy az új házaspár előbb a férj székelyföldi s más jószágait fogja meglátogatni, és napok vagy talán hetek múlva érkezik meg e körútból.

Midőn János Szebenben volt, nem állhatott többé ellent fölkeresni a házat, mely eljátszott üdvének tanyája lesz.

Az épület mogorva, sötét kinézésű volt, széles folyosóival, tömör falával, rácsos ablakaival, nagy tölgyajtóval és zöld mohtól lepett cserépfödélével. Agg kor és rideg méltóság nézett alá címeres homlokáról. Számos tág szobáiban a rideg gazdagság s a terhelt fény látszott mosolygó kényelem, könnyed, vidám csín és kedélyes otthoniasság helyett uralkodni. De János a visszatiltó külső dacára is ellenállhatatlan vágyat érzett megcsókolni a szent küszöböt, melyen Sára át fog lépni, zarándoki áhítattal nézni a tárgyakra, melyeket Sára kicsiny keze fog érinteni, hogy ereklyékké tegye, és utolsó könnyeit elsírni azon gondolatra, hogy beljebb, beljebb, hová ő közelíteni nem fog, s hová lépni az örültség perce volna, van egy zug, hová a sors gunyora a menyasszonyi ágyat tette.

Az udvarmester örömmel engedé meg, hogy az ismeretlen lovag kipihenje magát a közteremben (minő pihenés!), s aztán végigvezeté a szobák egész hosszú során, mutogatván a családi fegyvereket, drágaságokat s azon arannyal tört selyem és bíbor bútorzatot, mely Haller Péter atyjáé volt, s most nejét illeti.

János nem tudakolt a családról, a háziúr nevét föl sem hozta, s midőn az udvarmester említé azt, a különben elég egyhangú társalgást, anélkül hogy felötlött volna, rögtön más fordulatba vezeté.

De a rövid óranegyed, mely alatt egész lelkierője összpontosításával magán uralkodni bírt, annyira kimeríté, s a gondolat, hogy ő kinél van most, s a fék, mellyel megindulását visszatartá, oly hatást gyakorolt idegeire, mint egy huzamos és nehéz kórállapot lefolyása. Érzé szakadozni lába alatt a földet, körben forogni feje fölött a boltíveket, tarka zűrzavarral vitetni körüle a tárgyakat; érzé, hogy ha gyöngé nőként nem akar ájultan összerogyni, itt az ideje a távozásnak.

Midőn szállására ért, ingadozó, habozó szíve egy elhatározásig küzdötte föl magát.

Fenékig kiürítém a méregpoharat. Isten hozzád, Erdély, örökre! Előbb Jászvásárra, hogy helyzetem iránt ne tartsam aggodalomban rokonaimat, kik rég várnak rám, és azután... ő, azután... El, el most!

Lovára veté magát.

14

Ebesfalva vagy újabb nevén Erzsébetváros határán, alig egy parittyadobásra e helység utolsó házától, Girgucz Bogdán híres vendéglője várta mindig nyílt kapukkal a betérő utasokat, kik rendszerint szép számmal látogatták meg Bogdánt az olcsó borért, a sohasem penészes szénáért, a jó ebédért, s főleg azon körülmény miatt, hogy Szeben felé három, a Székelyföld felé pedig négy mérföldig sehol sem lehetett oly tisztességes korcsmát találni, mely a fáradt úri vendégeknek különszobával szolgálhasson. A kényelem itt sem volt ugyan túlzott, de legalább a kályha nem füstölt, az ablaküveget nem helyettesíték lecsirizelt papírdarabok, s Girgucznének, ha éppen kellett, ágyneműje is volt a válogatott utasok számára.

December 2-án azonban a szeszélyes sors bal szemmel hunyorított Bogdánra. Elkészült a sok étel, egy verőmalacot²⁰⁹ is öltek, sorban állottak a tiszta ólomkupák, egy hordó nyárádtőire éppen most vertek csapot, a korcsmárosné asszony ezüstlakodalmának napja volt, s ingyen szolgált volna borkorcsolyául finom marcipánnal; de mindamellett a furfangos vendégek, mintha összeesküdtek volna a Girgucz-ház romlására, semmi vidékéről a világnak nem akartak megérkezni. A vén és gravis²¹⁰ örmény, kinek görbe, nagy orrát, emelt nyakát s kacsa lépéseit még ősapja hozta Erzerumból nemzeti hagyományként, s kipüffedt pofáját, domború hasát s az azt egészen befedő kockás bársonymellényt - mely már a vörösből szalmaszínre játszott - saját iparából szerzé, mert volt, mit aprítson a tányérba; mondom, a derék Girgucz kerek sipkáját tar agyára illesztve, ki-kitekintett a tornácra, s tenyerét szeme elé vonva hosszasan nézett jobbra és balra, hogy a kanyargó országúton kivehesse a fullajtáros hintókat és tomboló deli paripákat, melyek az ő terített asztalához úri vendégeket röpítenének; de szattyánsárga arcán rézvörös szín

²⁰⁹ Fiatal, sütni való malacot.

²¹⁰ Kövér, elnehezedett.

lobbant föl mindannyiszor, mi világosan azt jelenté, hogy az egész láthatáron még fakószekér és gebe sem mutatkozik.

Mit volt tenni?

Tálaltatott négy egyén számára, kik közül az egyik csak vizet ivott, s mihelyt száját a kendőhöz törle, fel is kelt, hogy sürgető dolgot igazítson; a másik pedig, ki szerényen a hosszú asztal végéhez vonta magát, mohón ette ugyan a meleg levest, de aztán tarisznyáját vevé elő, s egy túrós lepény felét lenyeldelvén, saját csutorájából szelíden kortyantott hármat, s azután ujjával szépen megtörölvén a csutora nyakának szélét, gondosan rásrófolta a kupát, s ebédjét befejezve, az ivószoba falpadjának a meleg kemencéhez legközelebb eső végéhez visszavonult, és csak onnan tekinté az asztalnál maradt két úri vendég kárhozatra méltó dőzsölését.

Most már a bosszankodás teljes mértéke ömlött a világ által magát sértettnek vélt Girguczné kedélyére; minek jelül hosszú tálakban hordá fel a marcipánt, kijelentvén a két úrnak, hogy csak egyenek dosztig belőle, mert nem kerül pénzbe. Erre Girgucz is hasonló indulat által vezetve kupákat rakott a két szorgalmasan fogyasztó elé, mondván: - Csak igyanak uraimék! Mert ma a vén Girgucznál ingyen mérik a bort. Eb, aki bánja! A vén Girgucz, ha mindjárt ma bezárná is kocsmáját, akkor sem kérne senkitől egy polturát²¹¹ is kölcsön, még az Isten fiától sem. Uram, bocsáss meg, ha ezzel vétkeztem! Punktum.

A két ifjú mosolygott az örmény ház haragos nagylelkűségén, s kóstolgatá, ürítgeté a kupát.

Ők a „nemes társaság” tagjai voltak, s míg egyik a meggyesi országgyűlésről utazott valami küldetésben, a másik Székelyföldről ment Meggyesre. Girgucznál találkoztak egymással, s ahhoz képest, hogy mindenik még napnyugta előtt tova akart indulni, eddig jóformán ki sem beszélheték magokat.

- S milyen volt az isteni Sára menyegzője? Hogy nézett ki vőlegényi díszöltözetében a vén Haller, ki úgyszólván tőlem rabolta el Erdély legdicsőbb leányát? Hisz, tudod, hogy én is jelentkeztem a fejedelem felszólításakor kérőül. Lábzsákban sürgött-forgott-e szép menyasszonya körül Péter? Megvallom, legvakmerőbb férfinak nem Baner²¹² tábornokot vagy a hős weimari Bernhárdot²¹³ tartom; de a mi Haller Péterünket. Igyál, pajtás, az isteni Sáráért. Jer, koccints!

- Horváth barátom - szólt a Székelyföldről jött a Meggyesről érkezethez -, csak igyál magadra. Sajnálom a hóbortos Hallert. Ő rokonom, s neve eddig tiszteletben állott.

- S ki fosztaná meg ezentúlra is attól?

- Felesége.

- Ne vedd komolyan a dolgot. Hisz az korántsem bizonyos, hogy minden vén férj homlokára ifjú neje szarvakat tűz.

- Csak annyit mondok, Horváth barátom, hogy Tarnóczi Sára, midőn az esküvőkor a pap így szólott: „téged, szeplőtlen erkölcsű, szép hajadon a szerelem vezetett e szent hajlékba”, mintha villám sújtotta volna le, eszmélet nélkül rogyott össze a templomkövezetre.

²¹¹ Másfél krajcár értékű pénz.

²¹² Banér, Johan Gustafsson (1596-1641) svéd hadvezér a harmincéves háborúban.

²¹³ Bernhard, szász-weimari herceg (1604-1639) a harmincéves háborúban a protestánsok egyik hadvezére.

- Ez, pajtás, csupán azt mutatja, hogy a pap ostoba volt. Koccints, igyunk!
 - Haller Péter tüstént félbe akarta szakítani a szertartást. S ez mit mutat?
 - Azt, hogy a betegnek orvos való s nem lakodalmi tánc.
 - De Tarnócziné sürgette az esketést, s az néhány perc múlva meg is történt. No, hát ennek mi oka volt?
 - Valószínűleg semmi más, mint hogy Sára ájulása megszűnt. Pajtás, koccints! Igyunk a nőhűségre!
 - És a lányok szeplőtlen erkölcsére!
 - Nem bánom.
 - Akkor két okból nem ittunk Tarnóczi Sárára. Itt a kupa, koccints, Horváth barátom!
 - Úgy én nem koccintok - szólt ez.
 - Én pedig azt mondom, hogy kegyelmed gyáva, nyomorult rágalmozó, ki Rákóczi Györgynek, Erdély fejedelmének testőrkarát meggyalázta. Én tehát ezennel letépek a vállrojtot kegyelmedről, és csak azt sajnálom, hogy nem testőrtársa tevé!
- Aki e szavakat ejté, s fenyegetését rögtön végre is hajtá, egy idegen volt, ki a két ifjú vitatkozása alatt lépett a szobába.
- Helyes, helyes! - hangzék a háttérből.
- Horváth félig kirántá hüvelyéből kardját, s aztán csöndesen visszaereszté azt. - Végre is neki van igaza - sóhajtá -, és szégyellenem kell, hogy a női becsület sértését eltűrtem.
- Ezalatt a vállrojtól megfosztott egyén dühösen rohant az idegenre, ki kardcsapásait felfogva szorítani kezdé őt a falszöglethez, s midőn már ellenfele nem mozoghatott, hirtelen kivevé a kardot kezéből. - Párbaj illeti meg a lovagot - szólt ekkor -, s nem ily vagdalkozás. Vívni fogunk életre-halálra.
- S hogy hívják kegyelmedet - szólt dühtől tajtékozó ajakkal a lefegyverzett. - Én Kerekszegi Gábor vagyok, családom ismeretes. De mi a neve önnek?
 - Ahhoz semmi köze.
 - Van ám, uram! Ön lehet sült paraszt, lehet pénzhamisító, lehet orgazda, vagy harámbasa. Tudnom kell nevét, mielőtt küzdenénk.
 - Jól van uram! Én Mikes János vagyok, s ön kétszer gyáva, hogy kényszerített egy halálra keresettet nevének kikiáltására.
 - Mármost nem vívok párbajt - szólt a káröröm iszonyú kifejezésével Kerekszegi. - A nőrablás is csakoly aljas bűn, mint a többi rablás, s nem akarom a meggyesi bírót díjától megfosztani.
 - Kérem alássan, még nincs az ítélet kimondva - hangzék a szobaszögletből -, és senki sem bűnös „nisi legitime convictus”.²¹⁴
 - De ez az ember megszökött a törvény elől, s kegyelmed fogassa be, tartozó kötelessége szerint, rögtön.

²¹⁴ Nincs törvényesen elfogadva.

János kardlapjával csapott Kerekszegire, kit az új meggyalázás ismét böszültté tőn. Feledve gögjét és a palástolt félelmet, melyet Mikes János fölénye gerjesztett benne, kardját a földről hirtelen fölragadta, s annak hegyével döfött, mintha tört hordana, meggyalázójára. János a tigris gyorsaságával ugrott földre, s kardlapjával oly iszonyú erővel csapta meg Kerekszegi keze fejét, hogy az zsibbadtan hanyatlott le.

- Ha ez a gyáva ember nem vív, én kész vagyok helyette, kegyelmednek, nemes lovag, elégtételt adni - monda Horváth előlépve.

- Te is ellenem támadsz! Legyen tehát. Elfogadom a párbajt azon idegennel, ki magát Mikes Jánosnak hívja, s meglehet, hogy a nemtelen vért, a paraszt származást jobbnak tartja egy nemtelen bünt hordozó névvel palástolni.

- Kezeskedem, hogy ő valósággal Mikes János; hisz arcán tisztán ki vannak nyomva a családvonások - szólt a szögletben tartózkodó vékony hang.

- Annál nagyobb hiba, hogy kegyelmed, Vosodi Döme diák, e szökevény honárulót nem csukátja be.

- Az máskorra való! Most igazítsanak együtt - monda Rákóczi íródiákja.

- Legyen hát kegyelmed segédem, úgyis tudja a párbajra mért szigorú büntetést. Hadd zárják kegyelmedet is börtönbe, mint engem fognak, ha e vadállatot föbe lövöm.

- Az igaz, amice Kerekszegi, hogy egész Fehérvár hahotával fog nevetni, ha e szegény és alázatos Döme diákot valami lovagias tettért verik bilincsre. De végre is minden ember életében kerülnek elő következetlenségek. S minek volnék én jobb a diákné vásznánál? Fogjunk tehát munkához!

- Engedelmet kérek, nemes és vitézlő urak! - szólt ekkor a levessel megleégvő negyedik vendég, ki az eddig történeteket szerény visszavonulásban a kályha mellől nézte. - Engedelmet kérek, vitézlő uraimék, nálunk a calumniát²¹⁵ a Stadt-Hahn²¹⁶ igazítja el. Én békés szász polgár vagyok. Mi nem szoktunk az öldökléshez. Megfizetjük becsületesen adónkat, s küldünk a fejedelem öfenségének négyszáz katonát. Ezek közül elvesz egynéhány nem természetes halállal is, de különben mi csendesen élő polgárok vagyunk, s ha az asszonyok fölött összecivódnánk is, rendet csinál köztünk a Stadt-Hahn. Emberségesen megfizetjük a bírságot, s azzal vége minden kedvetlenségnek. Nemzetes Kerekszegi uramnak és hasonlóan nemzetes és vitézlő Mikes János uramnak is, amint én ítélek a dolog felől, nemcsak jobb, de biztosabb is volna törvényes úton keresni sérelmeikben orvoslást. Egyébiránt ha ezt tenni nem akarják, eresszenek engem a duellum²¹⁷ előtt innen tovább. Mert lakásom Segesvárt van, ez a fogadó pedig magyar vidéken fekszik. A tanúvallatáskor tehát legalább négy stációt kellene utaznom sok költséggel és fáradtsággal. Tőlem, szegény polgártól nem telik úgy, mint a lovagoktól. Előre óvást teszek, hogy a nemzetes és vitézlő urak egymást addig meg ne öljék, míg el nem megyek.

- Ne féljen kend. A párbaj a mezőn történik - szólt Mikes János.

- Na, úgy az Isten hírével csak történjék hát meg - válaszolá a szász.

²¹⁵ A rágalmazást.

²¹⁶ A szebeni szász polgárok választott városbírója (eredetileg: Stadt-Hann).

²¹⁷ Párbaj.

- De hol találunk itt orvosra? - említé Horváth.

- Ha csak az a baj, jelenthetem alássan - szólamlott meg a szász -, én a segesvári kirurgus²¹⁸ vagyok, s magammal szoktam az operációkra és amputációkra szükséges eszközöket hordani. Illendő honoráriumért s tudományom becsületéért kész vagyok magamat még arra is kitenni, hogy messze földre tanúul idézzenek.

- Készüljön tehát - mondá Horváth.

A szász kezébe ragadta csomagját. - Szolgálatukra vagyok, nemzetes és vitézlő uraim!

Egy óra múlva Girgucz Bogdán vendéglője élénk és zajos volt.

A cseléd mintha sokszorozva lett volna, sürgött, csapkodta az ajtókat, s lábatlankodott ott is, hol rá semmi szükség sem volt.

A segesvári szerény polgár pedig az ezüstmenyegzőt ünneplő korcsmáros párnak oly erélyesen osztá rendeleleteket, mintha az egész telket házastul és gazdástul készpénzen vásárolta volna meg. Bogdán gömbölyű arcáról a kivételesen gyors léptek és belső fölindulás miatt kövér gyöngyökben görgött a veríték, s Bogdánénak ritkán volt üresen két tenyere, hogy összezsap-hassa, és fájának heves modorában kiabálhassa: - Jézus, Mária, szent József! Mi lesz már belőlünk? Még ránk fogják, hogy haramiáknak és gyilkosoknak adunk szállást, ó, jaj! Még kötözve vitet el a szolgabíró, mintha országháborítókkal volnánk cimboraságban.

A történet, mely ennyi nyugalanságnak szolgált okul, mindenestre bírt jelentőséggel; mert Horváth és Döme diák a szász ernyős kocsiján egy halottat és egy sebesültet hoztak a vendég-fogadó udvarába. Ezt Girgucz legjobb szobájába vivék, míg orvos érkeznek a kirurgus ápolására bízva; amazt pedig hosszan fektették a záros csűrbe, oly szándékkal, hogy alkonyat után rögtön tovább szállítsák.

A szász veszélyesnek találta a sebet, s bár balzsamának, melyet ráöntött, csodaerejét édig emelé, mégsem látszott a felgyógyuláshoz sok reményt nyújtani; mert a kórjelek odamutattak, hogy a golyó a tüdő jobb szárnyát alkalmasint sodrotta.

Nem volt tehát veszteni való idő.

A segédek rövid tanácskozást tartottak, s elhatározták, hogy a sötétség beálltával Horváth vigye tovább a testet, Döme diák pedig rögtön siessen Meggyesre - hová az országgyűlés miatt a legtekintélyesebb orvosok sereglettek össze -, s hozzon onnan magával egy tapasztalt sebészt.

15

Horváth csöndesen vitte halottját kis útikocsijában.

Ő kocsisa mellett foglalt helyet, a test pedig a hátulsó üléshez támasztva, görnyedt helyzetben lóginyázott, fejével néha a kocsi oldalát ütögetvén.

Mily rövid az élet! Mily hiú fáradság törődni a holnappal s vágyainkat a távol jövőendő felé eregetni! Mily nevetséges lehet a vakondok napimádása s a kérésznek álma a halhatatlanságról, míg a folyam fölött, melyből kikelt, röpködve, az első habba ismét bemerül!

²¹⁸ Sebész.

E gondolat untató változatokban tért vissza Horváthhoz, mindinkább befátyolozá máskor vidám kedélyét, s végre éjsötétté tette.

Az éj maga pedig komor, vaksötét volt. A hóvilág sem látszott. A mennybolt a szem elől egészen bezárult. Egy csillag sem csábított hitre a messzeséget tárva föl, s az ember elhihetette volna, hogy a világ csak az, mire lába tapad.

- Mit fog agg atyja, mit fog agg anyja tenni? Hogy beszéljem el a történeteket? Min kezdjem? Mivel végezzem? Vigasztalja-e őket, ha megmondom: hogy mindnyájan halandók vagyunk? Pedig egész létünkben csak ez érdemel említést.

Horváth régi helyére visszailleszté a testet, mely a gübbenők és útkövek miatt a súlyegyent elvesztve oldalra dőlt, s dobogtatá fejével és kezével a kocsiodalt.

- Kötözzük le, mert még ki fog bukni - adá a kocsis tanácsul.

Megállíták a lovakat, s egy ócska hámissztráanggal munkához fogtak.

- Csoda, hogy szaga nem csödi ide a farkasokat.

A lovak megkapták a kocsit, a majd' az útarokba dönték.

A dombról, melynek tövében vala Horváth, fáklyák világa tűnt elő. Lóháton és gyalog tizenkét emberből álló kíséret jelentkezett. Minden második fáklyát tartott kezében, s az egész oly lassan mozdult, hogy a halk, szellőtlen léghen alig lobogott, s alig látszott haladni a fény és füst.

Temetési kíséret-e ez? Halott fog-e halottal e keskeny úton találkozni? - kérdé félig emelt hangon s mintegy magával beszélve Horváth.

- Mint kivehetem, tört kerekű hintót von hat ló - szólt a kocsis. - A kengyelfutó lámpát visz elől, utána egy asszonyság, a hintó után pedig terhelt társzekér jön.

- Úgy az árokhoz közelebb kell taszítani a kocsit, hogy elférhessenek - monda Horváth.

- De lovaink tüszkölnek, hegyeszik füleiket - jegyzé meg a kocsis.

- Majd tartom én a zablánál őket; te meg faroltsd a kast.

Horváth a fogat elé lépett, elkezdődék a férkezés.

Eközben a lámpavivő és a nő közel jöttek hozzá.

- Lovag úr - szólt esdeklő, de a hideg miatt reszketeg hangon a nő -, ahol nemesrangú férfiakra találunk, ott van a segítség és védelem. Régi szokás, hogy minden asszonynak, ha szorultságban van, az ismeretlen lovag szintoly pártfogója, mint az, aki színét rég hordja, és szolgálatára fogadással köteles. Láthatja kegyelmed tört kerekű hintónkat, s még csak azt kell említenem, hogy barátnőm, ki a fáklyásokkal közelít, a múlt héten még kórógyban volt. Mi Ebesfálván akarunk hálni. Ugye nem tagadja meg kocsiját e rövid útra?

Horváth leemelvén fővegét: - Vigasztalhatatlan vagyok, nagyságos asszonyom - mondá -, hogy parancsának teljesítése nem függ tőlem. Társam gátolja lovagiasságomat.

A nő futó pillantást vetett a kocsi felé, s a hátulsó ülőhely irányában csak egy fő homályos körrajzát látta.

Némán fordult Horváthhoz.

- Kegyelmed társának hátszlóval szolgálhatnánk.

- Nem vehetné hasznát, nagyságos asszonyom.

- Miért?

- Mert halott, nagyságos asszonyom.

A nő ajkán sikoltás rebbent el.

Eközben a kíséret zöme is megérkezett.

- Az Istenért! Hogy érte ily szerencsétlenség, s éppen útközben? - kérdé a nő. - Talán betegen indult el?

- Oly virító arccal, hogy csak az egészséget magát lehetne lefesteni, ha a képíró ábrázolni akarná.

- Lehetséges-e? S miként múlt ki ily hamar?

- Mert tudó nélkül, nagyságos asszonyom, nem lehet élni. Erre élő példa az én halottam, kinek egy golyó tüdejét zúzta szét.

- Irgalom Istene! - kiáltanak többen.

- Mi történt? Hogy történt? - tudakolták mások.

- A történet hosszú és rövid is. Két ifjú különböző véleményben volt egy szép menyasszony elájulása felől. A golyó közbejött, és társam ellen dönté el a vitát.

- Sárám, te reszketsz, nagyon reszketsz! - hangzék a csoportozat háttéréből.

- Nem, nem. Csak a lábam fázik egy keveset.

Horváth e hangra az árokba hajtotta lovait, s ostromozá a hóbuckák közt tovább, tovább.

- Miféle halottról beszéltek itt? - kérdé Haller, prémes ruháinak súlya alatt alig lélegzelve.

- Párbaj történt valami ifjak közt - válaszolá Judit.

- Karod reszket, mint a nyárfalevél, Sárám! - szólt az aggódó férj, minden egyebet feledve.

- Alig érzem a hideget.

Péter nem akará hinni. - Holla, csináljatok ülést a társzekérben! Dobjatok ki minden alkalmatlan lomot! Hárman maradjatok a letett poggyász mellett. Korán reggel utána fogok küldeni.

A kíséret hamar készített használható ülést a társzekéren, s alig telt el óranegyed, hogy Hallerék Girgucz vendéglője előtt voltak.

- Esedezem alásan, itt jobb éjjeli szállást lehet kapni, mint Ebesfalván - szólt a kocsis.

- Hajts be tehát! - parancsolá Péter úr.

- Nagybeteg van nálunk - szólt Girgucz a történetesen hátrább maradt Juditnak -, terhesen sebesült beteg van a legszebb szobámban. Vére a pádimentumra folyt, melyet éppen tegnap súroltatott ki a feleségem. Jéggel borogatják fejét, pedig nem is ott van baja. A mai doktorok mindent visszásan tesznek, lábát kötik be az embernek, ha a keze fáj. Nem olyanok voltak a régi tudósok, kik az Ararát hegyéről szedték a háromszor-áldott-füvet, s nedvét holdtöltekor főzték péppé, vagy akik a kaldeusoktól²¹⁹ hoztak drágalátos balzsamot, melyből egy csepp összefogta a sebet, mintha kulccsal zárták volna be. Na, de tán így is meggyógyul. Feleségem,

²¹⁹ A babiloni alföldön élt ókori nép.

a jó lélek, imádkozott érette. Sajnáljuk a szegényt. De miért is volt oly lobbanó, mint a puskapor. Összeesezett azzal, kit megölt egy fehérszemély miatt. Egyik azt mondta, hogy derék asszony, másik azt mondta, hogy céda. Erre nyomon karddal vagdalkoztak, s azután pisztolyra kerekedtek. Így beszél egy szász borbély, ki a szobában volt.

- S melyik maradt élve? - kérdezé Judit.

- Az, ki a fehérszemélyt jónak mondta.

- Mily kegyes a gondviselés! - sóhajtá a szép özvegy.

- Csak a fejedelem öfensége is az legyen.

- S tán még meg is büntetik, ha életben marad?

- Úgy beszélte a szász.

- S minek hívják a sebesültet?

- Senki sem tudja.

- S úriembernek látszik-e?

- Arannyal fizet, s feleségem beszél, hogy igen finom fehérműi vannak.

Judit asszonyt, kit már a halottas kocsi mellett érzékeny szíve és regényes képzelődése fölízgatott, most rendkívüli kíváncsiság lepte meg, s különben is a nők hivatása a betegápolás. Feledé az út fáradalmát, csak a szenvedőre gondolt, s Girguczné mellé csatlakozva észrevétlenül a beteg szobájába surrant.

Sára álmatlanul hajtá fejét az ágyvánkossa.

Pétért a szokatlan úti törődés után mély szender nyomta el. Csúzos fájdalmait sem érzé, és karjai közt a szelíd pihenésnek csak a legbájosabb szó, melynek varázsa agg idegeit még föl villanyozni tudta, hangzék néha ajkairól. Sára nevét emlité.

S a nő, kivel a férj álmában foglalkozott, könnyekkel áztatá zsebkendőjét. Dagadó melléből fohások emelkedtek; soha pusztábbnak nem találta az életet, és szíve úgy szeretett volna megrepedni, szeme úgy vágyott elhunyni fölnyílás nélkül.

Hallott-e valamit Horváth beszédéből? S ha igen, melyik szó ragadta meg figyelmét, hogy zengjen, zúgjon lelkében, s költsön föl mindent, ami ott keserű volt, altassa el utolsó emlékét az örömmek, s oltsa ki végszíkraját a boldogságnak, mely elhamvadott? De ki tudná, mit hallott ő, mit nem. A tűz égett a kandallóban, kedélyes meleget terjesztve. És Sára tagjait a hideg remegteté, mint midőn künn volt a szabadban. A művészileg szép tetem, melynek látásán elandalodott volna az angyal, őrvöngéssé vált volna a kéz, és csak először igazán szerelemmé a szerelem, fagyos borzadály, név nélküli sejtelmek és megnevezhető undor irgalmatlan martaléka. A férj ismét nejét emlegeté, s álmaiban bolygott a mézeshetek bódító tömkelegében, elvesztve s megint megragadva a vezető fonalszálat.

A Haller család korán reggel útra készült.

Judit asszony szobájában a vetett ágy még egyetlen vala.

Péter úr csodálkozott és aggódott.

- Az asszonyság - szólt Zakariás - egész éjen át nem aludt, s Girgucznéval együtt egy beteget ápolt, ki úgy lehet, halálra válik.

Ekkor lépett ki a szomszéd szobából Judit, s elbeszélte, amennyit szükségesnek tartott, a párbaj történetéből.

A nemes indulatú Haller tüstént meg akarta látogatni a sebesültet.

- Magam is értek - szólt - az orvoslathoz, s hatékony szereim vannak. S ki tudja, nem nélkülöz-e valamit? Nem lehetek-e valamiben hasznára?

Egy lépést tett előre. Judit szepegve tartóztatá vissza.

- Az Istenért, most ne. Az orvos minket is kiutasított. Betegének árt minden szó. S különben is, úgy vevém észre, csöndesen elszenderedett.

Péter Girgucznak és Girgucznénak lelkére kötötte a legpontosabb ügyeletet, s meghagyá, hogy ha pénzre vagy bármi segélyre szükség volna, tüstént írjon Szebenbe.

A kiigazított kocsiba már be voltak fogva a lovak, s a főúr nejével s a robajos kísérettel elindult.

- Te is szomorú vagy, Judit! - szólt az új háziasszony.

- Hogyne? Mindig elmémben van a szegény beteg, kinek történetét férjed az úton neked elbeszélte, s kit a vendéglőben ápoltam.

- Szegény!

- Éppen a válságos percben hagytam oda.

- Ah! Vajon mi történt vele?

- Oltalmazza őt az Isten! - sóhajtá Judit, könnyel szemében.

- Igen el vagy érzékenyülve.

- Tehetek-e mást? Hiszen a beteg az én idegenem volt, kitől a Mikesek küldöttek üzenetet.

Sára szoborra kövülten állott.

- És csodálatos, ő egész éjen a te nevedet emlegette - szólt Judit.

Sára nem ájult el. Szíve már nem megsértve, szétzúzva volt.

16

Kassai erdőmestere éjjel-nappal hajtatta, szerencsésen ért Fehérvár határára. Az ostorhegyes a többenél fiatalabb és tüzezebb lévén, a hámból kidőlt ugyan, de éppen Küküllőváron, hol erdőmesterünk az uradalmi istállóból rögtön vásároltatott helyébe még jobbat. S mint örvendett ő a szegény pára vesztén! Hisz a fukar Tarnócziné bizonyosan nem kockáztatja lovait, s lehetetlen, hogy előbb vagy vele egyszerre érkezzék meg. Az óra is, melyben Mikes Zsigmond nagyuram tejhatalmú képviselője a belváros utcáin robbant a fejedelmi palota III. számú udvara mellett a korlátnok szállására, rendkívül kedvező volt; mert éppen akkor üté a székesegyház toronyórája a kilencet, s már tízkor a fejedelem rendes elfogadásokat szokott tartani.

Az egyszerű fővadásznak, mert régen az erdő fenntartására senki sem gondolt, s az erdőmester csak a nagyúri multságok egyik kedvelt nemének rendezője volt, nem sok időbe került az öltözködés, s könnyen lehetett legelső az elfogadó terem előszobáiban. De mekkora volt megütközése, midőn hallá, hogy öfenségét csak másnap estére várják.

Rákóczi tudniillik nem akarta személyesen megnyitni a megyesi országgyűlést, melynek fontossággal bíró tárgyai alig voltak; azonban a végpercekben rögtön megváltoztatta szándékát. Alkalmassint Máté oláhországi vajdának mindig veszélyesebbé váló helyzete bírta ez eltökélésre. Politikai érdekei nem engedték régi szövetségesének fölládoztatásába beléegyezni; de minden segély, melyet a szilisztriai basa által megtámadottnak fog nyújtani, ha rosszul üt ki, a szultán haragját vonhatná az ő fejére is. Az erdélyi urak a fejedelmeknek a fényes porta elleni föllépését ritkán helyeselték. Általában erősebb volt a törökpárt, s azt tekintették nemzetinek. Sok lekenyerezés és fenyegetések nélkül a kedvelt uralkodók nem indíthattak háborút a szultán ellen. Rákóczi remélte, hogy ennyire nem kerül a dolog, de ha mégis az esetleg legrosszabbika ütne be, akkor a protestantizmus ügye, akkor Pázmány érsek és Eszterházy nádor ellen-szenvei miatt a római császárral oly könnyen szövetségre nem léphetett volna, mint Báthori Zsigmondtól kedve azok, akik a török igát akarták levetni.²²⁰ Annál inkább vala szüksége az ország közhangulatára figyelni. Előre is tehát a rendek véleményére kívánt tapintani, vizsgálni a szíveket és veséket, adatokat szerezni tájékozásul, de csak addig, míg mások az ő kártyájába nem tekinthetnek. Céljait elárulni, tervét dobra ütni, titkait fölleplezni s nyíltan izgatni, mielőtt a viszonyok alakulást nyernének: mindez távolról sem volt szándékában. Egyébiránt legtöbb magánértekezlete vala Kemény Jánossal, kinek dicsvágyát rég gyanú alá vette, tehetségeiről pedig nagy véleményt táplált.

Erdőmesterünk üres idejét Tarnócziné jövetelének lesésére fordította.

Nem kelle soká várni. Az árva özvegy pontban tizenkét órakor Fehérváron volt.

Látszott, hogy fukarságát a gyűlölet még sivárabb szenvedélye háttérbe nyomta. Neki is egész éjeken kellett utazni, fogatát pedig mással kicserélni. Kocsisa a megérkezés után rögtön eltűnt; az ostort magával vitte, félévi fizetését a kegyes asszonynál hagyá.

Az erdőmester elbámult a Mikes család esküdt ellenségének erélyén, ki minden befolyásos egyént személyesen keresett föl, minden rugót mozgásba hozott, hogy célt érhesse, hogy a veszélyben forgó hazát és hitet a kedélyeknek egy fogoly elleni ingerlésével megmenthesse. Ő Mórícot a testvérek közül legkevésbé ismerte, Móríc érdekei soha egybe nem ütköztek az ő érdekeivel. Móríc nem rablott tőle leányt, nem vágyott családjába vegyülni, nem volt jelen azon lakomákon, melyek a féltékeny nőt megbotránkoztatták, s mégis Tarnócziné csak azután remélt csendesen aludni, ha a börtönbe vezették, ha a fogoly nehéz békóin édelegetett, s ha elmondhatá fölemelt három ujjal: - Esküszöm az egy élő Istenre, ki atya, fiú és szentlélek, hogy ez a halálra keresett férfiú Mikes Móríc, Mikes Zsigmond és Kornis Ágnes nagyobbik fia.

A fejedelem Csulai kíséretében a kitűzött időre megérkezett.

Nem lehet az udvari káplánra ráfogni, hogy különösen rózsás kedvben lett volna. A jezsuiták tömeges bejöveteléről s fölforgató terveik felől csakhamar még az értelmesebb körökben is borzasztó hírek terjengének, s egész Erdély hangulatában némi ingerültség vala azon katolikus urak iránt is észrevehető, kik eddig a legnagyobb békességben éltek, s üldöztetésről panaszkodni semmi okuk sem volt.

Rákóczi alkalmatlannak találta a kedélyek ez új mozzanatát. Politikájának mostani stádiumában egyetértésre volt szüksége, nem pedig a főurak huzalkodására, nem vallásos mozgalmakra,

²²⁰ Báthory Zsigmond 1584-től 1602-ig Erdély fejedelme. Törökellenes szövetséget kötött Rudolf császárral, de a törökök elleni háborúban vereséget szenvedett (1596). 1601-ben a Basta és Mihály vajda seregeitől elszenvedett vereség után elhagyta Erdélyt.

nem a nép rajongó kiabálására. És rendkívül bosszantá, hogy midőn az egész világ egy, a fejedelmi széket és az ország nagy többségének egyházát fenyegető tervről beszélt, csak ő, ki a hatalom élén áll, kinek annyi eszköze van a titkok föllepzésére, nincs éppen semmiről értesítve, s tájékozás nélkül tapogat a sötétben. Egymásra küldé a korholó levelet a megyék alispánjaihoz, a Székelyföld királybíráihoz és a szászok polgármestereihez; szidta hanyagságukért, szigorúan rájuk parancsolt, hogy a dolognak tüstént utánajárjanak. S mekkora volt meglepetése, midőn a tiszt urak alázatos válasza oly összhangzó vala, mintha egyik a másik értesítését másolta volna le. Mindenik mondá, hogy ő is sokat hallott a jezsuiták betódulásáról, de hollétök nyomába nem akadhat, s midőn őfenségének parancsa szerint investigatiót²²¹ tartott, minden adat főtisztelendő Csulai uram levelére volt visszavezethető. Ezen érdemes és buzgó lelkipásztornak kell csak tudni a jezsuiták hollétét és átkozott tervét. A tordai főispán, ki köszvénye miatt az országgyűlésre nem mehetett el, alázatos értesítéséhez adnektálta²²² az udvari pap levelét is, melyet ez az egyházmegye espereséhez küldött. Rákóczi, ki éppen akkor érkezett Meggyesre, tüstént magához parancsolá a szerencsétlen udvari káplánt, lehordá hallgatásáért, s kötelességévé tette, hogy rögtön fedezze föl az egész nagy összeesküvést, ha az létezik, vagy nevezze meg a haszontalan gúnyolódót, ki az ő papi buzgóságával visszaélve, költött hírekkel bolondította el őt. Csulai hiúságával ellenkezett ráfogni, hogy felült, és hiszékenységgel játékot űztek. De viszont szemtelen és könnyen kisüthető hazugság nélkül éppen semmi titkot sem fedezhetett volna fel. Mit tegyen tehát? Elmondja-e az igazat, hogy tudniillik látott két jezsuitát; azt, ki az udvarmester plébánosa hálósobájának falán függött, s kinek e szerzethez tartozása kétségtelen, és azt, ki a vadászaton a fejedelem életét menté meg, s ki egyébiránt lehet másféle pap, sőt lovag is? Ó, ily őszinteség nevetséges helyzetbe hozta volna éppen a magas személy előtt, kitől püspöki méltóságát várta. Csulai uram homlokán dúsan serkent a veriték. Zengzetes, erős hangja a szónoki pátoz minden kellékeit nélkülözé, s még nehezebben akart az elfogultságból kibontakozni, mint akkor, midőn legátus²²³ korában az első prédikációt mondá. Utalt a levélre, mely határozottan nem szólt semmiről, s melyet csak a szájról szájra adás toldott és alakított ijesztő formájúvá. - De kegyelmed éppen minden alap nélkül csak nem dobott egy izgató és vallásos villongásokra ingerlő anyagot a nép közé, s én az alapot akarom tudni - szólt a fejedelem. Csulai köntörfarolt, s némi élénkebb színezést vegyítve a valóhoz, papi becsületére erősíté, hogy a dolog nem bír ugyan nagy fontossággal, de végre is lappang Erdélyben itt-ott jezsuita, s ha őfensége kegyes leend türelemmel várni néhány napig, minden világosságra fog derülni, anélkül hogy ő hallatlan gyöngédtelenségre és jellemével ellenkező vallomásokra vetemedni kényteleníttetnék. Rákóczi palástolatlan visszatetszéssel szakítá félbe a faggatást, s látszott, hogy káplánját nem kedvező véleménnyel bocsátotta haza a kihallgatásból.

A szegény pap, míg szállásához ért, sorban előhordá az őszövétségi fő- és kisebb prédikátorokat, kik az uralkodók kegyét s amiatt fejöket is vesztették, vagy a nagy pusztába vándoroltak, egyiptomi szilvával és sáskával éltek. Mindenikhez hasonlítá sorsát, s hő képzelődése néha még a vértanúkra is tévedt, kiket az imperátor poroszlói olajban főztek meg; de Rákóczi iránti tiszteletből mégsem legeltette lelki szemeit hosszasan az e kategóriába tartozó példákön. Az országgyűlés megnyitásakor mondott beszéde is bágyadtabb volt, mint különben. De minden

²²¹ Vizsgálatot, nyomozást.

²²² Csatolta.

²²³ Legátusoknak nevezik azokat a református diákokat, akiket a nagyobb ünnepeken a falusi gyülekezetekbe küldenek prédikálni.

hegynek, habár az Ararátnál nagyobb volna is, van lejtője, és Csulai bánatját enyhíté, sőt az első percben ujjongássá változtatta az a hit, hogy a hajdúknak sikerült egy jezsuitát befogni, és az fegyveresek közt vitetett Fehérvárra.

- Megyek Béthelbe - szólt örvendő elragadtatás közt -, hogy csináljak ott oltárt annak az erős Istennek, ki meghallgatott engemet az én nyomorúságomban, és velem volt az úton, amelyen jártam.²²⁴

Csulainak azonban a szellemi Béthelbe való meneteltől hamar elesett a kedve, midőn a nevezetes esemény után kutatva azon gyanúra jött, hogy a fogoly alkalmasint más nem lehet, mint a derék vadász, ki a fejedelem életét menté meg. Eszerint pedig az egész jezsuita-zaj megint eredeti kútfejére vitetett volna vissza. Csulai röstellte az ügy fejlődését, szerette volna, hogy a fogoly szökjék el börtönéből, vagy hogy a fejedelem, szokatlan nagylelkűségre ragadtatva, bocsátaná ki, mielőtt a dolog vallatásra kerülne.

Káplánunk tehát most a türelmes papot játssza, s annál inkább, mentől gyorsabban tért vissza Rákóczinál hitele és befolyása. De, fájdalom, a fejedelem bosszankodék három hajdúja megsebzésén, s a vakmerő vitézségen, mellyel a fogoly a törvény ellenében védelmezé magát. Csulainak szelídségre intő célzatai nyom nélkül enyésztek el.

S a bonyodalom megoldása közelgett.

Csulai kedvetlenül tekintett a fehérvári nagy toronyra, melyre máskor oly büszkén veté szemeit, s midőn a városba érkezett, aggódva hordá körül fejét, hogy a fejedelmi palotának a várbástyákra épült azon részét meg ne lássa, hol a kazamatákban foglyok őriztetnek.

Legelső vendége a nagytiszteletű úrnak: Tarnócziné.

Már oly késő idő volt, midőn az ember családkörben szeret lenni; de az árva özvegy a nagy férfiút, az egyház oszlopát látogatásával akará megtisztelni, még mielőtt a fejedelemhez kihallgatásért folyamodnék.

- Leányomat kellett volna férje házához kísérem, s a kedves teremtés úgy sírt, úgy zokogott emiatt örömében - mert dicsekvés nélkül szólva, a legszerencsésebb anya vagyok, valamint a legboldogabb feleség voltam -, s már készen is állott a kocsi, midőn híret veszem, hogy egy országháborító, egy templomgyújtogató kanáneus, kit a hajdúk elfogtak, nevét titkolja, ezáltal az igazságnak feje fölött villogó pajzsát visszatartóztatni remélvén. Mily szemtelenség! Árva özvegy, gondolám magamban, most szép alkalom nyílt a megtisztított hit iránti hűséged kitüntetésére, és nem hallgatva egyetlen gyermekem rimánkodására, Fehérvárra sieték, hogy a képmutatás szolgájának álarcát letépjem, és szeme közé csapjam nevét, mondván: te vagy a megbélyegzett Mikes Móric.

Csulai hamar kitalálta, s nem nagy öröme, hogy ugyanazon egyénről van szó, kit a körülmények sajátságos kapcsolatánál fogva, az egész szerzetből legkevesebbé óhajt börtönben látni.

- De - válaszolá hűledezve - a Mikeseket máris elég csapás érte, s miért akarja nagyasszonyom őket még szerencsétlenebbekké tenni?

²²⁴ Az Ótestamentum (Mózes *Első könyve*, 35, 1-7.) szerint Jákób, a zsidó nép egyik ősatya Béthelben emelt oltárt „az erős Istennek”.

- Mert vérfertőzésből támadtak, mint a benhaminok és ammoniták.²²⁵ S rontsa meg az Úr őket fegyverének élével, ahogyan megrontá Siserát²²⁶ és annak minden szekerét, minden táborát! - szólt sivár eréllyel Tarnócziné.

- A mi vallásunk a szereteté. A Krisztus nem a bosszút, hanem a megbocsátást prédikálta.

- Hagyjuk tehát templomainkat lerontani, temetőinket földúlatni, papjainkat gályarúdhhoz köttetni? Köszönöm szépen! De a nagytiszteletű úr csak tréfál tán, csak próbára akar tenni egy szegény lelki tehetségű asszonyt, ki a szavakat forgatni nem tudja, s kinek minden érdeme jámbor együgyűségében és erős hitében van. Amit én akarok, igen egyszerű, igen természetes. Törvényeink nótán marasztják az Erdélybe jövő jezsuitát. A törvények azért hozattak, hogy teljesítenek, s én a törvény teljesítésének lehetőségét akarom vallomásaimmal előmozdítani.

- A törvénynek nem rideg betűit, de szellemét kell tekintetbe venni, nagyasszonyom! - szólt Csulai. - Az országrendek, midőn a tudvalevő szerzetet Erdélyből kiűzték, s a visszatérés elé sorompót emeltek a hóhérpadból, egyenesen azt akarták, hogy a bevett vallások közti egyetértés ne háboríttassék meg. Az izgatást kitilták, a békét védték. Ők nem kívánhaták - mert az Isten törvényei ellen fellázadt volna a világi törvény -, ők nem parancsolhaták, hogy aki bizonyos szerzetbe lép, ne vágyjék többé látni a bölcsőt, melyben ringatták; a szobát, hol vakmerő kísérlettel a dajka kezéből először tántorgott a hívogató anya kebléhez, és a haza földjét, melyet száműzetésünkben kétszeresen szeretünk. Ők nem akarhatták bizonyos keblekben tilalom alá vetni a hálát és visszaemlékezést, a kegyeletet és azt a szent bánatot, mely bódító erővel vonatik tárgyaihoz, s nem pihenhet, míg célt nem ér. A haza atyjai közül kinek jutott volna eszébe egy jezsuita életét azért oltani el, mert anyja sírjára borult oly helyen, mely a magyar király országának határától egy arasszal beljebb esvén, az erdélyi fejedelem uralmához tartozik? Nagyasszonyom meggondolhatná, hogy a törvényeket gyakran kell a végrehajtásnak mérsékelni. A jelen kérdésben a súly az izgatás eszméjére van vetve, a célra, melyet a belépéssel összekötve hittek, a szellemre s nem bizonyos ruha színére és szabására. A fogoly szerzetes, mint hallom, szüléit akarta látni, tán az életben utoljára. S mióta érdemel halált a gyermeki szeretet? Ha kegyelmed, nagyasszonyom, adatokkal bír Mikes Móricnak, a mi reformált hitünk elleni izgatásairól Erdélyben, akkor kérem és kényszerítem, lépjen föl ellene; de ha adatai nincsenek, akkor én kegyelmednek ezt mondom az üdvözítővel: „Ne akarjatok igen igazságosak lenni!”

Tarnócziné hátrább és hátrább lépett, homlokát, szemeit dörzsölé, haját ujjaival simította, mintha éppen eszéről vagy ébrenlétéről szeretne meggyőződni. S valóban oly különösen hangzottak éppen Csulai szájából a türelem szavai, oly ellentétben voltak prédikációival s magánvéleményeivel, hogy bámulva kérdezte volna akárki: mikor lett Saulusból Paulusszá?...²²⁷ Tarnócziné arca sápadozott, s különben nem érdektelen vonásai torzzá, majdnem visszaszítóvá lettek. Ajkai mozogtak hang nélkül; talán azért, hogy olyan átok örvénylett föl lelkéből, melyet még senki sem mondott, és a szűk emberi nyelvben a szavak hiányoztak rá.

²²⁵ Az Ótestamentum (Mózes *Első könyve*, 19, 31-38) szerint a Lót és leányának vérfertőző nászából született Benhamin volt a zsidósággal ellenséges ammoniták ősatyja.

²²⁶ Siserának, az ótestamentumi zsidó népre támadt hadvezérnek seregét isteni erő pusztította el (*Bírák könyve* 4, 13-16.).

²²⁷ A Pál apostolról szóló történet szerint a keresztényüldöző Saulusnak a damaszkuszi úton megjelent a feltámadott Krisztus; Saulus e látomás hatására megkeresztelkedett, s az új neve Paulus lett.

Csulai e bűsz teremtes igézete alá esett, s tekintetét a földre szegzé, hogy a démoni befolyás alól menekülhessen.

Tarnócziné közelített hozzá, de minden lépéssel változott arcának kinyomata, s dühből megvetéssé ment át. - Hallotta-e kegyelmed - szólt hideg, száraz hangon - Kálvin nevét? Nem udvari bolondja volt Kanut²²⁸ vagy Arthus királynak.²²⁹ Nem is koholmánya a henye költők képzelődésének, mint Merlin.²³⁰ Kálvin csakugyan élt. Létezése dokumentálva van. Ha kegyelmed nem hiszi, bizonyítványokkal állhatok elő. Kálvin volt az, ki a hitvallását ostromló Servetet²³¹ megölelé, megcsókolta és testvérenek nevezé. Az ráfogás, hogy máglyán égettette volna meg őt. Milyen rágalmazók az emberek! De kegyelmed erről bizonyosan nem hallott semmit. Kósza hír az egész! Különben legyen szíves egy árva özvegynek, ki ritkán jöhet Fehérvárra, megmondani: hol lakik a fejedelem káplánja? Ezt sem tudja? Alázatos szolgálója... alázatos szolgálója.

Tarnócziné, mély bókot vetett, s oly gyorsan távozott, hogy a hűledező Csulai szóhoz sem juthatott.

- Na, így sohasem jártam még! Mit mond a fejedelem, ha meghallja? Jó éjszakát, püspökség!

Az alárendelt helyzetű egyének gyakran nyithatnak oda be, ahová a főrangúaknak nem lehet.

Erdőmesterünk a fejedelem komornyikja nejének rokona volt, s annyit beszélt egy nagy fontosságú ügyről, melyért küldve van, s mely csak élőszóval előadható, hogy majdnem azon alkalmatlan időben, midőn Tarnócziné Csulai uramhoz indult, Rákóczi magánszobáiba bocsáttatott be.

A fejedelem nem a legjobban volt a Mikesek iránt hangolva.

Kapronczai, miután vakmerész könnyelműséggel magát választotta a litván herceg házasságára vonatkozó diplomáciai cselszövények ügynökévé, kénytelen volt a hallgatási rendszert, melyet néhány napig követett, megszakítani, s alázatos előterjesztést tőn a dolgok állásáról. Elmondá, hogy Mikes János még az ő Moldvába érkezése előtt különvált társaitól, s azok csak hiányos útmutatást adhattak az irányról, mely felé távozott. Kapronczai költői nagytással írta le a fáradságokat, miket János meglelhetésére tőn, s hogy rokonai iránt - kiket szeretett és céljaira használni akart - olyat ne kövessen el, mi veszélyekre lehetne; csak homályos sejtelenként érinté, hogy nyomozásai azon gyanúra vezettek, mintha Mikes János, kevésbé híven magát a nőrablási bűnbe bonyolítottak, talán éppen Erdélybe utazott, hogy a törvény elé álljon, a bűnrészesség vádjá ellen személyesen oltalmazza becsületét, s amennyire csak lehet, testvére és nagybátyja védelmére is könnyítő körülményeket hozzon föl. Kapronczai Mikes János távozásának ezen okát komolyan nem hitte; de fejedelme természetét ismerve nem kétkedett, hogy minden ok közt ez gerjeszt Rákócziban legkevesebb haragot János ellen. Eddig könnyű volt Kapronczainak az alázatos előterjesztést írni; de a bökkenő ott kezdődék, ahol ő a pecsétet

²²⁸ Dán király a 11. században.

²²⁹ Morgana a középkori lovagregényekben a legendás Arthus (Arthur) kelta király tündér nővére; Parceval az ún. Kerekasztal lovagjainak egyike, aki tizenhat társával együtt Arthus király kerek asztalánál ülhetett.

²³⁰ Varázsló és jövendőmondó Arthus király udvarában.

²³¹ Servet Mihály (Michel) spanyol orvos, teológus, a vérkeringés funkciójának felfedezője. Szent-háromság-tagadó nézetei miatt Kálvin 1553-ban máglyán megégettette.

feltörte, országos titkok birtokába jutott, s magát önkezűleg oly rangra emelé, melyet rá, a tapasztalatlan ifjúra, egy értelmes ember sem ruházott volna, s annál kevésbé az óvatos és gyanakodó fejedelem. Mit valljon be, s mit hallgasson el Kapronczai? Nagy kérdés volt, melyet hasonló körülmények közt a ravasz Kassai s a tartózkodó Döme diák rosszul oldottak volna meg. A testőr, a kard embere, a fiatal vérű kalandor, erőlyesen bánt a kényes ügygel. „Fenséged így szólt hozzám: »Az előre nem látható esetekre nézve minden utasításod csak az, hogy eszedben járj. A sikertől függ jövőd.« Mikes Jánosnak Moldvából távozása előre nem látható eset volt, s én, a parancs szerint eszemen jártam. Átvevém a reá bízott teendőt. Üttesse el minden ceremónia nélkül fenséged a fejemet, ha nem sikerül, s ha sikerülni fog, hagyja meg fenséged a fejemet továbbra is, saját használatomra és a dicsőségesen uralkodó Rákóczi-ház szolgálatára, a nyakamon. Alázatos esdeklésem csak az, hogy kegyeskedjék fejedelmi nemeslelkűségének engedve, addig ez ügyben semmit sem intézkedni, míg közelebbi értesítésemet nem fogom mély alázattal fenséged színe elé terjeszteni.”

Rákóczinak Fehérvárról Meggyesre küldék e levelet.

Az első benyomás, melyet olvasásakor érzett, igen kedvezőtlen volt.

- A haszontalan kölyök - szólt Döme diákhoz -, egyszerre akar az ugorkafa tetején lenni. Vakmerősködik, mert nincs mit veszítsen. A dolmány is, melyet hord, az enyém. Üttessem le fejét. Szép kárpótlás lesz számomra az ő ostoba feje, ha miatta Máté vajda megbukik. S Lupujt még ő akarja rászedni! Az ágrólszakadt szeleburdi! S ne intézkedjem semmit az ő közelebbi leveléig? Várhatunk eleget közelebbi levelére. Meg fog kísértetni valami badarságot, s ha kudarcot vall, a szilisztriai basához szökik. Nem oda Buda!... Tüstént írj levelet a rezidensnek, hogy Kapronczait vasra veretve kísértesse Erdélybe.

Döme diák írja a levelet.

- Kit küldjek Kapronczai helyébe? - töprenkedék Rákóczi eközben.

A diák behozta iratát.

- Tedd az asztalra, s jöjj egy negyed múlva.

- Értem, fenséges uram.

Rákóczi megint töprenkedék. A litván herceg követei már alkalmasint Jászvásárban vannak, s akárkit küldök Lupujhoz, az „post festa”²³² érkezik meg.

Döme a tizenötödik percre pontosan belépett.

- Szakítsd el a levelet! - szólt a fejedelem -, és csak annyit írj a rezidensnek: Tartsa szemmel Kapronczait, s ha valamerre távozni akar, rögtön fogassa el; egyébiránt pedig legyen segédül mindenben, amire ez ifjú, ki rendkívüli küldetésben jár, felszólítja.

A fejedelem Kapronczaival ily kétséges módon végezve, figyelmét Mikes Jánosra fordítja. Tudakoltatá a fiskális direktortól, hogy nem jelenté-e ez magát nála? S midőn tagadó választ nyert, elfogatási parancsot adott ki, s azzal tüstént Fehérvárra utazott.

Ily hangulat visszadöbrentette volna Kassai uram erdőmesterét, ha sejti vala.

- Mi jóban jársz? - szólt a belépőhöz a fejedelem. - Uradnak már itt kellene lenni; de, mint halljuk, megint lábköszvényben szenved. Add át levelét, s mondd el üzenetét röviden.

²³² Az alkalom elmúltával, elkésve.

- Nem hoztam én nagyuramtól levelet - válaszolá térdre borulva az erdőmester -, de egy alázatos instanciát jöttem az én nagyságos fejedelmem legkegyelmesebb lábai elé tenni. Az Isten éltesse sokáig fönségedet hű alattvalói boldogítására, s adja a könnyörületes ég, hogy Erdélyben több könny folyjon nagylelkű uralkodónk iránti hálából, mint a szenvedések miatt gerjedt fájdalomból!

- Amen! - tévé hozzá a fejedelem. - Azonban kérelmedet illendőbb volt volna udvarmesterünknek benyújtani.

- Az uralkodók az Isten földi képviselői, s mi, kálvinistául, az Istenhez magához is közvetlenül szoktunk folyamodni.

Rákóczi mosolyogva törte fel a levelet, de az aláírásra tekintve kedvetlenül mondá: - Ennek kancelláriám útján kell hozzám jönni. Mehetsz!

- A gyűrűt is odavigyelem? - kérdé mindig tédről erdőmesterünk.

- Micsoda gyűrűt?

- Mely az alázatos folyamodványhoz van mellékelve.

A fejedelem kíváncsi szemmel fut most Mikes Zsigmond levelén végig.

- Hol a gyűrű?

Az erdőmester átadá.

Rákóczi figyelemmel nézte meg minden kövét, fölpattantá a középgyémánt rugóját, s a méregtartó kis rejteket vizsgálá, s azután a gyűrű súlyát tenyerén méregeté, mintha zálogra kölcsönző kalmár volna. - Istennek hála, visszakerült! - mondá félig emelt hangon. - Sárospataki uradalmamat pénztárustul is tőlem cserében követelhatték volna ezért; mert csak a tiszta fiskalitásokat kötöttem ki. S mit ér az egész gyűrű? Legfelebb hatvan tallért! Hm, jó, hogy visszakerült!

Rákóczi ujjára vonta a gyűrűt.

Az erdőmester e különös flegmán megijedve, kérdé: - Mi történik hát, fönséges uram, Mikes Móriccal?

- A Mikesek rossz alattvalók. Minden mozdulatukkal egy-egy törvénybe ütköznek. János, ahelyett, hogy tisztességesen védné magát, bujkál. Móric vért ontott.

- A medvéét, fönséges uram!

- Igaz, azt is ő ontá. De ma éjjel még a börtönben heverhet. Holnap fegyveres kíséret mellett küldöm az ország szélére.

Erdőmesterünk az angyalok énekénél is édesebb zengzetűnek hitte e komor, hideg szavakat. - Csakhogy élete mentve, és szabadsága vissza van adva! - gondolá magában, s oly hálával és vígan távozott a fejedelmi palotából, mintha a Kassai uraménál tízszer nagyobb erdőre nyert volna királyi adományt.

Bevárom, míg reggel Móricot a börtönből kihozzák, s aztán Mikes-várig meg sem állunk - e szándékkal érkezett szállására.

Reggel a kamarás jelenté, hogy Mikes Móric nem akar a börtönből kimenni.

- Fenséged magas parancsát várja a börtönőr az erőszakkal elvezettetés iránt! - tevé hozzá.
- Mikes nem akarja fogházunkat odahagyni? Tudod-e bizonyosan?
- Az előteremben van a börtönőr.
- Hadd jöjjön.

A kamarás egy szigorú, de nem visszataszító kinézésű férfiút küldött be.

- Melyik kazamatában van a fogoly?
- A hatodik számúban, főséges uram!
- Falai nedvesek-e, lege dohos-e?
- Naponként szellőztettem, főséges uram.
- S a fogoly mégis beteg lett?
- Oly egészséges, főséges uram, mint a makk.
- De láttad rajta a dühöngés jeleit, s nem jelentéd?
- Bárcsak, főséges uram, a többiek is annyira szelídek volnának, mint e pap.
- Tehát komoly, magába mélyedt? Üm! Elmebeteg, ugye?
- Helyzetéhez képest elég jókedvű, főséges uram!
- Miért nem akar hát a börtönből kimenni?
- Azt mondja, hogy félreértésnek kellett történni, s hogy fenségednél kihallgatást remél. Addig benn marad. Mi mondtuk: próbálja meg künn az audiencianyerést. Ő mondá: teljességgel nem. Mi mondánk: de bizony kivisszük innen. Ő mondá: hurcoljatok hát! S ezzel egy falbékó gyűrűjét megragadta.
- Vezessétek ide. Egy őr kísérje, de távolról és fegyver nélkül.

A palotához közel volt a börtön, s Mikes Móric néhány perc múlva a fejedelem előtt állott.

Mihelyt belépett, szemébe tűnt a gyűrű.

- Fenséged - szólt mély alázattal, de egyszersmind bátor és nemes magatartással -, fenséged erényei között van különösen egy, melyet még esküdt ellenségei sem mernek megtámadni: ez a szigorú törvényesség. Engedje kegyelmesen, hogy arra hivatkozhasam... Drága kincsem volt, melyet veszélyes helyzetemre gondolván, őrzés végett másra bízam. A különben általam áldott kéz, mely a szent depozitumot²³³ elfogadá, jól tudta, hogy azt mire szántam. S mégis, saját tulajdonom, az én határozott akaratom dacára, tőlem egészen idegen célra fordított. Potom árért cserélték el. Most fenséged ujján látom. A gyűrű enyém, fejem fenségedé: maradjon ki-ki azzal, ami sajátja.
- Mi szükségem a kegyelmed fejére? S mi hasznát venné kegyelmed minden jószágaimnak fő nélkül?

²³³ Letétbe helyezett tárgyat, adományt.

- Legnagyobb készséggel válaszolhatok fenséged kérdésére.

- Hadd halljam!

- Erdély uralkodójának szüksége van a fejemre, hogy az 1588., 1607. és 1610. évi törvényeket, melyek reám halált mondanak, végrehajtsa; nekem pedig szükségem van a gyűrűre két testvérem fejének megmentéseért.

- Nincs szándékomban a kegyelmetek szerzetének vértanút ajándékozni; ami testvéreit illeti, azok...

Itt Rákóczi elakadt, eszébe jutván Mikes János.

- Azok Moldovában vannak - egészíté ki Móric -, s Lupuj vajda a kézbe szolgáltatástól vonakodni fog. De Jánosnak apja él, anyja él, s a gyermeki szeretet vonzerejét a honvágy egészíti ellenállhatatlanná. Ők Erdélybe fognak jönni. Mert van az életnél az életben magasabb tekintet is, és nem akkor kockáztatunk legtöbbet, midőn életünket játszodjuk el.

- Igaz, igaz! De alattvalóinknak fejedelmi kegyelmünk iránt is kell egy kevés bizodalommal lenni. Mikes Móricnak csak szerzetét s nem szívét száműzték a törvények. Ami kegyelmedben lovagi, azzal fejedelmi székem hűbérese, s én is lovag vagyok. Kétli-e?

Kezet nyújtott Móricnak, ki azt ajkaihoz szorítá.

Rákóczi csenget.

Kamarása belép.

- A „nemes társaság” közül két ifjúnak lesz szerencséje a lovag úr szolgálatjára lenni, míg Erdélyben fog mulatni. Úgy hiszem, kegyelmed, lovag úr, egész napot szándékozik kedves szüleinél tölteni, s aztán sietni fog rendeltetése helyére.

- Hálámat, fenséges uram, szavakkal nem fejezhetem ki, de fenséged nemes szívének nincs szüksége szavakra, melyeket a hízélgés és képmutatás is eltanulhatnak.

Rákóczi, magára maradva, fontolgatni kezdé a történeteket.

Nyilatkozatom szelleme szerint a nőrablásban marasztalt Mikeseket ki nem végeztethetném, de nem is akartam. Azonban, ha jónak fogom látni, ha a közerkölcsiségi tekintetek kívánnák, egy- vagy kétévi börtönnel, kegyelem útján, büntethetem őket. Ez nem sértené általánosan tett ígéreteimet meg - így gondolkozott Rákóczi.

A kamarás oly mély bókkal kíséré Móricot, hogy az elfogadási terem roppant előcsarnokában sok szem fordult a távozó felé, s a Tarnóczinéje leginkább, ki a kitüntetett egyént ismerők igen csekély számához tartozott.

- Asszonyom - szólt a megkövült tekintetű árva özvegyhez egy kamarás -, most kegyelmedet illeti a bemenés.

Tarnócziné meg sem mozdult.

- Asszonyom! Kegyelmeden van a sor.

Tarnócziné kezét keble fölött összefogta:

- Az ephesusi alvók egyike vagyok-e én?²³⁴ - kérdé ünnepélyes csodálkozással hordozva a csoporton szeméit. - Hogy ébredtem föl? Ruháimon nincs az aluvás penésze. Az évek egy perccé olvadtak, a megbomlott idő kereke eszeveszetten forgott, s a nagy zaj közt én mégsem ébredtem föl! Csak most! De ugyan hol vagyok hát?

Ekkor Szentpáli elébe lépett.

- Nem tudná-e kegyelmed megmondani: Erdélynek ki a fejedelme? Én I. Rákóczi Györgyöt még ismertem. De miként veszté el uralkodószerét II. Rákóczi György s ennek kisebbik testvére, Zsigmond úrfi?²³⁵ Hogyan szereztek kegyelmeket fejedelmet a Báthori-házból? Istenemre esküszöm, én azt hittem, hogy e családnak fiága kihalt. Csodálatos!

Tarnócziné a környezet oly tekintetével s oly kétes mosolyával találkozott, melyet rögtön maga magyarázott meg.

- Őrült vagyok, ugye? De mily koldus, akinek ma esze van, mert a lelkét vesztette el!

A közönség nem érté a szenvedélyeket, mik az árva özvegy keblét mozgatták, s mély megindulása, mely tragikai erővel tört ki, vidor nevetéssel találkozott, melyet a szobának - hol a fejedelem volt - közelsége sem bírt egészen elnyomni, és csak zajától, de nem szívet sebző élettől fosztott meg.

Tarnócziné büszkén ment ki az előcsarnokból; de érzé, hogy lábai, sivár erélyének dacára reszketnek.

A sorjegyző kamarás más nevét szólítá, s a kihallgatás háborítatlanul folyt tovább.

Még aznap megjött Meggyesről Döme diák, magával hozva Kapronczai levelét, melyet éppen indulásakor vett.

Rövid volt ez, de Rákóczira nézve fontos.

Érkezik Radzivil hercegnek követe, a kijovi metropolita. Lupuj vajda nagy kitüntetéssel készül fogadni. A vajdakisasszony Mikes Jánosnak, kire szemét veté, távolléte miatt fölingerülve lévén, nem ad kosarat. Dicsőn fejlődik ügyünk. Mindent Mikes Mihálynak köszönhetek, ki Mária hercegnőt Mikes János kalandori élete felől a legtarkább hírekkel látja el. Ezenkívül a vajdánál valódi ceremóniamesterré lett. Lengyel konyhát és új divatokat hoz be, s az elfogadási szertartásokat néhai Báthori Gábor udvara szerint rendezi. Szeretik a palotahölgyek jókedve és elnézése miatt. Mulatságról folyvást gondoskodik, s most is süvegelve, pálcával kezében topog; utána a legdelibb nők koszorúja ropja az oláh nemzeti táncot... Őfenségének jászvásári rezidense orrolja, hogy noha sokszor vagyok a vajda udvarában, a Mikesek ellen semmit kivinni nem tudok. Hanyagnak, könnyelműnek tart, sőt tegnap valaki előtt még arra is célzott, mintha megvesztegetve volnék, s őfensége érdekeit elárulom. Valóban rosszulesik, hogy ily becsületes úriembert magam iránt tévedésbe kell hoznom; de már az első napokban sejtém, hogy fiatal neje annyit tud a diplomáciai titokból, mennyit csak éltés matrónának lehetne, kinek erényét a szépség nem ellensúlyozza. A rezidens a szökevény Mikesek fölkerését személyesen kezdi sürgetni, miután én nem járok el elég lelkiismerettel. Hadd tegye! Túl buzgósága többé

²³⁴ Utalás Pál apostol efezusbeliekhez írt levelének egyik mondatára: „Serkenj fel te, ki aluszol és kelj fel a halálból” (5, 14.).

²³⁵ Rákóczi Zsigmond (1622-1652) I. Rákóczi György fia, az erdélyi és magyarországi politikai élet szereplője.

már nem veszélyes. A siker küszöbén állunk... Még egy lépés, és azzal Fehérvárott lesz alkalmam öfenségétől szerencsés vakmerőségemért térdre borulva bocsánatot esdekeln.

- Úgy látszik, még a nőrablási bűnben is rejlik néha egy kevés „jus regium”,²³⁶ mely a defektus esetében nekünk, uralkodóknak hasznot hajt.

Rákóczi e prókátori élcét Döme diák finom ötletnek tartá, és alacsony helyzete mellett is bátor volt kedélyes mosollyal kísérni.

- Ha a Mikesek nem szöknek Moldvába - folytatá a fejedelem -, egy nagy fontosságú politikai ügy könnyen dölhetett volna el ellenem.

- S akkor is - egészíté ki a diák -, ha Mikes János Moldvából Erdélybe vissza nem szökik.

- Igaz - szölt Rákóczi -, s kezdem is sajnálni, hogy elfogatási parancsot adtam ki ellene.

- Az nem okoz neki kárt, fenséges uram, miután történetesen én fogtam el őt.

- Elfogtad?

- Igen, fenséges uram, de még nem tudja, hogy rab.

- Hogyan?

- Mert magánkívül van. Sebe, melyet párbajban kapott, veszélyes.

- S a földönfutó, midőn feje a törvényé, még párbajt mert vívni? - kérdé indulatra gerjedve Rákóczi.

- Tarnóczi Sárát, kinek becsületét fenséged vette védpajzs alá, közönséges csapszékben egy testőr a másik előtt aljas gyanúsításokkal illeté. Ekkor előlép Mikes János, s nyugodt, de parancsoló hangon mondá: „Kegyelmed Rákóczi Györgyöt, Erdély fejedelmét és a testőrkar becsületét megsértette. Én tehát letépek a vállrojtot kegyelmedről, és csak azt sajnálom, hogy ezt nem testőrtársa tevé.”

- Igen derék. Éppen így kellett egy hű alattvalónak és vitéz lovagnak szólni. A „nemesi társaság” sorából tüstént ki fogom dobálni a nyomorult testőrt.

- Meghalt már, fenséges uram. Mikes János baljával fedve sebhelyét, folytatá a párbajt, s főbe lötte őt.

- Okosabbat is tehetett volna - szölt elégedetlenül Rákóczi.

- Valamint én is, fenséges uram, ki a testőri zászló meggyalázásán felhevülve, segédül ajánlkoztam Kerekszegi részére, mert különben szekundánsok hiánya miatt a párbaj végre nem hajtatik.

- No, nagy dolognak kellett hát történni, hogy a te katonai tüzed lobbot vessen. Egyébiránt ha marsallunk mozgatja a kérdést, hősködésseddel lovagi sarkantyú helyett békót érdemeltél ki.

- A bilincsnél még inkább terhelne azon öntudat, hogy dicső fejedelmem elleni sértéseket hallgatva türtem.

- De hogyan történhetik, hogy Mikes János éppen Tarnóczi Sárának, ki annyi gyászt hozott családjára, becsülete mellett küzd? - kérdé a fejedelem mintegy saját magától.

²³⁶ Királyi jog.

- S ami több, kórágya előtt mindig Haller Péternét látja, s a hevesebb lázrohamok közt szakadatlanul az ő nevét emlegeti... Úgy kell hinnem, fenséges uram, hogy voltaképp nem is rabolták el Sárát.

- Előttem is most homályosnak látszik, minden bírói bizonyítványok mellett e kérdés.

- Alkalmassint a két testvér közös szerelme okozta a borzasztó fejlődést.

- Akármint történt, kénytelen vagyok a törvény számára szabad folyamat engedni; de a kegyelmezés jogát igénybe veszem, noha fejedelmi szavam a birtokra nézve változatlanul le van kötve. Azonban Mikes Jánost, kit elfogtál, mihelyt állapota engedi, mint rabot, vited a szükséges kíséret közt Meggyesre, hogy a leggondosabb ápolás alatt lehessen. A fejedelemné őnagyságának orvosa mielőbb át fogja venni a beteg gyógyítását. Remélem, őmagassága szintén parancsot adand az udvarmesterének, hogy egyik idősebb palotahölgy ápolóul küldessék.

18

Tarnócziné büszkesége, mihelyt a közönség szeme előtt visszavonult, kínzó szorongássá változott.

Valami súgta neki, hogy arcát elfordítja tőle a szerencse, s ledér szeszélyével a Mikes-ház felé mosolyog. A vallásos vakbuzgóság, a sikerült képmutatás és engesztelhetetlen bosszú csodás vegyülékéből szőtt tervek szálanként kezdtek szemei előtt foszlani. Mindenütt bomlás, mállás, szakadozottság.

- Tehát ok nélkül éltem volna!... Tehát halljam-e megint tomboló örömét az utált családnak? Miért mondá a lélek bennem: „Ne imádjad azoknak Istenét, és nem cselekedjél az ő cselekedetek szerint, hanem eltörjed és apróra rontsz az ő bálványokat?”²³⁷ Miért volt hitem, hogy megszegényíttessék, miért gúnyoltattam ki, ha haragomnak nincs fullánkja?

Egy könny tolult pilláira, s még inkább sугá sejtelve, az üldöző szellem, az új ellenség, miként nyomról nyomra balesetek fogják kísérni vigyorgó ördögarcúval, bosszúvágyó lihegéssel, könnyű lábakkal s összeröffenő, röhögő hahotával.

Nyugtalanságát a perc növeli, az órák óriássá képezik.

Hasztalan hozá fel a higgadtabbnak látszó megfontolás, hogy Mikes Móric története egészen külön áll a nőablási pörtől, s hogy a két fiút, egy unokaöcsöt és annyi vagyont vesztett Mikes Zsigmondék szíve, ha márványból volna is, összezúzatnék ekkora csapás alatt. Tarnócziné sejtelve mindig közbesúgdosá: ne hidd, ne hidd! Ők élni fognak, s ha a remény búcsúzni akar, és kétségbeesés kopogtat, segédökül jön a visszapártolt szerencse.

Szörnyű, szörnyű jóslatok!

Árva özvegyünk őszintébb könnyekkel áztatta kendőjét, mint férje koporsójánál, s fogná leánya temetésén.

Mert az ő valódi családja a gyűlölet és bosszú volt. S ezeket hagyja-e éhen-szomjan kínlódní, midőn a pelikán, ha szükség, keblének vérével táplálja magzatait?

²³⁷ Mózes Második könyve 23, 24.

- Ne lássam házamat, míg az öröm virágfüzéreivel nem díszesíthetem homlokát! Ne lássam a Mikesek büszke és hivalkodó várát, míg kapujának címere fölött a gyász zászlója nem lobog! - sóhajtá Tarnócziné vad kitöréssel.

De íme, idegen szózat rezzent meg keblében, a lelkiismeretnek, e tetszhalottnak, eddig néma ajkairól: - Írva van a szentkönyv lapjain, hangzék: „Miért mondjak gonoszt annak, akinek nem mondott gonoszt az Úr, és miért átkoznám azt, kit az Úr nem átkozott”...²³⁸ Borzasztó, borzasztó!... De meg fogja őket átkozni az Úr; rájuk nehezedik keze! Hisz rajtok van, őket nyomja feldúlt családi életem bűnsúlya! Ha nem szenvednének végtelen kint, miért imádkoztam, s miért szenvedtem én, ha gyűlölni csak erőtlenül szabad?

Tarnócziné gyors útikészületeket tőn, nem haza, nem a szentléleki várkastélyba, Meggyesre indul, hogy a Mikesek fölött határozó percekben, szíve gyökerének friss táplálatul, cseppenként szívja a bosszú édét, s hogy ahol rés nyílik, izgasson, buzdítson, haragra ingereljen a nőrablással vádoltak ellen.

- Mind hasztalan, mind hasztalan - sугá megint a bűsz sejtalem. - A szerencse most feléjők fordul! Ki tartóztatja fel a forgó kereket? Átkod gyöngé, gyűlöleted ájult az események rohanó küllői ellen. Most fordul a szerencse, most!

Tarnócziné Meggyesre ért, s vele a sejtalem is.

A karok és rendek roppant szótöbbséggel éppen akkor marasztalták a szökevény három Mikest, a közvádoló kérésére, teljes kereseten.

Kimondatott a halál és jószágvesztés büntetése.

Sűrű csoportozatokban tolongott a nép az utcákon. Minden száj csak a legújabb hírral volt teli, a nagy újsággal, három főúr végromlásának nevezetes tényével!

- Győzelem, győzelem! - kiáltá Tarnócziné, s a piacról visszafordulni parancsolá a kocsit.

- Hol állunk meg, nagyasszonyom?

- Szebenben.

A kocsis, ki még nem ismerte asszonyának természetét - instállo alássan - szólt ijedten -, a lovakat hajnalban abrakoltattam, már fáradtak, sok lesz nekik a közelebbi stáció.

- Eblelkű cudarja - rivalgott az árva özvegy -, mióta lett a tied az én fogatom? Mi közöd hozzá, ha kidőlnek is a lovak? Hajts!

A kocsis ily nógatás után pattogtatá ostorát, csapkodott jobbra, balra, s mintha lakodalmas kocsit vinne, szem nélkül robogott a kerékvágásból ki és be, köre föl és le. Messzűnűn szaladtak az útról félre a jámbor meggyesi polgárok.

Tarnócziné kedélye azon romok közül kiásott pergamentekercsekhez hasonlított, melyről ha egy írást lehántanak, alatta mást fedeznek föl, különböző jegyekkel, nyelvvel és tartalommal.

Sejtelmét kineveté, kéjelgett a bosszún, mely teljesűl, rohant, hogy leányának először adhassa tudtul az örömhírt, s midűn egy óranegyedig a szenvedély magas színvonalán tartá érzéseit, leszállott annak bűzhűdt kloákáiba.

²³⁸ Mózes *Negyedik könyve* 23, 8.

Számítgatá a jugerumokat,²³⁹ melyeket leánya az ítélet kimondásával jegyajándéku nyert. Összeveté a regálék²⁴⁰ jövedelmét, rágondolt a helységekre, hol még a commune terrenumból²⁴¹ foglalni lehet, s hol haszonnal kezdhet határkijáratási pört. Egy szerződést is a színlelt cserének ürügye alatt meg lehetne támadni, s minthogy a tulajdonos kényelmes és lanyha úr, az alapjában igazságtalan pör conplanatióval²⁴² végződhetnék. Elgondolá, hogy Kővár vidékén Sárának oly faluban jutott egy kisdéd porciója, hol csupa kurtanemesek laknak, kik iszákosak és erdőpusztítók. Ezeknek kamatra lehetne kölcsönözni, s amit az uzsora el nem nyel, minor potentiák²⁴³ által kell megszerezni, sőt tán nagyobb hatalmaskodási esetet is sikerülhet előidézni, legfelebb két vagy három fő betörésének olcsó árán.

Ezeket mind összeszámítva úgy találá Tarnócziné, hogy tíz év alatt leánya a dús Haller Péternél is gazdagabbá válhatnék, ha ügyeit erélyes kéz intézi.

De itt volt a bökkenő.

Haller - Tarnócziné szerint -, élehetetlen, gyáva férfiú, ki takarékos ügyetlenségből; s bár magára eddig keveset költött, a rosszakaratúak a szemét is kicsalhatják.

- Ez tudna-e szerezni és terjeszkedni? - szólt az árva özvegy hevében egészen a kocsisig hallhatólag. - Dehogy tudna!

Ekkor észrevevén, mily hangosan gondolkozott, körültekintett.

Derült, hideg téli nap volt. Vékony, de a sugároktól szikrázó hóboríték fedte a környéket. A lég átlátszó vala, s alig görbült kék oszlopokban emelkedett föl az előtérben egy kis helység füstje.

Tarnócziné szorosabban vonta össze bundáját, s a megszakított eszmefonalat folytatá:

Mi szüksége van Sárának többé a nyomorék férjre? Nem ért-e el minden célt, mit Péter keze által el lehet érni? E kérdés merült most elő... Mit használ a köszvény? Haller Péter még tíz évig is lélegezhet. Ha hamar halna meg, leányom birtokát tökéletesen rendezhetném, s ha az öreg Mikesek közül akár a férj, akár az asszony a csapást, mely házukat érte, meglábalná, lélekszakadtáig pörölhetném. Még ősi sírboltjokat is elfoglalhatnám, s kivétvén a régi csontokat, a halottak tisztességes lakává tenném. És Sárának özvegyi tartása sem volna csekély. Haller vég hagyományában minden szerzeménye örökösévé nevezte, én az özvegyév lefolytával sem engedném, hogy a fiújóságokat kedvező egyezmény nélkül kiadja. Erdély egyik legdúsabb nője volna leányom. De férje évekig tenghet még. Pedig ha behunyná szemét, rögtön magamhoz venném Sárát, hogy lakozzék megint az én egyszerű, csendes hajlékomban, távol a hitetlen, élvező és hivalkodó világtól.

Ezután Tarnócziné fáradhatatlan esze a legrosszabb lehetőségre is kiterjedt, s tervet csinált oly eljárásról, mely szerint, még Haller Péter hosszabb élete mellett is, a Mikes-véren szerzett jegyajándék az ő kezére kerülhessen.

²³⁹ Jugerum: földterület mértéke, hold.

²⁴⁰ A nemesi birtokkal összekötött jövedelmek (italmérésí, malom- és vásárjog stb.).

²⁴¹ A jobbágyfalu közös földterületéből (erdőkből, legelőkből stb.).

²⁴² Megegyezéssel.

²⁴³ Enyhébb erőszakos módszerekkel.

Előbb kiveszem - gondolá - olcsó haszonbérbe, s aztán majd megválnak: jobb lesz-e nyomorék férjétől elköltözni Sárának, de válóper nélkül, hogy az özvegyi tartástól ne fosztassék meg; vagy pedig a véghagyomány kedvéért a köszvényes csontok mellett betegápolónak maradni?

Így álmodozott az egyiptomi kövér esztendőkről Tarnócziné, midőn a kisdéd faluból kihaladva, egy lassan mozgó kocsi lepte meg figyelmét.

Elöl két lándzsás lovagolt, a fedezetet megint kettő tevé, míg a jármű oldalán ugyanannyi karabélyos tűnt fel.

Tarnócziné szeme fölé vonta kezét, s nézett... nézett.

- Foglyot visznek... Lassabban hajts!

Egyik lándzsás közelíte.

- Kit őriznek kendtek?

- Nem tudom.

Tarnócziné a másik lándzsához fordult. - Kit visznek börtönbe?

- Hát az apám lelke tudja-e?

- Ej, be goromba székel ez!... Lassan hajts!

A kocsi csak néhány lépésre volt.

- Térj ki szépen. Ne döcögtesd a kocsit!

Tarnócziné fölemelkedett ülőhelyéből, nézett... nézett. Arcán nyargalt a pír, kergeté a sápadás, fölvegyült, s a bíborszínben elhalt. Szemei pedig élesek lettek, mint a martalékot leső keselyűé, vad tűz gyulladt föl bennök, s villámlék a káröröm.

- Nem csalódhatom! Ó, hű visszaemlékezés, mennyivel vagyok e percért adósod!... Megállj, kocsis!

- Karabélyosok, fosztogatott-e ez a lator, vagy csak lopott?

- A prikolics²⁴⁴ hordaná el lúdlábon az asszonyt! Hát miért diffamálja²⁴⁵ a fejedelem rabjait? - szólt az egyik karabélyos.

- Csak ne pattogjon kend. Én nemesasszony vagyok; e a rab pedig híres országháborító, kinek holnap vagy holnapután a hóhér a meggyesi piacon le fogja a nyakát vágni, s aztán hajánál fogva feltartja a véres főt; s dobszó mellett háromszor kiáltja ki a közönségnek: így vesznek el a nőrablók és országárulók. Tram-tram-tram!... Csapj a lovak közé, kocsis!... Mikes János, voltál volna bár halálod órája előtt nehéznyavalyás és bélpoklos! Ezt Tarnócziné kívánja számodra, nőrabló. Gyorsan hajts, kocsis!

A beteg fogoly nem is gyanítá, ki pöröl vele. A bágyadás és bámulat miatt mozdulatlanul fekvék, és csak szemei függtek kérdező éllel a bösz jelenségen, mely a pokol fenekéből látszott a földre jönni, hogy egy más világnak az élő emberi szívhez nem férhető bűneiből oktatást adjon. Csak midőn üldözője megnevezé magát, rázkódék meg egész testében, és sebe mintha

²⁴⁴ Manó. (Szláv.)

²⁴⁵ Rágalmazza.

felszakadt volna, nyilallott, sajgott. - Ó, ég! Ez Sára anyja! S hadd szakadjanak rám átkai! - sóhajta keservben áradozó keble.

Az árva özvegy kocsisa nógatá a fáradt lovakat, de kevés sikerrel.

A szegény párák többé nem győzték.

Tarnócziné azonban most már csendes vala, nem zúgolódék, s arcvonásait édes merengés borítá el.

Ajkain előbb lassú dallam zsongott, mely rendre szavakat vőn fel.

Tebenned Uram vigadok,
Nagy örömben tombolok,
És a te fölséged nevednek
Szép dicséreteket éneklek.

A kocsis visszatekintett asszonyára, s ostornyelével mérgesen ütött a nyergesre.

Mert az én ellenségimet
Megtérítéd, veréd őket.
Kik rettegven hátra esének,
Színed elől mind elveszének.

A kocsis ismét visszanézett, csapdosá a mellettet.

És ügyemet megtekintéd,
És kegyelmesen fölvevéd,
Ülvén törvénytevő székedben,
Megmentél igaz ítéletben.

A kocsis most asszonyára bámulva egyenlő buzgósággal üté a nyergest és a mellettet.

Az pogányokat megfeddéd,
Az gonoszokat elvesztéd,
Semmivé tőd az ő nevöket,
Teljességgel eltörléd őket.²⁴⁶

- Nagyasszonyom! Nem hajtana már a lovakat? Mert én egy lépésre sem tudom tovább.

- Goromba pimasz! Állj meg annál a majorháznál. Ott adhatsz egy harapás szénát és négy öregkupa zabot a lovaknak.

A majorház nem messze volt; de mi megpihenés nélkül érkezzünk Szebenbe.

19

Haller Péter nagy és komor palotájának csak azon csekély része, mely történetünkben szerepet játszik, érdekel minket.

Az országtanácsos írószobáján kezdjük szemlénket.

²⁴⁶ A három versszak a IX. zsoltárból való, Szenczi Molnár Albert fordítása (1607).

Falain ősképek és fegyverek függnék. Bútorzatában a férfiak kényelmére van főbb tekintet. Tág karszékek és széles díványok, melyeken heverészni lehet, teszik lakályossá. A bolthajtás közepén aranyzsinegen leeresztett drága velencei csillár világítja esténként e termet, melynek egyik ablakmélyedésében bíborborítékú és rakott művű széket látunk himzőasztalkával. Itt a nővilág érdekeit csak ez képviseli. Hallernak is van asztala, mégpedig fontos, amennyiben nevet adott a szobának. Rajta törvénykönyvek és hivatalos akták hevernek úgy, mint régen, csak por nélkül, s pókhálók foszlányaival nem díszítve. Az óriási tintatartó szőke penészbőréen, mint a befagyott tón egy lélegző, hol a csíkot fogják, parányi nyílás van, melyen át a toll a tintával, ha szükség, érintkezhetik.

Az írószobából jól simuló falajtó vezet a férj hálósobájába, melynek padlózata török szövetekkel, fala kockás, kék földű szattyánnal van bevonva, s bolthajtását már évülni kezdő festményekkel díszíté, még Zápolya Zsigmond uralkodása alatt, egy olasz képíró, ki a fejedelmi palota olcsóbb freskóit ecsetelte. Haller széles ágya cédrusból készült, s vánkossokkal van a falhoz eső oldalon a hideg ellen, mely nem létezik, védve. Alant a szokott medvebőr terjeszkedik szét, minthogy a padlózat szőnyege a friss lég parányait még átbocsáthatná a vetkező vagy öltöző férj talpáig.

A nő hálósobájába, e szentélybe, melyet idegennek sohasem kellene látni, még ha a szépnemhez tartoznék is, mi az illem iránti hódolatból nem lépünk be.

Sára abból egyenesen öltözködőszobájába mehet, melynek titkait a csinos külsejűvé alakított Jutka tudná Zakariásnak elbeszélni. De hogy teszi-e, hitelesen nem állíthatjuk. Általában a komornáig ritkán terjed kíváncsiságunk, és csak inkább hírből, mint tapasztalatból mondhatjuk, ha mondtuk, hogy látnak is, beszélnek is, amikor alkalmuk van rá.

Lámpa égett Haller ágya előtt.

Zakariás a melegítőbe lassan, ütemre rakta a szenet, némelyiknek, hogy a holt rész föléledjen, hamvát lefűva.

A falióra csak hatot ütött, és Szeben korán alvó polgárai sem gondolták még az estét késő éjnek.

Péter úr feküdni akart, mert nem érezte egészen jól magát. A szász gróf nejének vissza kellett adni a látogatást, s ő lovagias bátorsággal gyalog kísérte szép aráját a szomszéd utcába, s noha kocsin jöttek haza, ködös leget szívott be, s három éles köhintés rossz előjele közt nyújtott kart Sárának a tornácon.

E perctől kezdve Zakariás szereplése szükségessé vált.

Az ágy, hála a szenteknek, minősítve vala a használatra, s a vetkezés hosszú ügyfolyama megnyílt a rég nem hallott magánbeszéd kíséretében.

- Biz a lovaknak is sokszor kell gazdát cserélni. Számtartónktól a tiszteletes uramhoz ment, tőle Heizingerhez, ettől Apor Gáborhoz, Gábor úrtól a kék darabontok őrmesteréhez, ettől az orbai dúlóhoz, tőle Mikes Mihály uram fegyvernökéhez, s végtére a szomorú lovak kezék akadt meg; de már hosszú szőre van, és látszik, hogy ritkán vakarják. Alig ismert rá a számtartó.

Eközben Zakariás lehúzta Haller Péter bal csizmáját.

- Ne rántsd úgy! Miről beszélsz?

- A Rigóra gondoltam. Szegény! Rossz kosztal élhet. Mit ügyel rá az a szomorú úr, ki szemét a széken, a képen, a gyertyatartón, a medvebőrön, a nagyságos asszony szobájának kilincsén úgy ottfelede, hogy az udvarmester félt, hogy igézzel van lekötve, és csak három Miatyánkra mozdul meg. Bizonyosan menyasszonyt vesztett, s azért eshetett zokon a más menyasszonyának kincse, fénye, öröme. Rendre éljük a világot. Most nagysádon van a sor; előbb talán rajta volt.

Zakariás lehúzta a jobb csizmát.

- Kiről beszél kend?

A komornyik az ágyba emelte urát, és válaszolá: - Magam is szeretném tudni! Az udvarmester midőn bevezeté a házba, gondolá, ez Mikes Kelemen lehetne, ha nem volna barnább, szebb és magasabb; de mivelhogy barnább, szebb és magasabb volt, tehát teljességgel nem lehetne Mikes Kelemen. Zimankós kedve vala, nevét sem mondá meg, és hiába említék, hogy nagyságod Haller Péter, senki más, mint Haller Péter, aki megházasodott. Úgy nem hallá, mintha egy német mérföldről szólának hozzá; mert aki bújában meg akar halni, nem szokott az üres fecsegésekre figyelni.

Sára hálósobájának ajtaja félig nyitva volt.

- Ő, ő az! - tört ki egy fájdalomhang onnan, mely Haller ágyáig tévedhetett. Legalább ezt gyanították a fekvő férj megmozdult arcizmai.

Zakariás karjára szedvén a ruhadarabok halmazát, jó éjt kívánt gazdájának, s egyenlőre mért lépésekkel hátrált a küszöbig, s ott még egy bókkal befejezé aznapi szolgálatát.

Jutka sem tudja a lovag nevét; de a nagyságos asszony igen - ezen megjegyzést vitte magával a komornyik, vetegetvén: hogy fölfedezése használható-e valamire.

Haller későn aludt el, korán kelt föl.

A hajnalszürkület félhomálya még csak alig lopózék a szobába, midőn szemeit kinyitá.

Vékony köhécseléssel kezdte az új nap robotját.

De egyszerre meghökkent, észrevevén, hogy neje hálósobájának ajtaja nyitva.

- Elfelede szegény betenni. S most álmát zavarom: pedig a hajnali álom legédesebb a boldog fiatakorban.

Haller a köhögés visszatartásánál rendkívüli erélyt fejtett ki; de a csendháborító ellenséget nem sikerült egészen legyőzni.

Minden köhögés szívdobbanást okozott. - Istenem! Most szegény fölébred.

Semmi nesz.

Haller hallgatódzék, beszorítá ajkait, az erőlködés miatt tódult arcára a vér; mind hasztalan! A csendháborító ellenség megint kitört ajkain.

Ekkor kétségbeesett nyugalommal háritá el magáról a dunyhát, a paplanokat, s a meleg ágyból kilépett, s lábujjhegyen, mi nem vala tréfa, igyekvék az átkozott ajtóhoz közelíteni, hogy betegye. Azonban éppen a célnál megint köhögnie kelle. - Mármost csakugyan fölébresztém! - sóhajta, s aggódó gondoskodással tekintett az ajtónyíláson az ágy felé. A kárpit földre volt vonva, a vetett ágy vánkosai pedig érintetlenül várakoztak a hajnalderűben a még le nem fekvőre. Jégge fagyott Haller vére. - Nagy ég! Mi történhetett? - rebegé, s egyszerre a hálósoba közepén volt.

Nejét az ajtó mögötti karszékben találta felöltözködve, összekulcsolt kézzel, lehajtott fővel. Liliomfehér arcának bánatos vonalaira annyi szenvedés volt írva, mennyit az érzéketlenség szeme sem tudna időközök nélkül végigolvasni, mennyit az emlékköi márványba nem vésheet a művész, s a hamvvederre lefordított fáklával néző nemű csak szelíd árnyalatokban képviselhetne.

Ájult, éber, vagy alszik-e?

Szempilláin még szivárgó könnyeket vett észre Haller. Vékony, nyugtalan lélegzete mutatá, hogy nincs azáltal működése feltartóztatva, s minthogy a férj tekintete nem változtatá meg a nőét, aludnia kell.

Haller betevé az ajtót, s oly halkán, mint jött, visszavonult.

Judit a reggelinél említé, hogy Sára főfájásban szenved, és csak később jön ki.

- Meghúté tegnap magát! - szólt Haller. - Egyébiránt távolléte alatt fecseghetünk a mi titkainkról. Kétségtelen tudósításokat kaptam, hogy a Mikesek el fognak ítéltetni. Mínek késtem volna tehát a formások miatt szándékom végrehajtásában? A Tarnócziné húgomtól zálogba vett pénz kikerekítette a szükséges tőkét, s én még a múlt héten rokonomat Jászvásárra küldém. Nyugtatványaim a Mikes-birtokok kifizetett áráról holnap már itt fognak lenni, hehe!

A nevetést köhögés váltotta fel.

- Szépen rászédém Tarnóczinét, hehe!

- S mily kedvesen lesz Sára meglepve! - tevé hozzá Judit.

- Még mást is gondoltam - folytatá Haller. - De ez már nem titok. Határozott szándékom, melynek kiviteléhez holnap kezdünk. Szeben, kedves húgom, unalmas hely. Nincs társasága. Oly magány vesz itt körül, mint a legpusztább faluban. Ez az épület is sötét, nehézkes alakú. Idomtalan terhével lenyomja lelkünket. Ma éjjel mindig azt képzeltem, hogy nagy mauzóleum fülkéjében fekszem, mint a hártákba pácolt múmia, hehe!... S mi örömet szerezhettek én itt Sárának? Azért vettem-e nőül, hogy a szívtelen magány és orgyilkos unalom ölje meg? Rákóczi udvarában nincs vele versenyző szépség, s pénzem és állásom biztosítja őt, hogy sem a fényben, sem a kitüntetésekben mások által túl nem szárnyaltathatik. Fehérvárra kell vinnem Sárát, csak ősi palotám ajtait kell a világnak feltárnom, s ő tüstént a divat és kellem királynőjévé avattatik fel. Ragyogó táncmulatságokat fogunk adni. Erdély leventéit körünkbe fogjuk gyűjteni, hangozzék a zene termeinkben, s még magam is eljáróm a lassú lengyelt, hehe! Szóval két hét alatt Gyulafehérvárra telepszünk, s kegyed, édes húgom, átvállalja a költözködési gondokat. Ugye, kész erre?

- Én nem fogok Szebenből távozni - szólt a belépő Sára, ki a társalgás végszavait hallá. - Távol a világ kábító zajától és szilaj örömeitől, e csendes hajlékban akarok mindaddig élni, míg az Isten magához szólít. S te nem fogsz oly kegyetlen lenni, hogy a világba kiteszíts! Mi közünk nekünk a társaságokhoz, mi közünk a hiúság küzdelméhez a hiúsággal?

Hallert még ily bizalmas hangon nem szólítá meg neje, és Sára e percig semmi jelét a vágynak vagy visszatetszésnek nem mutatá. Hagyta férjét kénye-kedve szerint tenni, s a közöny leplével takarta, ahogy lehet, a sebet, melynek sajnását folytonosan éleszté a titok én önvád.

- Kedvesem - válaszolá Haller, öröm- és meglegedéstől sugárzó arccal -, te nem temetheted virító ifjúságodat e magányos és hideg falak közé. Miért tengjen kopár szirton a virág, mely a kert dísze és a kertész büszkesége lehet?

- Rövid lesz ifjúságom, Péter! - szólt Sára méla mosollyal. - Eltűnik, mielőtt állított bűbáját másokkal észrevétetnéd.

- Azért viszlek Fehérvárra, hogy tartósságát biztosítsam. Én borzasztón önző vagyok! Hehe! Kívánom, táncolj, élvezz és ünnepelt légy, mert Haller Péter hiú arra, hogy feleségét legszebbnek mondják. Az első zene, mely kis lábadat mozgásba hozza, szemeidnek más színben tünteti fel a világot.

- Beszéld rá anyámat, hogy bálba járjon; én követni fogom őt - szólt gunyorral Sára.

- Nem úgy, kis szenteskedő! Rábeszélem anyádat, hogy csak felére szállítsa le a kigondolt átkokat, midőn leányát a multságok királynőjének hirdetik.

- Mondják, titkos borzalom fogja el az embert, midőn jeltelen és nem sejtett sír fölött enyeleg. Péter, ne beszéljünk az örömökről!

Valami leírhatatlan kifejezés, mely a bú és rémület vegyülete volt, terült Sára arcára. Fölkelt az asztaltól, hogy szobájába vonuljon.

Zakariás lépett be, kezében hosszú papírral.

- A szász gróf küldi, gornyika²⁴⁷ a tornácon vár, nagyságos uram!

A papír alakja körlevélre mutatott, s Haller az írószobába ment, hogy a közöltetést feljegyezze.

- Ne hagyd el férjemet, Judit, ha meg találnék halni! Ő oly jó ember, s annyira rá van szorulva egy gondos nő ápolására! Én sem érdemlem meg őt. Judit, ne hagyd el férjemet!

- Csak tizenkilenc éves vagy, és halálról beszélsz! Minek e szeszély?

- Isten kezében van életünk, Judit! Sejttem, hogy fiatalon halok meg.

Haller szokatlan gyorsasággal jött. - Azok a Mikesek, azok a Mikesek! - dörmögé. - Eredj a levéllel, Zakariás!

- Az Isten szerelméért, mi történt? - tudakolá Judit.

- Vakmerők! Potomba veszik az életet! Nem jó keresztyének! Mindig fejökkel játszanak! Szegény Mikesek!

- Mi történt? Mi történt? - sürgeté Judit aggódva.

- János minden ok nélkül Erdélybe jött. S a fejedelem értesülván, az egész országban elfogatási parancsot köröztet.

- Szabadítsd meg őt! - kiáltá Sára a férj előtt térdre borulva, s annak lábait átölelven.

Péter ijedten nyúlt neje után, hogy fölemelje.

Judit a karszékre hanyatlott, mintha ájulás környezné.

- Most vége nekünk! - rebegték alig mozgó ajkai.

Péter nem hallott semmit, csak nejét látta a földön, s erőtlen karjaival erőlködék fölemelni.

- Nem, nem addig - rimánkodott Sára -, míg nem ígéred, hogy megmented az ő életét.

- Vérem hullásával is, kedvesem! Ki mondta neked, hogy Haller Péternek nincs szíve?

²⁴⁷ Udvarosa, házához tartozó embere. (A szó a szláv eredetű „dvornjik” változata.)

Sára ajkaihoz vonta a férj száraz, görcsös ujjait, és csókjaival s könnyeivel árasztá el.

Judit most felbátorodva mondá: - János Girgucz fogadójában fekszik.

- Ő a sebzett lovag? - kérde Haller.

- Ő! - sóhajtá Judit megint aggódva.

- Istennek hála. Így könnyű a szabadítás! - szólt a férj. - Ül ide mellém, Sára, hadd mondjam el tervemet.

Haller félisten volna, ha használható hüvellyel ajándékozna meg a természet, sőt úgy látszik, mintha lelkének nemessége arcát is néha szebbén tenné - gondolá Judit.

- Mihelyt bealkonyul - mondá Haller -, Girguczhoz indulok. Judit húgom velem jön. Zakariást itt hagyjuk. Ő hűséges, őszinte szolgám; de mégsem kell a titok tanúit ok nélkül szaporítani. A beteggel hajnalszürkület előtt itt lehetünk, senki sem veszi észre a dolgot. Te, Sárám, addig egy félreeső szobát készíttess számára. S ki merne engem gyanúba venni? Különben is nemesi jogom, főrendi helyzetem és országtanácsosi rangom e házat minden kutatótól eléggé védelmezi. Ha meggyógyult, baj nélkül visszük át a határszéleken.

Sára megint összekulcsolta kezét, s leírhatatlan szorongással esdeklék:

- Az Istenért, csak ide ne hozzátok őt!

Haller fürkésző tekintetet vetett rá, de amely másodperc alatt elveszté minden élet. - Kedves Sárám, igazad van. Jelenléte alatt örökös nyugtalanságban volnál, s gyöngye idegeidet a remény és aggodalom, a részvét és félelem föl váltva izgatnák. Neked mindenekelőtt nyugalomra van szükséged; más tervet találunk.

Sára arcán pír és sápadás nyargalt végig.

Judit szíve hangosan vert, előbb rebegés, utóbb öröm miatt.

Haller Péter szavait száraz köhögés tartá egy kevéssé vissza.

- Őhe, őhe - igazítá a férj torkát -, őhe! A határszáron van egy régi vadászvár. Két szobája és főterme még használható. Odavisszük Jánost, s Judit húgom Brassóból orvost és szakácsnőt hoz ki. Ezek, míg foglyunk Moldvába nem ér, haza nem mehetnek. Főszégyen ötlet, hehe! Távollétünk alatt lesz elég foglalatosságod, Sárám a Fehérvárra készülődéssel. Mert én önző vagyok, s a vadászlaki unalomért magam és Judit húgom nevében díjul követelem, hogy még e télen a fejedelem udvarába vezethesselek. Hivatalos kötelességeim is odaszólítanak. Nem alkuszom. Kívánságomból hajszaínyt sem engedhetek.

Sára kezét nyújtá.

A szebeni házban egész napon át élénk mozgalom mutatkozott.

Alkony beálltával a hintót elővonták.

A kocsis hámozni akará a lovakat.

Haller útibundái rendben voltak, midőn Tarnócziné nagyszasszony megérkezett.

- Még csak ez kellett! - mormogá Haller.

- Hogy szökünk meg előle? - sóhajtja Judit.

- Értesítse érkezése felől, kedves húgom, Sárát. Majdcsak találok én valami ürügyet utazásunk céljának betakarására. Hívja ki, kérem, nőmet.

Ezzel Haller a folyosóra siet napája elfogadására.

Tarnócziné, mint a háromfedélzetű nagy hajó, mely veszélyes tengerútból Indiák kincsével rakottan és koszorúzott árboccal közelít a kikötőhöz, oly büszkén, és felfútt tekintettel halad előre.

- Hol a leányom? Hol van Haller Péterné? - kérdé az őt üdvözlő háziúrtól.

- Mily szerencsének tulajdonítsuk, napamasszony véletlen érkezését?

Tarnócziné jelentő szemet vetett Hallerre, mely ennek egész lelkét fölháborítá.

- De hol van leányom? - szólt a díszterembe lépve.

- Méltóztassék, kedves napam, helyet foglalni... itt, itt, kérem alássan! Magam sietek utána.

Tarnócziné a pamlagon a bal oldalra ült; mert, mint szabadkozott, az elsőség e házban és ily ünnepélyes alkalomkor leányát illeti.

Haller Péter az „ünnepélyes” szóra megijedvén, a mellékszobáknak tartott, hogy rövidebb úton érhesen nejéhez, kinek mármost tanácsolni akarta: a betegség színe alatt mindaddig késni, míg először ő nem beszél az anyjával.

Alkalmasint Mikeséket nagy csapás érte - gondola Péter, míg egymás után csattogtatá az ajtót.

- Megsúgom nőmnek, hogy az elkobzandó jószágok becsárát már kifizettem, s hogy Tarnócziné lefekvése után rögtön útra indulok. S bármit mond az anya, nincs mitől tartson.

Midőn Haller Sára öltözőszobájába lépett, már a két asszony nem volt ott.

Vissza kellett tehát, nem csekély bosszúságára, fordulnia.

A nyitott szobasor háttérében föltűnt a közelgő háziasszony és Judit alakja.

Tarnócziné gyertyaegyenesen ül a pamlagon.

A két asszony előbbre jött, s a fényes világítás mellett látni lehetett volna Sára testének remegését és arca viaszszínét.

- Anyám nem ok nélkül lép meg minket. Tudod, későbbre vártuk.

- Ne feledd a gondviselést! - sугá Judit.

- Te ne feledd reggeli kérésemet! Szegény férjem! Judit, én igen rosszat sejtek. Irgalom Istene!... Judit, erőm elhagy!

Tarnócziné fölemelkedett ülőhelyéből, három ünnepélyes lépést tett leánya felé, s akkor hibátlan, szabályszerű, majdnem mély bókot ejtvén, patetikus hangon szólt:

- Üdvözöllek, Haller Péter országtanácsosnak hitestársa, szeretett leányom, Debrő, Zágon, Zabola és számos jószágrészek királyi adományosa!

Az utolsó borzadály nyargalt végig Sára testén.

- Nem csoda, imádott magzatom, ha meg vagy indulva a nagy örömhíren; sőt reszkessenek térdeid, míg akaratjok ellen leborulnak, hogy magasztaltassék Izrael és Jákob Istene!

Sára nem reszket többé, mozdulatlanul, szilaj hidegen áll anyja előtt.

- A Mikesek fejére ítélet hozatott. Te három okból vagy szerencsés. A mi éltünkre tudniillik először tiszteltek meg benned egy nőt királyi adománnyal; aztán sok, sok vagyon birtokához jutottál; s végre, nem férjed vagy rokonaid érdeme ez, de kizárólag a magadé. Mert, leányom, az istentelen családot te tevéd semmivé, mint kiirtották a régi hősök a sárkányokat, s örök emlékül címereken hordák tettök rajzát, hogy tudja meg az egész világ, és ne feledje el a napok végéig.

- S nincs-e még más nagy örömhír? - kérde Sára.

- Leányom - szólt Tarnócziné a dermesztő hangtól és tekintettől megdöbbenve.

- Az Istenért, hallgasson, néném! - rimázkodott Judit.

- Mit mondál, he? Nem veled beszélek... De bizony van, kedves leányom, öröndetesebb újság is. Ahogy Meggyesről jövék, fegyverek által körülvett szekérrel találkoztam. Elül sok lándzsás, hátul még több, oldalvást székely darabontok, de felvont karabéllyal.

- Fogja be a száját, napamasszony! - kiálta a szomszéd terembe érkezett Haller.

- A lator Mikes Jánost vitték. Megátkoztam őt. S tudom, hogy a hóhérbárd alatt csak Tarnócziné átkára, a te anyád átkára fog gondolni.

- Ah! - Sára szívéhez kapott.

- Nem engedem e házat több istenkáromlással fertőztetni - monda Haller.

- Ő vendéged és az én anyám! - szólt Sára, férjének nyakába borulván. Megcsókolta kezét, homlokát, ajkait. Haller fagyott, fázott... nem tudá: miért?... - Judit, én édes Juditom, jó éjt! - s kezével Sára csókot hintett a síró asszony elé, és gyorsan távozott; de a díszterem küszöbénél visszafordulva, anyja elébe borult: - Ó, anyám, te engem átkoztál meg! Én nem panaszklok ellened, sem itt, sem ott!

Kezeivel a földre és az égre mutatott. - Jó éjt, anyám! - s ezzel eltűnt.

Judit az ajtó melletti nyílt almáriomon vékony pengést hallott. Előbb szemeivel kísért a gyors Sárát, s aztán utána indult, hogy elérhesse; de midőn már az írószobában volt, Sára a falajtó nyitját éppen becsuká.

Haller Tarnóczinéval maradt.

- Leányom komédiásnő lett - szólt ez -, s ha nem Bethlen Istvánné udvarában, akkor e szép mesterséget Judittól tanulta.

- Kegyelmed szívtelen... elvetemült asszony! - kiálta levetve minden szelídségét Haller.

- Mit mond ez a pávián? - kérde elfordulva Tarnócziné egy harmadik személytől, mely nem volt sehol, de amelyet képzetében az árva özvegy a kemence mellé állított, hogy vallassa. - Azt mondja-e, hogy ő pávián? Azt bizony! Hogy szép felesége az ő majomképébe szerelmes? Azt bizony! Hogy neki ennél fogva felesége bolond szeszélyei miatt szabad még a napáját is sértegetni? Azt bizony! S hogy köszvényes kezével, lábával hetvenkedhetik, mint egy fiatal részeg pandúr? Azt bizony?

- Csak tessék napamasszonynak ismeretlenével tovább is társalogni. Én azalatt fogatok.

- S hová készül fiamuram? - kérde most visszafordulva Tarnócziné. - Ilyen hűvös éjjel és olyan egészséggel mint a kegyelmedé, könnyen utazhatik a másvilágba is.

- Nem a másvilágba, napamasszony, csak Fehérvárra megyek, hogy amennyiben tőlem telik, segíthessek Mikes Jánoson.

Tarnócziné a harag és ijedelem miatt pirossá lett. - Én is fogatok. Hadd segítsék, a magam módja szerint, Mikes Jánoson.

- Induljunk tehát egyszerre. Legalább azalatt csöndesen lesz Sára.

- Csöndesen, kiváltképpen a kegyelmed távozása miatt! - válaszolá a napa, s kirohant, hogy kocsiját elővonassa; de a szabadban hamar eszébe jut, hogy Haller hatalmas hivatalnok, hogy a fejedelemnek Mikes Móric iránti szívessége igen rossz előjel, s hogy az előteremben ő legkevésbé viselte oly modorban magát, mely az udvarnál még csak bebocsáttatásra is képesítse.

Kár volt megsérteni a pávi... nem, nem... Haller Pétert. S miért mondá leányom, hogy őt átkoztam meg, holott én Mikes Jánosra... Seregek ura! Mely sejtelem! Ne tovább, pokoli gyanú!... De mégiscsak tovább, tovább!... Haller Péter nem mehet Fehérvárra. Inkább kocsijának kereke elé dobom Sárát, hogy csak testén át haladjon ki, ha tud, a kapun. Zakariással kell előbb szólanom! Csak egy adat, csak egy látszat!... De ha a pávián féltékeny, hol állhat meg a tettben? Ahá! Haller nem tud ölni. Csak elúzi nejét. Hadd űzze! Én Sára második férjétől várok utódokat. A Mikes-birtokokért végre is unoka kell. Hiba volt tőlem Rákóczi deli kíséretéből nem választani Sárának élettársat! Az embert szenvedélyei a határozó percben korlátozták... - Gyűlölöm Hallert!

21

Haller pedig, kit napája gyűlölni kezdett, nem gondolhatott többé elutazásra, mert Judit leverten, aggódva, s némi kifejezésével a rémületnek jött vissza. - Sára becsukta előttem a falajtót. Ezt ő sohasem tevő eddig. Kértem, rimámkodtam, nem válaszolt. Hálószobájába kellett, hogy vonuljon, különben megszánt volna!

- Bizonyosan az anya szívtelensége mélyen hatván rá, nem fojthatta el tovább könnyeit és zokogását, s erősebb fájdalmaink a magányt szeretik. Hagyjuk félóraig egyedül, akkor majd be fog bocsátani.

Haller szavai alig nyugtatták még egy percre Juditot.

- De miért zárta be a tőle harmadik szoba ajtaját?... Mintha a meglepetéstől iszonyodnék! S miért iramlott, amint közelítettem? Miért vetett oly rémült és rémítő tekintetet rám, mely véretem megfagyalt?

- Nem tudom, hogy történt, de én is egészen átfáztam, midőn nyakamat átkarolá, és szeme szemembe villant - szólt Haller aggodalommal.

- S mily hangon mondá a „jó éjszakát!” - folytatta Judit. - Úgy tetszik nekem, mintha örök éj jönne a földre, melyben a vak sötétség miatt a testvér sem borulhat testvére dobogó keblére, hogy elpanaszolhassa, amit vesztett, és amit soha többé nem találhat fel. Ó, Istenem! Istenem!

Judit könnyei omlottak.

- Menjünk, menjünk hozzá! - szólt Haller karját nyújtva.

Amint pedig az ajtóhoz értek, Judit történetesen a nyílt almáriomra veté tekintetét, s ekkor Haller erős rándítást érzett karján. - Midőn idelépett Sára, vékony pengést hallottam, mintha egy húr pattant volna el... nem... mintha üveglemezt érintettek volna egymáshoz... nem, mintha acél acélra csapott volna... Haller!

E nevet sikoltva mondá Judit. - Haller! - ismétlé, kiragadva karját ennek karja alól. - Haller! Nézzen erre az almáriomra!

Judit mintha a gorgonfőt²⁴⁸ látta volna maga előtt, hátravetett derékkel, előreterjesztett karral, mozdulatlanul, mereven, életjel nélkül állott. Csak kidülledt szemei függtek dermesztő kifejezéssel egy ponton.

- Juditom, az Istenért, talán rosszul van? - szólt Haller hozzá fordulva.

Judit végigvonta kezét az almáriom irányában, s ajkai mozogtak hang nélkül.

- Számlálja! - tört ki a keresett szó.

- Mit? Az Istenért! - tudakolá a sápadt Haller.

- A vadászkéseket.

Haller számlált, s hajszálai merevedtek mindig fölebb, verítéke csurgott arcán.

- Huszonhárom!

- S mennyi volt tegnap?

- Annyi.

- A töröket! - kiáltá Judit.

- Egy, kettő, három, négy, öt... hat... hét.

Azontúl Haller kezét ereszté le felülről, számlálás helyett. Képe hamuszürkévé lett, karja aláhullott, s most csak ujjai számláltak a haldokló vonaglásához hasonló rángásokkal.

- Segítség! - kiálta ekkor. - Hej, holla! Segítség! - s nyargalt a szobasoron át. Judit utána, lihegő mellel s egy őrvongó szédült tekintetével.

Haller rohanva veté magát a falajtóra úgy, hogy az beszakadt testének súlya alatt.

Tántorogva, ittas léptekkel, a csapás miatt fuldokló mellel ér hálósobája bejáratához; Judit az asztalról fölkapva a csengettyűt rázta, és zshivaj, sürgés-mozgás hangzott a háttérben.

Az ajtó nem engedett a háziúr nekiszegzett vállának.

- Zakariás, Zakariás! - kiálta ez.

- Itt vagyok, nagyságos úr!

- Törd be az ajtót!

Erőlködék. - Nem lehet, nagyságos úr!

- Sára, Sára! - zokogá iszonyú hangon a szerencsétlen Haller. - Csak egy szót! Ne tégy örültté! Mély csend.

²⁴⁸ A görög mitológia kígyóhajú nőalakjának fejét, amelynek láttán az emberek kővé dermedtek.

- Törjétek fel bárdokkal az ajtót!

A cselédek nyargaltak ide-oda, senki sem sejtve a csodálatos jelenet okát...

Végtelen idővel utóbb - az emberek csak egy óranegyednek nevezték a roppant közt, mely a lassú percekben több szenvedést teremtett, mint a boldogság gyors évei örömet - egy durvább kéz ki merte vonni Sára szívéből a tört.

A vértelen holttest előtt földre borulva hevert Haller. Hátrább félkört formált a cselédség, térdén zokogva és imádkozva. Juditot ájultan vitték el.

- Irgalmazz, Isten, asszonyunk lelkének! - rebegé a házmester.

- Irgalmazz, irgalmazz! - hangzék a kar imája.

Ó, minő csend!

- Irgalmazz!

- Átok reád, elfajult lány! Sírod legyen a fertőzet helye! Ijedve tekintsen rá a hívő, s legszönyörűbb bűneit fejfád előtt gondolja ki a gonoszság! Átok reád, Tarnóczi Sára! Mert megloptad családod becsületét és vagyonát, hogy ellenségeinknek lábaihoz dobjad!

A kegyes árva özvegy mondotta ezt az imádkozók háta mögött állva, dúlt arcvonalakkal, de egyenes, büszke helyzetben.

- Vessétek ki az örültet!

- Ne bántsátok, ez az anyja!

- Tigris, halottat rágó hiéna, de anya nem! - tiltakozék a cselédség egy része.

- Fogjátok be a szájátokat! - szólt Zakariás. - Hiszen magatok tudjátok, hogy ez az átkozódó: Tekintetes, Nemzetes és Vitézlő Tarnócziné nagyszony, a mi boldogult úrnőnk édesanyja.

Haller Pétert az átok és a zaj a földről fölemelte. Keresé szemeivel napját; de nem látá sehol. A valóság és álom bőséges vegyületéből fogamzott-e az ádáz jelenet, mely ördögi képleteivel félöntudata előtt vonult el? Körülhordá tekintetét. Néhány cseléd a szobában volt; a többi már kívül. Nem, nem átkozhatta meg halottágyán őt az anya! Oly szívet, mely erre képes volna, a jó Isten keze nem alkothatott. Engem egy rossz lélek kísértett meg ez álomlátással! Ó, Sárám, Sárám! Miért éltelek túl! Ki fejti meg a gondviselés talányait?

Haller holt neje elé borult, megcsókolta a hideg ajkakát, s akart volna imádkozni.

22

Tarnócziné Zakariás adatai után a névtelen lovagban Mikes Jánosra ismert, s egyszerre tisztába jött Sára helyzetéről s magaviseletének indoka iránt.

Midőn keblében a harag legfőbb fogra hágott, történt a borzasztó tény, mely az anyát leányától ugyan, de a fukart gazdag vagyontól fosztá meg. Mennyire lázítá fel vallásosságát az öngyilkossági bűn? Nem könnyű kipuhatolni; mert árva özvegyünkben a hit a képmutatással úgy összevegyült, hogy maga sem tudná a szerep és a való határait kijelölni. De az bizonyos, hogy a főszenyűségen ejtett halálos seb fájdalománál még százszor elviselhetlenebb volt az a gondolat, hogy egy Tarnóczi leány képes lőn öngyilkosságra egy Mikes fiú iránti szerelemből.

Ennyi hatás együtt átkoztatá meg az anyával a lány holttestét, sírját, nevét.

De nincs szív, melyben semmi sem volna letéve azon közérzésekből, melyek nélkül az emberiség nem tudná magát fenntartani, s az erkölcsi rend kihaltával fajilag is kihalna.

Ha Haller támadja vala meg Tarnóczinét, ez daczból talán folytatta volna istenkáromló átkait; de midőn a szolgálk, az engedelmességhez szokottak s a még alig ismert háziasszony holtteste mellett könnyeket ontók lázadtak fel az „anya-tigris szíve” ellen, s a „rangos nőre” megvetéssel és undorral tekintettek: ő, akkor az árva özvegy nem volt többé bátor és büszke asszony. Kiosont a halottas szobából, lopva lépdelt az alig világított folyosón, fűgén simult a falhoz, ha ajtó nyílt, s midőn szobájába ért, két könyökére támaszkodva, s tenyerével eltakart arccal ült, ült sokáig. - Sára! Sára! - rebegék ajkai hol haragos, hol síró hangon.

Éjfél lőn, míg erőt vett arca fölemelésére. Aki most az ő vonalaira tekintett volna, a többi indulatok kifejezésénél talán mélyebb bánatnyomokra találta azokon.

Tarnócziné a szomorúan világoló mécsnél, melyet egyedül hagyott volt égni, megsimítá zilált fűrteit, és a szabadba ment. A temérdek gyertyafény kijelölé a szobát, hová Sárát vitték. Az anyának hosszasan függött a csillogó ablakokon szeme; míg a téli hideg éjen tagjai - mert meleg ruha nélkül jött ki - dermedeztek. Fölmenjen-e a terítőhöz? Hisz neki joga van látni a tetemet, melynek életet adott... és halált. Ő az anya és a magzatgyilkos, ő keresztelteté és átkozta meg, szoptatta és fálta föl gyermekét... a nő Szaturnusz.²⁴⁹ Ó, Sára! Az ablak homályosult-e el, vagy Tarnócziné szeme, hogy alig lát odáig? De a tereméből most lehallott a zokogás... egy síró asszony hangja. Judit kesereg az anya helyett, ő tépi köntösét, szárítja leomló hajával könnyeit. El, el innen!

Az árva özvegy Tarnócziné nesz nélkül lassan ment az istállóhoz, be-benézett az ajtókon kísértetileg, vértelen arccal, visszafojtott lélegzettel, s végre megtalálá a jászolt, hova lovai voltak kötve. A függő lámpa elutasítá a kocsis fekhelyéhez, s Tarnócziné jól megnézte, nehogy mást költsön fel. Maga vitte holmiját a kocsiba, maga tartá a gyeplőt kezében, míg a kocsis csendesen fölnyitja a kaput, és Nagyszeben utcáin szerényebben s kevesebb zajjal alig haladt valaha fogat tovább, tovább.

A kései félhold fukaran osztott sugarakat az útra és környékre. Suhamlott a szél, változtak a felhők és a láthatár tünetei. Árnyak foszlottak szét, fény gyűlt összebb, s huzakodott tova. Tarnócziné Sára tetemét is látta a fűzágak közt ellebegni, s néha oly különös szeszélyei vannak az éjnek, hogy néző szemünk kilopja agyidegeinkből eszünket. Ez bántja a halott anyját, s az, hogy még rosszabb behunyni a pillákat, mint nyitva tartani. - S mi is volt Sára végszava? - kérdé magától a kérdező. - „Én nem panaszklok ellened, anyám, sem itt, sem az égben!” Gyermekem, megtarthatod-e szavadat? Ó, ó!

A kocsis lassan hajtott. Senki sem nógatta. Mentek is, nem is a lovak.

Hajnalszürkületben ért Tarnócziné azon helyre, hol az előbbi napon szilaj elragadtatással énekelé:

Tebenned Uram vigadok,
Nagy örömben tombolok.

S mily más vala hangulata!

De mégsem más.

²⁴⁹ Az idő és a termékenység istene a római mitológiában. Később a görög Kronosszal azonosították, aki, megszerezvén a világ feletti uralmat, sorra felfalta gyermekeit, nehogy a hatalmára törjenek.

Amint közeledett ahhoz a ponthoz, hol a fegyveres őrizettel és a fogoly Mikes Jánossal találkozott egyenesebben ült a kocsiban, szemeit bátrabban hordá körül, s arcán a bánat mellett szilaj érzések táboroztak.

- Sára! Sára! Miért szerettél éppen családunk halálos ellenségébe? Hol láthatád őt? Micsoda ördögi mesterséggel nyerte meg egy perc alatt szívedet? - sóhajtá az anya, s folytatá rá a bosszút szomjazó démon: - De nem viszonozta-e lányom hajlamát Mikes János? Zakariás értesítése szerint a névtelen lovag mély fájdalommal tekintett Haller szebeni házában minden tárgyra, s külsője után ítélve e lovag nem lehetett más, mint Mikes János, Istennek hála! Ha én magzatot vesztettem: ő a szeretőt siratja. S melyikünk keserve nagyobb? Hahaha! A szerelem a legerősebb szenvedély. Száradjanak el rögtön könnyeim! Vigadjunk!

Oly pokoli nevetés hangzék az árva özvegy ajkairól, mely a boszorkányéjeken is fülfájást okozott volna.

Aztán - fűzé tovább gondolatait - mivel lettek baleseteim miatt a Mikesek kevésbé szerencsés-
lenek, mint tegnapig valának? Elvesztettem jószágaikat, de visszaadja-e nekik Rákóczi? Bizony a fejedelem fukarsága nem fogja a közpénztárt a nótapör természetes eredményeitől meg-
fosztani. S mert leányom meghalt, változik-e a nőrabló Mikes fiakra mért büntetés súlya, és a
szülék kétségbeesésének mértéke? Mikes Zsigmond és Kornis Ágnes erőtlen lelke még
gyűlölni sem tud igazán. Én remélek!

Tarnócziné megint a zsoltárból énekelé:

Az pogányokat megfeddéd,
Az gonoszokat elvesztéd,
Semmivé tőd az ő nevöket.
Teljességgel eltörléd őket.

De a dal most már nem sikerült úgy, mint kellett volna. Hiányzott belőle a riadó öröm; a hang
csalfá és elfátyolozott lön, s a versszak végével Tarnócziné egy könnyet törlött ki szem-
pilláiból.

Ó, hogy bosszankodott e gyöngeségén!

Meggyesen egész lelkijét visszanyerte.

Megint a piac közepére hajtattott.

Gondolá: hátha készítik már a veszőhelyet!

De semmi ilyest nem látott. Az emberek tolongtak, azonban minden kíváncsiság nélkül; ki-ki
dolga után indult, az országgyűlési uraktól kezdve a leglomposabb favágóig.

- Nem akarnak-e itt senkit kivégezni? - kérdé Tarnócziné egy városszolgától.

- Igen, a napokban akasztanak - válaszolá ez.

Az árva özvegynek az akasztás nem volt ínyére, mert tudta, hogy a nemesembert bárddal
végzik ki. De az ő gyűlöletében még a hihetetlen is lehetőknek látszott.

- Talán éppen nagyurat? - tudakolá tehát sugárzó arccal.

- Egy kocsis, ki asszonyát az úton megölte.

- Hajts hamar valamelyik vendéglőbe! - szólt kedvetlen meglepetéssel Tarnócziné.

Az országgyűlés miatt nem volt könnyű szállásra találni; s már a kisebb fogadókból is kifogyott, midőn egy korcsmáros saját szobáját ajánlá, Tarnócziné nézete szerint, hallatlan áron. De a kialakulás mégis sikerült neki, s míg poggyászeit behordák, hogy az időt használja, a városban körütekinteni ment.

- Hol van itt a börtön?

- Forduljon az asszony jobbra, s az első utcában bal kézre megtalálja.

Tarnócziné a börtönhöz ment.

Az apró ablakok sűrű rostéllyal borítva, s nedves, penészes fal, a föld alatt bolthajtás, melynek üregéből lánczorej tört fel, egészen megnyugtatók őt. Ily barlangban a lég nagyon dohos lehet, s minden arra mutat, hogy Mikes János a kevés napot, mely kivégeztetéséig még hátravan, igen alkalmatlannak fogja találni.

Az árva özvegy hosszasan édelg a börtön látható hiányain, s pótlékul hozzáképze a poshadt vizet s a keletlen, fekete kenyeret, melyen a rabok tengődnek, s ha később eszébe nem ötlük, hogy a szász hatóság fogháza egy főbb rangú nemes számára aligha vétethetett igénybe, a nyomor és bűn hajléka előtt több vigasztalást szerzett volna magának, mint a szentegyházban.

- Jóember - tudakolá most -, kend meggyesi polgár-e?

A kérdezt nem érte magyarul.

- Jóember, beszél-e kend a mi nyelvünkön? - szólított meg egy másikat.

- Képemről láthatja az asszony, hogy székely vagyok.

Ez sem volt oly egyén, kire Tarnóczinének szüksége volt.

- Jóember, született szász-e kend?

- Az vagyok! - válaszolt a most kérdezt.

- Tán éppen meggyesi lakos!

- Meggyesi polgár és szappanyos.

- Nem tudná-e megmondani, hány börtön van Meggyesen?

- Csak egy, s még az is igen sok számunkra. Mi békés alattvalók vagyunk, az adót megfizetjük, és senki marháját nem bántjuk.

- Igen helyesen teszik kendtek. De nincs-e vagy egy fogoly a városban, kit elnézésből nem a börtönben őriznek?

- Tudtommal nincs.

Ujjongó öröm tört ki Tarnócziné arcán, s könnyű léptekkel tért a fogadóba vissza.

Ott nagy zavart talált.

Szobáján keresztül vittek málhákat a szomszéd szobába, melyet egy udvarias öregúr oly hölgynek engedett át ideiglen, ki csak néhány órát akart itt tölteni.

Paszományos legények nyargaltak ki s be, az árva özvegy béketűrését nehéz próbára téve. Már tiltakozni is akart a kíméletlen mód ellen, mellyel nyugalma háborították, midőn az új vendég kinyitván az ajtót, a küszöbön vizsga tekintettel állt meg, és rövid habozás után mosolygó arccal kiált föl: - Hisz ez Tarnócziné! - s azzal ölelésre siet.

Az árva özvegy hátralépett; de az ölelést nem háríthatá el. Pedig az úrhölgy, ki őt keblére szorítá, egyik vala Heródiás leányai közül, kik Mikes Zsigmond uram házában pengeték a hárfát, világi dalokat énekeltek, s idegengerlő mozdulatokkal táncoltak még a boldog emlékü Tarnóczi Sebestyénnel is.

- Be rég nem láttalak, Rebekka!

- Sok éve nem találkoztunk! Akkor még fiatal voltál te is - szólt Tarnócziné azon hitben, hogy az eltűnt korra célzással sebet ejt Heródiás leányán.

- Úgy van, Rebekka! Akkor még egy kevéssé tőlem is féltéd Sebestyént, pedig nem volt miért, mert ő Mikes Zsigmondnál oltározott, ámbár ez mindkettőnkénél legalább hat évvel volt idősebb.

Tarnócziné arca hamuszínűvé, majdnem szederjessé lőn.

- De mily véletlen hoz most össze minket? - kérdé a vendég, hogy más fordulatot adjon a társalgásnak.

- Én Szebenből hazautazom - szólt vontatva, hidegen Tarnócziné. - S te?

- Meggyesre vagyok a fejedelemnőtől betegápolónőnek küldve. S éppen a polgármestert akarom hívatni.

Ezzel komornyikját útba is igazítá.

- Képzelheted, Rebekka - folytatá a cseléd távozása után - képzelheted, hogy még a tükör által sem hagyom magamat ámíttatni, különben egy szép és fiatal lovaggal aligha mertem volna - még betegsége alatt is - egy sön és kenyéren élni... A szobát nem is említve.

Tarnócziné sötéten tekintett a palotahölgyre. Érzések támadtak keblében, melyek körvonalazva nem voltak; de azért oly lehangoló erővel bírtak, mintha nevők a marcangolás, égetés és a keselyűkörmű gyanú volna.

- Félek, hosszasan kell e városban mulatnom - fűzé tovább a palotahölgy -, mert lovagom, mint az udvari orvos mondá, igen mély, bár nem halálos sebet kapott.

Tarnóczinének eszébe jut, hogy a kocsin a fegyveresektől kísért fogoly hanyatt fekvék, mi szintén beteges állapotot árult el.

- Az ifjú palotahölgyek - kezdé megint a betegápolónő -, saját tíz körmeikkel kaparnák ki szememet, ha szép bajnokomat az egész télen ágyban fogná tartani. Mindenik meg akar általa hódíttatni, még a farsangon. De Rebekka! Te rosszul vagy?

- Boldog a méregkeverő! - tört ki Tarnócziné... - Fejem fáj, nem érzem jól magamat! - folytatá magához térve.

- Ah, most jut eszembe, neked valami kedvetlenséged volt leányod miatt.

- Igen, mikor szültem. Még rajtunk van a bibliai átok! Te szerencsés vagy, sohasem betegedtél le.

Annyi gúny és keserűség volt Tarnócziné szavaiban, hogy a palotahölgy nem tudá: sértve vagy megilletődve legyen-e?

A kényelmetlen csendet a polgármester érkezése szakítá félbe.

- Hogy a fejedelemnő offensége parancsát teljesíthessem, mihelyt a hírnöktől a levelet átvevém, az egész városban minden vagyonosb polgár házában személyesen megvizsgáltam, remélvén, hogy még találhatok tiszta, egészséges és szépen bútorozott szobára; de fáradságom sikertelen volt.

- S kegyelmed nem teljesíté offense parancsát? - kérdé feltűnő megütközéssel a palotahölgy.
- Oly vakmerő, nagyságos asszonyom, nem valék - szólt a sima polgármester. - Feleségemet költöztetém a napamhoz Segesvárra, s most szállásomon két szobával rendelkezhetik nagysád.
- Köszönöm a fejedeleemnő nevében, polgármester úr, szívességét. S hogy van betegünk?
- Istennek hála, már javul. Holnapra ígértem, hogy gyorspostát küldök kedves szüleihez, mely jelentse betegségét és gyógyulását... S mikor leend nagyságodhoz szerencsénk?
- Régi barátnőmmel akarok egy órát tölteni, s aztán...

A palotahölgy Tarnócziné felé fordult. - Az Istenért, Rebekka! Mi bajod?

Tarnóczinének ujjhegye is kék volt, s arcának torz vonalai rémítő kifejezésűek valának.

- Az orvosért futok - szólt a szolgálatra kész polgármester. - Orvosunk igen derék, tapasztalt férfiú.

- Nem szükség - hebegé alig érthetően az árva özvegy -, csak a fejem szédül. A szabad lég segíteni fog rajtam. Ó, hogy lovaim ki vannak fáradva! Hamar kellene otthon lennem.

- Ha önagysága velem parancsolni méltóztatik, a leggyorsabb postalovakat rendelem ki. Csak tessék a cédulába beírni, hogy tisztelt barátnője a fejedelem ügyében utazik.

Tarnócziné dült tekintetében fölillant az öröm sugára.

A palotahölgy aláírta a polgármester által fogalmazott cédulát.

Félóra alatt öt délceg ló volt az árva özvegy kocsijába fogva.

- Ideje, hogy már meglátogasd betegedet - szólt Tarnócziné. - Meséld el neki a legújabb szebeni hírt. Kíváncsi vagy rá, ugye, kedvesem? Nem csoda. Én egyébiránt hiteles forrásból tudom. Halld!... Haller Péterné tegnap este meggyilkolta magát egy kalandor iránti szerelemből.

- Az Istenért, hisz ő, ha nem csalódom, a te leányod?!

- Tulajdon leányom - szólt Tarnócziné. - Nekünk fő szerencsétlenségünk, hogy szülünk. Mi hozzuk világra a bűnt. Meséld el Mikes Jánosnak Tarnóczi Sára történetét.

- Szegény asszony! Örültté tévé az anyai fájdalom! - sóhajta a palotahölgy, szemeivel kísértén a távozó kocsit.

Midőn a várost háta mögött hagyta, Tarnócziné megállítá a lovakat, előköténye zsebéből egy hímzett erszényt vett ki, és azt a postakocsis elé tartá: - Látod-e ezt?

- Látom!

Ekkor saját tenyerébe önté tartalmát, s a dénártól az aranyig minden pénznem tarka vegyülete csillogott a kocsis elé.

- E kincs a tied, s még ennyit kapsz otthon, ha szélvészfért rohansz. Fölfordul a kocsi, mondd. Nem baj, az én nyakam török ki; te nyeregben ülsz. Kidőlnek a lovak, mondd. Nem baj, kettős árat fizetek gazdának. Induljunk!

Eszeveszetten nyargaltak; de a gondviselés szigorú volt az árva özvegy iránt. Nem tört el sem kerék, sem tengely, sem rúd.

Tarnócziné oly különösen érzé magát. Arca meggyulladt, a tájék körüle levegőstül eltűnt, s majd ismét visszakerült hideg és csillogó, téli szépségében. Táncoltak a hegyek, s megint komolyan néztek rá, mintha szégyellték volna széles jókedvöket. A hanyatló nap fájón tekintett

Tarnócziné. „Búcsúzzál el tőlem, búcsúzzál el tőlem! Én örök életű vagyok; de az emberi nem változik mindig; más-más arcokkal néz rám. Búcsúzzál el szép sugáraitól! Azonban tán holnap mégis látjuk egymást... meglehet, én vihar közül, te kétségbeeséssel!” Könnyei omlottak az árva özvegynek. Rosszul érzé magát. Valaminek kellett rajta történni, mi az erős testből éveket lopott ki, s az erős lelket lággyá hangolta. Roskadtan ült a kocsiban, az állomásoknál nem volt sem étvágya, sem pihenése.

Másnap csakugyan kezdett alkonyodni, s az időnek pályahosszán hibátlanul járt a földünket világító égitest. Tarnócziné kocsija keresztútra ért. Jobbra Mikes-várhoz, balra Szentlélekre megy, ki hová akar. Most búcsúzó sugarak vadon tekintettek az özvegy lelkébe. - Hajts jobbra! - mondá a tudakoló kocsisnak Tarnócziné. Ekkor számításokba mélyedt.

- Meggyestől Szebenbe és vissza huszonnégy órámba került. Ha Mikeséknek futárjok volt Meggyesen, legfőlebb tizenhat órája, hogy a halálos ítélet hírért vették; mert postalovaim gyorsaságát nyolcórányi előnynek számíthatom. Ha pedig nem volt futárjok, akkor tíz órája sincs, hogy a történetek felől értesültek. Bánatjok még friss, és szép látványt ígérhet. Miként hathata kedélyökre az ítélet? Zsigmond bővérű, ingerlékeny egyén. Őt alkalmasint megütötte a guta a leányomra szállt jószágok és a két fiúra kimondott fővesztés miatt. Zsigmond most a terítőn van. S hát Kornis Ágnes? Ó, e kígyónak szívós élete van! Könnyen tud sírni. Nem hiszem, hogy szíve megrepedt volna. Szerencsére János befogatását vagy én jelenthetem neki először, vagy legalább a veszélyes sebet, mely miatt mozdulni sem tudott, és a fegyveres csapatokkal körülvett kocsit, melyet az anya a kivégeztetés előjelül tekinthet. Hiszen tizenkilenc óra kell, míg a polgármester postája a jobb hírekkel Mikes-vár kapujához érkezik. S mi nem fog tizenkilenc óra kínpadján Ágnessel történni? Hahaha! Nem én vagyok a boldogtalan! Hitem ok nélkül tántorodott meg. Tarnócziné még fog örvendeni, vigadni, tombolni... Ne mondjátok, hogy most temetik leányomat! Ne idézzétek föl az árva bánatot, midőn a bosszú kezébe akarja venni a királyi pálcáját. E nagy ünnepen felségsértés volna a könny. Majd azután, azután!... Ó, mégis mily sivatag élet!...

Ily gondolatokban zavará meg Tarnóczinét a postakocsis.

- A várba hajtsak-e?

- Állj meg a domb alatt! Majd szólítalak.

Tarnócziné leszállott.

Gyalog haladott föl a dombon.

Egyszerre fényözön csapott szemébe.

A nagyterem; oda terítették ki Zsigmondot - gondolá.

Sietett a nehéz bunda s a szaggatott lélegzés dacára.

Lába kövekbe botlott, a veríték csurgott homlokáról. - Nem tesz semmit! Ki ügyelne most egészségére, életére!... Bosszú! A bosszú!

A kapuhoz ért.

Teli kocsikkal az udvar. Csillog-villog a főterem, sokkal inkább, mint Szebenben az a szoba, hol Sára feküdt... Most ő a sírboltban alszik! De mi történik itt?

A kapu mellé vonult Tarnócziné, várva az első kilépőre, hogy előhíreket szerezhessen.

Erdőmesterünk lépett ki. A holdsarló alig világítja.

- Hogyan halt meg Mikes Zsigmond nagyuram?

- Félrebeszél kegyelmed? Zsigmond úr egészséges, mint a makk.
- S az asszony?
- Virít.
- Miért hát e sokaság, e világítás?
- Mert Kassai uram önnagysága tegnap elhozta a fejedelem kegyelmét.
- Ne üzzön tréfát egy szegény asszonnyal.
- Ma tánc van. Jöjjön be kegyelmed, s nézze meg, ha tetszik.
- Ha... zudsz!

Ekkor megzendült a teremben a hegedű és tárogató. Régi nóták, húszévesek, Heródiás leányainak korából!

Az erdőmester egy tagolatlan, de iszonyú sikoltást hallott.

Tarnócziné holtteste a földön hevert.

Segítség érkezett, s a halottat azon szobába fektették, hová régen férjével együtt volt beszállásolva.

23

Kevés említéssel van még.

Rákóczi tekintetbe vevén életének Mikes Móric által történt megmentését s a hű szolgálatot, melyet Mikes Mihály és Kelemen bizonyos ügyben eddig is tettek és remélhetőleg még tenni fognak, előre elkészíté a kegyelmezési levelet, s eredetijét rögtön Meggyesre küldé, úgyhogy az csak formáság tekintetéből nem hirdettetett ki az ítélelhozás napján. Ezen oklevél hiteles másolatát pedig egy futár hozá Kassaihoz, oly utasítás mellett, hogy a korlátnok személyesen adja át Mikes Zsigmondéknak, még mielőtt az ítélet híre megérkeznék.

Kapronczai nagy úr lett.

Lupuj leánya a litván herceghez ment nőül; de azért mégis volt némi viszálya a moldvai vajdának az oláhországgal. Rákóczi a már többé komolyan nem fenyegető ügybe avatkozni, a Máté vajdával kötött szerződmény szerint, szükségesnek hívé. Történt is némi puskatúzváltás. Az első összekoccanásban az erdélyi tábornak csak egy halottja volt, s ez is mintha szándékosan kereste volna a golyót.

Mikes Jánost értem.

Nyugodjék békével!

Regényem többi szereplőinek sorsáról nincsenek adataim; pedig magam is szerettem volna tudni: férjhez ment-e Mikes Mihály uramhoz a szép Judit asszony? Egy történetbúvár barátom állítja, hogy Haller Péter második neje valami özvegy Naprádiné lett volna, kivel a legboldergabb házassági szövetségben élt. Félek bírálóimtól. Maradjon homályban e kérdés.

.oOo.